

มหาจักรีวงศ์ บรมราชาภิเษก

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดี
ศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
จัดพิมพ์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเฉลิมพระเกียรติ
เนื่องในวันฉัตรมงคล ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

มหาจักรีวงศ์ บรมราชาภิเษก

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
จัดพิมพ์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันฉัตรมงคล

๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

หน่วยราชการในพระองค์ ๙๐๔

ที่ พว ๐๒๐๒.๒/๙๖๖๔

สำนักพระราชวัง

พระที่นั่งอัมพรสถาน เขตดุสิต

กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

๗ มิถุนายน ๒๕๖๔

เรื่อง พระราชทานพระบรมราชานุญาต

กราบเรียน นายกรัฐมนตรี

อ้างถึง หนังสือ สำนักนายกรัฐมนตรี ที่ นร ๐๑๐๙/๕๘๕ ลงวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๔

ตามหนังสือที่อ้างถึง คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ดังนี้

๑. เชิญพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมฉายาลักษณ์ที่ฉายกับ
สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี ภาพพระราชกรณียกิจ พระปฐมบรมราชโองการ
และภาพพระราชลัญจกรประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๒. เชิญพระบรมสาทิสลักษณ์ พระบรมฉายาลักษณ์ ภาพพระราชกรณียกิจ พระปฐมบรมราชโองการ
และภาพพระราชลัญจกรประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระมหาเจษฎาราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
พระอัฐมรามาธิบดินทร และพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตร
๓. เชิญภาพพระราชกรณียกิจ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
๔. เชิญพระฉายาลักษณ์ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗

/๕. เชิญพระรูป ...

๕. เชิญพระรูป และภาพพระกรณียกิจ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร

๖. เชิญภาพเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ เครื่องพระมุธาภิเษก พระสุพรรณบัฏ พระที่นั่ง เริ่พระราชมหิทธิ พระพุทธปฏิมาชัยวัฒน์ รัชกาลที่ ๑ ภาพในเขตพระราชฐาน และภาพในพระราชมหิทธิบรมราชภิเษก

ไปพิมพ์ในหนังสือ “มหากักรังศบรมราชภิเษก” จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม เพื่อมอบแก่สถาบันการศึกษา ห้องสมุด และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว พระราชทานพระบรม-
ราชานุญาตตามที่ขอพระมหากุณา

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)

ราชเลขาานุการในพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

กองพระราชภารกิจในพระองค์ ๙๐๔

กรมมหาดเล็ก ๙๐๔

โทร. ๐ ๒๓๕๖ ๐๘๑๐, ๐ ๒๓๕๖ ๐๘๔๔

โทรสาร ๐ ๒๓๕๖ ๐๘๑๑

คำปรารภ

พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี
ในโอกาสจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราชเป็นต้นมา เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกดำรงสิริราชศรัทธาปกครองสยามรัฐสืบมาจนตลอดโดยสมบูรณ์ ตามโบราณขัตติยราชประเพณีแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวย่อมทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและสมโภชพระมหาเศวตฉัตร เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ในวันคล้ายวันประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้นเป็นประจำทุกปี เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแห่งราชสมบัติตามคตินิยมชานนามพระราชพิธีดังกล่าวในกาลต่อมาว่า “พระราชพิธีฉัตรมงคล”

เนื่องในโอกาสอันเป็นอภิลักขิตสมัยวันฉัตรมงคล พุทธศักราช ๒๕๖๔ รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มอบหมายให้กระทรวงวัฒนธรรมจัดทำหนังสือ “มหากจักรีวงศ์บรมราชาภิเษก” ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เพื่อเฉลิมพระเกียรติและแสดงออกถึงความจงรักภักดีสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ด้วยนับแต่ทรงรับพระบรมราชาภิเษกสืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นนิทานุหิตประโยชน์ด้วยทศพิธราชธรรมจริยาเป็นอเนกปริยาย สมดังพระปฐมบรมราชโองการที่ได้พระราชทานไว้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” อีกทั้งยังเป็นวาระอันสมควรยิ่งที่จะได้รวบรวมองค์ความรู้และรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแห่งสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชในพระบรมราชจักรีวงศ์ เพื่อเป็นเอกสารสำคัญจารึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์โบราณราชประเพณีอันทรงคุณค่าเฉลิมพระเกียรติยศแห่งมหากจักรีบรมราชวงศ์ให้ปรากฏแผ่ไพศาลสืบไป

รัฐบาลและปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอัญเชิญพระฉายาลักษณ์แห่งคุณพระศรีรัตนตรัย พระสยามเทวาธิราช เทพดาที่รักษาพระมหาเศวตฉัตร สิริราชกกุธภัณฑ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลพิภพ ตลอดจนพระบรมเดชาานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช โปรดอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เจริญพระชนมพรรษาสิริสวัสดิ์ สรรพพิบัติอุปถัมภ์วันตราয়ংเสื่อมมลายสูญสนธิ เสด็จสถิตดำรงมไหสวรรยาธิปัตย์สิริราชสมบัติเป็นฉัตรแก้วร่วมเกล้าเหล่าพสกนิกรชาวไทยตราบจิรัฐติกาล

พลเอก

(ประยุทธ์ จันทร์โอชา)
นายกรัฐมนตรี

คำแถลง

นายวิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี

ในโอกาสจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งประเทศ และเป็นสถาบันหลักที่มีความผูกพันและดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันล้วนทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงอุทิศพระองค์ประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นแก่ราชอาณาจักร และนำความผาสุกมาสู่อาณาประชาราษฎร์โดยลำดับ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นโบราณราชประเพณีที่ปรากฏหลักฐานว่าได้ปฏิบัติสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ นับเป็นโบราณขัตติยราชประเพณีที่สำคัญยิ่งแห่งการเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ด้วยเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติยศให้ปรากฏแผ่ไพศาลไปทั่วทิศานุทิศว่าได้ทรงดำรงพระราชสถานะพระประมุขแห่งรัฐสยามมณฑลโดยสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงรับพระบรมราชาภิเษกในวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง อันถือเป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของชาติ และเนื่องในโอกาสวันฉัตรมงคลคล้ายวันบรมราชาภิเษกเวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่ง นำความปลาบปลื้มปีติมาสู่ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า รัฐบาลโดย พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี จึงดำริให้จัดทำหนังสือ “มหากักริวงศ์บรมราชาภิเษก” เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสอันเป็นมหามงคลนี้

หนังสือ “มหากักริวงศ์บรมราชาภิเษก” เป็นการจดจารึกมรดกทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับโบราณราชประเพณี อันเนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลสมัย และยังคงได้รับการปฏิบัติและสืบสานต่อมา อันเป็นเครื่องแสดงให้ประจักษ์ถึงพระอัจฉริยภาพและพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ทรงรู้เท่าทันกระแสธารแห่งความเปลี่ยนแปลง และสามารถธำรงรักษาเอกราชและเอกลักษณ์ของชาติให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทยสืบมาตราบจนปัจจุบัน

(นายวิษณุ เครืองาม)

รองนายกรัฐมนตรี

สาร

นายอิทธิพล คุณปลื้ม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
ในโอกาสจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

ด้วยรัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งเป็นพระราชพิธีศักดิ์สิทธิ์สำคัญของพระมหากษัตริย์ ในการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ตามโบราณราชประเพณี กอปรกับในโอกาสที่วันฉัตรมงคลซึ่งเป็นวันที่ระลึกการครบรอบปีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เวียนมาบรรจบอีกคำรบหนึ่งในวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ รัฐบาลจึงเห็นควรจัดทำหนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและแสดงถึงความจงรักภักดี เคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ทรงพระเกียรติยศสูงสุดในฐานะที่ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของปวงชนชาวไทยตลอดมา อีกทั้งเพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมอันงดงามของชาติให้เป็นที่ประจักษ์แก่นานาอารยประเทศ

ในโอกาสอันเป็นมหามงคลวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ นี้ กระทรวงวัฒนธรรมซึ่งมีภารกิจหน้าที่ในการธำรงรักษา ส่งเสริม และสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีอันเนื่องด้วยสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ได้รับมอบหมายให้เป็นหน่วยงานหลักดำเนินการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติเรื่อง “มหากจักรีวงศ์บรมราชาภิเษก” มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในสาระทางประวัติศาสตร์และจารีตประเพณีอย่างครบถ้วนสมบูรณ์เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์และโบราณราชประเพณีอันทรงคุณค่าของชาติสืบไป

(นายอิทธิพล คุณปลื้ม)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

คำนำ

นางยุพา ทวีวัฒนะกิจบวร ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม
ในโอกาสจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

เนื่องในโอกาสวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ อันเป็นศุภวาระที่วันครบรอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เวียนมาบรรจบ นำมาซึ่งความปลื้มปิติโสมนัสของพสกนิกรทุกหมู่เหล่า รัฐบาลจึงได้มีดำริที่จะจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในโอกาสอันเป็นมหามงคลนี้

การจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่วันฉัตรมงคลเวียนมาบรรจบครบรอบนี้ รัฐบาลโดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้กระทรวงวัฒนธรรมเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ “มหากจักรวงศบรมราชาภิเษก” มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ จวบจนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ซึ่งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับเป็นโบราณราชประเพณีที่สำคัญยิ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์และของชาติ เนื่องจากพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตทุกพระองค์จะต้องทรงรับการบรมราชาภิเษก เฉลิมพระปรมาภิไธยเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระราชสถานะเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ นอกจากนี้หนังสือเล่มนี้ยังเป็นการประมวลภาพสำคัญในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ จึงนับเป็นเอกสารประวัติศาสตร์และองค์ความรู้ที่ทรงคุณค่าของชาติ เฉลิมพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์แผ่ไพศาลสืบไป

กระทรวงวัฒนธรรมในฐานะหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจอันเกี่ยวเนื่องกับการเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ มุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งในการเผยแพร่หนังสือ “มหากจักรวงศบรมราชาภิเษก” ไปสู่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา หอสมุด รวมทั้งประชาชนทั่วประเทศ เพื่อสร้างความตระหนักรู้และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจและความสมัคศรสมานสามัคคีของปวงชนชาวไทยนับแต่อดีตราบจนปัจจุบัน

(นางยุพา ทวีวัฒนะกิจบวร)
ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม

คำชี้แจง อธิบดีกรมศิลปากร

นับแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานี ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกดำรงพระบรมราชอิสริยยศสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชตามโบราณขัตติยราชประเพณีสืบมา พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขอาณาประชาราษฎร์ด้วยพระปรีชาสามารถและพระมหากรุณาธิคุณปกเกล้าปกกระหม่อม กอปรด้วยทศพิศราชธรรมจริยา ทรงเป็นหลักชัยนำพาราชาอาณาจักรให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นมั่นคงตราบถึงปัจจุบัน

วันอังคาร ที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๔ นับเป็นอภิลักขิตสมัยคล้ายวันบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงวัฒนธรรมได้มอบหมายให้กรมศิลปากร โดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์จัดทำหนังสือ “มหากักรังค์บรมราชาภิเษก” ฑูลเกล้าฑูลกระหม่อมถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสอันเป็นมหามงคลยิ่งแห่งรัชสมัย

“มหากักรังค์บรมราชาภิเษก” เป็นหนังสือที่ค้นคว้าเรียบเรียงจากเอกสารอันเกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์เป็นสำคัญ ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น งานศึกษาวิจัยทางวิชาการ ตลอดจนภาพถ่ายต่าง ๆ โดยนำเสนอเนื้อหาการพระราชพิธีลำดับตามรัชกาล นับตั้งแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบรายละเอียดการพระราชพิธีในแต่ละขั้นตอน เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ตลอดระยะเวลาสองศตวรรษ

การจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ กรมศิลปากรได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ โบราณราชประเพณี และไทยคดีศึกษา ได้แก่ ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ นางสาวฉวีงาม มาเจริญ อดีตนักอักษรศาสตร์ ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการบำนาญ กรมศิลปากร และนางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (ภาษา เอกสาร และหนังสือ) กรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ต้นฉบับ จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กรมศิลปากรขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายหนังสือ “มหากักรังค์บรมราชาภิเษก” เป็นราชสักการะแด่สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลจักรวาล ตลอดจนพระบรมเดชานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชทุกพระองค์ โปรดอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระราชสิริสวัสดิ์พัฒนามงคล ทรงเจริญพระชนมพรรษาเยี่ยงนิรันดรา ทรงแรมเกษมสำราญพระบารมีแผ่ไพศาล สถิตเสถียรในไศศุรย์สิริราชสมบัติ เป็นมิ่งขวัญปกเกล้าเหล่าพสกนิกรตราบจิรัฐติกาลเทอญ

(นายประทีป เฟ่งตะโก)
อธิบดีกรมศิลปากร

คำอธิบาย

หนังสือ “มหากักริวงศ์บรมราชาภิเษก” เป็นการค้นคว้าเรียบเรียงข้อมูลอันเกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์จากเอกสารประเภทต่าง ๆ เพื่อนำเสนอข้อมูลโดยสังเขปของการพระราชพิธีลำดับตามหมายกำหนดการเป็นสำคัญ พร้อมทั้งได้วิเคราะห์เปรียบเทียบรายละเอียดแสดงพัฒนาการของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัย ซึ่งข้อมูลโดยละเอียดของการพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัยสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากแหล่งข้อมูลที่ระบุไว้ในเชิงอรรถท้ายหน้า เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี ทั้งนี้ได้พิจารณาคัดเลือกภาพถ่ายประวัติศาสตร์การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ รัชกาลที่ ๘ และรัชกาลปัจจุบัน รวมถึงภาพถ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระพุทธปฏิมาอันเนื่องด้วยการพระราชพิธี เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องบรมราชอิสริยาภรณ์พระที่นั่งที่ประกอบพิธีการพระราชพิธี เป็นต้น มาพิมพ์ประกอบเนื้อหาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

พระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย พระนาม ที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้ใช้ตามพระบรมราชอิสริยยศ พระราชอิสริยยศ พระอิสริยยศ และพระยศสุดท้าย เช่น พระปรมาภิไธยรัชกาลที่ ๔ ใช้ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช” พระปรมาภิไธยรัชกาลที่ ๙ ใช้ว่า “พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร” เฉพาะเนื้อหาว่าด้วยลำดับพระราชพิธีในส่วนของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ จะขานพระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย และพระนาม ตามที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้น เช่น ออกพระนามพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อยังมิได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษกว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ครั้นทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้วจึงออกพระปรมาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ออกพระนามาภิไธยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ว่า “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” ออกพระนามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ว่า “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร” เป็นต้น

อนึ่ง พระปรมาภิไธยที่เชิญมาพิมพ์คู่กับพระบรมสาทิสลักษณ์และพระบรมฉายาลักษณ์ใช้ตามพระปรมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏเมื่อคราวรับพระบรมราชาภิเษก เช่น พระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ใช้ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร” ทั้งนี้ พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ รัชกาลที่ ๘ สะกดตามที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วนพระปรมาภิไธยรัชกาลปัจจุบันใช้ตามประกาศพระบรมราชโองการเรื่อง “พระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย คำอ่าน และสรรพนาม คำขึ้นต้น คำลงท้าย ในการกราบบังคมทูล กราบทูล” ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒

อย่างไรก็ตาม พระปรมาภิไธยนับแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ พบการสะกดพระปรมาภิไธยหลายแบบในเอกสารชั้นต้น ทั้งในพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ เอกสารราชการที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้จึงพิจารณาสะกดตามหนังสือของ นายภาวส บุญนาค อธิบดีกรมราชเลขาธิการ เรื่อง “พระปรมาภิไธย สมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์” ซึ่งผู้อ่านสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากเอกสารดังกล่าว เนื่องจากเป็นงานศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ เปรียบเทียบ และอธิบายเรื่องพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์จากเอกสารชั้นต้นทางประวัติศาสตร์โดยละเอียด

สารบัญ

คำปรารภ	๔
คำแถลง	๕
สาร	๖
คำนำ	๗
คำชี้แจง	๘
คำอธิบาย	๙
พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๓
บทนำ	๒๓
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อนสมัยรัตนโกสินทร์	๓๑
ราชาภิเษกในคดีอินเดีย : ต้นธารพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทย	๓๒
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยสุโขทัย	๓๘
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยา	๔๑
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยธนบุรี	๔๖
ธนบุรี - ต้นรัตนโกสินทร์ : การรื้อฟื้นองค์ความรู้ว่าด้วยแบบแผนธรรมเนียม	๔๘
การพระราชพิธีครั้งกรุงศรีอยุธยา	
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์	๕๙
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	๖๓
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	๖๘
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า	๗๖
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ	๘๐
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช	
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๘๖
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๙๔
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๓๐
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร	๑๗๑
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร	๑๗๔
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร	
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๑๖

พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีบรมราชากิเษกสมัยรัตนโกสินทร์	๒๓/๙
การทำน้ำอภิเษก	๒๔๐
การจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล	๒๔๘
การตั้งแต่งสถานที่ประกอบพระราชพิธี	๒๔๙
การถวายสักการะเพื่อเป็นสวัสดิมงคลในการพระราชพิธีบรมราชากิเษก	๓๐๔
การเจริญพระพุทธมนต์บรมราชากิเษก - ตั้งพิธีพราหมณ์	๓๑๐
การสรงพระมูรธาภิเษก	๓๑๒
การถวายน้ำอภิเษก	๓๑๖
การถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ	๓๑๘
การเสด็จออกท้องพระโรง	๓๒๓
ข้าราชการฝ่ายในถวายตัว - สถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี	๓๒๖
การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกและถวายบังคมสมเด็จพระบรมราชบุพการี	๓๒๘
การเฉลิมพระราชมณเฑียร	๓๒๙
การถวายดอกไม้ธูปเทียนและทรงสดับพระธรรมเทศนาบรมราชากิเษก	๓๓๐
การเสด็จออกรับการถวายพระพรชัยมงคลจากคณะทูตานุทูต	๓๓๓
ผู้แทนคณะบุคคลทางศาสนา ผู้แทนคณะพาณิชย์ และอาณาประชาราษฎร์	
การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร	๓๓๕
การสังเวทยอดิตพระมหากษัตริย์ ณ พระราชวังโบราณ พระนครศรีอยุธยา	๓๔๓
บทสรุป	๓๔๗
บรรณานุกรม	๓๕๐
คำสั่งกระทรวงวัฒนธรรม ที่ ๒๕๐/๒๕๖๓	๓๕๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	
เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔	
คำสั่งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	๓๕๘
เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ ที่ ๑/๒๕๖๔	
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือพระราชพิธีบรมราชากิเษก ๑๐ รัชกาล	

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ
พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระนามเดิม สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชสมภพ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๕ มีพระเชษฐภคินี ๑ พระองค์ คือ ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี และพระขนิษฐภคินี ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี

ขณะยังทรงพระเยาว์ ทรงเข้ารับการศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนจิตรลดา ในพระราชวังดุสิต ถึงพุทธศักราช ๒๕๐๙ จากนั้น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ณ โรงเรียนคิงส์มีด เมืองซีฟอร์ด แคว้นซัสเซกซ์ และโรงเรียน มิลล์ฟีลด์ เมืองสตริท แคว้นซอมเมอร์เซท จนถึงพุทธศักราช ๒๕๑๓ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาวิชาการทหาร ตามที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ ณ ประเทศออสเตรเลีย ในระดับเตรียมทหารที่คิงส์สกูล นครซิดนีย์ และวิชาการทหารชั้นสูง ที่วิทยาลัยวิชาการทหารดันทรูน กรุงแคนเบอร์รา หลังจากทรงสำเร็จการศึกษาและเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทย ทรงเข้าศึกษาต่อ ณ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก รุ่นที่ ๔๖ จากนั้น ทรงศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชานิติศาสตร์ รุ่นที่ ๒ ทรงสำเร็จการศึกษานิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๒) และทรงเข้ารับการศึกษา ณ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรแห่งสหราชอาณาจักร ตามลำดับ

วันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕
 ทรงรับการสถาปนาพระราชอิสริยยศขึ้นเป็น
 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

พุทธศักราช ๒๕๑๕ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาพระราชอิสริยยศขึ้นเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

พุทธศักราช ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชศรัทธาทรงผนวชในพระพุทธศาสนา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เป็นพระราชอุปัธยาจารย์ ทรงได้รับพระสมณฉายาว่า “วชิราลงกรโณ”

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี
กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ
มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร

พระราชโอรสและพระราชธิดา

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา
๒. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา
๓. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร

เสด็จขึ้นทรงราชย์

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จสวรรคต ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำหน้าที่ประธานรัฐสภากราบบังคมทูลอัญเชิญ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จขึ้นดำรงสิริราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินมาภิเษกว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร”

วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙
ทรงตอบรับการเชิญเสด็จขึ้นทรงราชย์ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต

พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส

วันพุธ ที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส กับพลเอกหญิง สุทิดา วชิราลงกรณ์ ณ อยุธยา ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาพลเอกหญิง สุทิดา วชิราลงกรณ์ ณ อยุธยา พระอัครมเหสี เป็นสมเด็จพระราชินีสุทิดา ต่อมาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาสมเด็จพระราชินีสุทิดา เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

วันเสาร์ ที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตามโบราณราชประเพณี เฉลิมพระปรมาภิไธยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ์ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว”

พระปรีชาสามารถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สนพระราชหฤทัยใฝ่รู้ในกิจการงานหลากหลายสาขา โดยเฉพาะด้านการบิน ทรงศึกษาหลักสูตรการบินทั้งของกองทัพบกและกองทัพอากาศ ตลอดจนเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาเทคนิคการบินจากประเทศสหรัฐอเมริกา รวมถึงหลักสูตรนักบินพาณิชย์จากสถาบันการบินพลเรือน ทรงพระปรีชาสามารถในการขับอากาศยานหลากหลายแบบทั้งอากาศยานทหารและอากาศยานพาณิชย์ ทรงปฏิบัติหน้าที่ครูการบินแก่นักบินของกองทัพอากาศ จนทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายกิตติบัตรครูฝึกการบินเครื่องบินขับไล่สมรรถนะสูง

ด้านภาษาและวรรณศิลป์ ทรงพระราชนิพนธ์บทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองพระราชทานแก่บุคคลในโอกาสต่าง ๆ ด้านภูมิสถาปัตยกรรม ทรงเปี่ยมด้วยพระปรีชาสามารถในศาสตร์อันเนื่องด้วยสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ดังเป็นที่ประจักษ์ชัดจากแนวพระราชดำริในการออกแบบ วางผัง และตกแต่งอาคารสถานที่สำคัญ ๆ อันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชาติ

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเสด็จ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ไปทรงเยี่ยมราษฎรบ้านห้วยสมอทบ ตำบลดินจี่ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒
เสด็จออก ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต
พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นักเรียนทุนการศึกษาพระราชทานฯ ดีเด่น
รุ่นที่ ๔ และครูดีเด่นประจำปี ๒๕๖๒ เฝ้าฯ รับพระราชทานทุนการศึกษา
และโล่เชิดชูเกียรติ และนักศึกษาทุนการศึกษาพระราชทาน
ที่สำเร็จปริญญาตรี ปีการศึกษา ๒๕๖๑ เฝ้าฯ กราบสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พระราชกรณียกิจ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อบ้านเมืองมาแต่ยังทรงพระเยาว์ ได้โดยเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนาถ และสมเด็จพระบรมราชชนนี ไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบทที่ห่างไกลทั่วทุกภูมิภาค ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาโดยตลอด ทั้งงานพระราชพิธี งานด้านการศึกษา ศาสนา สังคม สาธารณสุข การทหาร และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังประโยชน์แก่บ้านเมืองเป็นอเนกประการ ครั้นเมื่อเสด็จดำรงสิริราชสมบัติ จึงมีพระราชปณิธานที่จะทรงสืบสานพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระบรมชนกนาถ และสมเด็จพระบรมราชชนนี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรและยังความผาสุกร่มเย็นแก่บ้านเมืองสืบไป

ด้านการศึกษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในความสำคัญของการศึกษามีส่วนช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชาติให้ก้าวหน้าต่อไป ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จัดสร้างโรงเรียนมัธยมในท้องถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศและทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานทุนการศึกษาแก่เยาวชนที่เรียนดี ประพฤติดี ฐานะยากจน ครอบคลุมหลากหลายสาขา อาทิ ด้านการแพทย์ การพยาบาล และการเกษตร

วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงหว่านข้าว ณ บริเวณแปลงนาเกษตร หมู่ที่ ๕ ตำบลบางงาม อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

วันที่ ๒๖ - ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔

ทรงนำสมเด็จพระจักรพรรดิอากิฮิโตะ และสมเด็จพระจักรพรรดินีมิจิโกะ แห่งญี่ปุ่น เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโบราณสถานในจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย และเชียงใหม่

ด้านการเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญกับงานด้านเกษตรกรรมทุกแขนง ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไปในการพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เพื่อพระราชทานขวัญและกำลังใจแก่เกษตรกร ในการประกอบอาชีพ และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ทรงให้การอุปถัมภ์และส่งเสริมงานด้านเกษตรกรรมอย่างครบวงจร ทั้งการพัฒนาผลผลิตและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งโครงการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ ให้บริการความรู้ทั้งด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และให้คำปรึกษาแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ แก่เกษตรกร นอกจากนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดสร้างอาคารวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์เกษตร ภายในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมทั้งพระราชทานทุนสำหรับการวิจัย และพระราชทานที่ดินส่วนพระองค์จัดสร้างศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรบนพื้นที่สูง ภาคเหนือ “เกษตรวิชญา” ที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

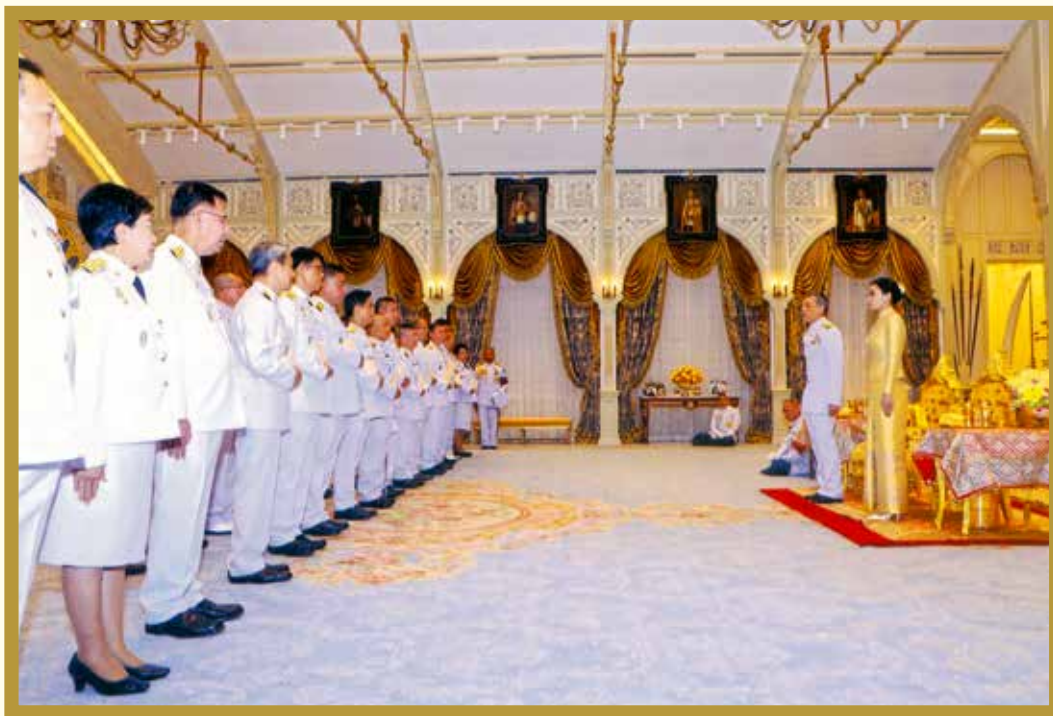
ด้านศิลปวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชหฤทัยตั้งมั่นที่จะทรงสืบสานพระราชปณิธานในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อธำรงไว้ซึ่งมรดกศิลปวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าของชาติ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยสนพระราชหฤทัยในการเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโบราณสถานและแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้านนาฏศิลป์และดนตรี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดแสดงโขนกลางแปลงพระราชทานในหลายโอกาส เพื่อเป็นการธำรงรักษาสืบทอดและเผยแพร่มรดกศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติสืบไป

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปลี่ยนเครื่องทรงฤดูร้อนเป็นเครื่องทรงฤดูฝน
ถวายพระพุทธรูปหามณเฑียรต้นปฐมมาร หรือ พระแก้วมรกต ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ด้านการศาสนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชศรัทธาในพระบรมพุทธานุภาพอย่างมั่นคง ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙ รวมถึงในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒ นอกจากนี้ ยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเนื่องในพระพุทธศาสนาทุกโอกาส ทั้งการพระราชพิธีที่เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นประจำ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๔๐ คือ พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปหามณเฑียรต้นปฐมมาร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระราชพิธีประจำเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา รวมทั้งการพระราชพิธีจร และพิธีต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพิธีหามงคลเจริญพระพุทธมนต์ในโอกาสสำคัญ ๆ ณ พระลานพระราชวังดุสิต รวมทั้งจัดพิมพ์หนังสือบทเจริญพระพุทธมนต์พระราชทานแก่ประชาชนที่มาร่วมพิธีเพื่อเป็นพระราชกุศลธรรมทาน

นอกจากพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกศาสนาทุกศาสนา และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเนื่องในกิจกรรมของศาสนาอื่น ๆ ทั้งศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์

วันที่ ๓๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ พระราชทานพระราชทรัพย์ ๒,๔๐๐ ล้านบาท จัดซื้อเครื่องมือแพทย์
ให้แก่โรงพยาบาล ๒๗ แห่ง ทั่วประเทศ

ด้านการแพทย์และการสาธารณสุข พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักว่าปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มั่นคง คือ การดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชาติให้ผาสุก ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาการขาดแคลนแพทย์และการบริการด้านสาธารณสุข พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่ “โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช” ในท้องถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๐ นอกจากนี้ ยังทรงเป็นประธานอำนวยการจัดสร้างอาคาร “ศูนย์โรคหัวใจ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ” โรงพยาบาลศิริราช เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งโครงการกาญจนบารมี เพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยมะเร็งยากไร้ และทรงเป็นประธานจัดสร้างศูนย์บำบัดรักษาผู้ป่วยโรคมะเร็ง จังหวัดปทุมธานี พระราชทานนามว่า “ศูนย์มหาวชิราลงกรณธัญบุรี” สถาบันมะเร็งแห่งชาติ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙ นอกจากนี้ ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดสร้างโรงพยาบาลสงเคราะห์พระสงฆ์ที่อาพาธในภูมิภาค เนื่องในโอกาสสมหามงคลทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕๐ พรรษา พุทธศักราช ๒๕๔๕ ตลอดจนพระราชทานพระราชทรัพย์จำนวน ๒,๔๐๐ ล้านบาทแก่โรงพยาบาล ๒๗ แห่ง ทั่วประเทศ เพื่อจัดซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ และพระราชทานหน่วยแพทย์เคลื่อนที่พระราชทาน ดูแลรักษาประชาชนที่ประสบภัยพิบัติทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน ใกล้เคียง

โครงการจิตอาสาพระราชทาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้งโครงการจิตอาสาพระราชทาน เพื่อเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคีของคนในชาติในการประกอบกิจกรรมสาธารณประโยชน์ โดยแบ่งกิจกรรมจิตอาสาพระราชทานเป็น ๓ ประเภท คือ จิตอาสาพัฒนา จิตอาสาภัยพิบัติ และจิตอาสาเฉพาะกิจ ปัจจุบันการจัดกิจกรรมจิตอาสาพระราชทานตามแนวพระราชดำริ ได้ดำเนินการไปแล้วในพื้นที่แหล่งชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยและตระหนักถึงความอยู่ดีมีสุขของพสกนิกรทุกหมู่เหล่า จึงมีพระราชปณิธานที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อความวัฒนาผาสุกของปวงชนชาวไทยและความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองสืบไป ดังพระปฐมบรมราชโองการ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๒ ว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”

บทนำ

พุทธศักราช ๒๕๖๒ นับเป็นปีมหามงคลของปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณขัตติยราชประเพณี ดำรงพระบรมราชอิสริยยศสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อความเป็นสิริมงคลของอาณาประชาราษฎร์และบ้านเมือง การนี้ นับเป็นโอกาสสำคัญอันหาได้ยากยิ่งในช่วงชีวิตของพลกนิกรชาวไทยที่จะได้ชื่นชมการพระราชพิธีสำคัญของบ้านเมือง ซึ่งได้ปรากฏแก่สายตาอาณาประชาราษฎร์ครั้งหลังสุดเมื่อกว่าเจ็ดทศวรรษล่วงมาแล้ว

เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้องค์ความรู้อันเนื่องด้วยประวัติศาสตร์จารัตประเพณีการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติได้รับความสนใจจากผู้คนในสังคมเป็นจำนวนมาก สังเกตได้จากการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้งในรูปแบบการจัดพิมพ์หนังสือ การจัดเสวนา/บรรยายทางวิชาการ การจัดนิทรรศการในหลายวาระ

เมื่อพิจารณางานศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แม้จะมีการอธิบายประวัติความเป็นมาของการพระราชพิธีว่า ได้ปฏิบัติสืบทอดมาแต่ครั้งสมัยสุโขทัยและปรากฏเด่นชัดในสมัยอยุธยา กระนั้นระเบียบแบบแผนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ปรากฏในปัจจุบันก็เป็นสิ่งที่ได้รับการชำระเพิ่มเติมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทั้งยังได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละรัชสมัยอย่างมีพลวัตมาโดยตลอด จนอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบันเป็นอัตลักษณ์การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของกรุงรัตนโกสินทร์โดยแท้

เรื่องราวโดยละเอียดเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏในเอกสารจำนวนมาก ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้นร่วมสมัยประเภทหมายรับสั่ง พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ รายงานการประชุม บันทึกรความทรงจำ และเอกสารที่มีการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ โดยอาศัยทฤษฎีและวิธีวิทยาทางวิชาการ เช่น ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ มานุษยวิทยา เพื่ออธิบายความเป็นไปที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่ละช่วงเวลา ซึ่งรายละเอียดบางประการจากการศึกษาวิเคราะห์ นอกจากจะทำให้เห็นพัฒนาการของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ยังสามารถนำมาอธิบายหรือช่วยเติมเต็มความรู้ความเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของสยาม/ไทยในแต่ละยุคสมัยได้

งานเขียนเรื่อง “มหจักรวงศ์บรมราชาภิเษก” นี้ เป็นการค้นคว้าเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว จากเอกสารทั้งสองประเภทดังกล่าวข้างต้นเป็นสำคัญ ในลักษณะเป็นเอกสารเบื้องต้นที่แสดงภาพรวมขั้นตอนและพัฒนาการ ตลอดจนประเด็นวิเคราะห์บางประการอันเกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ โดยแบ่งเนื้อหาในการนำเสนอออกเป็น ๓ ส่วนสำคัญ คือ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ว่าด้วยสังเขปพัฒนาการของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ปรากฏในดินแดนประเทศไทยนับตั้งแต่ได้รับอิทธิพลจากการราชาภิเษกในคติอินเดีย ผ่านกระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น (Localization) ในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษรในจารึกสมัยสุโขทัยที่เชื่อว่าเป็นหลักฐานเก่าสุดที่แสดงถึงการมีอยู่ของพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ในชุมชนแรกเริ่มของ “คนไทย” ครอบคลุมกระทั่งปรากฏรายละเอียดขั้นตอนการพระราชพิธีที่เป็นแบบแผนมากขึ้นในสมัยอยุธยา ซึ่งนับเป็นต้นแบบสำคัญที่ได้ส่งอิทธิพลให้แก่การราชาภิเษกในสมัยธนบุรีและต้นกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ว่าด้วยสังเขปพระราชประวัติและการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นภาพรวมของการพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัย โดยค้นคว้าเรียบเรียงจากเอกสารชั้นต้นประเภทต่าง ๆ ทั้งพระราชพงศาวดาร เช่น พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ - ๔ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) หมายรับสั่ง เช่น หมายรับสั่งรัชกาลที่ ๒ เรื่องพระราชพิธีมหาปราบดาภิเษกและพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร รัชกาลที่ ๒ ปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ. ๑๑๗๑ จดหมายเหตุ เช่น จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วรรณกรรม เช่น พระราชนิพนธ์ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยลำดับเนื้อหาตามวันเดือนปีที่ประกอบการพระราชพิธีในแต่ละขั้นตอน*

พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ว่าด้วยการศึกษาเปรียบเทียบรายละเอียดขั้นตอนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับตั้งแต่การเตรียมพระราชพิธี พิธีเบื้องต้น พิธีเบื้องกลางหรือการบรมราชาภิเษก พิธีเบื้องปลาย และธรรมเนียมปฏิบัติอันเนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัย ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ยิ่งขึ้น นอกจากการศึกษาค้นคว้าในเชิงเปรียบเทียบแล้ว ในบางหัวข้อยังได้นำเสนอประเด็นที่สัมพันธ์อยู่กับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการต่อยอดแนวความคิดที่เกี่ยวข้องต่อไป ดังเช่น กรณีการแสดงพระธรรมเทศนาบรมราชาภิเษกและการพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการอันมีนัยสัมพันธ์กับพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ในแต่ละยุคสมัย

* วันเดือนปีที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ใช้ตามเอกสารชั้นต้นหากเป็นเอกสารที่กล่าวถึงเหตุการณ์ก่อน พ.ศ. ๒๔๔๔ ที่ยังคงนับเวลาตามปฏิทินแบบเก่าตามจันทรคติ ที่เริ่มปีใหม่เดือนเมษายน และปลายปีเดือนมีนาคมแล้วจึงเปลี่ยนศักราชใหม่ ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๔ จึงเริ่มปีใหม่ในเดือนมกราคมตามสากลนิยม ซึ่งต้องตรวจสอบและเทียบวันเดือนปีทางจันทรคติเป็นสุริยคติ โดย “ปฏิทินสำหรับค้นวันเดือนจันทรคติกับสุริยคติแต่ปีชวาลจัตวา ร.ศ. ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕ จ.ศ. ๑๑๔๔ ถึงปีวอกจัตวา ร.ศ. ๑๕๑ พ.ศ. ๒๔๗๕ จ.ศ. ๑๒๙๔”

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก นับเป็นพระราชพิธีสำคัญสูงสุดสำหรับผู้ที่จะขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ สันนิษฐานว่าการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันหมายรวมถึงดินแดนที่เป็นประเทศไทยด้วยนั้น น่าจะได้รับอิทธิพลบางประการมาจากรูปแบบพิธีกรรมในคัมภีร์สันสกฤตของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พิธีราชสูยะ” ซึ่งจัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติยศแห่งพระราชาธิบดีที่ได้แผ่พระบรมเดชานุภาพเหนือบรรดาพระราชาทังปวง

อย่างไรก็ตาม เมื่อองค์ความรู้ดังกล่าวเผยแพร่เข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้มีการผสมผสานคติความเชื่อและพิธีกรรมทั้งของศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และความเชื่อในประเพณีดั้งเดิม ส่งผลให้รายละเอียดขั้นตอนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกปรากฏทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยในส่วนของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยได้มีการพัฒนาการสืบเนื่องอย่างน้อยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและปรากฏเด่นชัดในสมัยอยุธยา

ราชาภิเษกในคติอินเดีย : ตันธารพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทย

แม้ในปัจจุบันจะมีผู้เสนอว่ากรอบคิดเรื่องกระบวนการภารตภิวัตน์ (Indianization) หรือการแผ่อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียนั้น ไม่อาจแสดงให้เห็นพัฒนาการของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยตระหนักว่ากระบวนการดังกล่าวที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่การเปิดรับ หากแต่มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่เคยมีอยู่เดิม จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นขึ้นมาในที่สุด เรียกกระบวนการดังกล่าวว่าการทำให้เป็นท้องถิ่น (Localization)

ถึงกระนั้น ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวัฒนธรรมอินเดียเป็นต้นธารสำคัญแห่งหนึ่งที่ส่งอิทธิพลต่อรูปแบบสังคมและวัฒนธรรมให้แก่ภูมิภาคนี้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้น การทำความเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยที่ปรากฏสืบเนื่องถึงปัจจุบันจึงไม่อาจจะละเลยที่จะศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการราชาภิเษกในคติอินเดียกับการราชาภิเษกในคติไทยได้

ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่สำคัญที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
หนึ่งนั้นคือรูปแบบการพระราชพิธีราชาภิเษกที่ได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นและได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชาธิบายถึงลักษณะของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ของไทยที่แม้ว่าจะปรากฏพิธีทางพุทธศาสนาแทรกอยู่ในการพระราชพิธี ถึงกระนั้นพิธีพราหมณ์ยังคงเป็นสาระสำคัญสูงสุด
ของการพระราชพิธี อันสะท้อนให้เห็นอิทธิพลดั้งเดิมของพิธีราชาภิเษกอันมีต้นธารสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมอินเดีย

“...พิธีบรมราชาภิเษกนั้น เป็นพิธีพราหมณ์แท้ พิธีฝ่ายพระพุทธศาสนาที่กระทำด้วยนั้น ถ้าจะว่าไป
ตามจริงแล้วไม่ใช่ส่วนสำคัญแห่งการราชาภิเษกเลย เพราะว่าการราชาภิเษกถ้าจะทำโดยไม่มีพิธีสงฆ์เลย
ก็นับว่าเป็นอันสำเร็จกิจได้ แต่ถ้างดพิธีพราหมณ์เสียแล้วจะเป็นอันสำเร็จกิจไม่ได้เลยเป็นอันขาด
การสวดมนต์และสวดภาณวารนั้น อันที่จริงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเฉลิมพระราชมณเฑียรแท้ๆ และพิธีสวดมนต์
และภาณวารก็มีได้ใช้แต่เฉพาะสำหรับราชาภิเษก การอื่น ๆ ก็มีสวดภาณวารได้ แต่พิธีราชาภิเษกของพราหมณ์
จะเอาไปใช้ทำอย่างอื่นไม่ได้เลย...”^๑

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, **เรื่องพระศุนหเศป** (พระนคร: โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพหลวงประเสริฐมนูกิจ (ประเสริฐ ศิริสัมพันธ์) ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓), หน้า ๙.

พิธีราชาภิเษกในอารยธรรมอินเดียโบราณเป็นพิธีเก่าแก่ที่มีมาช้านานตั้งแต่สมัยพระเวท โดยหากกล่าวถึงพิธีราชาภิเษกที่มีขั้นตอนการรดน้ำอภิเษกเป็นสาระสำคัญ^๒ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายดั้งเดิมของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทย^๓ พิธีราชาภิเษกในคติอินเดียที่ปรากฏลักษณะเช่นนี้ ได้แก่ พิธีปุณรภิเษก พิธีโชนทรมหาภิเษก และพิธีอภิเษกนิยะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีราชสูยะ การเปรียบเทียบรายละเอียดขั้นตอนพิธีราชาภิเษกในคติอินเดียกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยนับตั้งแต่การเตรียมพระราชพิธีจนถึงพระราชพิธีเบี่ยงปลาย แม้จะพบส่วนที่แตกต่างมากกว่าส่วนที่คล้ายคลึงกันอันเนื่องมาจากเงื่อนไขทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความคิด และคติความเชื่อในท้องถิ่น^๔ ถึงกระนั้นการราชาภิเษกในคติอินเดีย นับเป็นร่องรอยสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ปรากฏในสังคมไทยได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การเตรียมพระราชพิธี ในพิธีอภิเษกนิยะปรากฏการเตรียมน้ำอภิเษกที่จะใช้ในพิธีด้วยการทำพิธีเช่นสรงนุชาน้ำที่จะใช้เป็นน้ำอภิเษกเช่นเดียวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทย สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อว่่าน้ำอภิเษกตามคติอินเดียและคติไทยต้องผ่านการทำให้ศักดิ์สิทธิ์เสียก่อน นอกจากการเตรียมน้ำอภิเษกแล้วยังพบการเตรียมตั้งไม้มะเดื่อ เพื่อใช้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ในการถวายน้ำอภิเษกด้วย อย่างไรก็ตาม ในส่วนแหล่งที่มาของน้ำอภิเษกนั้นพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ น้ำอภิเษกของไทยเป็นน้ำเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีสิ่งอื่นเจือปน

นอกจากการเตรียมพิธีในสองส่วนดังกล่าวแล้วจะพบว่าการเตรียมการอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตามคติอินเดียและคติไทยเท่านั้น ดังเช่นในคติอินเดียปรากฏการเตรียมบาตรเพื่อใส่น้ำอภิเษกที่ทำจากพรรณไม้ต่าง ๆ การเตรียมกิ่งไม้มะเดื่อเพื่อใช้คลุมพระองค์ตอนถวายน้ำอภิเษก เป็นต้น ส่วนในคติไทยปรากฏการเตรียมการพระราชพิธี เช่น การจารึกพระสุพรรณบัฏ การตั้งแตงมณฑลพระราชพิธี การตั้งแตงมณฑลพระกระยาसन เป็นต้น

พิธีเบื้องต้น ในพิธีอภิเษกนิยะมีการบูชาบวงสรวงน้ำโสม การถวายเป็นเครื่องพลีกรรม การเช่นสรงน้ำอภิเษก การเช่นสรวงเครื่องพลีกรรม การกรองน้ำอภิเษกให้บริสุทธิ์ การแต่งพระองค์พระราชด้วยพระภูษา ๓ ชุด การเสด็จลงทรงสนาน การเสด็จไปยังทิศทั้งหลาย การวางตะกั่วไว้ทางด้านหลังของหนังสือโคร่ง และการวางทองคำไว้ที่ใต้พระบาทและบนพระเศียรพระราชฯ ส่วนในพิธีราชาภิเษกตามคติไทยมีการเจริญพระพุทธมนต์ การจุดเทียนชัย การประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ปรากฏครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวชิราลงกรณ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช) การถวายน้ำพระมหาสังข์ และการถวายเป็นสมิต

^๒ ราชาภิเษก เป็นคำภาษาสันสกฤต มาจากการสนธิของคำว่า “ราช-” กับ “อภิเษก-” แปลตามรูปศัพท์ได้ว่า การถวายเป็นการรดน้ำแด่พระราชฯ การสถาปนาเป็นพระราชฯด้วยการรดน้ำ ส่วนภาษาบาลีใช้ว่า “ราชาภิเษก”

^๓ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, “เรื่องบรมราชาภิเษก,” ใน **ชุมนุมพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๗, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ ที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗), หน้า ๙๒.

^๔ ดูการศึกษาเปรียบเทียบพระราชพิธีราชาภิเษกตามคติอินเดียและคติไทยโดยละเอียดใน ศรีนวล ภิญญสุนันท์, “พิธีราชาภิเษกในคติอินเดียและไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘)

บรมราชาภิเษก ในคติไทยจะมีการถวายการรดน้ำอภิเษกแด่พระมหากษัตริย์ ๓ ค่ำรบ กล่าวคือ ค่ำรบแรก เป็นการทรงพระมูรธาภิเษกโดยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวกน้ำในพระครอบซึ่งเป็นน้ำพระพุทธรมนต์ลุ่มพระเจ้า เพื่อแสดงว่าพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะก่อนอื่นใดและได้ทรงทำความบริสุทธิ์ในพระพุทธรศาสนาให้แก่พระองค์เองด้วยการทรงพระเจ้าด้วยน้ำพระพุทธรมนต์^๕ ค่ำรบสอง เป็นการทรงสหัสธาราด้วยน้ำจากแม่น้ำสายสำคัญของราชอาณาจักรและแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ผ่านการทำพิธีเสกมาแล้ว ค่ำรบสาม เป็นการถวายน้ำพระพุทธรมนต์และน้ำเทพมนตร์โดยสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถวายน้ำพระพุทธรมนต์ด้วยพระครอบพระกริ่ง ต่อมาพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ขึ้นถวายน้ำพระพุทธรมนต์ด้วยพระเต้า เจ้าพนักงานภูษามาลาถวายน้ำพระมหาสังข์ เจ้าหน้าที่พระราชพิธีผู้ใหญ่ถวายน้ำพระพุทธรมนต์ด้วยพระครอบและพระเต้าต่าง ๆ พรหมมณีนขึ้นถวายน้ำเทพมนตร์ด้วยพระมหาสังข์และพระเต้าเบญจคัพย์ ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาการถวายการรดน้ำดังกล่าวพบว่ามีลักษณะคล้ายกับพิธีอภิเษกนิยະในคติอินเดีย กล่าวคือ *ครั้งแรก* เป็นการเสด็จทรงสนานของพระราชา *ครั้งที่สอง* เป็นพิธีถวายการรดน้ำอภิเษกแด่พระราชา และ*ครั้งที่สาม* เป็นการขลิมน้ำอภิเษกทั่วพระองค์ด้วยเขากวางดำ นอกจากนี้ ในพิธีปูนาริเษกและพิธีโพนทรมหาภิเษกในคติอินเดียยังปรากฏการตั้งตั่งไม้มะเดื่อเป็นที่ประทับขณะถวายการรดน้ำอภิเษกเช่นเดียวกับที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทย

ขั้นตอนต่อมาในคติอินเดียพระมหากษัตริย์จะทรงเครื่องศิวภรณ์ ได้แก่ กะบังหน้า พระภูษา ผ้ารัดกัมพล แล้วเสด็จประทับบนบัลลังก์ยืนอยู่บนหนังราชสีห์ ซึ่งปูไว้เบื้องหน้าราชสีห์สาสน์ ขณะนั้นบุโรหิตประกาศพระนามและพระมหากษัตริย์ทรงกระทำสัตย์สาบานที่จะปกครองบ้านเมืองโดยธรรม แล้วเสด็จขึ้นประทับบนราชสีห์สาสน์ จากนั้นบรรดาพรหมมณีนถวายน้ำมนต์และสวดถวายพรแล้วถวายเครื่องราชสมบัติ ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าขั้นตอนการพิธีดังกล่าวข้างต้นคล้ายคลึงกับขั้นตอนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยเมื่อประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ

พิธีเบี่ยงปลาย ที่ปรากฏตามคติอินเดียส่วนใหญ่มีความแตกต่างกับพิธีเบี่ยงปลายตามที่ปรากฏในคติไทย กล่าวคือ ในพิธีปูนาริเษก ประกอบด้วย พิธีเสวยน้ำจันท์ พิธีเสด็จจากตั่งลงบนกิ่งไม้มะเดื่อ พิธีเสด็จประทับทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและพิธีสวดอ้อนวอนขอการบังเกิดขึ้นของฝูงโค ฝูงม้า และฝูงคน ส่วนในพิธีโพนทรมหาภิเษก ประกอบด้วย พิธีพระราชทานทักษิณาแก่พรหมมณีนผู้ถวายการรดน้ำอภิเษกและพิธีเสวยน้ำจันท์ ในขณะที่พิธีอภิเษกนิยະ ประกอบด้วย การก้าววิษณุกรรม การเทน้ำอภิเษกที่เหลือไว้ในบาตรของพรหมมณีน การเสด็จพระราชดำเนินไปโดยราชรถ การเช้นสรวงเครื่องพลีกรรม การสวมฉลองพระบาทที่ทำด้วยหนังสุกรปา การเสด็จลงจากราชรถ การวางลูกเต่าลงในพระหัตถ์ของพระราชาผู้ประทับบนตั่งไม้สี่เสียด การตรัสทักทายพรหมมณีน การขานพระนามอันเป็นสิริมงคลของพระราชา และการบูชาบวงสรวงเครื่องพลีกรรม

ส่วนพระราชพิธีราชาภิเษกในคติไทยประกอบด้วย พิธีเสด็จออกมหาสมาคม (ปรากฏครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เดิมพิธีนี้เป็นการเสด็จออกรับราชสมบัติ) พิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิ (ปรากฏครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เดิมพิธีนี้เป็นพิธีถวายสืบทอดพระกานัล) พิธีประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก (ปรากฏครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) พิธีถวายบังคมพระบรมศพ พระบรมอัฐิ พระอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบุพการี และพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร นอกจากนี้ ยังปรากฏการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทั้งทางสถลมารคและชลมารค อันเป็นส่วนต่อเนื่องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วย

^๕ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ภาค ๑ : สังคมไทย,” ใน *ลักษณะไทย เล่ม ๑ : ภูมิหลัง* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๒๙.

นอกจากรายละเอียดขั้นตอนการพิธีราชาภิเษกที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์แล้ว เอกสารทางพุทธศาสนาอย่างคัมภีร์อรรถกถาได้กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์อันเป็นเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์รวมถึงเครื่องใช้ในการประกอบพิธีราชาภิเษกด้วย ดังเช่นที่ปรากฏในอรรถกถา มหาวีรังค์ ปฐมภาค เวรัญชกัณท์ (ว่าด้วยตอนพระเจ้าอโศกส่งเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ไปถวายพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ) ความว่า

“...พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใส แล้วทรงส่งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๕ อย่างไปถวายแด่ท้าวเธอ คือ **เศวตฉัตร** ๑ **แส้จามร** (วาลวิชนี) ๑ **พระขรรค์** ๑ **รัตนประดับพระเมาลี** (คือ พระอุณหิส ติดพระมหาพิชัยมงกุฏ) ๑ **ฉลองพระบาท** ๑ และเครื่องบรรณาการอย่างอื่นหลายชนิด เพื่อประโยชน์แก่การอภิเษก คือ **สังข์** ๑ **คังโคทกวาริ** (น้ำที่แม่น้ำคงคาหรือน้ำที่เกิดจากสระอโนดาต) ๑ **วัฒนมานะ** (จุณสำหรับสงกราน) ๑ **วฏังสะกะ** (พระมาลากรองสำหรับประดับพระกรรณ หรือกรรเจียกเครื่องประดับหู) ๑ **ภิงคารพระเต้าทอง** ๑ **นันทิยา** **วฏฏาษณะทอง** (ทำไว้เพื่อการมงคลมีฐานเหมือนรูปกากบาท) ๑ **สิวิกะ** (วอหรือเสลี่ยง) ๑ **กัญญาขัตติย** **กุมาริ** ๑ **อโรวิมทุสสุคะ** (คู่พระภุชชาติไม่ต้องชัก) ๑ **หัตถปัญจนะ** (ผ้าสำหรับเช็ดพระหัตถ์) ๑ **หริจันทนะ** (แก่นจันทน์แดง) ๑ **อรุณวันณมัตติกะ** (ดินสีอรุณ) ๑ **อัญชนะ** (ยาหยอดพระเนตร) ๑ **หริตกะ** (พระโอสถสมอ) ๑ **อามลกะ** (พระโอสถมะขามป้อม) ๑ **ฉะนีแล**”^๖

พระคัมภีร์มหาวงศ์ ที่พระมหานามเถระชาวลังกาเรียบเรียงขึ้นเป็นภาษาบาลีประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และพระยาธรรมปโรหิตแปลเรียบเรียงเป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๙ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นเอกสารอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ในพระราชพิธีราชาภิเษกพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะว่ามีทั้งหมด ๕ สิ่ง ได้แก่ **“วาลวิชนี คือ พัดวาลวิชนีอันกระทำด้วยขนทรายจามรี ๑ อุณหิสส์ คือ พระมหาพิชัยมงกุฏ ๑ ขคค คือ พระแสงขรรค์ ๑ ฉตุต คือ เศวตฉัตร ๑ ปาทุก”**ฉลองพระบาทแก้ว ๑”^๗ เช่นเดียวกับ พระคัมภีร์อภิธานปทีปิกา หรือพระคัมภีร์พจนานุกรมบาลีประเภทอภิธานซึ่งพระโมคคัลลานเถระแห่งคณะเชตวันมหาวิหารเรียบเรียงขึ้นที่ประเทศศรีลังกาในสมัยพระเจ้าปรีกรมพานุที่ ๑ เมื่อประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖^๘ ในคาถาที่ ๓๕๘ กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ คือ **“ราชกกุธภัณฑ์ ๕ คือ พระขรรค์, ฉัตร, อุณหิส, ฉลองพระบาท, วาลวิชนี ขคคโค. (จ) ฉตุต, -มุณหิส, ปาทูกา; วาพิวณี; (อิเม กกุณณทานิ ภวนติ ปญจ ราชน)”**^๙

^๖ “อรรถกถา มหาวีรังค์ ปฐมภาค เวรัญชกัณท์,” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก <https://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=1&i=1&p=5>

^๗ พระมหานามเถระ, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ (หมวดศาสนาจักร) คัมภีร์มหาวงศ์**, แปลโดย พระยาธรรมปโรหิตและพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) (กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๘.

^๘ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, **พระคัมภีร์อภิธานปทีปิกาหรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

แผ่นไม้จำหลักรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์
ประกอบด้วย อุนหิสหรือกรอบพัคตร์
พระขรรค์ พระแสงจามรี ธำมรงค์
และฉลองพระบาทเชิงงอน

การรับวัฒนธรรมผ่านการติดต่อระหว่างอินเดียและดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยปัจจัยหลายประการ นำมาซึ่งการผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของอินเดียกับท้องถิ่น กระทั่งเกิดเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ดังในกรณีของพิธีราชาภิเษกอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญที่เชื่อว่ามีต้นธารจากอินเดียดังกล่าวข้างต้น ได้ปรากฏหลักฐานที่สะท้อนถึงความเกี่ยวเนื่องกับการประกอบพิธีราชาภิเษกในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ดังเช่นการค้นพบแผ่นจุณเจิมศิลปะทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นรูปแผ่น (จามร) วัชระ ขอสับข้าง (อังกฤษ) พัดโบก (วาลวิชนี) ฉัตร ปลาและสังข์อย่างละคู่ และมีหม้อน้ำ (ปूरณฆฏะ) อยู่ตอนล่าง ตรงมุมทั้งสี่ทำเป็นรูปดอกบัวเดี่ยวเดียว^{๑๐} สันนิษฐานว่าเป็นแผ่นหินที่ใช้รองรับหม้อน้ำ (ปूरณฆฏะ) เพื่อใช้สรงน้ำเทพและเทพี (อภิชะนีเย) ในพิธีราชสูยะ หรือพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ทวารวดี^{๑๑}

แผ่นจุณเจิมศิลปะทวารวดีสันนิษฐานว่า
เป็นแผ่นหินที่ใช้รองรับหม้อน้ำ (ปूरณฆฏะ)
เพื่อใช้สรงน้ำเทพและเทพี (อภิชะนีเย)
ในพิธีราชสูยะหรือพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ทวารวดี

^{๑๐} สุรศักดิ์ ศรีสำออง และคณะ, ศิลปะทวารวดี : ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗.

^{๑๑} บุรยา ศรวิญญานิช, “เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์,” (การค้นคว้าอิสระตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๔๗.

นอกจากนี้แล้วยังปรากฏหลักฐานประเภทศิลาจารึกที่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ได้แก่ ศิลาจารึกของเจ้าชายจิตรเสน (ราว พ.ศ. ๑๑๔๓ - ๑๑๕๙) เป็นจารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ดังเช่นในจารึกปากน้ำมูล ๒ พบที่จังหวัดอุบลราชธานี แปลความได้ว่า

พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด ทรงพระนามว่าจิตรเสน ผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าศรีวิกรมน์ เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าศรีสารวเคามะ แม้โดยศักดิ์จะเป็นพระอนุชา แต่ก็ได้เป็นพระเชษฐาของพระเจ้าศรีวิกรมน์ ผู้มีพระนามปรากฏในด้านคุณธรรมแต่พระเยาว์ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ได้รับพระนามอันเกิดแต่การอภิเษกว่า พระเจ้าศรีมหันทรวิกรมน์ (หลังจาก) ขณะประเทศ (กัมพู) นี้ทั้งหมดแล้ว ได้สร้างพระคิวลึงค์ อันเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระองค์ ไว้บนภูเขานี้ ฯ^{๑๒}

ข้อความในศิลาจารึกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นคติเรื่องการเปลี่ยนผ่านสถานภาพให้เป็นดุจดังเทพเจ้าด้วยการอภิเษก สังเกตได้จากการเปลี่ยนพระนามจาก “จิตรเสน” เป็น “พระเจ้าศรีมหันทรวิกรมน์” หมายถึงผู้อยู่ในความพิทักษ์ของพระอินทร์ ผู้ยิ่งใหญ่ อันเป็นธรรมเนียมที่กษัตริย์จะทรงเปลี่ยนพระนามแสดงความยิ่งใหญ่ผ่านลัทธิความเชื่อที่กษัตริย์แต่ละพระองค์ยึดถือ สะท้อนถึงพระบุญญาบารมีของกษัตริย์เพื่อให้เกิดการยอมรับจากบรรดาพสกนิกร อีกทั้งการผ่านพิธีอภิเษกนั้นยังเป็นการประกาศสถานภาพความเป็นกษัตริย์ให้รู้อื่น ๆ ได้รับรู้^{๑๓}

ที่สำคัญข้อมูลในจารึกบางหลักเช่นศิลาจารึกเมืองเสมายังแสดงให้เห็นบทบาทของพราหมณ์ในฐานะผู้ประกอบพิธี โดยสันนิษฐานว่าอาจเป็นพราหมณ์ที่มาจากอินเดียก็เป็นได้ เนื่องจากเนื้อความในจารึกให้ความสำคัญกับคุณลักษณะว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในไตรเพท รวมทั้งเวทมนตร์และขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมซึ่งอาจมีมากกว่าพราหมณ์ในท้องถิ่น^{๑๔}

“...พระเจ้าชัยวรมัน...พวกพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในไตรเพทได้อภิเษกพระองค์ให้สถิตอยู่ในราชสมบัติ เสมือนจะให้สถิตอยู่ในสถานที่ของผู้ประเสริฐเพราะรวบรวมวิทยาการได้แก่ข้อความในพระเวท...”^{๑๕}

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยสุโขทัย

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งได้มีพัฒนาการสืบเนื่องคลี่คลายมาจากคติอินเดียดังกล่าวได้เป็นธรรมเนียมสำคัญของการดำรงพระราชสถานะองค์พระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งได้แพร่หลายในรัฐต่างๆ ในช่วงเวลาต่อมา ดังปรากฏให้เห็นในศิลาจารึกหลายหลักกล่าวถึงการราชาภิเษกของกษัตริย์สมัยสุโขทัย คือ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และพระมหาธรรมราชา (ลิไท)

^{๑๒} ยอร์ช เซเดส์ และเชอเม แก้วคล้าย (ผู้อ่านและผู้แปล), “จารึกปากน้ำมูล ๒,” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/682

^{๑๓} นนทพร อยู่มั่งมี, “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก,” ใน นนทพร อยู่มั่งมี และพัลลวีสิริ เปรมกุลนันท์, *เสวยราชสมบัติกษัตริย์* (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๒), หน้า ๒๒ - ๒๓.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๑๕} อำไพ คำโท (ผู้อ่านและผู้แปล), “จารึกเมืองเสมา,” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/354

จารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๔ - ๓๒ ความว่า

ขุนบางกลางหาวและขอมสบาดโขลญลำพงรบกัน พ่อขุนบางกลางหาวให้ไปบอกแก่พ่อขุนผาเมือง
ขอมสบาดโขลญลำพงพ่ายแพ้ พ่อขุนผาเมืองจึงยังเมืองสุโขทัยเข้าได้เวณเมืองแก่พ่อขุนบางกลางหาว
พ่อขุนบางกลางหาวมิสู้เข้า เพื่อเกรงแก่พระสหาย พ่อขุนผาเมืองจึงเอาพลออก พ่อขุนบางกลางหาวจึงเข้าเมือง
พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวให้เมืองสุโขทัย ให้ทั้งชื่อตนแก่พระสหายเรียกชื่อ ศรีอินทรบดิน
ทราทิตย นามเดิมกมรเตงอัญญาเมือง ^{๑๖}

จารึกนครชุม ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑ - ๗ ความว่า

ศักราช ๑๒๗๙ ปีระกา เดือนแปด ออกห้าค่ำ วันศุกร์ หนไทยกัถเล่า บุรพพลคุณิณักษัตร เมื่อยาม
อันสถาปนานั้นเป็นหกค่ำ แลพระยาλιοไทยราช... เป็นหลานแก่พระยารามราช เมื่อได้เสวยราชย์ในเมือง
ศรีสัชนาลัยสุโขทัย ได้ราชาภิเษกอันผู้ท้าวพระยาทั้งหลายอันเป็นมิตรสหายอันมีในสี่ทิศนี้ แต่งกระยาตงวาย
ของฝากหมากปลาหมาไหว้ อันยัตยัญญอภิเษกเป็นท้าวเป็นพระยาจึงชื่อศรีสุริยวงศ์มหาธรรมราชาธิราช ^{๑๗}

จารึกวัดศรีชุม ด้านที่ ๑

จารึกนครชุม ด้านที่ ๑

^{๑๖} ยอร์ช เซเดส์ (ผู้อ่านและผู้ปริวรรต), “จารึกวัดศรีชุม,” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/178

^{๑๗} ยอร์ช เซเดส์ (ผู้อ่านและผู้ปริวรรต), “จารึกนครชุม,” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/184

จารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาเขมร) ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๕ - ๑๓ ความว่า

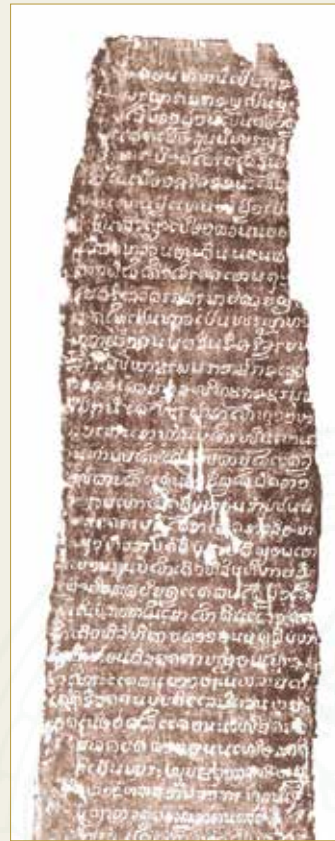
วันศุกร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๗ เมื่อเสด็จมีพระบันฑูรให้ไพร่พลทั้งหลายเข้าระดมฟันประตูประหารศัตรู
ทั้งหลาย บัดนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าเสวยราชย์ไถสุริยาธิปไตยในเมืองสุโขทัยนี้แทนพระบิดา พระอัยกา
กษัตริย์ทั้งหลายซึ่งมีในทิศทั้ง ๔ นำ มกุฏ พระขรรค์ชัยศรี และเศวตฉัตร อภิเษกแล้วถวายพระนามว่า
พระบาทสมเด็จพระอัญศรีสุริยพงศรามมหารัชมราชาริราช ^{๑๘}

จารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาไทย) หลักที่ ๑ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๔ - ๑๕ ความว่า

เมื่อลุนนี้พระยาเถรไทยรู้พระปิฎกไตร ได้ขึ้นเสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย อแทนปู่แทนพ่อ
ฝูงเป็นท้าวเป็นพระยาเบื่องตะวันตก ห้วนอน ดินนอน ต่างคนต่างมีใจใคร่ใจรัก เอามกุฏ
ชนชัยศรี เศวตฉัตร มายด้วยญอภิเษกให้เป็นท้าวเป็นพระยา ทั้งหลายจึงสมมติขึ้นชื่อศรีสุริยพงศรามมหา
รรมราชาริราช เศวตราชย์ชอบด้วยทศพิธราชธรรม ^{๑๙}

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมร ด้านที่ ๑

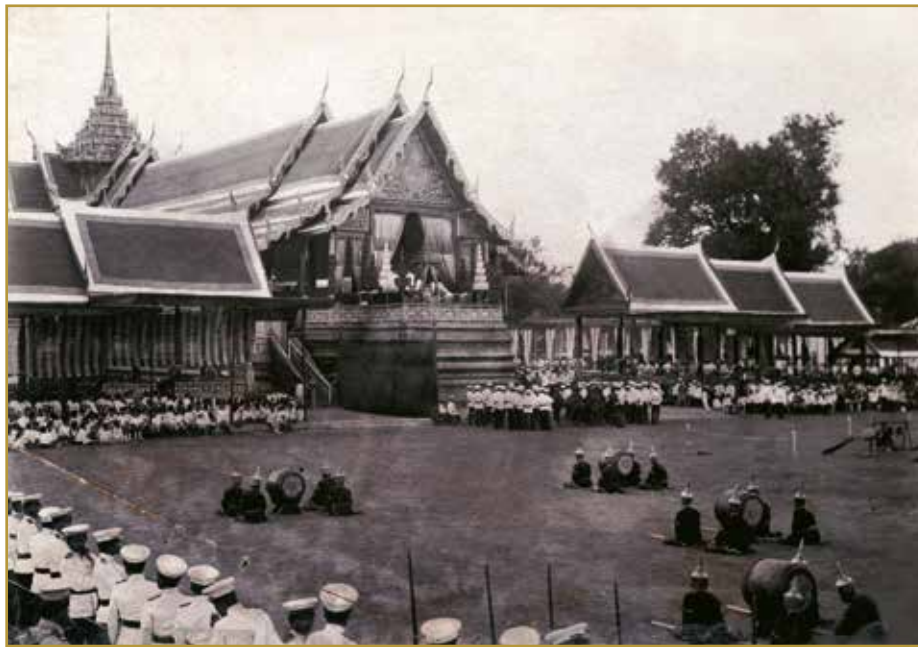
จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย หลักที่ ๑ ด้านที่ ๑

^{๑๘} ยอร์ช เซเดส์ (ผู้อ่านและผู้แปล), “จารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาเขมร),” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/1330

^{๑๙} ยอร์ช เซเดส์ (ผู้อ่านและผู้แปล), “จารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาไทย) หลักที่ ๑,” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/131

ความในจารึกหลักต่าง ๆ ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกเพื่อสร้างการยอมรับจากบรรดาขุนนางน้อยใหญ่รวมถึงเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัย โดยแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนสำคัญคือการถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ รวมถึงการเฉลิมพระนามใหม่เพื่อบ่งบอกถึงสถานภาพที่เปลี่ยนไป ดังกรณีพระนาม “พระบาทสมเด็จพระอัญศรีสุริยพงศรามมหารัชมหาราชธิราช” สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธได้อย่างเด่นชัด

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยา

ในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พ.ศ. ๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งชั่วคราวองค์หนึ่งบนฐานพระที่นั่งในพระราชวังโบราณกรุงเก่า อันเป็นที่ประกอบพิธีราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้วพระราชทานนามพระที่นั่งชั่วคราวองค์นั้นตามความที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ว่า “พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท”

พรหมพิฆณูปรเมศรเจ้า
ยเมศมารุตอร
พรุณคนิกุเพนทรา
เรืองรวีวรจำ
เอกาทสเทพแสง
เป็นพระศรีสรรเพชญ
พระเสด็จดำรงรักษ
ทุกเทพทุกท่างไหวว

จอมเมรุ มาศแฮ
อาศนม้า
สุรเสพย
แจ่มจันทรา
เออองค์ มาฤ
ที่อ้าง
ลัยงโลก ไล้แฮ
ช่วยไชยฯ ๒๐

๒๐ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา โคลงยวนพ่าย (กรุงเทพฯ: นิวไทยมิตรการพิมพ์ (๑๙๙๖), ๒๕๔๔), หน้า ๑๑ - ๑๒.

ความตอนหนึ่งใน *ยวนพ่ายโคลงตัน* วรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นดังกล่าว สะท้อนให้เห็นแนวความคิดสำคัญที่มีต่อพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาที่ทรงอยู่ในฐานะทรงเป็นองค์อวตารของเทพเจ้า ในขณะที่เดียวกันก็สื่อให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระพุทธรูปด้วยพระองค์เอง ดังที่ในโคลงข้างต้นกล่าวถึงกำเนิดของพระมหากษัตริย์ที่มาจากเทพ ๑๑ องค์ ตั้งพระทัยแบ่งภาคมารวมกันเป็นพระบรมไตรโลกนาถหรือพระศรีสรรเพชญ์อันเป็นนามที่ใช้กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้า^{๒๑}

ด้วยลักษณะการผสมผสานคติเรื่องพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ อาจเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ส่งผลให้พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยอยุธยา แม้จะให้ความสำคัญกับพิธีพราหมณ์ตามคตินิยมดั้งเดิม หากแต่ยังปรากฏการสอดแทรกพิธีทางพุทธศาสนาเพิ่มเติมขึ้นด้วย ดังปรากฏรายละเอียดการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยาในพระราชพงศาวดารและหลักฐานประเภทคำให้การ ซึ่งได้ให้ข้อมูลรายละเอียดการพระราชพิธีได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นกว่าหลักฐานประเภทจารึก

พระพุทธรูปนิมิตวิจิตรไมลีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ พระประธานพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุราชิการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิราช สะท้อนโลกทัศน์เรื่องพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาที่ได้ผนวกรวมคติเทวราชาในศาสนาพราหมณ์ และคติธรรมราชาในศาสนาพุทธอย่างเด่นชัด

^{๒๑} ดูบทวิเคราะห์เรื่องยวนพ่ายโคลงตันในฐานะวรรณกรรมสะท้อนแนวความคิดเรื่องโลกการเมืองในอุดมคติและโลกการเมืองที่แท้จริง ใน สมเกียรติ วันทะนะ, “โลกการเมืองในยวนพ่ายโคลงตัน,” *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร* ๔๐, ๑ (ม.ค. - มิ.ย. ๒๕๖๑): ๑๘๐ - ๒๑๐.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาไม่ได้กล่าวถึงการ “ราชาภิเษก” ของกษัตริย์อยุธยาทุกพระองค์และบางพระองค์กล่าวแต่เพียงสังเขปเท่านั้น แต่ก็มีบางพระองค์ซึ่งปรากฏรายละเอียดเพิ่มเติมกล่าวถึงขั้นตอน สถานที่ ตลอดจนเครื่องประกอบในการพระราชพิธี ดังเช่นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ความว่า

“...แล้วเสนาพฤดามาตย์ราชบุโรहितทวิชอาจารย์พร้อมกันให้พระโหราธิบดีหาฤกษ์ ก็ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกในพระที่นั่งมังคลาภิเษกปราสาท เจ้าพนักงานทั้งหลายก็จัดแจงแต่งตั้งสุวรรณบัลลังก์รัตนราชอาสนะ ลาดด้วยหนังพญาราชสีห์ มีมหาเศวตฉัตร เป็นต้น อำพนด้วยเครื่องอภิรมย์ชุมสายพราญพรรณ จามร มาศกลดกลิงกรซิงแทรกสลัปลอน บังสุริยเอนทรบวรด้วยมยุรฉัตรพชนี พรายเพราหมเหพาพรดิเรกโดยราชประเพณี ตั้งพระราชพิธีสงฆ์และพิธีไสยเวททางศาสตร์ทุกประการ แล้วตั้งพญาคชสารยืนสถิตซ้ายขวา ทั้งพญาอัครราชสถิตซ้ายขวาพร้อมพล พลพฤกษพร้อมณัณฑ์ประทุตตระพรองการเสร็จ...

ครั้นรุ่งขึ้นรวีวามหาศุภฤกษ์อันอุดม บรมทินกรประเวศเหนือณภัลยจำรัสดวง พระมหाराชครูพระครู บุโรहितทวิชอาจารย์ ก็เชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จองค์ลงกตวิภูษิตสรรพาวรณ์ บวรด้วยแก้วกาญจนาภรณ์นิรันดร์ขั้ววาลโสภาสเสร็จ เสด็จทรงพระราชนทรยานมาขึ้นอัมรินทร์ไพชยนต์มหาปราสาท พระราชครูทั้งสี่องค์ปริโสธมพรหมพิชาจารย์ ก็เป่ามหาสังข์ทักษิณาวรรต ประโคมแตรสังฆดนตรีอินทเกริเป็นประณม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จในหน้าม้องชัยชำระพระบาท พระยารัชมาริบัติก็กลั่นม้องชัย ประโคมแตรสังฆดุริยดนตรีอินทเกริเป็นทุติยวาร์ จึงเสด็จขึ้นไพชยนต์มหาปราสาท สถิตเหนือบัลลังก์อาสน์อลังการหมู่ทวิชอาจารย์ก็เป่าสังข์ทักษิณาวรรต ประโคมแตรสังฆดุริยดนตรี ดิอินทเกริเป็นตติยวาร์ สมเด็จพระสังฆราชราชาคณะทั้งปวง ก็สวดพระพุทธรณมัตถวายชัย พระมหाराชครูพระครูบุโรหิตาสุภาวดีศรีทวิชอาจารย์ทั้งหลาย ก็แซ่ร้องโอมอ่านอิศวรเวทวิศณุมัตถวายชัยพร้อมเสร็จก็ถวายมูรธาภิเษกอาเศียรพาทสำหรับการพระราชพิธีปราบดาภิเษกพระมหากษัตริราชเจ้าสืบมา แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงสิงหนบัฏชร พระที่นั่งมังคลาภิเษกอันวิจิตรด้วยสุวรรณรัตโนภาส จึงเบิกท้าวพระยาสามนตราราชราชตระกูลพฤดามาตย์มุขมนตรีถวายบังคม แล้วเบิกสมโภชเลี้ยงลูกขุนทั้งปวงเสร็จ...” ๒๒

หลักฐานประเภทคำให้การนับเป็นเอกสารสำคัญที่แสดงให้เห็นรายละเอียดการพระราชพิธีสมัยอยุธยาที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง^{๒๓} เป็นเอกสารที่กล่าวถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าเอกทัศพระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายของอยุธยาโดยละเอียดเกือบทุกขั้นตอน ดังนี้

ในสมุดพม่าเรื่อง “เอกสารการบันทึกราชสำนักพร้อมด้วยภาพเขียน”
แสดงภาพสมเด็จพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์หรือพระเจ้าเอกทัศ
พระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายของอยุธยา
ที่ปรากฏขั้นตอนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยละเอียด
ในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม

๒๒ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๙ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๑๒), หน้า ๑๐๙ - ๑๑๑.

๒๓ วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), อโยธยาศรีรามเทพนครบวรทวารวดี มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยอิสระประวัติศาสตร์ไทย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒๒ - ๒๒๙. ; บุญหลง ศรีกนก, “ราชประเพณีสมัยอยุธยาตอนปลาย: กรณีศึกษาพระราชพิธีราชาภิเษก,” ใน สุเนตร ชุตินธรานนท์ (บรรณาธิการ), ในยุคอวสาน กรุงศรีฯ ไม่เคยเสื่อม (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๕ - ๑๘๗.

เครื่องอุปโภคบริโภคในกรุปรามังคลาภิเษก วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สร้างจำลองเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องสูง เครื่องราชูปโภค และเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียร

การเตรียมการพระราชพิธี

อัครมหาเสนาและมหาราโหิตตั้งการราชาภิเษกตามอย่างธรรมเนียม

ลำดับการพระราชพิธี

- ตั้งพิธีสงฆ์ ๓ วัน สวดพระปริตรถวายพระพร ถวายไทยทาน
- ตั้งพิธีพราหมณ์ ๓ วัน
- เชิญเสด็จขึ้นบนเตียงทอง พระมหาราโหิตราชครูทั้ง ๘ อ่านพระเวท ถวายพระพรทั้งแปดทิศ
- เสด็จขึ้นเบญจสนามอาสิภาค สรงสหัสธาราน้ำดั้นน้ำดาบแล้วเปลื้องเครื่องทรงให้แก่พราหมณ์
- เสด็จขึ้นบนภัทรวิฐอันทำด้วยไม้มะเดื่อ ราชครูทั้ง ๘ ถวายพระพรทั้ง ๘ ทิศ แล้วตั้งอาหุระดิชักสายสิญจน์
- เสด็จขึ้นบนเตียงทอง ถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ทั้ง ๕ เครื่องมหาพิชัยสงครามทั้ง ๕
- มหาราโหิตทั้ง ๘ คน เป่าพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ ตีกลองอินทเทรี ลอยพระเคราะห์
- มหาเสนาบดีผู้ใหญ่และมหาราชครูโรหิตทั้ง ๘ คน ถวายอาณัติกรให้เสด็จขึ้นครองราชอาสน์และราชบัลลังก์

การเกลิงพระราชอาสน์

- เสด็จขึ้นราชอาสน์ ราชบัลลังก์ ปลูกดพระยี่ภู่ บนพระยี่ภู่หนึ่งราชสีห์
- มหาราโหิตราชครูทั้ง ๘ ทิศ ถวายพระพร
- หน้าราชบัลลังก์มีเตียงตั้งเครื่องราชูปโภค เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พานทองสองชั้นรองพระสุพรรณบัฏ พานพระชันหามากทองประดับเชิงครุฑมวราชวดี เครื่องในมีพระเต้ากรอบทอง พระคนทีทอง พระสุพรรณศรี พระสุพรรณราช
- พระเศวตฉัตรซ้ายขวาข้างละสองคัน กำภูฉัตรข้างละสี่คัน ยอดและระบายนุ่มทอง อภิรุณ ธงทอง พัดโบก จามร ทานตะวัน บังสุริย์ บังแทรก พชนีคันหุ้มทอง
- หน้าบัลลังก์ มีเคียงซ้ายขวา ปลูกจันนี้ ตั้งพานทองสำหรับรองพระราชสาส์น

การทรงพระเครื่องต้น

- ทรงภูษาพื้นแดง ฉลองพระองค์อย่างน้อยชั้นใน ทรงชันนอกอย่างเทศกรทองประดับสังเวียนยก
- ทรงพระมหามงกุฎประดับเพชร ตาบทิศ ตาบหน้า สังวาล
- ทรงพระธำมรงค์เพชร
- ทรงพระแสงบาตรวาลเพชร

การเสด็จออกมหาสมาคม

- ประโคมฆ้องกลองแตรสังข์ ชักม่านทองสองไข เสด็จออกบนพระราชบัลลังก์
- มหาเสนาบดี อำมาตย์ราชครูน้อยใหญ่นั่งตามตำแหน่ง กราบถวายบังคมสามลา
- ข้างปราสาทซ้ายขวามีโรงช้าง ผูกช้างต้น ผูกช้างทรง เครื่องช้างทองประดับเครื่องฝรั่งเศส มีซ้ายทองปกหน้า ภู้อย ฝ้ายปกหลังกรองเชิงประดับสีเท้าและทองรดงา เครื่องกินช้างมีตะคองน้ำทอง ถาดเงินมีฝาใส่หญ้ากล้วยอ้อย มีสัปทน กระตักเงินขอทอง รองหญ้าพานเงิน
- ม้าต้นซ้ายขวา ผูกมหรณาวรัตน์ เครื่องกินตะคองน้ำ ถาดเงินรองหญ้า ถั่ว ข้าว มีสัปทน สลัไม้คอนคันเงินรองซ้าย ๘ ขวา ๘ ผูกเครื่องหลั่นกันลงมา

การถวายพระสุพรรณบัฏ

- ราชครูมหาโรหิต เสนาผู้ใหญ่ ชูพานทองใส่พระนามพระสุพรรณบัฏ อ่านพระนามถวาย คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชฯ สมมตินามว่าพระบรมเอกทัศราชาอันประเสริฐ มหาราโหิตทั้ง ๘ อ่านพระเวทถวายพระพร
- ประโคมฆ้องกลองและอินทเทรี แตรสังข์ มโหรีปี่พาทย์ทั้งปวง ตีกลองโยน เสด็จเข้าข้างใน

การเฉลิมพระราชมณเฑียร

- ฉลองพระโอรส ๔ คน คือ ท้าวทรงกันดาร ท้าวอินสรแสง ท้าวสมศักดิ์ ท้าววรจันทร์ ทูลถวายพระอัครมเหสี พระสนมชาวแม่ พระกำนัลสิบสองกรม
- ถวายผ้าทรง ถวายอาภรณ์

การเสด็จเลียบพระนคร

เสด็จเลียบพระนครโดยกระบวนทัพใหญ่เป็นพยุหยาตราออกประตูพระราชวังฝ่ายทิศบูรพ์ประทุมคงคสุนทร ไปออกประตูกรุงฝ่ายบูรพ์ชื่อท่ากลาโหม แห่แหนไปทิศทักษิณ ระหว่างทางทรงโปรยสิ่งของอันมีค่า เช่น ทอง ให้ทานแก่อาณาประชาราษฎร เลียบพระนครรอบกรุงแล้วเสด็จเข้าประตูทิศบูรพ์ดังเดิม แล้วมีพระราชโองการให้เลิกส่วยสาอากร ขนอนตลาด ปลอยคนโทษในคุกเรือนจำ และให้อาณารษฎรถือเบญจศีลและอุโบสถศีล ในการนี้โปรดให้เอาเครื่องประดับหล่อพระพุทธรูป อัญเชิญไปประดิษฐานในวัดพระศรีสรรเพชญ์

แบบจำลองวัดพระศรีสรรเพชญ์ครั้งยังมีสภาพสมบูรณ์ จัดแสดง ณ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัณบุรี

ในสมัณบุรีแม้จะไม่พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ชัดเจนนัก แต่ได้พบเอกสารร่วมสมัย เช่น โคดงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่งโดยนายสวน มหาดเล็ก กล่าวถึงการพระราชพิธีปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ความว่า

“...ใครอาจอดมั่ง
 พ่ายพระกุศลพล
 ปราบดาภิเษกบน
 สมบัติสมบุรณ์ด้าว

ตัวผจญ ได้ฤ
 ทัวทั่ว
 ภัทรบิฐ บัวแฮ
 แด่นฟ้า มาป่าน ฯ...”^{๒๔}

นอกจากนี้ ยังพบหนังสือเรื่องตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ที่พบการใช้พระราชโองการเดิมตามแบบอย่างสมัยอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระวินิจฉัยว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชน่าจะทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยสังเขป อนุโลมตามแบบอย่างเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา ลักษณะพระราชพิธีจึงไม่ถูกต้องตามตำรา จึงมีคำกล่าวสืบมาว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก^{๒๕}

จิตรกรรมภายในตำหนักแก้ว พระราชวังเดิม แสดงเหตุการณ์เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกณฑ์ไพร่พล
 มาสร้างเมืองหลวงใหม่ที่กรุงธนบุรีและปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์

^{๒๔} กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม ๑** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๒๘๔.

^{๒๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๙ - ๑๐.

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อสันนิษฐานว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ไม่ได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างเต็มตำรา หากแต่ใน *นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน* หรือ *นิราศเมืองกวางตุ้ง* ของพระยามหานุภาพ (อัน) ได้ปรากฏเนื้อความเปรียบเทียบพระราชจริยาวัตรทางธรรมของพระองค์เสมือนกับเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศที่พระมหากษัตริย์ทรงรับในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สะท้อนให้เห็นความคิดของผู้คนร่วมสมัยว่าพระองค์ทรงดำรงพระราชสถานะพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์

“...จึงดลใจให้พระองค์ทรงนั่ง
ให้ทรงเครื่องนพรัตน์ชัชวาล
เอาพระไตรลักษณ์ทรงเป็นมงกุฎ
เอาพระศีลสุจริตในกิจธรรม
เอาพระวิมุติธรรมเป็นคันฉัตร
ล้วนเครื่องศิวัตระอันชัชวาลย์
เอาพระไวยปัญญาเป็นอาวุธ
สว่างแจ่มกว่าแสงทินกร

บัลลังก์ภักศพระกรรมฐาน
พระชมฉานแทนเบญจกกุธภัณฑ์
กังมสุดยอดฟ้าสุธาสุวรรณค์
เป็นสุวรรณนาวรัตน์สังวาล
เอาพระสัจเป็นระไบไพศาล
เอาพระเบกษาญาณเป็นธารกร
ตัดวิมุติสงไสยแล้วสั่งสอน
สถาวรทั่วโลกแลงาม...” ๒๖

ธนบุรี - ต้นรัตนโกสินทร์ :

การรื้อฟื้นองค์ความรู้ว่าด้วยแบบแผนธรรมเนียมการพระราชพิธีครั้งกรุงศรีอยุธยา

กล่าวได้นับตั้งแต่สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับธรรมเนียมการพระราชพิธีต่าง ๆ สูญหายไปเป็นจำนวนมาก ทั้งในส่วนของบุคคลผู้รู้ระเบียบแบบแผนการพระราชพิธีและเอกสารตำรา ดังนั้นจึงปรากฏการรื้อฟื้นองค์ความรู้เหล่านี้ตั้งแต่สมัยธนบุรี โดยพยายามรวบรวมผู้รู้ครั้งกรุงเก่าสอบค้นเรียบเรียงตำราธรรมเนียมการพระราชพิธี ดังเช่นการเรียบเรียงตำรากระบวนเสด็จพระราชดำเนิน ตำรากระบวนเสด็จขึ้นพระพุทธรูป และตำารักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่^{๒๗}

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ปรากฏการสอบค้นและเรียบเรียงตำราแบบธรรมเนียมการพระราชพิธีต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่ามี การคัดสรรเรื่องปัญจราชาภิเษกและทศกุตธรรมจากคัมภีร์พระโลกบัญญัติและฎีกาพระมงคลปิณีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕^{๒๘} นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครื่องราชูปโภคขึ้นมาสำหรับหนึ่ง สันนิษฐานว่าเพื่อใช้ในการพระราชพิธีปราบดาภิเษก พ.ศ. ๒๓๒๕^{๒๙} ประกอบด้วย

^{๒๖} กรมศิลปากร, *วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม ๑*, หน้า ๓๘๒.

^{๒๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “คำอธิบาย,” ใน *มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ๒๖ ภาค เล่ม ๒ ภาคที่ ๑๔ - ๒๖* (นันทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๘), หน้า ๕๘.

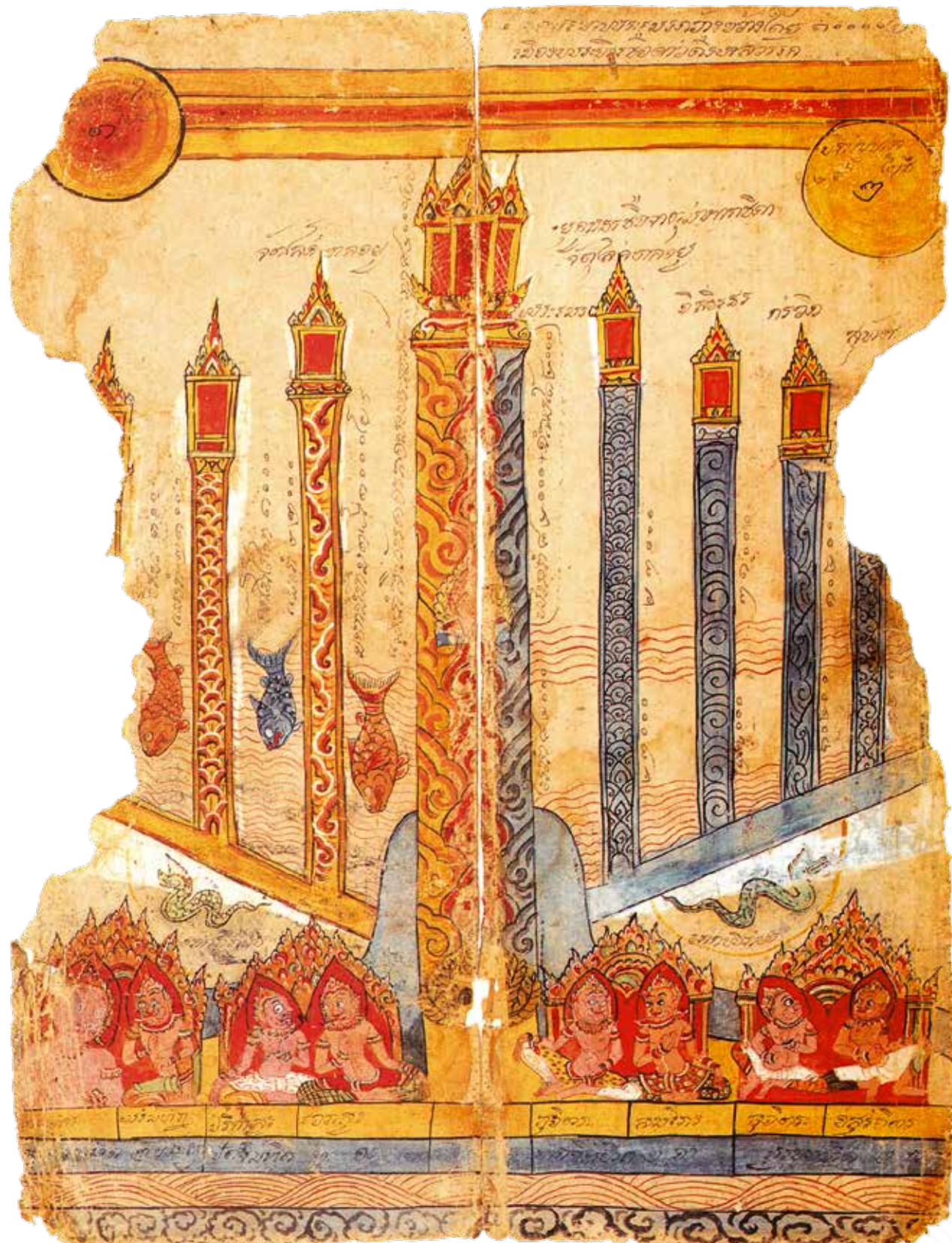
^{๒๘} บัณฑิต ล้วนชัยชาญ (ตรวจสอบชำระ), “ปัญจราชาภิเษก,” ใน *กรมศิลปากร, ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๔๑ - ๔๖.

^{๒๙} “๙ สิ่งของเครื่องราชูปโภคจะสร้างใหม่,” ใน *มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ๒๖ ภาค เล่ม ๒ ภาคที่ ๑๔ - ๒๖*, หน้า ๑๑๓.

๑. พระไชยใหญ่	๒. พระไชยเล็ก
๓. แผ่นทองพระสุพรรณบัฏ	๔. พระมหาสังวาล
๕. พระมหาสังข์ทอง	๖. พระมหาสังข์เงิน
๗. พระมหามงกุฏ	๘. ฉลองพระบาท
๙. พัดนี้ฝักมะขาม	๑๐. ธารพระกรงาม
๑๑. ธารพระกรยอดทอง	๑๒. ดอกจำปาทอง
๑๓. ดอกพิกุลทอง	๑๔. ดอกพิกุลเงิน
๑๕. แผ่นทองรองเขียนรูปราชสีห์	๑๖. พระกลด (ด้าม) เงิน
๑๗. พระเต้าทอง	๑๘. พระเต้าเงิน
๑๙. ตั้งไม้มะเดื่อ	๒๐. ท่อน้ำ (สหัสธารา) ดีบุก
๒๑. พระแสงตรีศูล	๒๒. พระแสงจักร
๒๓. พระเสมาธิปไตย	๒๔. พระฉัตรชัย
๒๕. พระเกวฬาย	๒๖. พระมหาธงไชย (ครุฑพ่าห์)
๒๗. ธงไชยกระบี่ราช	๒๘. พระเต้าเบญจครรรพ
๒๙. พระที่นั่งสุวรรณหงส์	๓๐. กลองอินทเทวี
๓๑. มโหรีทิพย์	๓๒. พระมณฑปที่สง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากทรงประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเพชรพิชัย เจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี พระยาราชสงคราม และพระยาอุทัยมนตรี สืบค้นและเรียบเรียงตำราการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอู่ทองไว้สำหรับหอหลวงเรียกว่า *ตำราราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา*^{๓๐} ซึ่งได้ใช้เป็นต้นแบบของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสืบมา โดยในการพระราชพิธีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มเติมรายละเอียดในส่วนที่ขาดหายไปให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ที่สำคัญนอกจากเครื่องราชูปโภคทั้งปวงดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังพบการสร้างสิ่งอันเป็นพระบรมราชานุสรณ์แห่งพระวีรกรรมในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังที่เคยปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยาด้วย ได้แก่ พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสงดาบคาบค่าย พระแสงของ้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย พระมาลาเบี่ยง ที่อาจสะท้อนให้เห็นความพยายามของชนชั้นนำต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในการสร้างสิทธิธรรมและความสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์จากสมัยอยุธยา

^{๓๐} ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยากับพระวิจารณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๓), หน้า ๔๙ - ๕๔. ; บัณฑิต ลิวชัยชาญ (ตรวจสอบชำระ), “ราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา,” ใน กรมศิลปากร, *ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๕๗ - ๖๒.

การเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์และเครื่องกุธภัณฑ์ที่ปรากฏความในเอกสารเรื่อง “ปัญจราชาภิเษก”
 เช่น การเปรียบพระเนตรทั้งซ้ายขวาเป็นพระอาทิตย์และพระจันทร์ การเปรียบองค์พระมหากษัตริย์เป็นเขาพระสุเมรุ
 การเปรียบพระหัตถ์และพระบาททั้งซ้ายขวาเป็นทวีปทั้งสี่ สะท้อนให้เห็นความสำคัญของจักรวาลทัศน์ตามคติไตรภูมิในสังคมจารีตอย่างเด่นชัด

ตารางเปรียบเทียบการพระราชพิธีราชาภิเษกในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง
กับการพระราชพิธีราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ^{๓๑}

การพระราชพิธีราชาภิเษก สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง)	การพระราชพิธีราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ (ครั้งรัชกาลที่ ๑)	หมายเหตุ
การเตรียมการพระราชพิธี		
พระมณฑปที่ทรงพระกระยาसन - โรงพระกระยาसनอยู่ที่ข้างพระที่นั่ง สรรเพชญ์ปราสาท - ในมณฑปปลูกดเสื่ออ่อนปูผ้าขาว ตั้งถาดทองแดง - ราชวัติมีฉัตรทอง ฉัตรเงิน ฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเบญจรงค์ ประดับต้นกล้วย ต้นอ้อย ดอกหมาก ดอกมะพร้าว	พระมณฑปที่ทรงพระกระยาसन - ปลูกพระมณฑปที่ทรงฯ ที่ชั้นพระชลาข้างพระที่นั่ง จักรพรรดิพิมานด้านบูรพาทิศ มีท่อนารฯ น้ำเบญจ สุทธคงคาบนเพดานผ้าขาว เรียกว่า สหสธารา ในมณฑปปลูกดผ้าไหมพัสดร์ตั้งถาดทอง มีตั้งทำด้วย ไม้มะเดื่อ ไม้ชัยพฤกษ์ ลาดไปไม้ขมิ้นนาม ตั้งบนถาด เป็นที่ทรง - มีเตียงเล็กตั้งพระปฐมมาชัยเมื่อเวลาทรง - ราชวัติล้อมรอบพระมณฑปมีฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเงิน ๗ ชั้น เสาราชวัติประดับต้นกล้วย ต้นอ้อย ดอกหมาก ดอกมะพร้าว - ราชวัติรอบพระมณฑปเยียร พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ข้างหน้า รายด้วยฉัตรเบญจรงค์ ๗ ชั้น เสาราชวัติ ประดับอย่างเดียวกัน	
มณฑลพิธี - ตั้งเตียงแว่นฟ้าบนพระที่นั่งสรรเพชญ์ ปราสาท - พระพุทธรูปสำคัญเชิญตั้งในมณฑลพิธี มีพระชัย พระชันษา (พระพุทธรูปประจำ พระชนมवार) พระมนต์พิเศษ - เครื่องพระมูรธาภิเษก พระเต้าเงิน พระเต้าทอง พระเต้านาก พระเต้าสัมฤทธิ์ พระนพ พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ พระเต้าเบญจคัพย์มีพระยันตรองห้า	มณฑลพิธี - ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ด้านบูรพาทิศ ตั้งเตียง แว่นฟ้าเป็นเตียงพระมณฑล - ตั้งเตียงเล็กตั้งพระบรมธาตุ ตั้งพระพุทธรูปปฐมชัย พระพุทธรูปปฐมห้ามสมุทร - ตั้งเตียงรองพระเครื่อง ตั้งพานทองรองดวง พระชนมพรรษา พานทอง ๒ ชั้น ตั้งพระสุพรรณบัฏ มีคลุม พระมหาอุณาโลมทำแท่ง พระภูษารัตนกำพล สร้อยอุร่าคือสังวาลพราหมณ์ - เครื่องพระมูรธาภิเษก พระเต้าเบญจครรรมีแผ่นยันต์ ๕ รอง พระเต้าประทุมนิมิตทอง นาก เงิน สัมฤทธิ์ พระมหามงคลพระนพ พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ	

^{๓๑} บุษหลง ศรีกนก, “ราชประเพณีสมัยอยุธยาตอนปลาย: กรณีศึกษาพระราชพิธีราชาภิเษก,” ใน สุเนตร ชุตินธรานนท์ (บรรณาธิการ), ในยุคอวสาน
กรุงศรีฯ ไม่เคยเสื่อม, หน้า ๒๐๑ - ๒๑๑.

การพระราชพิธีราชาภิเษก สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง)	การพระราชพิธีราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ (ครั้งรัชกาลที่ ๑)	หมายเหตุ
พระเครื่องต้นและเครื่องราชกกุธภัณฑ์ - พระสุพรรณบัฏ พระมหามงกุฏ พระขรรค์ชัยศรี พระเศวตฉัตร ธารพระกร หีบพระธำมรงค์ พระมหา สังวาลสร้อยอ่อน	พระเครื่องต้นและเครื่องราชกกุธภัณฑ์ - พระมหาพิชัยมงกุฏ พระแสงขรรค์ชัยศรี พัดวาลวิชนี ธารพระกร ฉลองพระบาทเชิงงอนประดับเพชร พระมหาขมา พระมหามาลาประดับเพชร พัดวิชนี ฝักมะขาม หีบพระธำมรงค์ พระมหาสังวาลสร้อยอ่อน พระมหาสังวาลพราหมณ์	
	เครื่องราชูปโภค พานพระขันหมาก พระเต้าลงยาราชาวดี พระสุพรรณราช พระสุพรรณศรีกลีบบัวแฉก	
พระพิชัยสงคราม พระมาลาเบี่ยง ฉลองพระองค์เกราะ ฉลองพระองค์นวม	เครื่องพระมหาพิชัยสงคราม พระมาลาเบี่ยง ฉลองพระองค์เกราะนวม ๓๒ ชั้น	ตั้งนามตามพระมาลาเบี่ยงของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เครื่องสูง พระเสมาธิปไตย พระฉัตรชัย พระเกวฬ้าย พระมหาธงชัยกระบี่ชู	เครื่องสูง พระเสมาธิปไตย พระฉัตรชัย พระเกวฬาย ธงราชกระบี่ ชูครุฑพาวะ พระมหาเศวตฉัตร	
พระแสง พระแสงหอกชัย พระแสงดาบเขลย พระแสงเขนมีดาบ พระแสงปืนคาบชุด ข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสงจักร พระแสง ตรีศูล พระแสงเกาทัณฑ์ พระแสงของ้าว เจ้าพระยาแสนพลพ่าย พระแสงขอ ตีช้างล้ม	พระแสง พระแสงหอก พระแสงดาบเขลย พระแสงเขนมีดาบ พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสงจักร พระแสงตรีศูล พระแสงเกาทัณฑ์ พระแสงของ้าว เจ้าพระยาแสนพลพ่าย พระแสงชนก พระแสงวิเศษ คือพระแสงดาบคาบค่าย พระแสงดาบใจเพชร พระแสง กระบี่ พระแสงกันหย่น พระแสงปืนคาบศิลาที่เคยทรง พระแสงทวน พระแสงง้าว พระแสงตรีคันยาว พระแสงขอคร่ำ	ตั้งนามตามพระแสงปืนคาบชุด ข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสง ของ้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย พระแสงดาบคาบค่ายของสมเด็จพระ นเรศวรมหาราช
ตั้งไม้มะเดื่อ พระอัฐทิศ ตั้งน้อยประจำ ทิศตั้งพระอัฐทิศ กลศ สังข์	ตั้งไม้มะเดื่อ ๘ เหลี่ยม “อัฐทิศ” - ตั้งใหญ่กันพระมหาเศวตฉัตร ๗ ชั้น - ตั้งน้อยประจำทิศ ทำด้วยไม้ฤษีสุก ตั้งน้ำกลศ น้ำสังข์ รูปเขียนเทพยดา ๘ ทิศ	
พระภัทรบิฐ มีผ้าขาวปูโรยแบ่ง วางหน้าคา แล้วปูแผ่นทองเขียนรูปราชสีห์ ด้วยชาดหรรษคุณปกผ้าขาว	พระที่นั่งภัทรบิฐ ทำด้วยไม้มะเดื่อหุ้มเงิน ลาดหน้าคา โรยด้วยแบ่งข้าวสาลี มีแผ่นทองคำเขียนรูปราชสีห์ด้วย เส้นชาดหรรษคุณทับบนหน้าคาท่ามกลางพระภัทรบิฐ แล้วคลุมผ้าขาว กันพระมหาเศวตฉัตร ๗ ชั้น	

การพระราชพิธีราชาภิเษก สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง)	การพระราชพิธีราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ (ครั้งรัชกาลที่ ๑)	หมายเหตุ
เสด็จขึ้นพระราชนันท์เครื่องสูงแห่ไป ดำเนินกษัตริย์	การเฉลิมพระราชมณเฑียร - พระแท่นบรรทมที่พระมหาราชมณเฑียรข้างใน - แต่งอาสนะเป็นที่พระสงฆ์ราชาคณะสมณะ ๕ รูป สวดพระปริตรพุทธมนต์ - กรมโหรตั้งเครื่องบัตร์พลีบูชาเทวดานวเคราะห์ เพื่อ เจริญพระชนมายุกาล	
ชีพอพรหมณ์ ตั้งพระอิสริยยศ พระอู่ทอง พระนารายณ์ พระลักษมี (ทำพิธีพรหมณ์ ๓ วัน)	โรงพิธีพรหมณ์ (หน้าพระที่นั่งดุสิตดารมย์) - ประดับราชวัติจักรกระดาด ๕ ชั้น - เชิญเทวรูปพระบรมเศวต พระพรหมธาดา พระนารายณ์ พระเทวกรรม์ พระพิฆเนศวร พระอู่ทอง อู่ทอง พระลักษมี - ตั้งเครื่องเบญจकरणพรวรรค หม้ออู่ทอง เต้าอู่ทอง โหมเพลิงไตรทวาร	
ลำดับการพระราชพิธี		
สามวันแรก เวลาบ่าย - ทรงฉลองพระองค์ครองทอง พระภูษา ลายพื้นขาว พระมาลาเส้าสูงสีสุก ทรงพระมหามงคเสด็จไปทรงฟังสวด	วันแรก - ถึงวันพระฤกษ์ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระราชาคณะ สงฆ์ ๔๓ รูป ประชุมพร้อมในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แล้วประโคมสังคีตดุริยางคดนตรี มีโหรพิณพาทย์ - สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระภูษาเขียนทอง รัดพระองค์ประดับเพชร ฉลองพระองค์ครุยครองทอง ทรงพระแสงเวียด ทรงนมัสการพระศรีรัตนตรัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ สมเด็จพระอริยวงษา คตญาณ จุดเทียนชัย ทรงรับไตรสรณคมน์และเบญจศีล - เสด็จขึ้นพระมหาราชมณเฑียรห้องพระบรรทม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วทรงพระมหามงค ทรงสดับพระราชาคณะสมณะ ๕ รูป สวดพระจุฎาณวาร ประโคมแตงโม่ง ช้องชัย กังสดาล ดุริยางคดนตรี มีโหร พิณพาทย์	ลำดับการพระราชพิธีราชาภิเษก ในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีรายละเอียด ขั้นตอนที่ครบถ้วนสมบูรณ์ เพราะนอกจากโปรดให้ ข้าราชการสมัยกรุงเก่าสอบค้น ตำราแล้ว ยังมีเจ้านายฝ่ายใน ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรม โกศ เช่น เจ้าฟ้าพิณหวดี พระราชธิดาที่ทรงรอบรู้ตำรา และได้ทรงมีส่วนประกอบการ พระราชพิธีสมัยราชวงศ์ บ้านพลูหลวงที่กล่าวไว้โดย สังเขป ในพระราชพงศาวดาร คำให้การชาวกรุงเก่าจึงมีข้อมูล ขยายความให้เห็นอย่างชัดเจน เพื่อเป็นตำรา
	วันที่สอง - วันที่สาม - วันที่สี่ - เวลาเช้า เสด็จออกทรงปฏิบัติพระราชาคณะสงฆ์ สมณะ ๕ รูป สวดจุฎาณวาร ๓ วาร	

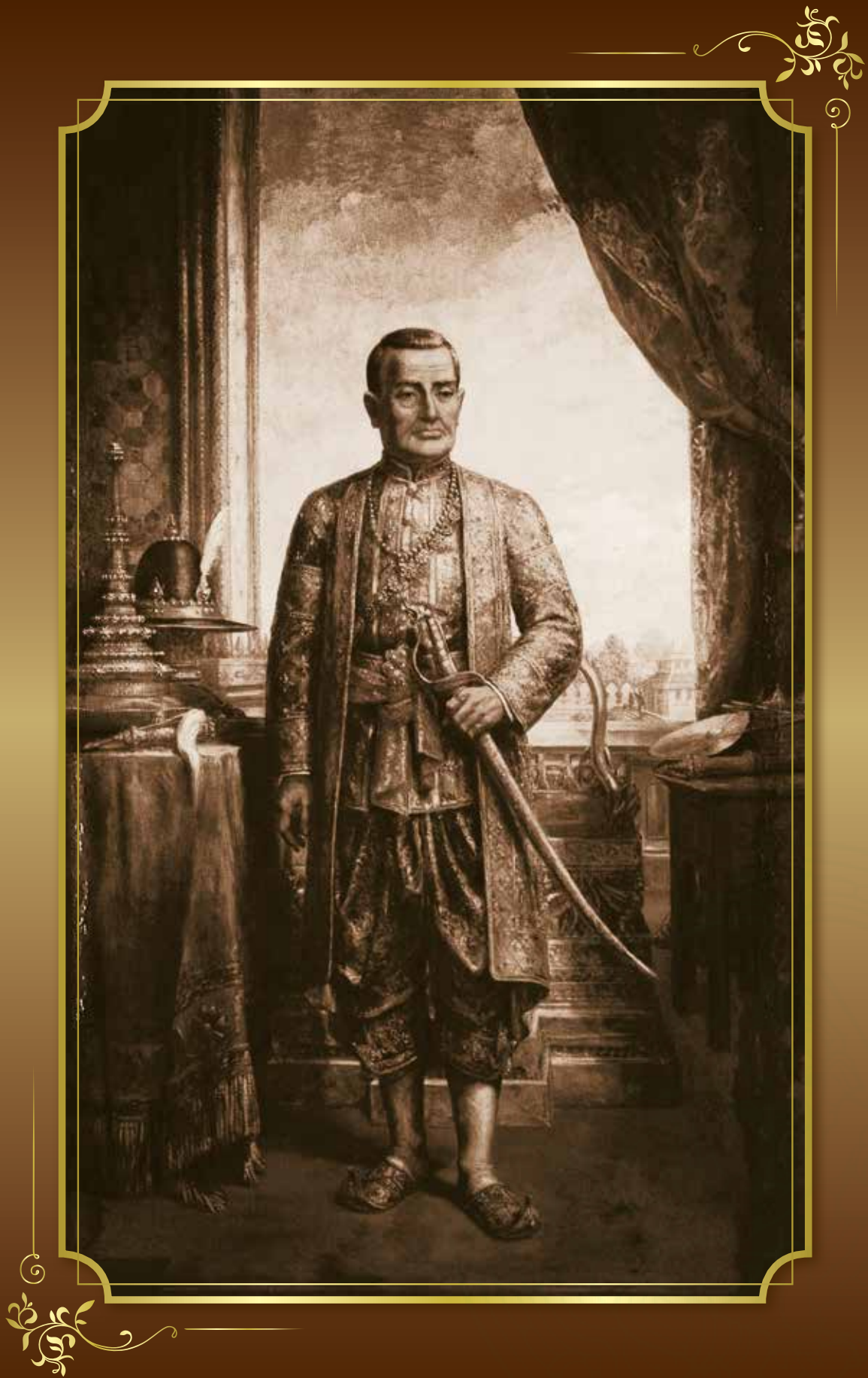
การพระราชพิธีราชาภิเษก สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร)	การพระราชพิธีราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ (ครั้งรัชกาลที่ ๑)	หมายเหตุ
- เสด็จไปโรงพระกระยาसनาน พระมหาราชครูเชิญเสด็จ ทรงเสื่อถอด ทรงผ้าถอด พราหมณ์เชิญพระชยันต์เสด็จ	วันที่ห้า - เวลาเช้าได้อุดมมหาชัยมงคลฤกษ์ - หลวงโลกทิพย์ พระมหาราชครู พูลอัญเชิญเสด็จ - เจ้าพนักงานชาวพระภูษามาลาถวายพระภูษาถอด ฉลองพระองค์ - พระยาราชโกษาเชิญพระชัย หลวงสิทธิไชย พระหม่อมเฒ่า เชิญพระพิฆเนศวร พระมหาราชครู พระครูอัมภาจารย์ไปรยข้าวตอก หลวงราชมนี หลวงศิวาจารย์ เป้าพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏนำเสด็จ สู่พระมณฑปพระกระยาसनาน	
- ชาวพระภูษามาลา ถวายเครื่องพระ มูรธาภิเษกหลังน้ำสหัสธารา	- เสด็จสถิตเหนืออุทุมพรราชอาสน์หันพระพักตร์ สู่ทิศอีสาน พระยาราชโกษาถวายเครื่องพระกระยา सनาน	
- พระสงฆ์ราชาคณะ อธิการฝ่ายสมณะ รดน้ำในพระเศียรเงิน พระเศียรทอง พระเศียรนาก พระเศียรสัมฤทธิ์ พราหมณ์ ถวายน้ำพระกลด น้ำพระสังข์	- หลวงราชวงศาไชยสหัสธารา แล้วทรงรับน้ำสรงพระ มูรธาภิเษกจากพระหม่อมเฒ่า พระมหาราชครู พระครูอัมภาจารย์ พราหมณ์มีชื่อ	
- ทรงสะเดาะพระเคราะห์ แล้วทรง พระภูษาลายพื้นแดง ฉลองพระองค์ กรองทอง	- สรงเสร็จแล้ว พระยาราชโกษา ถวายพระภูษา ทรงผลัดลายพื้นเหลืองเขียนทอง ทรงฉลองพระองค์ ครุยกรองทอง	
- เสด็จขึ้นนั่งบนตั่งไม้มะเดื่อ พราหมณ์ ถวายพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ ทรงรับ ด้วยพระหัตถ์สรงพระพักตร์แล้วเสวย หน้อยหนึ่ง พราหมณ์ถวายราชสมบัติ ถวายเวท ถวายมนตร์ ถวายชัย	- เสด็จมาประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ ที่ตั้งอัฐทิศ มีพระมหาเศวตฉัตร ๗ ชั้น ผืนพระพักตร์ไปทิศอุดร เป็นปฐม ทรงรับมาสรงพระพักตร์ รับมาเสวย หน้อยหนึ่ง แล้วผืนพระองค์ไปตามทิศอาคเนย์ โดย ทักษิณาวรรต ทรงรับน้ำพระพุทธรมนต์ น้ำสังข์แปดทิศ	
- เสด็จขึ้นบนพระภัทรบิฐ มีผ้าขาวปูโรย แบ่งวางหย้าคา แล้วปูแผ่นทองเขียนรูป ราชสีห์ด้วยชาดหรรณ	- พระมหาราชครูประคองพระองค์เชิญเสด็จ พระราชดำเนินมาขึ้นบนพระที่นั่งภัทรบิฐ มีพระมหา เศวตฉัตร ๗ ชั้น เสด็จนั่งเหนือแผ่นทอง เขียนรูป ราชสีห์ ผืนพระพักตร์สู่ทิศอีสาน พระมหาราชครู โหราจารย์อ่านพระเวทสรรเสริญไกรลาส	

การพระราชพิธีราชาภิเษก สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร)	การพระราชพิธีราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ (ครั้งรัชกาลที่ ๑)	หมายเหตุ
- พราหมณ์ถวายพระสุพรรณบัฏ พระมหาสังวาลสร้อยอ่อน พระเศวตฉัตร ผ้ารัดกัมพล พระมหามงกุฏ พระขรรค์ ชัยศรี จลองค์พระบาท	- ถวายพระสุพรรณบัฏ เบญจราชกกุธภัณฑ์ คือ พระมหามงกุฏ พระแสงขรรค์ ธำมรงค์ พัดวาลวิชนี จลองค์พระบาท	
- พระแสงอัฐมาวุธ มีพระแสงปืน พระแสงหอกชัย พระแสงดาบเขลย พระแสงของ้าว พระแสงจักร พระแสง ตรีศูล พระแสงเขน พระแสงเกาทัณฑ์	- พระแสงอัฐมาวุธและเครื่องราชูปโภค ทรงรับแล้ว ส่งให้พระยาราชโกษา แล้วส่งให้เจ้าพนักงาน - พระมหาราชครูรับจลองค์พระบาทมาทอดถวาย - พระมหาราชครูถวายสิริราชสมบัติ - หลวงสิทธิไชย พระหม่อมเฒ่าทูลเกล้าฯ ถวาย พระมหาเศวตฉัตร	
- พราหมณ์ถวายชัย ถวายพร แล้วมี รับสั่งแก่พระมหาราชครูผู้ใหญ่ว่า “พรรณพฤษชาและสิ่งของทั้งปวงซึ่งมี ในแผ่นดินทั่วขอบเขตแดนพระนคร ซึ่งหาเจ้าของหวงแหนมิได้นั้น ตามแต่ สมณชีพราหมณ์และอาณาประชาราษฎร์ จะปรารภนาเกิด”	- มีพระราชโองการแก่พระมหาราชครูผู้ใหญ่ว่า “พรรณพฤษชาและสิ่งของในแผ่นดินทั่วทั้ง พระราชอาณาเขต ซึ่งหาผู้หวงแหนมิได้นั้น ตามแต่สมณพราหมณ์อาจารย์ ราษฎรจะปรารภนาเกิด”	
- พระมหาราชครูผู้ใหญ่รับพระราช โองการเป็นพระฤกษ์ ทรงโปรย ดอกพิกุลเงิน ดอกพิกุลทอง	- พระมหาราชครูผู้ใหญ่รับพระราชโองการเป็นฤกษ์ ทรงโปรยดอกพิกุลทอง พิกุลเงิน ทรงหลังทักษิณทักษ ทรงอธิษฐานตามพระอัยยาคัย ถวายไทยทานแด่ พระสงฆ์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน - พระครูราชพิธี พระหม่อมเฒ่าประพรมน้ำกลศ น้ำสังข์ รอบพระมหามณเฑียร ถวายพร	
- ชาวพระภูษาถวายพระสนับเพลา เชิงอนสองชั้น พระภูษาริ้ววระยี่ จีบโจงโยคี รัดพระองค์นามขนุน จลองค์พระองค์น้อย ทรงจลองค์พระองค์ สีย่นนอก รัดพระองค์แครง เหน็บพระแสง กันหยั่นพู่ไนล ทรงพระธำมรงค์พลอย ต่างกัน ทรงพระขฎฐาพระเกี้ยวแหวนแดง	- ทรงผลัดพระภูษาร้อยพระองค์กรองทอง จลองค์พระองค์ครุฑสีทอง ทรงพระแสงเวียด เสด็จออกข้างหน้าขึ้นสู่พระแท่นมหาเศวตฉัตร ๙ ชั้น พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายทหาร พลเรือนเข้าเฝ้าฯ - สมุหพระกลาโหม กราบทูลถวายพระมหาพิชัยราชรถ เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งไกรสรสมุข เรือกระบวนใหญ่น้อย เครื่องสรรพยุทธ เมืองเอก ไท ตรี จัตวา ไพรพลฝ่ายทหาร	การเสด็จออกมหาสมาคม
	- เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ กราบทูลถวายพระมหา มณเฑียร ปราสาทราชनिเวศน์มหาสถาน พระราชนันทยาน เครื่องสูง เฉลิมพระเกียรติยศ	น่าจะเป็นจุดสุดมภ์ คือ เสนาบดีวัง

การพระราชพิธีราชาภิเษก สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร)	การพระราชพิธีราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ (ครั้งรัชกาลที่ ๑)	หมายเหตุ
	- พระยายมราช กราบทูลถวายกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา	เสนาบดีเวียง
	- พระยาพลเทพ กราบทูลถวายธัญญาหารแดนสถาน ลานนาเขตประเทศทุกตำบล	เสนาบดีนา
	- พระยาโกษาธิบดี กราบทูลถวายเครื่องพระพัทธยากร ราชสมบัติ ทั้งสิบสองพระคลัง	เสนาบดีคลัง
	- มีพระราชโองการว่า สิ่งของทั้งนี้จงจัดแจงทำนุบำรุง ไว้ให้จงดีจะได้ป้องกันรักษาแผ่นดิน ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาและพระราชอาณาเขต	
	- อัครมหาเสนาบดี รับพระราชโองการกราบบังคมทูล รับพระราชโองการ	
- มหาเด็กลูกถวายพระแสงใจเพชร ฉลองพระบาท เสด็จขึ้นพระราชยาน แห่เครื่องสูงเป็นกระบวนไปที่ประทับ	- เสด็จขึ้นพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เสด็จเหนือ พระภัทรบิฐ ทำวอร์จันทรกราบทูลถวายพระสนม สิบสองพระกำนัล - ครั้นได้พระฤกษ์ เจ้าพนักงานประโคมฯ เสด็จขึ้นสู่พระมಹಮ್ಮตเตียร ทรงโปรยดอกพิกุลทอง ดอกพิกุลเงิน - นางข้าราชการ ๒ นาง เชิญเครื่องราชูปโภค - นางเชื้อพระวงศ์ผู้มีวิหาร์ อุ่มคิลาบด อุ่มฟักเขียว ถือขันข้าวเปลือก ถือถั่วทอง ถืออง่า - เสด็จถึงในที่ ทรงจุดเทียนนมัสการ เสด็จขึ้นพระแท่น ที่พระบรรทม พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในถวาย ดอกหมากทองคำ ทรงรับแล้ววางไว้ข้างพระที่ - ทำวอร์กันดาล ถวายลูกกุญแจ - เอนพระองค์ลงบรรทมเหนือพระแท่นที่โดยทักษิณ ปรัศว์เบื้องขวาเป็นพระฤกษ์ - พระราชวงศ์ฝ่ายในผู้ทรงพระชนมายุถวายพระพร - พระราชวงศ์นางวงศ์ ทำวอร์ข้างในถวายพระพร แล้วให้ประโคม เวลาบ่าย - พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ข้าราชการฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน เวียนเทียนเฉลิม พระมหามณเฑียรตามโบราณราชประเพณี	เฉลิมพระราชมณเฑียรส่วนนี้ ไม่มีรายละเอียดของสมัยราชวงศ์ บ้านพลูหลวง โดยเฉพาะสมัย พระเจ้าอุทุมพรเสด็จขึ้น ครองราชย์ แต่อาจมีรายละเอียด ในรัชกาลก่อนๆ เป็นธรรมเนียมมา ในสมัยรัชกาลที่ ๑ จึงประกอบพระราชพิธีได้ครบ ตามตำรา

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชวรมหาธิปไตย ศรีสินทรมหจักรพรรพริราชธิบดินทร์
 ธรณินทราธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศร ตริภูวเนตรวรนารถนายก
 ดิลกรัตนราชชาติอาชาวศรัย สมุหทัยโรมนต์ สกลจักรวาฬาทิเบนท์ สุริเยนทราธิบดินทร์
 หริหริทรรธาธิปไตย ศรีสุวิบูลยคุณอนิษฐ ฤทธิราเมศวรมหพันธ์ บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชไชย
 พรหมเทพาติเทพนฤบดินทร์ ภูมินทรปรมาธิเบศร โลกเชษฐวิสุทธิ รัตนมกุฎประเทศคตามหาพุทธางกูร
 บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว

จิตรกรรมประดับโดมพระที่นั่งอนันตสมาคม แสดงเหตุการณ์ครั้งสมเด็จพระเจ้าพระยามหাকษัตริย์ศึกยกทัพกลับจากกัมพูชามาปราบจลาจล ณ กรุงธนบุรี ก่อนปราบดาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยรัตนโกสินทร์สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นแบบแผนสำคัญ โดยหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกแต่เพียงสังเขปแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการผู้รู้แต่ครั้งกรุงเก่ารวบรวมชำระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมรเรียมเรียงขึ้นไว้เป็นตำราแก่พระนคร แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามอย่างโบราณราชประเพณีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นแบบแผนให้พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ได้ทรงยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องมา แม้ในบางรัชสมัยจะได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรายละเอียดการพระราชพิธีให้สอดคล้องกับพระราชนิยมตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรม หากแต่คติสำคัญแห่งการบรมราชาภิเษกยังคงปรากฏครบถ้วนตามแบบอย่างโบราณชาติยราชประเพณี

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นพระโอรสในสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (ทองดี) และพระราชชนนี (หยกหรือดาวเรือง) เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพุธ ที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ ทรงพระนามเดิมว่า ดั่งหรือทองดั่ง ทรงรับราชการสืบเนื่องมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยาตราบถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์สูงสุดที่สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เมื่อทรงรับอัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขปเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ต่อมาเมื่อการก่อสร้างพระนครตลอดจนพระบรมมหาราชวังสำเร็จเรียบร้อยรวมทั้งเรียบเรียงชำระตำราพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างที่เคยมีมาครั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกต้องตามโบราณขัตติยราชประเพณี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ เพื่อเป็นพระเกียรติยศและเป็นศรีสวัสดิมงคลแก่บ้านเมือง ทั้งเป็นที่เจริญสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ทั่วรัฐสีมาอนทล^๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จสวรรคต เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ สิริพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๒๘ ปี

^๑ ดูรายละเอียดการพระราชพิธีปราบดาภิเษกและพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ใน นฤมล อีรวัฒน์ (ผู้ชำระต้นฉบับ), **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙), หน้า ๖ - ๗, ๕๓ - ๖๒.; “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คัดจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี,” ใน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓), หน้า ๔๗ - ๕๖.; “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พุทธศักราช ๒๓๒๘ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (เจ้า บุนนาค),” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๗๔ - ๘๐.

พระราชพิธีปราบดาภิเษก

สมณพราหมณ์พฤตมพร้อม	มนตรี
อาราธน์ไทธิบดี	ผ่านหล้า
ปราบดาภิเษกศรี	สมบัติ เสวยเฮย
เป็นปิ่นปักไฟรฟ้า	ร่มกั้งเกศสกุล ฯ
ศุภวารวฤกษ์ตั้ง	การสยม พรนา
อภิเษกสงฆ์ชุมนุม	สวดพร้อม
ชีชาตติชงค์ประชุม	โอมอ่าน เวทแฮ
เครื่องกกุฏภณท์น้อม	นอบเข้าทูลถวาย ฯ
สังข์เสียงอุโฆษครั้น	ครองพิน
หรรทิกทรไนนิน	นาทก้อง
บัณเฑาะว์ประดั่งอินท	เกริศ ระดมนา
แข็งแซ่สารพาทย้อง	ปี่แก้วปโคมถวาย ฯ

โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
พระขานีโวหารแต่ง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุประดิษฐาภิเษก ป.ศ. ๒๔๗๐)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษก โดยนิมนต์พระราชาคณะสวดพระปริตรพุทธมนต์เป็นเวลา ๓ วัน นับตั้งแต่วันจันทร์ ที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ครั้นถึง วันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ จึงเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคประทับเรือพระที่นั่ง บัลลังก์ศรีสังข์หลาดประกอบด้วยเรือจำนำท้าวพระยาข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงจากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันตก มายังฉนวนหน้าพระราชวังใหม่ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออก ประทับพระราชยานพริ้งพริ้วพร้อมด้วยตำรวจแห่หน้าหลังมายัง พระราชनिเวศน์มณเฑียรสถาน เพื่อประกอบการพระราชพิธีปราบดาภิเษกเสวยสวรรยาธิปัตถวัลยราชดำรงแผ่นดินสยาม

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมายังพระราชมณเฑียรสถานแล้ว ทรงนมัสการพระรัตนตรัย เสด็จพระราชดำเนินยังมณฑป พระกระยาสน์น่านสงฆ์เบญจสุทธคงคามุททากิสิตวารี จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้ สัปตปฎลเศวตฉัตร พระครูราชปโรหิตาจารย์ก็กราบบังคมทูลถวายไอสุริยราชสมบัติ และเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พระแสง อัมภาวุธ อัญเชิญเสด็จขึ้นปราบดาภิเษก เฉลิมพระปรมาภิไธยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า

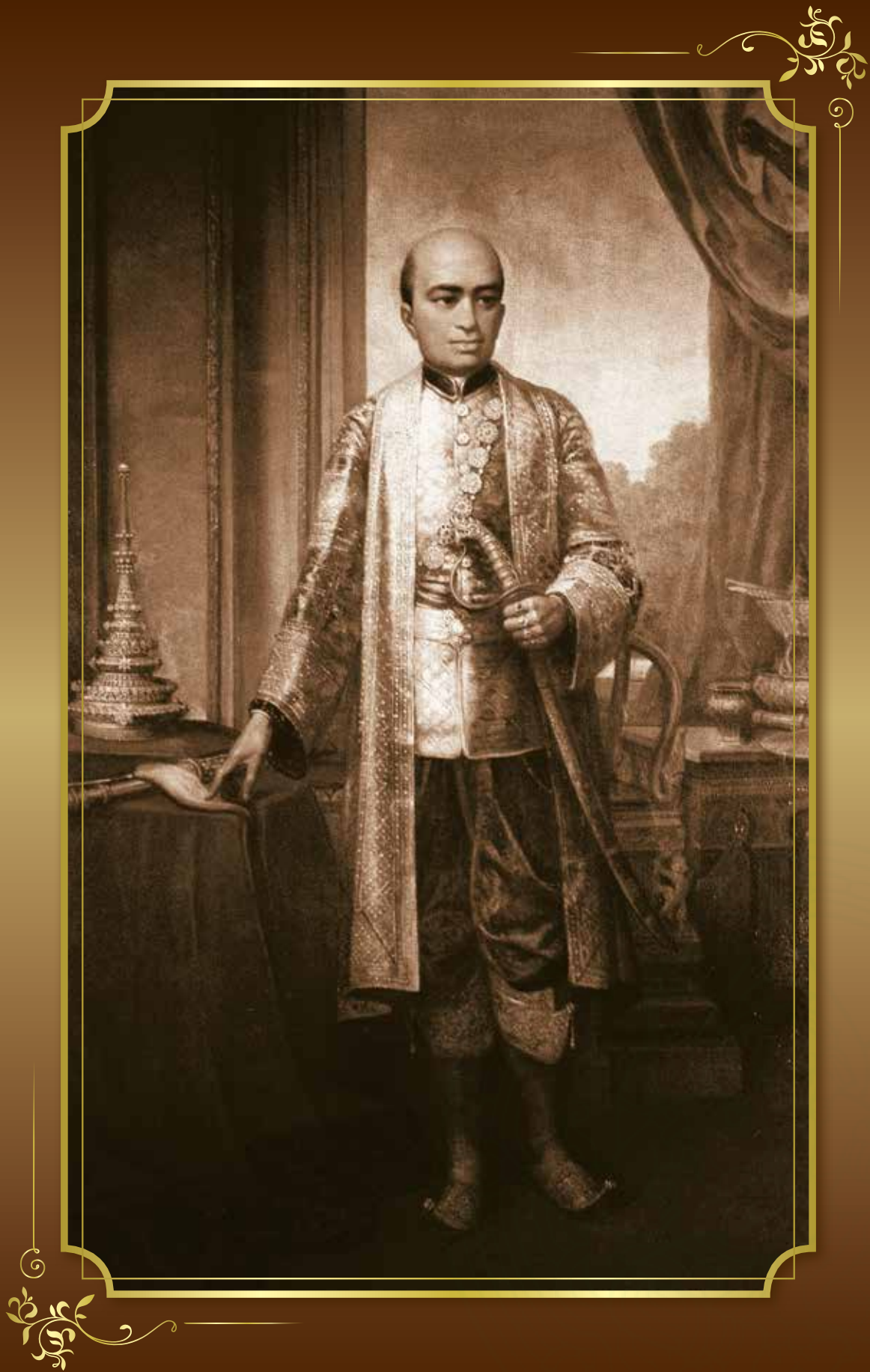
พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชวราธิบดี ศรีสินทรมหจักรพรมหาราชูปดินทร์ ธรณิน
ทราธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศร ตรีภูวเนตรวรนาถนายก ดิลกรัตนราชชาติอาชาวศรัย
สมุทัยดิโรมนต์ สกลจักรวาฬาทิเบนท์ สุริเยนทราธิบดินทร์ หริหรินทราดาธิบดี ศรีสุวิบูลยคุณอนันธิษฐ
ฤทธิราเมศวรมหันทน์ บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชไชย พรหมเทพาติเทพยณูปดินทร์ ภูมินทรปรมาธิเบศร
โลกเชษฐวิสุทธิ รัตนมกุฎประเทศคตามหาพุทธางกูร บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พร้อมตั้งแต่งมณฑลพระราชพิธีตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี ณ หมู่พระมหามณเฑียรภายในพระบรมมหาราชวัง กำหนด พระฤกษ์สมเด็จพระสังฆราชจุดเทียนชัย และพระราชอาคันนะเจริญพระพุทธรูปก่อนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในการนี้ ทรงพระบัญชาเขียนทอง ทรงวัดพระองค์ประดับเพชร ฉลองพระองค์ครุยกรองทอง ทรงพระแสงเวียด เสด็จออกทรงนมัสการ พระรัตนตรัย ทรงรับไตรสรณคมน์และเบญจศีล แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นยังห้องพระบรรทมภายในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงพระมหามงคสดับพระราชอาคันนะเจริญพระจุฎาณวาร

ครั้นได้อุดมมหาชัยมงคลราชาฤกษ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงฉลองพระองค์พระภูษาถอด เสด็จพระราชดำเนิน ยังมณฑลพระกระยาसनโดยวิธีขบวน ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ ผันพระพักตร์สู่ทิศอีสาน ทรงรับเครื่องพระกระยาसनและ สรงสหัสธารา จากนั้นทรงพระภูษาลายพื้นเหลืองเขียนทอง ฉลองพระองค์ครุยกรองทอง ประทับเหนือพระที่นั่งอุทุมพรราชอาสน์ ภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร ผันพระพักตร์ยังอุดรทิศเป็นปฐมทรงรับน้ำอภิเษกจากพรหมณัทั้ง ๘ ทิศ ครั้นแล้วเสด็จพระราชดำเนิน มาประทับยังพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร ผันพระพักตร์สู่ทิศอีสาน ทรงรับการถวายพระสุพรรณบัฏ เครื่องเบญจราช กกุฎภัณฑ์ พระแสงอัฐมาวุธ เครื่องราชูปโภค และนพปฎลมหาเศวตฉัตร ตามลำดับ มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “พรณพฤษ ขลธิ แลสิ่งของในแผ่นดินทั่วทั้งพระราชอาณาเขตร์ ซึ่งหาผู้หวงแหนมิได้นั้น ตามแต่สมณชีพราหมณาจารย์ ราษฎรจะปรารถนาเกิด” แล้วจึงผลัดพระภูษารัดพระองค์กรองทองฉลองพระองค์ครุยสีทอง ทรงพระแสงเวียด เสด็จออกท้องพระโรงประทับเหนือพระที่นั่ง มหาเศวตฉัตร ทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายราชสมบัติพร้อมทั้งมีพระราชโองการปฏิสังการ จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินมาประทับ เหนือพระที่นั่งภัทรบิฐอีกครั้งหนึ่งเพื่อทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายพระสนมสิบสองพระกำนัล

เมื่อถึงพระฤกษ์เฉลิมพระราชมณเฑียรจึงเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยขบวนนางเชิญเครื่องขึ้นสู่พระมหามณเฑียร เสด็จขึ้นพระแท่นราชบรรจถรณ์ ทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายดอกหมากทองคำ และลูกกุญแจตามราชประเพณี ทรงเอนพระองค์ ลงบรรทมเหนือพระแท่นเป็นพระราชสิริสวัสดิ์ แล้วจึงทรงรับพระพรจากพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนท้าวนางฝ่ายในทั้งปวง จากนั้นเวลาบ่ายพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในและข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนพร้อมกันเวียนเทียนเฉลิมพระราชมณเฑียร ตามโบราณราชประเพณี

พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรมหจักรพรมหาราชูปถัมภ์
 ธรณินทราธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศร ตริภูวเนตรวรนารถนายก ดิลกรัตนราชชาติอาชาวศรัย
 สมุทัยดโรมนต์ สกลจักรวาฬาทิเบนท์ สุริเยนทราธิบดินทร์ หริหรินทราดาธิบดี ศรีสุวิบูลย์คุณอุษนิษฐ์
 ฤทธิราเมศวรมหันท์ บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชไชย พรหมเทพาติเทพนฤบดินทร์ ภูมินทรปรมาธิเบศร
 โลกเชษฐวิสุทธิ รัตนมกุฏประเทศตามหาพุทธางกูร บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพุธ ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐ ทรงพระนามเดิมว่า นิมภายหลังเมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถทรงปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระเกียรติยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ต่อมาทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น กรมพระราชวังบวรสถานมงคลหลังจากที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จสวรรคต ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จสวรรคต จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒^๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคต เมื่อวันพุธ ที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ สิริพระชนมพรรษา ๕๗ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๑๕ ปี

^๒ ดูรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใน นฤมล ธีรวัฒน์ (ผู้ชำระต้นฉบับ), **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๘), หน้า ๗ - ๑๐; “พระราชพิธีมหาปราบดาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร รัชกาลที่ ๒ ปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ. ๑๑๗๑,” ใน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓), หน้า ๖๑ - ๖๙; “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พุทธศักราช ๒๓๕๒ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค),” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๘๔ - ๘๖; “พระราชพิธีมหาอุปราชาภิเษก จุลศักราช ๑๑๗๑,” ใน กรมศิลปากร, **จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ เล่ม ๓ จุลศักราช ๑๑๗๑ - ๑๑๗๔** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗ - ๑๘; นุชนารถ กิจงาม, **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก : ประวัติศาสตร์จาริตประเพณี จากพระราชนิพนธ์ “ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๖); “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ ๒,” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลบทความเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: ธนอรุณการพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๑๐๕ - ๑๑๔.

บริเวณพระปรางค์วัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม
 เชื่อว่าเป็นนิวาสสถานเดิมของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี
 และเป็นที่เสด็จพระราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ถวัลราชตราบร้างราช
อัฐะวิสติสังวจนร
เนาวมาษเตรัส
สัปะเอกะศกแล้
เบื่องนั้นขัตติยพร้อมร่วม
ชุมหมู่มาตยาใน
อีกสงฆ์คณธรงไตร
โดยกิจแผ่นภพด้าว
จักเชิญพระบาทให้
ผ่านพิภพไธศุรย
ต่างสารุพร้อมมูล
บุญพระหากก่อเกื้อ

สมบัติ
ทวนแท้
กาลปักข์ นาพ้อ
ล่องให้ปถมวงษ ฯ
หญไทย
นิเวศน์ท้าว
ปิฎกท่าน มานา
เพรียกพร้อมปฤษา ฯ
บรรทุล
สืบเชื้อ
มอขีพ ถวายเฮย
เสร์จเสี้ยนศัตรู ฯ

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า

ก่อนถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดพิธีจารึกและสมโภชพระสุพรรณบัฏ
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามก่อนเชิญไปประดิษฐานบนพระแท่นมณฑลในหมู่พระมหามณเฑียร ซึ่งเจ้าพนักงานตั้งแต่ง
มณฑลพระราชพิธีไว้พร้อมตามโบราณราชประเพณี

นับตั้งแต่วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ ถึงวันเสาร์ ที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ กำหนดเป็นวันที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
ก่อนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ๓ วัน “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล” ทรงเครื่องขาวฉลองพระองค์
ครุยกรองทอง ในการสดับพระเจตุภาณปริตร ณ ห้องพระบรรทม พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พร้อมกันนั้นพราหมณ์ได้ประกอบ
พิธีตามราชประเพณี

ครั้นถึงวันอาทิตย์ ที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ เสด็จพระราชดำเนินไปยังมณฑลพระกระยาसनาสรงสหัสธารา
ปัญจสุทธานานที่มูรธาภิเษก ครั้นแล้วทรงเครื่องต้นเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศทรงรับน้ำกลศน้ำสังข์
ทั้งแปดทิศโดยทักษิณาวรรต จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ ทรงรับพระสุพรรณบัฏ เครื่องเบญจราช-
กกุธภัณฑ์ พระแสงขรรค์ พระแสงอัษฎาวุธ เครื่องราชูปโภค ตลอดจนเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศทั้งปวง มีพระปฐม
บรมราชโองการว่า “พรรณพฤษภขลธิ์แลสิ่งของในแผ่นดินทั่วทั้งพระราชอาณาจักรนั้นถ้าไม่มีเจ้าของหวงแหนแล้ว ตามแต่
สมณพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎร์จะปรารภนาเกิด” แล้วเสด็จออกประทับเหนือพระแท่นพระมหาเศวตฉัตร
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงรับการกราบบังคมทูลถวายราชสมบัติทั้งปวงพร้อมทั้งมีพระราชโองการปฏิสังการ จากนั้น
เสด็จพระราชดำเนินมาประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐอีกครั้งหนึ่งเพื่อทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายพระสนมสิบสองพระกำนัล

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม
แสดงขั้นตอนการพระราชพิธีอุปราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เช่น การเจริญพระพุทธมนต์ การประกอบพิธี ณ โรงพระราชพิธีพราหมณ์ การสงกรานต์

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม แสดงภาพการถวายสิริราชสมบัติและเครื่องราชกกุธภัณฑ์
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ครั้นถึงเวลาพระฤกษ์เฉลิมพระราชมณเฑียร เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยขบวนสตรีสูงศักดิ์เชิญเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียรตามเสด็จสู่ห้องพระบรรทม ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เสด็จขึ้นพระแท่นราชบรรจถรณ์ ทรงรับดอกหมากทองคำและลูกกุญแจที่ทูลเกล้าฯ ถวายตามราชประเพณี ทรงเอนพระองค์ลงบรรทมเหนือพระแท่นเป็นพระราชสิริสวัสดิ์ พระราชวงศ์ฝ่ายในซึ่งเจริญพระชันษาถวายพระพรก่อนแล้วพระราชวงศ์ฝ่ายในทั้งปวงจึงพร้อมกันถวายพระพร จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงอธิษฐานขอพระราชทานพรเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแด่พระองค์และราชอาณาจักร ครั้นถึงเวลาบ่ายเจ้าพนักงานตั้งพิธีเวียนเทียนเฉลิมพระราชมณเฑียรตามโบราณราชประเพณี

อนึ่ง วันรุ่งขึ้นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาและพร้อมกันถวายรูปเทียนดอกไม้เพื่อแสดงความสวามิภักดิ์และจงรักภักดี

เมื่อเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคเพื่อให้ราษฎรถวายบังคมโดยทั่วกันตามอย่างโบราณราชประเพณี ยাত্রาขบวนประทักษิณรอบพระบรมมหาราชวัง โดยระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินทรงโปรยเงินพระราชทานแก่ราษฎรที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระบรมมหาราชวังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินแก่บรรดาขุนนางข้าราชการตำแหน่งข้าราชบริพารกระบวนหน้าหลังทั้งสิ้น ๘,๐๐๐ คน

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม แสดงภาพการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อนเณนาประเทศถ้วน

ต่างขึ้นชมกฤษฎา

สยงพระเดชเดชา

มือประนมเหนือเกล้า

ราษฎรอวยมงคลช่อง

สรรพสิ่งอันตรายผาย

ผ่านพิภพเจริญสบาย

อริราชสิบทิศแคล้ว

ครองราชรัฐสุขสวัสดิ์เพียง

มูลมั่งคั่งวิสมบัติ

ทรงจักรหัวดิวิตร

ดับยุคเณนโลกย์ล้ำ

ภาษา

พระเจ้า

นุภาพ ไซ้แฮ

อ่อนเกล้าสดุดี ฯ

ล้ำถวาย

อย่าแผ้ว

ทุกเมื่อ เทัญพ้อ

เกรียดเจ้ายาวยีน ฯ

จักรพรรดิ

ยิ่งหว่า

โดยทศ ธรรมเฮย

เลิศเหลืองบุญขจร ฯ

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า

พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรมหจักรพรมหาราชูปถัมภ์
 ธรณินทราธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศร ตริภูวเนตรวรมณายก ดิลกรัตนราชชาติอาชาวศรัย
 สมุทัยดโรมนต์ สกลจักรวาฬาธิบดี สตรีเยนทราธิบดี หริหรินทราธิบดี ศรีสุวิบูลย์คุณขนิษฐ
 ฤทธิราเมศวรมหันท บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชไชย พรหมเทพาดีเทพนฤปดินทร์ ภูมินทรปรมาธิเบศร โลกเชษฐวิสุทธิ
 มกุฎประเทศคตามหาพุทธางกูร บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระศรีสุลาลัย เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ ที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ ทรงพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าทับ ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทับ ใน พ.ศ. ๒๓๔๙ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ใน พ.ศ. ๒๓๕๖ ครั้นเมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคต จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๓ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๖๗^๓

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า เสด็จสวรรคต เมื่อวันพุธ ที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ สิริพระชนมพรรษา ๖๓ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๒๗ ปี

๑ บังคมบรมนารถนาถา

อันเปนปิ่นมงกุฎอยู่อยุธยา
ขอเฉลิมเพิ่มพูนพระเกียรติยศ
ถวัลยราชราไชในนคร
ลอยสว่างกลางสวรรค์ชั้นทวีป
ด้วยพระเดชเกษโลกใบกราดี

บำรุงราชภูริสาสนาให้ถาวร
ยุคลบทบพิตรอดิศร
ดั่งทินกรแจ่มฟ้าทั่วธาตริ
ได้ชื่นชีพทั่วจังหวัดพึงรัศมี
ไม่หมองมัวทั่วศรีอยุธยา...

กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ นายมีมหาดเล็กแต่งถวาย เมื่อในรัชกาลที่ ๓

^๓ ดูรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า ใน “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก คัดจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี,” ใน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓), หน้า ๗๓ - ๗๔. และ “พระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระนามพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมพระราชวังบวรคัคควาจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑,” ใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๗๕ - ๗๙.; “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า พุทธศักราช ๒๓๖๗ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค),” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๙๑ - ๙๒.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จากนั้นจึงตั้งการพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตลอดจนพิธีพราหมณ์ตามราชประเพณีทั้งสิ้น ๓ วัน นับตั้งแต่วันพฤหัสบดี ที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ ถึงวันเสาร์ ที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗

ครั้นถึงวันอาทิตย์ ที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ ได้พระฤกษ์สงฆ์น้ำบุญจมหานที่มูรธาภิเษก แล้วทรงผลัดฉลองพระองค์เป็นเครื่องสีแดงประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศเพื่อทรงรับน้ำอภิเษกทั้ง ๘ ทิศ แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐทรงรับพระสุพรรณบัฏ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระแสงอัฐฎาวุธ ตลอดจนเครื่องราชูปโภค จากนั้นเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยประทับเหนือพระแท่นมหาเศวตฉัตร ข้าราชการทั้งปวงเข้าเฝ้าฯ กราบถวายบังคมและทูลเกล้าฯ ถวายสรพสิ่งทั้งปวงตามที่ตำแหน่งในราชการ แล้วเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐอีกครั้งหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำวสมศักดิ์ (มณี) ทูลเกล้าฯ ถวายสิบสองพระก้านัลตามราชประเพณี

ครั้นได้พระฤกษ์เฉลิมพระราชมณเฑียรเสด็จพระราชดำเนินยังห้องพระบรรทม ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงรับดอกหมากทองคำและลูกกุญแจที่พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในและท้าวทรงกันดาลทูลเกล้าฯ ถวายตามลำดับ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ครั้นเสร็จการพระราชพิธีแล้วเจ้าพนักงานจึงตั้งการเวียนเทียนเฉลิมพระราชมณเฑียร จากนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วย

อนึ่ง ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยพร้อมกันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ถวายตัวเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สุทิสสมมติเทพยพงศ วงศาติศรภักษัตริย์ วรชัตติยราชนิกรโธม
 จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรีบรมนาถ อดิศรราชรามวรางกูร
 สุจริตมูลสุสาธิตอุกฤษฐวิบูลย์ นรพาดุลยลักษณานินหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์ รัษฎลักษณ์วิจิตรโสภาคสรพวงค์
 มหาชนิตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพสุผลอุดม บรมสุขุมาลยมหาบุรุษยรัตน์ ศึกษาพิพัฒนสรพโกศล
 สุวิสุทธิวิมลศุภศีลสมาจารย์ เพ็ชรญาณประภาไพโรจน์ อเนกโกฏิสารุคุณวิบูลย์สันดาน ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ
 อุดลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ เอกอัครมहाบุรุษ สุตพุทธมหารัษฎี ตรีปิฎกาภิโกศลวิมลปรีชา มหาอุดมบัณฑิต
 สุนทรวิจิตรปฏิภาณ บริบูรณ์คุณสารสยามาภิโลกยดิลก มหาปรีวารนายกอนันต์ มหันตวรฤทธิเดช
 สรรพวิเศษสิรินธร มหาชนนิกรสโมสรมมตติ ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเศวตฉัตรราชดิฉัตร
 สิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชากิเศกาภิชิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหศวรรยิมหาสวามินทร์
 มเหศวรมหินทรมหาราชธิดา วโรดมบรมนารถชาติอาชาวศรัย พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์อัครนเรศราชิปติ
 เมตตากฤษฎาสีลลหฤทัย อโนปมัยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาภิเบนทร ปรเมนทรรวมมิกมหาราชธิดา
 บรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ทรงพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ สมมุติเทววงศ์ พงศาธิศวรรกระษัตริย์ขัตติยราชกุมาร เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า เสด็จสวรรคต จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๔๔^๔

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช เสด็จสวรรคต เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ สิริพระชนมพรรษา ๖๔ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๑๘ ปี

สมเด็จพระนั่งเกล้า	กษัตริย์สยาม มະชาดีไอย
สวรรคตเมษทุติยา	ย่างขึ้น
ไตรพิสนจนะวุฒิวรา	หนะนัษัตริ์ สมัยแฮ
ญี่สิบเจ็ดศกครั้น	ครอบด้าวผดุงถวัลย์ ๕
ขัตติยพันธุ์อนันตมาตย์พร้อม	ประนอมเจตน์
เชิญอนุชพุทธดนัยเกศ	กษัตริย์ให้
เถลิงถวัลย์สืบสวรรคต	สยามมะภพ ผดุงเอย
แห่งประเวศมหานิเวสน์ไว้	สง่าเมื่อเรือศรี ๕

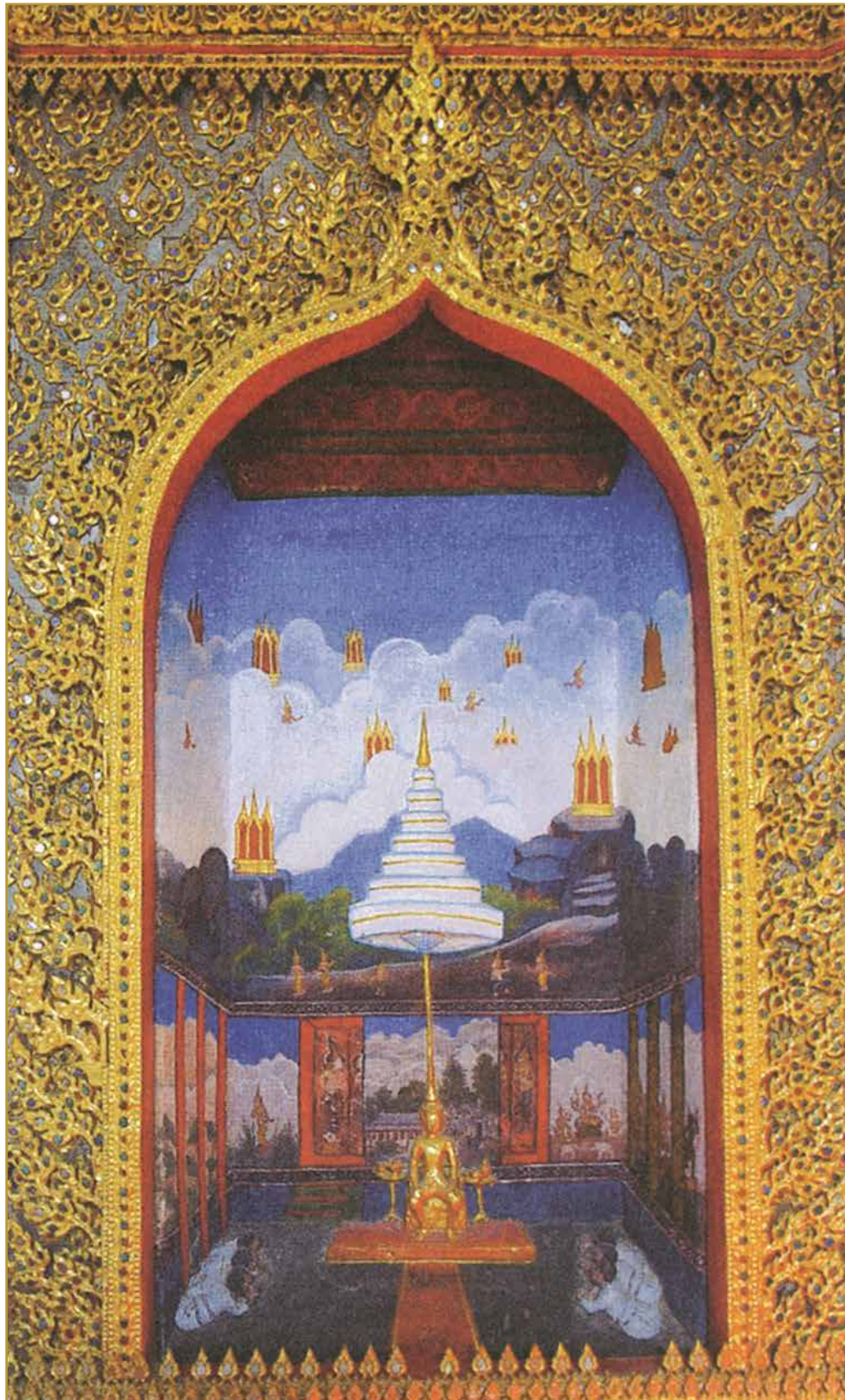
โคลงกลิตมหามงกุฎราชคุณานุสรณ์
พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

^๔ ดูรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช ใน “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ใน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓), หน้า ๘๓ - ๑๐๔.; “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช พุทธศักราช ๒๓๔๔ ถ่ายถอดจากหนังสือสมุดไทย เลขที่ ๔๕๙,” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๙๗ - ๑๐๔., “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช พุทธศักราช ๒๓๔๔ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค),” ใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๑๗ - ๑๓๔.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช กำหนดจัดขึ้นในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชาวันขึ้นเป็น อุดมมหามงคลฤกษ์ โดยก่อนการพระราชพิธีได้ตั้งพิธีจารึกและสมโภชพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธยและดวงพระชนมพรรษา ในวันศุกร์ ที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นอกจากนี้ เจ้าพนักงานได้แต่งสถานที่ไว้ พร้อมสรรพตามโบราณราชประเพณี ทั้งในหมู่พระมหามณเฑียรและโดยรอบพระบรมมหาราชวัง

ก่อนถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ๓ วัน ระหว่างวันจันทร์ ที่ ๑๒ ถึงวันพุธ ที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในหมู่พระมหามณเฑียรในการนี้ทรงถวายเทียนชนวนแด่สมเด็จพระมหามุนีธิปไตยในราชศรีสุทธขัตติยวงษ์ เพื่อทรงจุดเทียนชัย พระสงฆ์ประกาศเทวดา พระมหाराชครูถวายใบสมิต สดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

ครั้นถึงวันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ ทรงพระบัญชาชาวขลิบทอง เสด็จพระราชดำเนินยังมณฑป พระกระยาसनาน ชาวพระภูษามาลาถวายเครื่องมูรธาภิเษกแล้วทรงสหัสธาราปัญจมหานที สมเด็จพระสังฆราช พระบรมวงศ์ เสนาบดีผู้ใหญ่ พราหมณ์ ถวายน้ำด้วยพระเต้า พระครอบ และพระมหาสังข์โดยลำดับ จากนั้นทรงพระภูษาพื้นเหลืองเขียนทองและ ทรงฉลองพระองค์คาดริ้วทองประทับเหนือพระที่นั่งอุทุมพรราชอาสน์ ผันพระพักตร์สู่บูรพทิศเป็นปฐม เพื่อทรงรับน้ำอภิเษก จากราชบัณฑิตและพราหมณ์ทั้ง ๔ ทิศ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ ผันพระพักตร์ทิศอีสาน ทรงรับสิริราชสมบัติตลอดจนเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศที่ทูลเกล้าฯ ถวายทั้งปวง มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “ผลพฤษ์ชลาธารและสิ่งของในแผ่นดินเขตพระนคร ซึ่งหาผู้หวงห้ามไม่นั้น ตามแต่สมณพราหมณาจารย์ราษฎรจะปรารภณา เทอญ”

ปูนปั้นนูนต่ำประดับฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช
ภายในปราสาทพระบรมรูป วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม แสดงภาพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ทรงเครื่องต้นและทรงสวมพระมหาพิชัยมงกุฎประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ ภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร แวดล้อมด้วย
เครื่องราชูปโภคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๓๙๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงผลิตพระภูษาเขียนทองต่างสี ทรงฉลองพระองค์พระกรน้อยชั้นใน ฉลองพระองค์ ครุยชั้นนอก ทรงพระมหาภูษาเดินหน ประทับเหนือพระบรมราชรัตนารถนิพิจิตรสุพรรณบัฏลังก์ ภายใต้ันพญาลมहाเศวตฉัตร ๑๒ ชั้น พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายสรวพลิงซึ่งเป็นเครื่องประดับ พระบรมราชอิสริยยศและราชสมบัติทั้งปวง แล้วจึงมีพระบรมราชโองการปฏิสนธการกับเสนาบดีผู้ใหญ่ พร้อมทั้งทรงปราศรัย ด้วยแขกเมืองต่างประเทศ นอกจากนี้ พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อยข้าราชการฝ่ายในได้ตั้งดอกไม้ธูปเทียนถวายตัว โดยมี ทำวรวรจันทรกราบทูลถวายสืบทอดพระก่านัลเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ก่อนเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพื่อประกอบพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรตามราชประเพณี

เมื่อเสร็จการเฉลิมพระราชมณเฑียรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินโดยพระราชมรรคาไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ถวายบังคมพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นอกจากนี้ในวันศุกร์ ที่ ๑๖ และวันเสาร์ ที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย

ครั้นถึงวันอังคาร ที่ ๒๐ และวันพุธ ที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยวันแรกเป็นการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคประทับที่ถนนรอบพระบรมมหาราชวัง รุ่งขึ้นเป็นการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคประทับที่ถนนรอบพระนคร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหารามัญ บุรุษรัตนราชรังวิวงศ์
 วรุตมพงศบริพัตร วรชัฎยราชินิกโรดม จาตุรันตบรมมหารัชมหาราชวรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี
 จักรีบรมนาถ มหามกุฏราชวรานุสร สุจริตมูลสุสาธิต อรรคอุกฤษฐไพบุลย์ บุรพาดุลย์กฤษฎาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์
 รัญลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประณต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพศุภผลอุดมบรมสุขุมาลัย
 ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิศิษฐศักดิ์สมญา ปิณฑประชาชนาก
 เปรมกระมลชัฎยราชประยูร มูลมุขมาตยาภิรมย์ อุดมเดชาธิการ บริบูรณ์คุณสารสยามาทินครวรุฒเมกราชดิลก
 มหาปรีวารนายกอันันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินธร อเนกชนนิกมลไมสรสมมติ
 ประสิทธิรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตรดาดิฉัตร สิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชินิกุลากิสิติ
 สรรพทศทิศวิชิตชัย สกลมโหศวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชาวศรัย
 พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์ อุดลยศักดิ์อรรคนเรศราธิบติ เมตตากฤษฎาสีตลหฤทัย อโนปมัยบุญการ
 สกลไพศาลมหารัษฎาธิบดินทร ปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช และสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันอังคาร ที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ ทรงพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุษยรัตนราชวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร สิริวัฒนราชกุมาร ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นพิฆเนศวรสุรสังกาศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ แล้วเลื่อนเป็นกรมขุนพินิตประชานาถ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ครั้นสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคต จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งแรก เมื่อวันพุธ ที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๑ หลังจากทรงพระผนวชตามโบราณราชประเพณี แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นอีกวาระหนึ่ง เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖^๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ สิริพระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๔๒ ปีเศษ

^๕ ดูรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน “จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกครั้งแรก รัชกาลที่ ๕ พุทธศักราช ๒๔๑๑,” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๑๔๕ - ๑๕๐; “จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกครั้งหลัง รัชกาลที่ ๕ พุทธศักราช ๒๔๑๖,” ใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๕๑ - ๑๖๓; “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ ๕,” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลบทความเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: ธนอรุณการพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๑๑๕ - ๑๔๔; “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ใน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓), หน้า ๑๑๑ - ๑๔๑.

จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามแสดงเหตุการณ์เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช สวรรคต พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ประชุมปรึกษาถวายราชสมบัติแด่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมขุนชินธุปดิประชานาถ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครึ่งแรก พ.ศ. ๒๔๑๑

บรมราชาภิเษกห้อม
สิบเอ็จพฤศจิกายน
ศกแปดสิบเจ็ดถวัล
ปกเกษตรสยามประเทศเจ้า

มไหศวรรย์
พุทธเจ้า
ยราชันตร เณลิเมเย
มนุษย์เจ้าศาสนา ฯ

ลิลิตคำหลวงของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

เมื่อโหรมีชื่อในราชสำนักได้คำนวณพระฤกษ์มงคลมหาราชาภิเษกทูลเกล้าฯ ถวายแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ ตลอดจนสมโภชตามโบราณราชประเพณี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันพุธ ที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑

วันอาทิตย์ ที่ ๘ ถึงวันอังคาร ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพิ้นขาวฉลองพระองค์ครุยขาวกรองทอง รัตพระองค์ประดับเพชรในการพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตลอดจนพิธีพราหมณ์เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ครั้นถึงวันพุธ ที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงพระกรุณาถอดเสด็จพระราชดำเนินยังมณฑลพระกระยาसनประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ผืนพระพักตร์สู่ทิศพายัพ ทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องพระกระยาसन ทรงสหัสธารา แล้วจึงสมเด็จพระสังฆราช พระบรมวงศ์ เสนาบดีผู้ใหญ่ พราหมณ์ ถวายน้ำด้วยพระเต้า พระครอบ และพระมหาสังข์ โดยลำดับ จากนั้นทรงผลัดพระภูษาลายพื้นเขียวเขียนทอง ทรงฉลองพระองค์ครุยทอง ประทับเหนือพระที่นั่งอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร ผืนพระพักตร์ไปทิศพายัพเป็นปฐม ทรงรับน้ำอภิเษกที่ผู้แทนทิศทั้งแปดทูลเกล้าฯ ถวายไปโดยทักษิณาวรรต จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้พระบวรเศวตฉัตร ผืนพระพักตร์สู่บูรพทิศ ทรงรับพระสุพรรณบัฏเครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระแสงอัฐมาวุธ ตลอดจนเครื่องราชูปโภค มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “พรรณพฤษภขลธิและสิ่งของในแผ่นดินทั่วอาณาเขตพระนครซึ่งหาผู้หวงแหนมิได้นั้น ตามแต่สมณชีพราหมณาจารย์ราชครูจะปรารภณาเกิด”

ต่อมาทรงผลัดพระภูษารัตพระองค์กรองทอง ฉลองพระองค์ครุยสี ทรงพระแสงดาบใจเพชร พร้อมทั้งทรงพระมหาสุภาเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับเหนือพระที่นั่งเศวตฉัตร พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนเข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลถวายราชสมบัติทั้งปวงตามราชประเพณี แล้วเสด็จพระราชดำเนินมายังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท้าววรจันทร์กราบบังคมทูลขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายพระสนมสิบสองพระกำนัล ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในถวายรูปเทียน

ครั้นได้พระฤกษ์เฉลิมพระราชมณเฑียรจึงเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนนางเชื้อพระวงศ์เชิญเครื่องยังห้องพระบรรทมภายในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงรับดอกหมากทองคำ พระแสงหวางข้างเผือก และกุญแจที่ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงเอนพระองค์ลงบรรทมเหนือพระแท่นราชบรรจถรณ์เป็นพระฤกษ์ แล้วพระบรมวงศ์ฝ่ายในผู้ทรงพระชนมายุถวายพระพรเป็นปฐม จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

อนึ่ง เวลาบ่ายพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และฝ่ายทหารพลเรือนพร้อมกันเวียนเทียนสมโภชเฉลิมพระราชมณเฑียรตามจารีตโบราณขัตติยราชพิธีราชพิธีเพื่อทรงเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลสืบไป

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๖

เมื่อได้คำนวณพระฤกษ์มงคลบรมราชาภิเษกทูลเกล้าฯ ถวายแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ ตลอดจนสมโภชตามโบราณราชประเพณี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๖

วันพุธ ที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ เวลาบ่าย พระราชาคณะเจริญพระปริตรพุทธมนต์เนื่องในการตั้งน้ำวงด้าย รุ่งขึ้นเริ่มพิธีเจริญพระพุทธรูปเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งกำหนด ๓ วัน นับตั้งแต่วันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ ถึง วันเสาร์ ที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ ในการนี้ ทรงพระบัญชาพื้นขาวฉลองพระองค์สรวบขาว ฉลองพระองค์ครุยกรองทอง พระมหาราชครูพิธีทูลเกล้าฯ ถวายใบสมิตแล้วนำไปกระทำพิธีสารทปุษยาชูปหอมเพลิง แล้วเสด็จเข้าในพระมหามณเฑียร ทรงพระมหามงคสดับพระราชาคณะเจริญพระพุทธรูป

ครั้นถึงวันอาทิตย์ ที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ ทรงพระบัญชาถอดเสด็จพระราชดำเนินยังมณฑลพระกระยาसन ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์แปรพระพักตร์สู่ทักษิณทิศ ทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องพระกระยาसन แล้วทรงสหัสธารา อันเจ็ดด้วยปัญฐานที่ในมณฑลประเทศ และน้ำ ๔ สระ จากนั้น สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระบรมวงศานุวงศ์ พราหมณ์ ถวายน้ำด้วยพระเต้า พระครอบ และพระมหาสังข์ โดยลำดับ แล้วจึงทรงพระบัญชาผัดพื้นแดง ฉลองพระองค์ สรวบแดง ฉลองพระองค์ครุยกรองทอง ประทับเหนือพระที่นั่งอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร ทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษกไปโดยทักษิณาวรรตจนครบทั้ง ๘ ทิศ แล้วทรงพระดำเนินไปประทับพระที่นั่งภัทรบิฐทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวาย สิริราชสมบัติตามโบราณราชประเพณี มีพระปฐมบรมราชโองการเป็นคำไทย ตามเนื้อความภาษามครที่พระราชทานไว้ว่า

“ครั้งนี้ท่านทั้งปวงพร้อมใจกัน ยอมให้เราเป็นเจ้าครองราชสมบัติได้รับมรดกภิเษกเป็นใหญ่ ในสยามราชภূมวราณาจักรนี้แล้ว เราอนุญาตยอมให้โดยธรรมกราชประเพณีพรณพฤษชลธิ์ สิ่งของใด ๆ ในสยามราชภূมวราณาจักรนี้ ซึ่งไม่มีเจ้าของหวงเหวนั้นตามแต่สมณพราหมณาจารย์ ประชากรทั้งปวงจะปรารถนาใช้สอยเทอญ”

จากนั้นทรงเครื่องราชวิภูษณารณ์ ทรงพระมหามงกุฎ พระแสงขรรค์ เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยประทับเหนือ พระบรมอาสน์ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ อัครมหาเสนาบดี อมาตย์มุขมนตรี ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายราชสมบัติ ในราชอาณาจักร ครั้นถึงเวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐอีกครั้งหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท้าววรจันทรกราบบังคมทูลถวายพระสนมสิบสองพระกำนัลสรรพพนักงานฝ่ายใน แล้วเสด็จ พระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานในการเฉลิมพระราชมณเฑียร ครั้นแล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมรูป สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ๔ รัชกาล ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และเสด็จพระราชดำเนินไปถวายดอกไม้ธูปเทียน แต่กรมพระสุदारัตนราชประยูร

ครั้นค่ำลงวันนั้น เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคมในหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดี ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยรับพระราชทานเลี้ยงพร้อมกัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลาหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ท้องสนามไชย ทอดพระเนตรดอกไม้เพลิงและการแต่งพระนคร

ภายหลังจากการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรปรากฏการจัดงานต่าง ๆ ต่อเนื่องไปอีกระยะหนึ่ง เช่น การสมโภชพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ๔ รัชกาล การถวายดอกไม้ธูปเทียนของข้าราชการฝ่าย พระบวรราชวัง การแสดงสมโภชพระราชวัง การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ประทักษิณรอบพระบรมมหาราชวัง และการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคประทักษิณ รอบพระนคร

จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม แสดงภาพการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค
เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จออกทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
 พิธีพระราชทานมหาสมณบัตร อติศัณยวงศวิมลรัตน์ วรชาติดิยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ
 อุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ จักรีบรมนาถ จุฬาลงกรณ์ราชวรานุสรณ์ บรมมกุฏนเรนทรสุรัสวดีตติวงศวิสิฐ สุธาสิตบุรพาธิการ
 อุดุลยภักษานุภาณินทร อติเรกบุญฤทธิ์ รัษฎลักษณวิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประณตบาทบงกชยุคล
 ประสิทธิสรรพศุภผลอุดมบรมสุขุมालย์ ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์
 บุริมศักดิ์สมญาเทพทวาราวดี ศรีมหาบุรุษสุดสมบัติ เสนางคนิกรรัตนอัศวโกศล ประพนธปริชามทิวสมาจาร
 บริบูรณ์คุณสารสยามาภินครวรุตเมกราชดิลก มหาปรีวารนายกอนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศิรินคร
 บรมชนกาศิศรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตรราชฉัตร
 ศิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเษกาภิษิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหศวรียมหาสวามินทร์
 มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชาวไศรย พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์
 อุดุลยศักดิ์อรรคนเรศรามาธิบดินทร์ เมตตากาภูณาสีตลหุทัย อนิโฆไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบนท์
 ปรเมนทรรวมิกมหาราชาราชราช บรมนาถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ทรงพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เอกอรรคมหาบุรุษบรมนราธิราช จุฬาลงกรณ์นารถราชวโรรส มหาสมมติขัตติยพิสุทธิ บรมมกุฏสุริยสันตติวงษอดิสัยพงษวโรภโตสุชาติ คุณสังกาศวิมลรัตน ทฤษฎนวมสวัสดิ ขัตติยราชกุมาร กรมขุนเทพทวารวดี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ และได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ครั้นสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคตได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๖ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ครั้นถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔^๖ เพื่อให้เป็นส่วนรื่นเริงสำหรับประเทศ อีกทั้งให้นานาประเทศที่เป็นสัมพันธมิตรไมตรีมีโอกาสมาร่วมงาน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ สิริพระชนมพรรษา ๔๕ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๑๖ ปี

^๖ คุรุสภาเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์และวชิราวุธวิทยาลัย, **พระบรมราชาภิเษก ๖๖ รัชกาล** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๖๑); “งานบรมราชาภิเษก,” ใน ราม วชิราวุธ, **ประวัติต้นรัชกาลที่ ๖**, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๙), หน้า ๘๗ - ๑๓๐; “งานบรมราชาภิเษก ร. ๖ เขียนเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ที่หัวหิน,” ใน **บันทึกความทรงจำของหม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล** (กรุงเทพฯ: วชิรวิทย์การพิมพ์, ๒๕๖๒), ที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑, หน้า ๑๓๑ - ๑๔๘. ; จมื่นอมรรตธรรมาภรณ์ (แจ่ม สุนทรเวช), **พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๑๐ เรื่องพระราชประเพณี ตอน ๒** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔), หน้า ๑ - ๙๑.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร

ก่อนถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้ตั้งพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ระหว่างวันพฤหัสบดี ที่ ๓ ถึงวันศุกร์ ที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ครั้นเมื่อประกอบพิธีแล้ว ได้ประดิษฐานพระสุพรรณบัฏและพระราชลัญจกรประจำรัชกาลปักไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามจนถึงวันเริ่มการพระราชพิธี จึงตั้งขบวนแห่เชิญไปประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

เมื่อเจ้าพนักงานตั้งแต่งมณฑลพระราชพิธีในหมู่พระมหามณเฑียรและวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้พร้อมแล้ว วันจันทร์ ที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นวันพิธีตั้งน้ำวงด้ายก่อนวันเจริญพระพุทธมนต์และประกอบพิธีพราหมณ์เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งกำหนด ๓ วัน ตามราชประเพณี ระหว่างวันอังคาร ที่ ๘ ถึงวันพฤหัสบดี ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓

ครั้นถึงวันศุกร์ ที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงผลัดพระภูษาทรงเศวตพัสดร์ และทรงสะพัก ขาวขลิบทองคำ เสด็จพระราชดำเนินไปยังมณฑลพระกระยาसनประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ แปรพระพักตร์สู่สิริมงคลทิศอาคเนย์ ทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องทรงพระกระยาसन ทรงสหัสธาราเบญจสุทธคงคาอันเจือด้วยน้ำปัญจมหานทีในมณฑลประเทศ และน้ำ ๔ สระในเมืองสุพรรณบุรี ครั้นแล้วสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระบรมราชชนนี พระบรมวงศ์ฝ่ายหน้า และเจ้าพนักงานถวายน้ำด้วยพระครอบ พระเต้า และพระมหาสังข์ ตามลำดับ

จากนั้นทรงเครื่องตามสัพพัญญูสงคราม ทรงสนับเพลาเชิงงอน พระภูษาเขียนทองพื้นเหลือง ฉลองพระองค์คาดพื้นเหลือง ประดับพระดาราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทรงสวมสายสะพายราชอิสริยาภรณ์มหากักริพร้อมทั้งพระสังวาล ทรงสวมฉลองพระองค์ครุยกรองทองริ้วปัดเหล่า ประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตรพ้นพระพักตร์สู่บูรพทิศเป็นปฐม ราชบัณฑิตและพราหมณ์ถวายน้ำอภิเษก น้ำพระมหาสังข์ และน้ำพระครอบ ตามลำดับโดยทักษิณาวรรต ครั้นแล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐพ้นพระพักตร์สู่บูรพทิศ ทรงรับพระสุพรรณบัฏจารึกพระปรมาภิไธย เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ และนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วจึงมีพระปฐมบรมราชโองการพระราชทานอภัยและอารักขาแก่อาณาประชาราษฎร์ ทรงหลังทักษิณาทันตั้งพระราชสัตยาธิษฐานตั้งพระราชหฤทัยทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจโดยทศพิธราชธรรมจริยา

ครั้นได้พระฤกษ์เสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องพระภูษา และฉลองพระองค์เครื่องพระบรมราชาภิเษก ทรงพระแสงขรรค์ชัยศรีและพระมหาพิชัยมงกุฎประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานบนพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีผู้ใหญ่กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล จากนั้นเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐอีกวาระหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ องคมนตรีพระบาทฝ่ายในฝ่ายทูลละอองธุลีพระบาทกราบบังคมทูลถวายชัยมงคล แล้วเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย ขบวนนางเชื้อพระวงศ์เชิญพระแสง เครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียร และเครื่องราชูปโภค ในการพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธมหายานรัตนปฏิมากร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการีและพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โดยก่อนเสด็จขึ้นพระมหามณเฑียรเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

วันเสาร์ ที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคล ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในถวายดอกไม้ธูปเทียน จากนั้น เสด็จออก พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในการตั้งสมณศักดิ์พระราชาคณะเป็นปฐม และทรงรับดอกไม้ธูปเทียนจากพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนที่ทูลเกล้าฯ ถวาย ในการนี้ พระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนามงคลสูตรและรัตนสูตรบน พระที่นั่งมหาเศวตฉัตรเพื่อสวัสดิมงคล

วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในถวาย ดอกไม้ธูปเทียน ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการ กระทรวงต่าง ๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายดอกไม้ธูปเทียน จากนั้นพระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนาเมตตสูตร และเทวตา ทิสนกถา

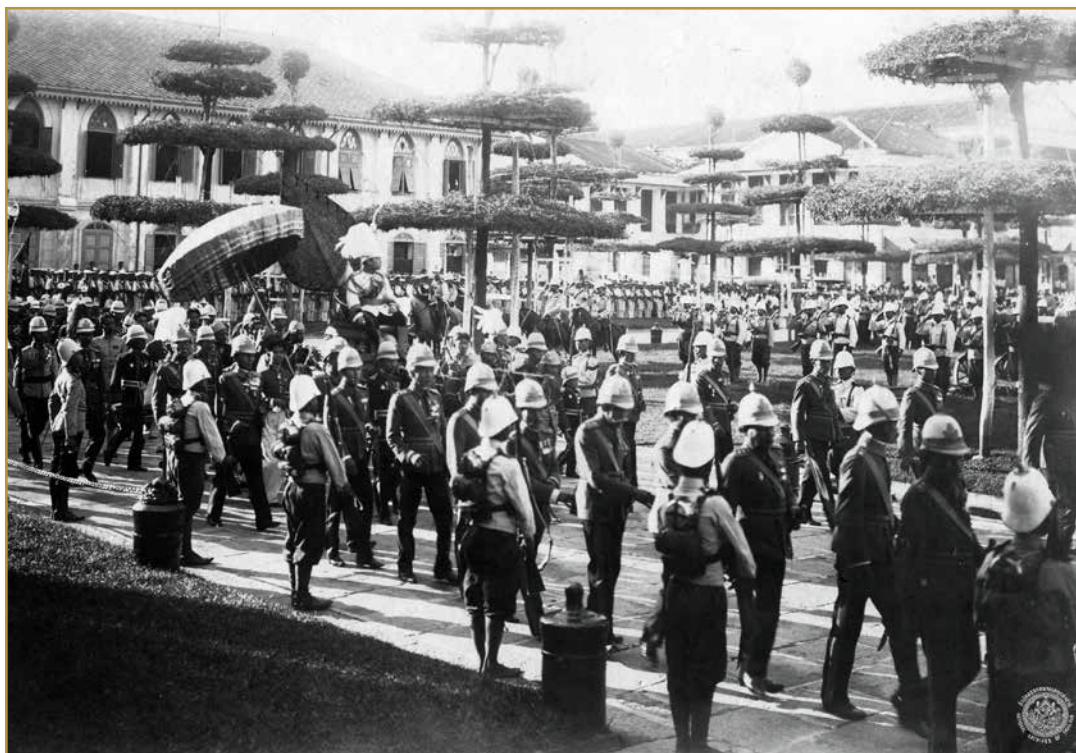
วันจันทร์ ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในถวาย ดอกไม้ธูปเทียน ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าทูลละออง ธุลีพระบาทในพระราชสำนักเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายดอกไม้ธูปเทียน จากนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณ วโรสถวายพระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร

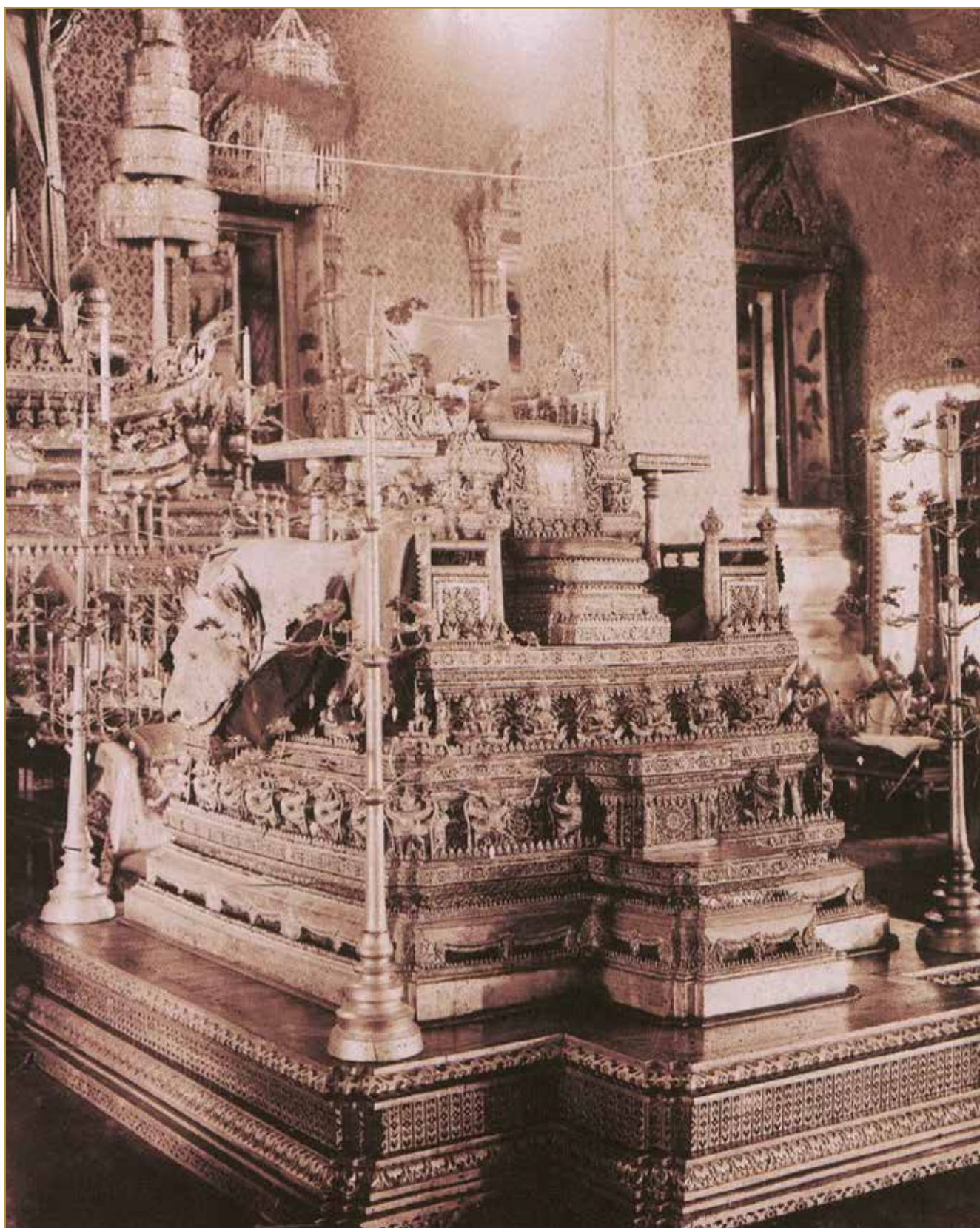
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบบไปถวายภัตตาหารเพลและสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบไปทรงสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบไปทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทองเป็นพุทธบูชา แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ และพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓

พระที่นั่งมหาเศวตฉัตรลาดหนังไกรสรราชสีห์ทั้งผืน มีศิระและมียืนออกมาที่เก็จ ประดิษฐานพระที่นั่งพุทธานทองคำ
เป็นรัตนสิงหาสน์สำหรับเสด็จออกทรงรับคำถวายพระพรชัยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขอำมาตย์
ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหาร - พลเรือน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔ จำแนกได้เป็น ๓ ตอน ได้แก่ ตอนต้น คือ ตั้งพิธีตามหัวเมืองทุกมณฑล ในการทำน้ำอภิเษกสำหรับถวาย ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ เป็นเครื่องหมายถวายแผ่นดินทั้งรัฐสีมาอาณาเขตประเทศสยาม ตอนกลาง คือ ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และตอนท้าย เป็นงานสมโภชเลี้ยงลูกขุน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐมณังคศิลารัตนสิงหาสน์ แวดล้อมด้วยเครื่องบรมราชอิสริยาภรณ์ เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พุทธศักราช ๒๔๕๔

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระภูมihakฐิน
ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินสิงหาสน์ แวดล้อมด้วยข้าราชการสำนักฝ่ายหน้าเชิญเครื่องประกอบพระบรมราชาอิสริยยศ

วันพุธ ที่ ๘ ถึงวันศุกร์ ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ตั้งพิธีเสกน้ำอภิเษกซึ่งพลีกรรมตักน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ณ พระมหาเจดีย์สถาน ซึ่งเป็นหลักพระมหานครโบราณในราชอาณาจักรทั้ง ๗ แห่ง ครั้นถึงวันเสาร์ ที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ อันเป็นวันบรรจบริบปีการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร จึงได้ตั้งเทียนชัยและตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชน้ำอภิเษก แล้วแต่งตั้งให้ข้าราชการเชิญน้ำอภิเษกดังกล่าวมาเก็บรักษาไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก่อนเชิญไปตั้งในมณฑลพระราชพิธีการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ทั้งนี้ มณฑลอื่น ๆ เริ่มต้นพิธีเสกน้ำอภิเษกในวันพุธ ที่ ๑๕ ถึงวันศุกร์ ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

อนึ่ง ก่อนถึงกำหนดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานตั้งแต่งมณฑลพระราชพิธีในหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตลอดจนรอบกำแพงพระบรมมหาราชวังและสถลวิถีที่จะเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร พร้อมทั้งจัดงานต้อนรับเจ้านานาประเทศและเอกอัครราชทูตพิเศษที่พระเจ้าแผ่นดินกับประธานาธิบดีประเทศต่าง ๆ โปรดหรือแต่งตั้งให้มาร่วมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชอย่างสมพระเกียรติ

วันพุธ ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ เริ่มตั้งพระราชพิธีพราหมณ์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ตั้งเครื่องบวงสรวงเทวดา ณ พระที่นั่งและสถานที่ต่าง ๆ รวม ๑๗ แห่ง รวมทั้งทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายใบสมิตมาทรงปิดพระองค์แล้วพระราชทานให้พระมหาราชครูพิธีไปกระทำพิธีศาสตร์ปฤณยาชุบใหม่คุณท์ ณ หอพระราชพิธีพราหมณ์

วันศุกร์ ที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นวันตั้งพระราชพิธีสงฆ์รวมน้ำอภิเษกทั้งปวงในราชอาณาจักร เสกน้ำพระปริตรมูรธาภิเษกสนานในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นถึงอุดมมงคลฤกษ์แล้วสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงจุดเทียนชัย สมเด็จพระมหาธีรวงศ์อำนวยการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ พระราชาคณะสวดภาณวาร พร้อมกันนั้น ราชบัณฑิตบัญชาจุลาลงฐิติศโหรบูชาเทวดาอธิโทภิธากับบูชานวงเคราะห์ที่พระที่นั่งอัฐทิศ และบูชาจัตุโลกบาลเทวราชที่มณฑลพระกระยาसनด้วย

วันเสาร์ ที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เมื่อได้เวลามหาอุดมพิชัยมงคลฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระภูษาเศวตพัสดร์ ทรงสะพักขาวขอบลิบทองคำเสด็จพระราชดำเนินยังมณฑลพระกระยาसनโดยขบวนนำและตามเสด็จ ประทับเหนือตั้งอุทุมพรราชอาสน์แปรพระพักตร์สู่สิริมงคลทิศอุดร ทรงรับเครื่องสรงพระกระยาसन สรงสหัสธาราน้ำพระปริตรอันเจือด้วยน้ำอภิเษก น้ำสักระในเมืองสุพรรณบุรี น้ำเบญจสุทธคงคา และน้ำปัญจมหานที แล้วทรงรับน้ำพระพุทธมนต์และน้ำเทพมนตร์ด้วยพระครอบและพระเศวตต่าง ๆ ตามลำดับ

ครั้นแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องพระภูษาฉลองพระองค์ครุยสะพักเจี๋ยงพระอังสาภายนอกด้วยเศวตพัสดร์ขอบลิบทองคำ ฉลองพระบาทขาว ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์พระที่นั่งอัฐทิศภายใต้้นพญาลเศวตฉัตรผันพระพักตร์สู่บูรพทิศเป็นปฐม พระบรมวงศ์และราชบัณฑิต ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษก รวมทั้งทรงรับน้ำพระมหาสังข์และพระครอบจากพราหมณ์เวียนไปโดยทักษิณาวรรตจนครบทั้ง ๘ ทิศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องตามสี่พิชัยสงครามทรงพระสนับเพลาเชิงงอน พระภูษาสังเวียนพื้นดำ ฉลองพระองค์ตาดไทยพื้นดำ ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตลอดจนพระสังวาลต่าง ๆ ทรงพระดำเนินโดยขบวนนำและตามเสด็จ ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐมนังคศิลารัตนสิงหาสน์ภายใต้้นพระมหาเศวตฉัตรผันพระพักตร์สู่เบื้องอุดรทิศ ทรงรับเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์เฉลิมพระบรมราชาภิเษกสมโภชตลอดจนเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศทั้งปวง มีพระบรมราชโองการพระราชทานอภัยและอารักขาประชาราษฎร จากนั้นผู้แทนพระบรมวงศานุวงศ์และผู้แทนข้าราชการกราบบังคมทูลแสดงสวามิภักดิ์ แล้วจึงทรงหลังทักษิณาทก ตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน ตั้งพระราชฤทัยบำเพ็ญพระราชกรณียกิจโดยราชธรรมจริยา

จากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับเหนือบุษบกมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายเสนาอำมาตย์และราชเสวกที่ไม่ได้มีตำแหน่งเฝ้าในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงสวามิภักดิ์ ครั้นถึงช่วงบ่าย เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดารามในการประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก แล้วเสด็จขึ้นถวายดอกไม้ธูปเทียนสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

อนึ่ง ช่วงเย็นได้มีการตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร เครื่องราชกกุธภัณฑ์ และพระราชมณเฑียรสถานตามพระราชประเพณี ส่วนตั้งแต่ช่วงค่ำทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์พร้อมด้วยเจ้านานาประเทศ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท รวมทั้งเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการจุดประทีปการมหรสพต่าง ๆ ตลอดจนทรงเปิดการสโมสรกาลานุกาลออกกร้านขายของงานปิ่นมัสการพระพุทธชินราช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ณ สวนมิสกวิน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องพระภูษาฉลองพระองค์ครุยสะพักเฉวียงพระอังสาภายนอกล้วนด้วยเศวตพัสดร์ขอบขลิบทองคำ
เสด็จขึ้นสถิตเหนือพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร

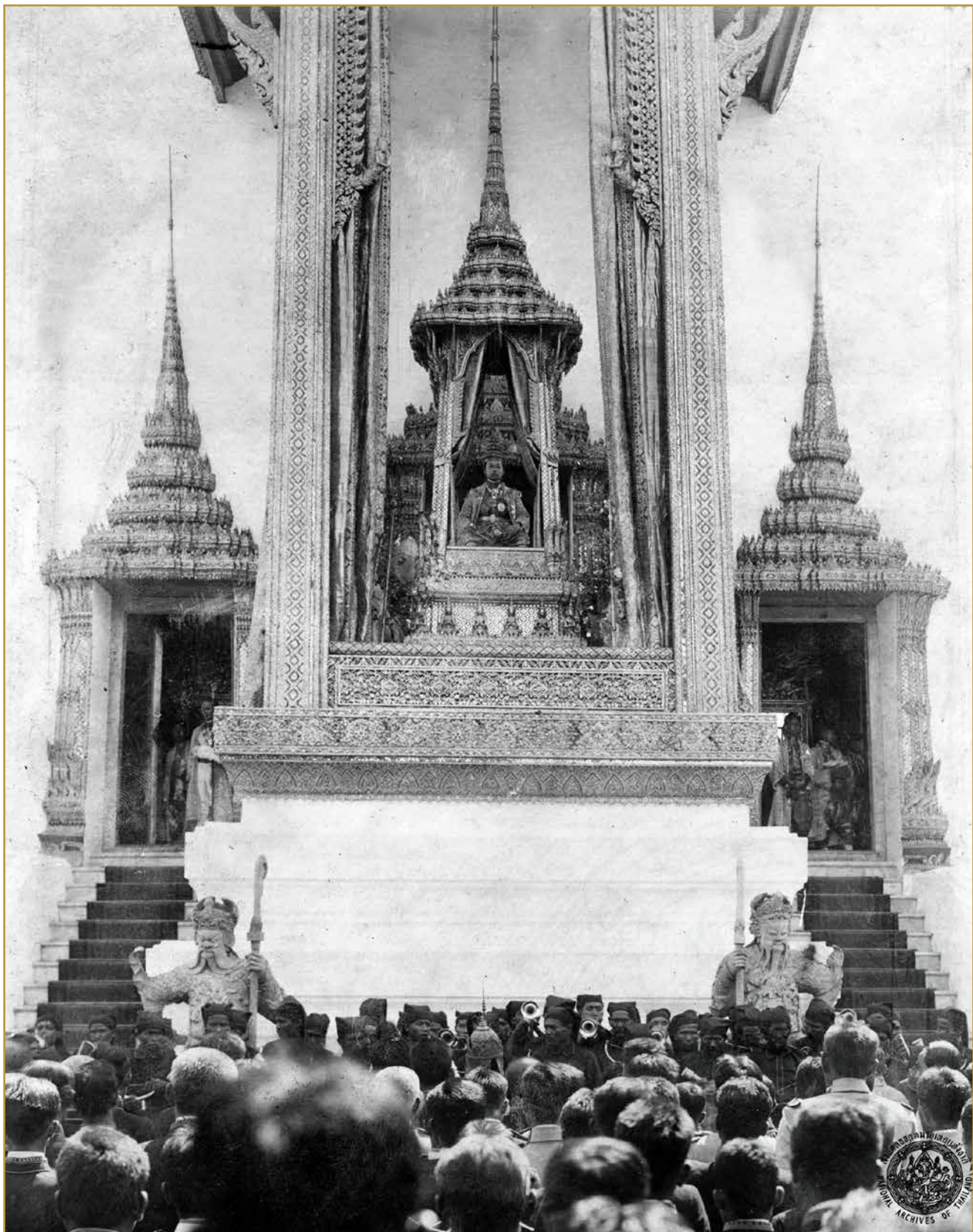
เจ้านานาประเทศและพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พลับพลาทอง ขณะที่ทรงรับน้ำอภิเษก
ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งภัทรบิฐมณังคศิลารัตนสิงหาสน์ ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร
พระมหाराชครูพราหมณ์พิธีกราบบังคมทูลถวายสิริราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ ประทับพระที่นั่งภัทรบิฐมณังคศิลารัตนสิงหาสน์
ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร แวดล้อมด้วยข้าราชการบริพารฝ่ายหน้าเชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค และเครื่องประกอบพระบรมราชาอิสริยยศ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สถิตเหนือพระบรมราชอาสน์ ภายในพระที่นั่งบุษบกมาลา
เสด็จออกมหาสมาคม ณ มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เสนาม้ายราชเสวก
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแสดงความสวามิภักดิ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
สถิตเหนือพระบรมราชอาสน์ ภายในพระที่นั่งบุษบกมาลา
เสด็จออกมหาสมาคม ณ มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เสนาม้ายราชเสวก
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแสดงความสวามิภักดิ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ ประทับพระที่นั่งราชนทรยาน พรั่งพร้อมด้วย
เสวกามายราชบริพาร เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราจากพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทไปทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ขบวนเสด็จพระราชดำเนินผ่านห้องเวรกรรมพระอาลักษณ์ ก่อนเลี้ยวออกทางประตูพิฆาตไชยศรี ในพระบรมมหาราชวัง

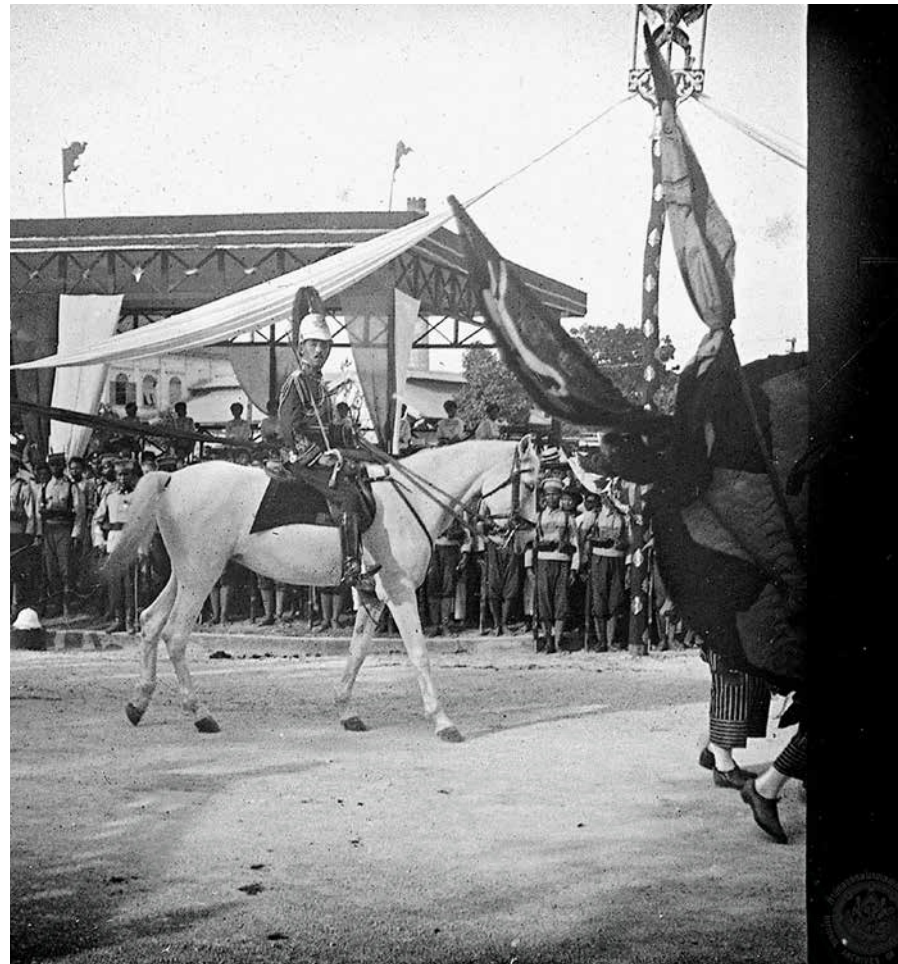
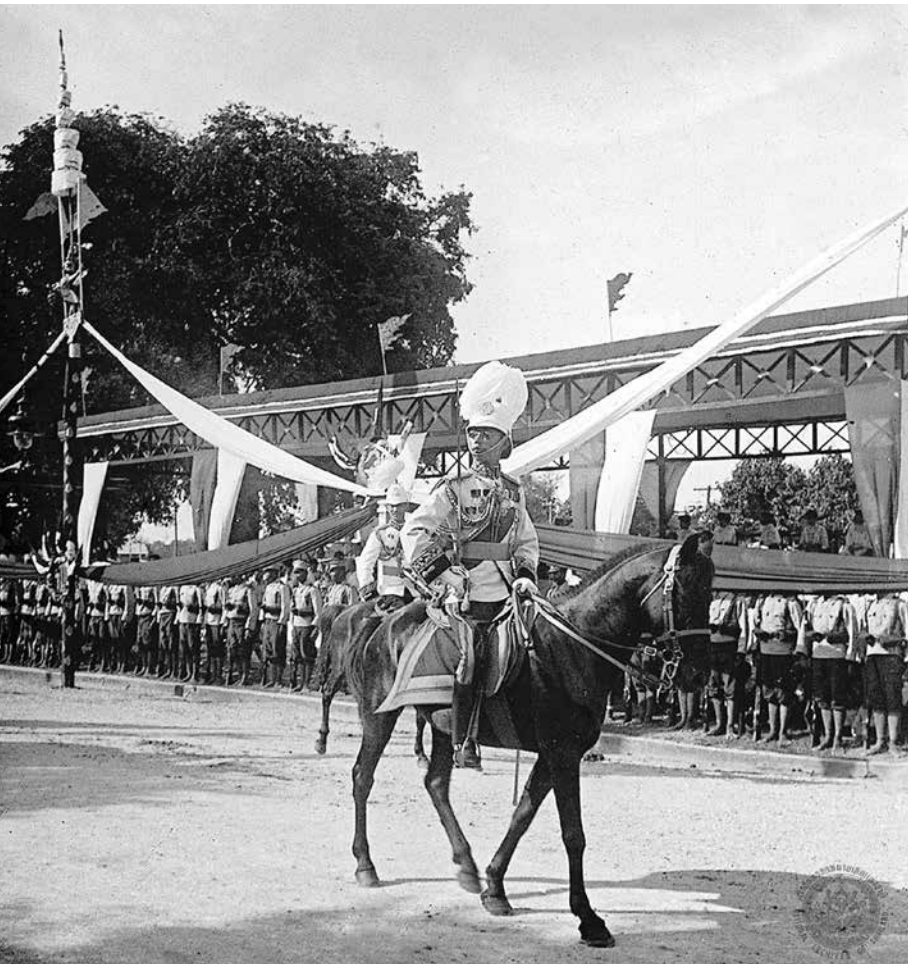

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่งราชนทรยาน เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรากลับคืนพระราชมณเฑียร
หลังจากเสร็จพิธีประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

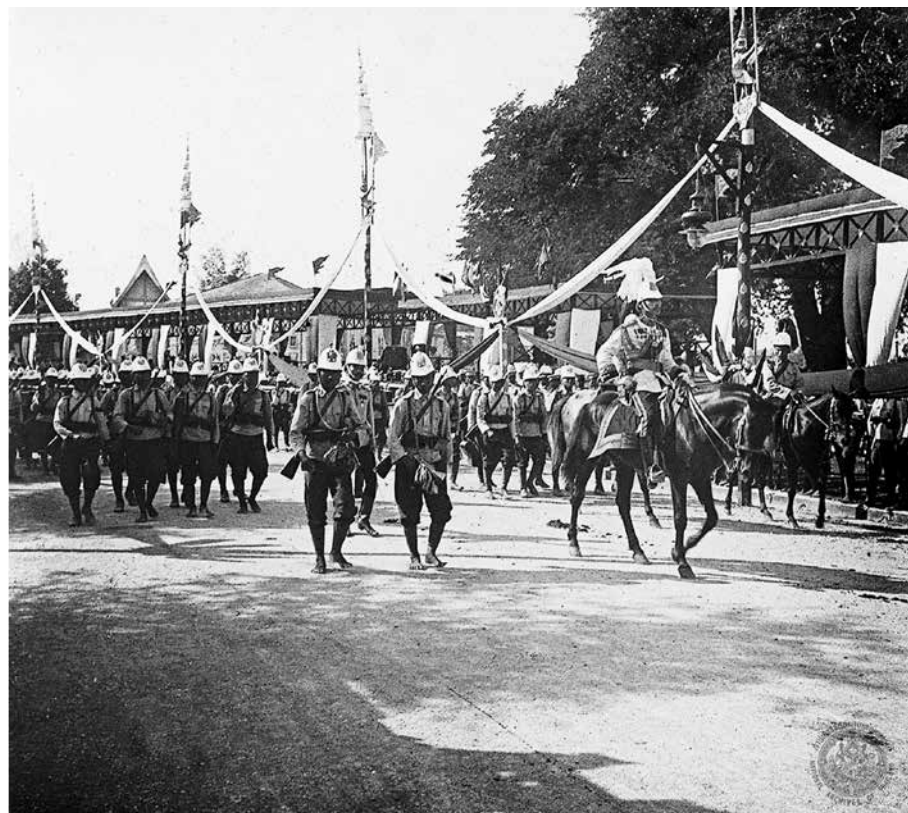
ยาดราชบวนกลับ ผ่านประตูพินานไชยศรีเข้าสู่ถนนอมรวิถี

วันอาทิตย์ ที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคประทับศิณรอบพระนคร และได้เสด็จพระราชดำเนินยังวัดบวรนิเวศวิหารและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อทรงนมัสการพระพุทธปฏิมาสำคัญตลอดจนปูชนียวัตถุในพระอารามนั้นๆ ในการนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาณาประชาราษฎร์ทั้งชาวไทยและชาวยุโรปกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล ณ พลับพลาท้องสนามหลวง และพลับพลาถนนราชดำเนินกลาง ตามลำดับ

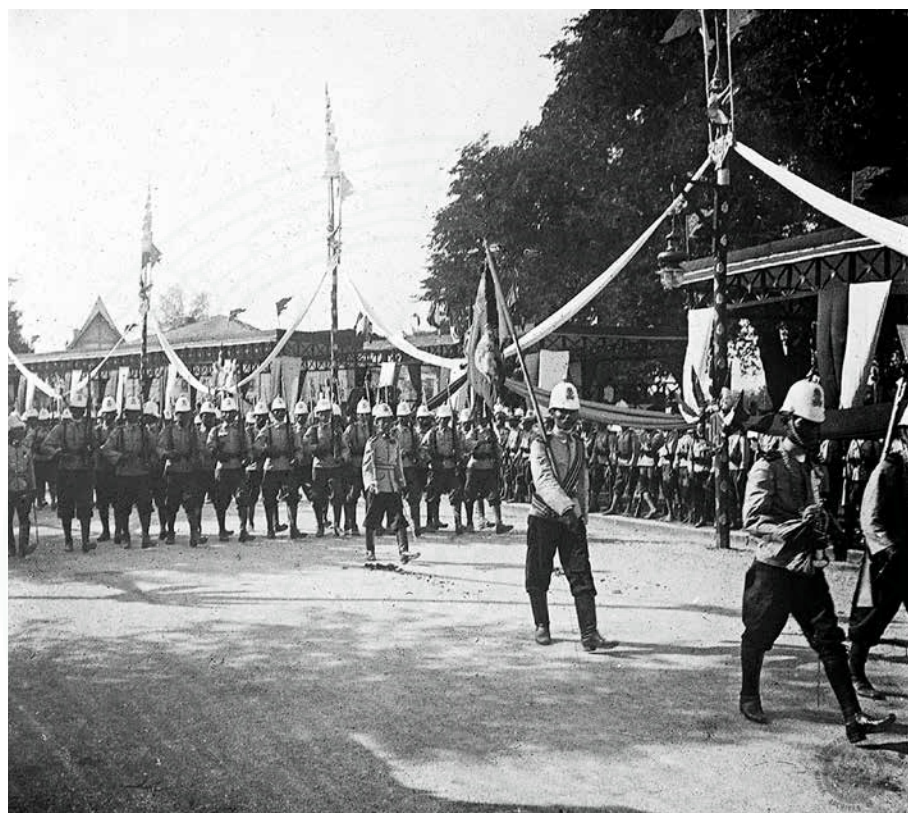
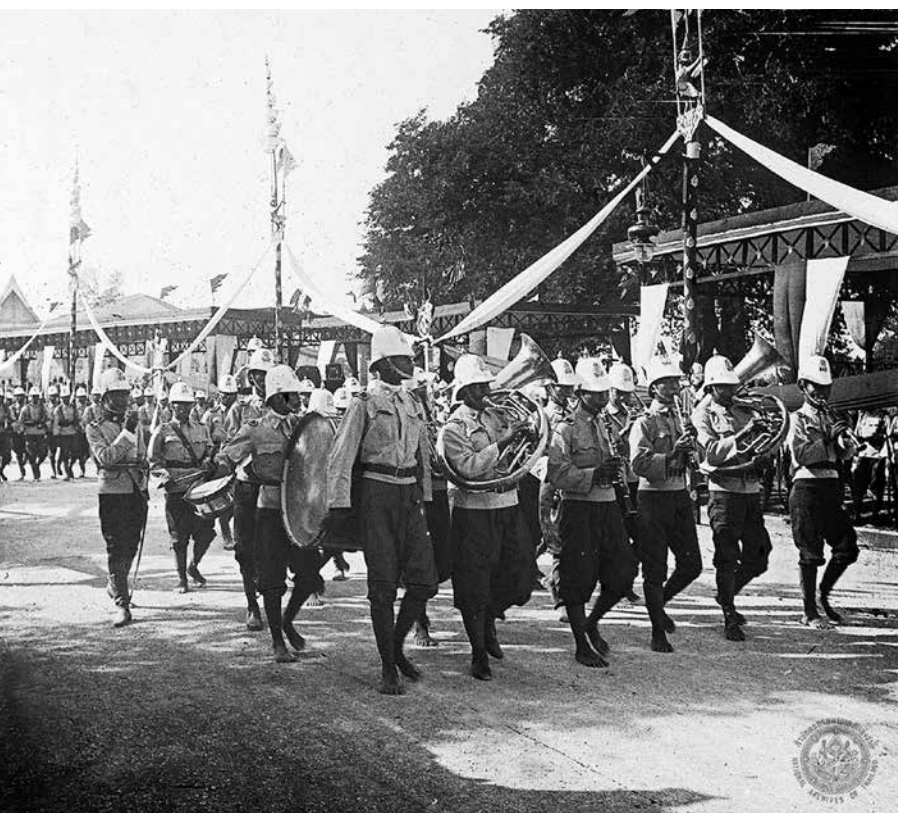

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ครั้งทรงดำรงพระยศเป็น
นายพลเอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช
เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงม้านำขบวนเสด็จพระราชดำเนิน
ในขบวนพยุหยาตราเลียบพระนครทางสถลมารค
แต่หน้าประตูวิเศษไชยศรี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
ครั้งทรงดำรงพระยศเป็น นายพลโท สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงม้านำขบวนเสด็จพระราชดำเนิน
ในขบวนพยุหยาตราเลียบพระนครทางสถลมารค

ขบวนทหารกองทัพบกหน้าเสด็จขบวนพยุหยาตราเลียบพระนครทางสถลมารค

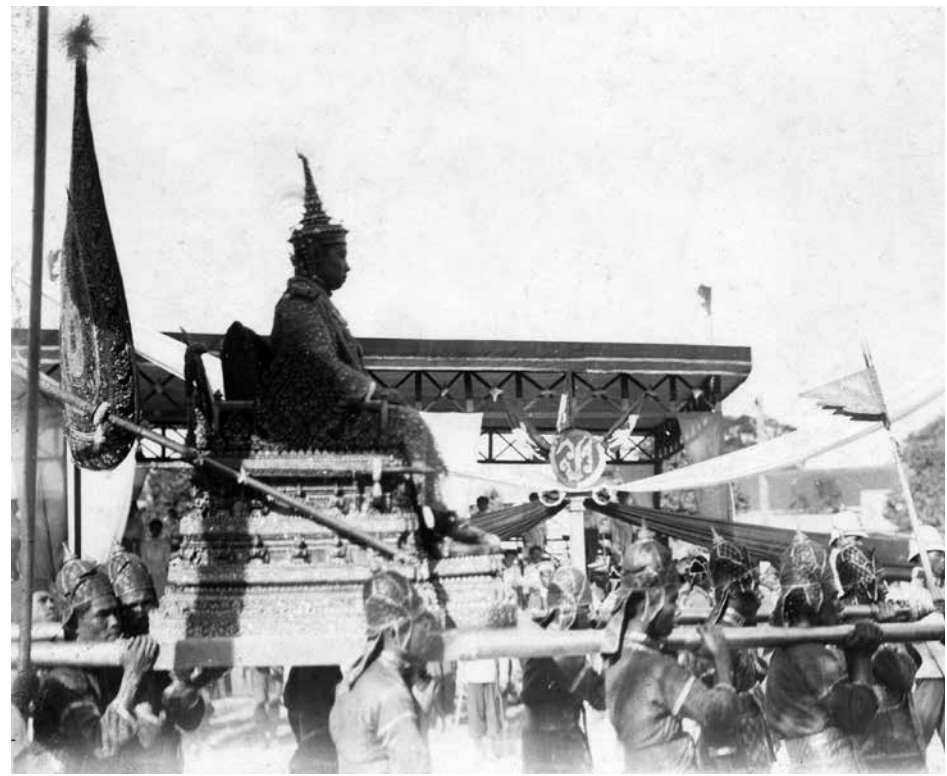
แถวทหารนำขบวนทหารในขบวนพยุหยาตราเลียบพระนครทางสถลมารค

เคลื่อนขบวนพยุหยาตราเข้าเทียบเกย หลังพลับพลาจักรมุข ท้องสนามหลวง
ในการเสด็จออกให้ประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคลในมงคลวโรกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพลับพลาจักรมุขท้องสนามหลวง
พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ราษฎรเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราไปยังวัดบวรนิเวศวิหาร

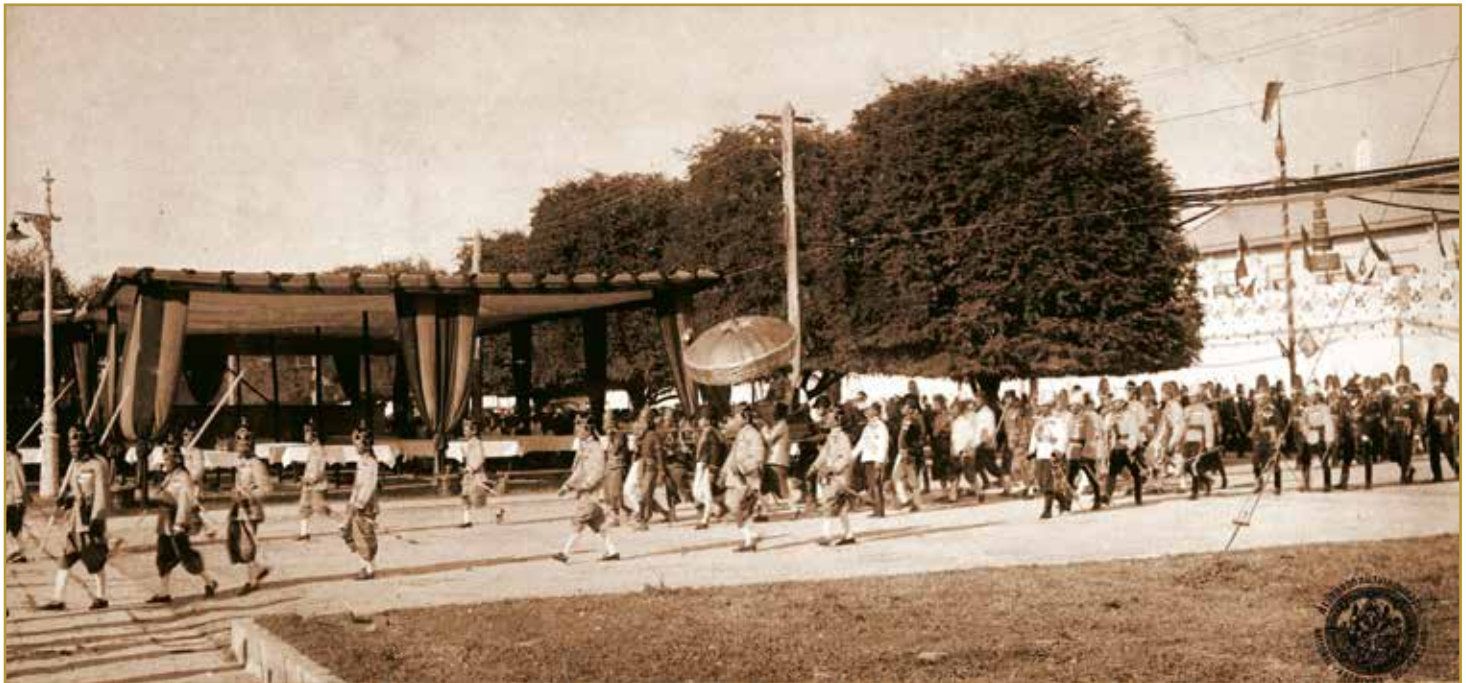

หลังจากทรงถวายต้นไม้ทองเงินและผ้าทรงสะพักเป็นพุทธบูชาพระพุทธรูปยืนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระบรมราชูปถัมภ์ และทรงถวายวัตถุปัจจัยบำรุงพระอาราม ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารแล้ว เสด็จประทับเกยพลับพลาเปลื้องเครื่องวัดบวรนิเวศวิหาร

ประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราไปยังพลับพลาที่แยกถนนดินสอ ถนนราชดำเนินกลาง พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ชาวยุโรปที่อาศัยอยู่ในกรุงสยามเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล

วันจันทร์ ที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคจากท่าราชวรดิฐไปยังวัดอรุณราชวราราม เพื่อถวายราชสักการะพระพุทธรูปปฏิมาและปูชียวัตถุสำคัญในพระอาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับด้วยขบวนพยุหยาตราโดยชลวิถียังท่าราชวรดิฐ เสด็จขึ้นสู่พระราชนิเวศน์มณเฑียรสถาน ครั้นค่ำลงวันนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงลูกขุน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์และพระภูษาสีขาว ตามสีกำลังวัน
ทรงฉลองพระองค์ครุยกรองทอง ทรงพระมาลาเส้าสูง ประทับเหนือพระราชยานทองคำลงยาราชาวดี
เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบบมาถึงพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาทจากพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ไปยังพลับพลาทำราชวรดิฐ

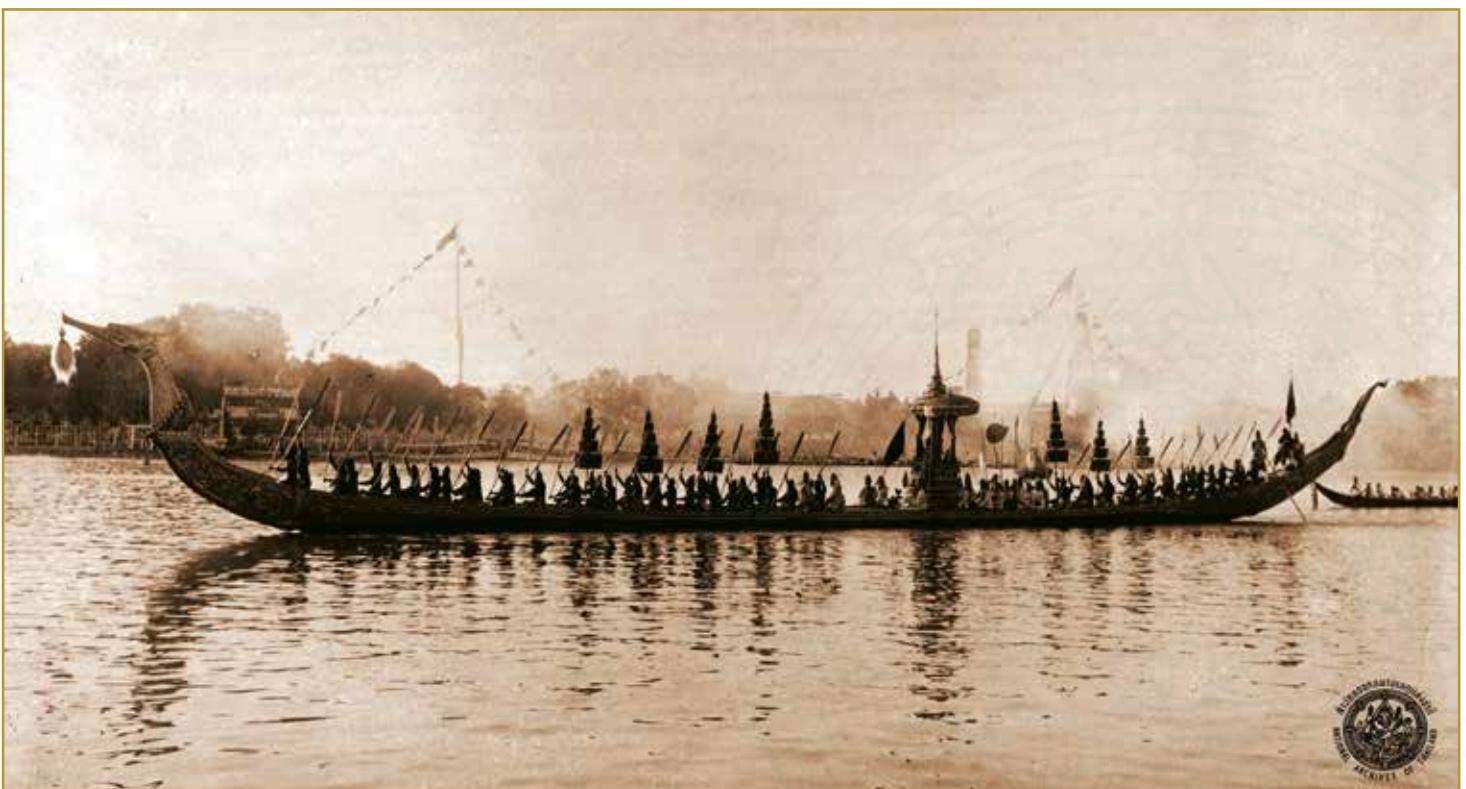
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระชฎามหากฐินแล้ว ประทับพระบรมราชอาสน์ภายในบุษบก เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์พายหน้าสู่วัดอรุณราชวราราม แลเห็นพระบรมมหาราชวังและท่าราชวรดิฐเป็นฉากหลัง

ขบวนเรือพระที่นั่งในการเสด็จ
พระราชดำเนินเลียบพระนคร
โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระราชอาสน์ภายในบุษบก เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมาลาเส้าสูงตาดทอง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นท่าพระฉนวนวัดอรุณราชวราราม

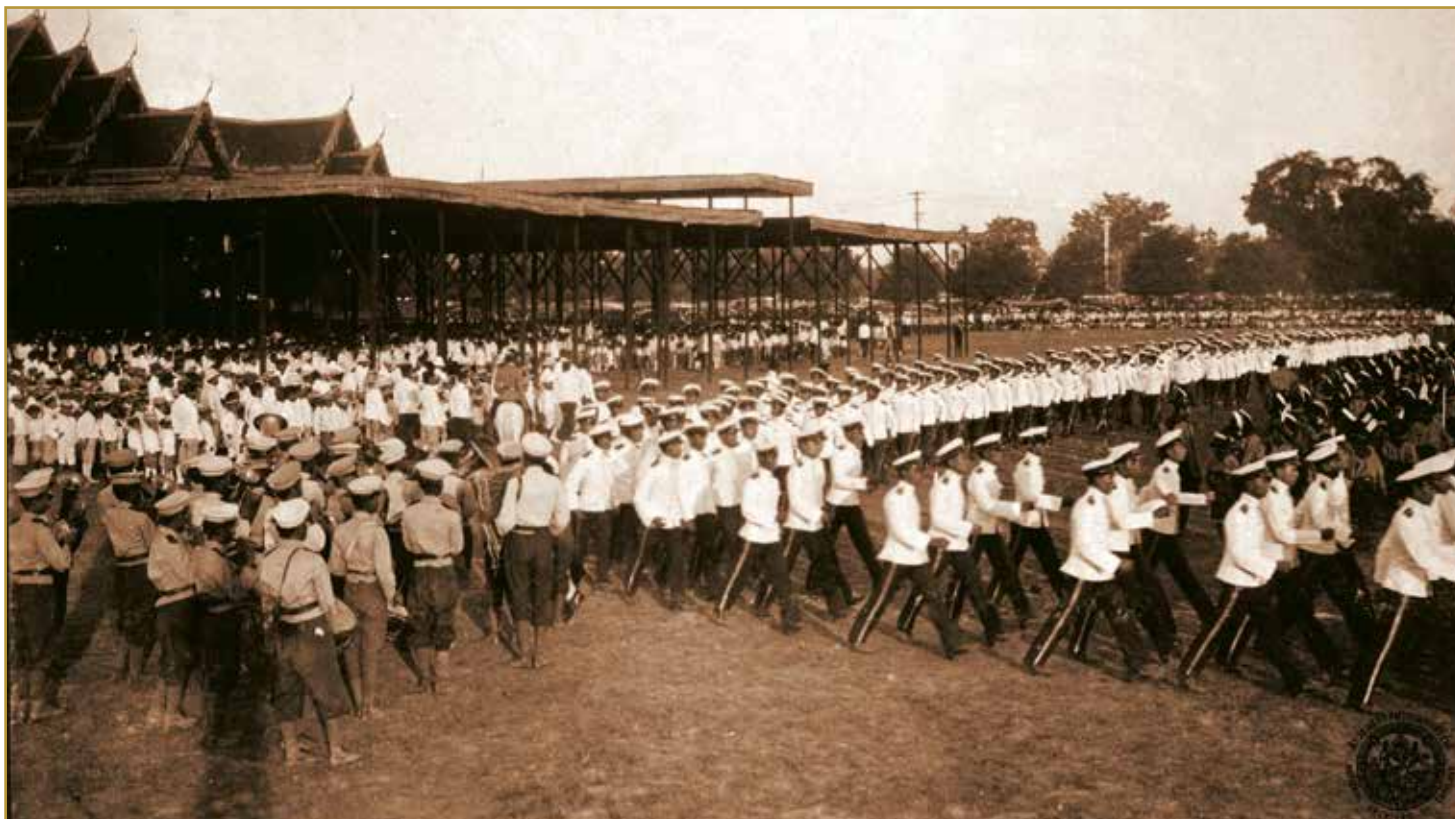

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประทับพระราชยานงาเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบ
ไปยังพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม เพื่อทรงถวายบังคมพระบรมอัฐิ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงถวายสะพักตาด
พระพุทธรูปมโหรีราชโลกธาตุตึก และทรงพระราชอุทิศวัตถุปัจจัย
บำรุงพระอาราม

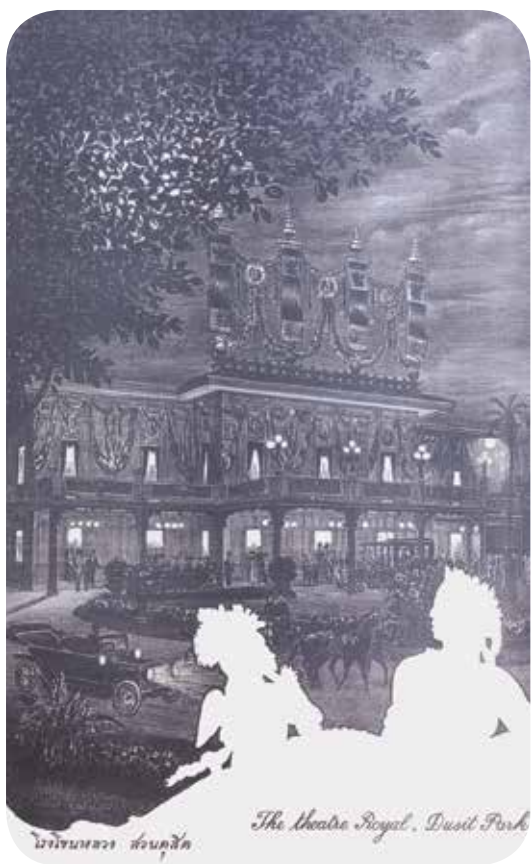
วันอังคาร ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพิธีทรง
ตรึงหมุดธงชัยเฉลิมพล เพื่อพระราชทานแก่กรมทหารกองต่าง ๆ จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เหล่านักเรียนฝ่ายพลเรือนและนักเรียนฝ่ายทหาร ถวายดอกไม้ธูปเทียน ครั้นค่ำวันนั้น ได้มีการ
จัดงานมหรสพในหลวงเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ณ โรงในหลวง สวณมัสกวัน

ลูกเสือ นักเรียนชายหญิงฝ่ายพลเรือน และนักเรียนฝ่ายทหาร เข้าแถวรอรับเสด็จหน้าพลับพลาจัตุรมุข ท้องสนามหลวง

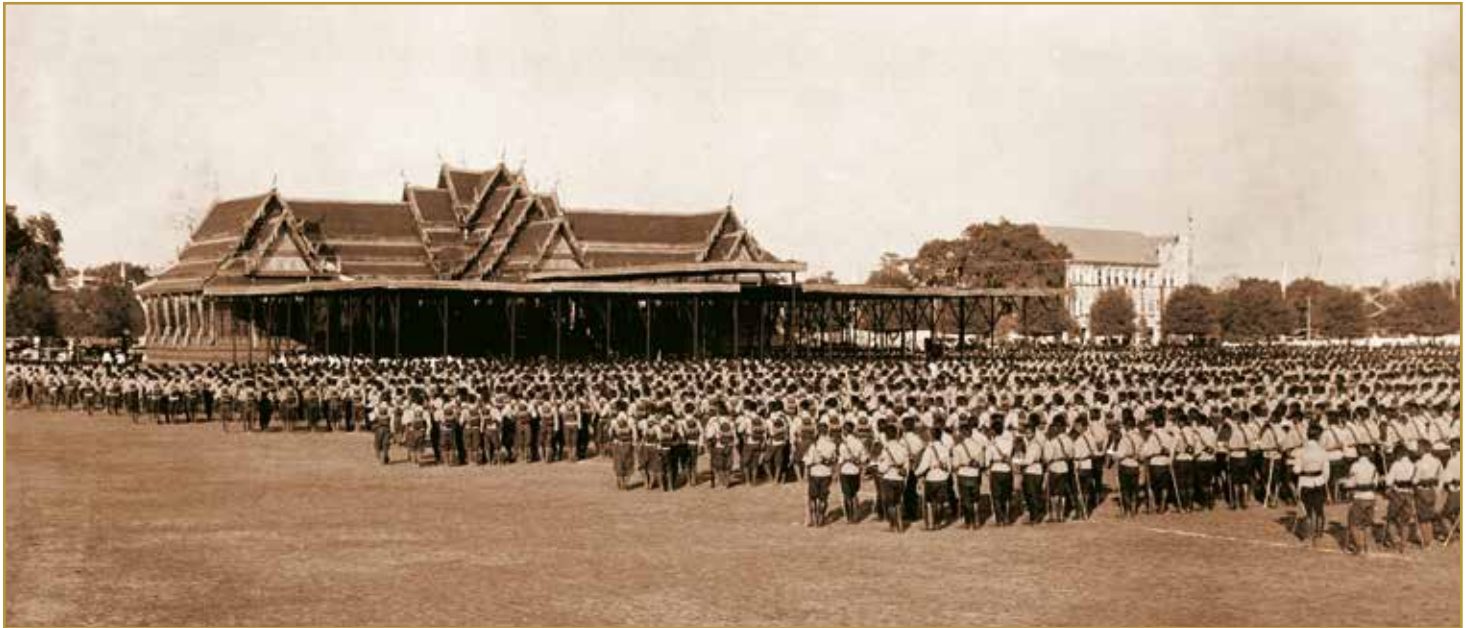

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราโชวาทแล้ว นักเรียนฝ่ายทหาร จำนวน ๑,๓๒๓ คน เดินสวนสนามถวายตัว

โรงโขนหลวง สวนดุสิต
เป็นที่จัดงานมหรสพโขนหลวงเฉลิมพระเกียรติ
ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช

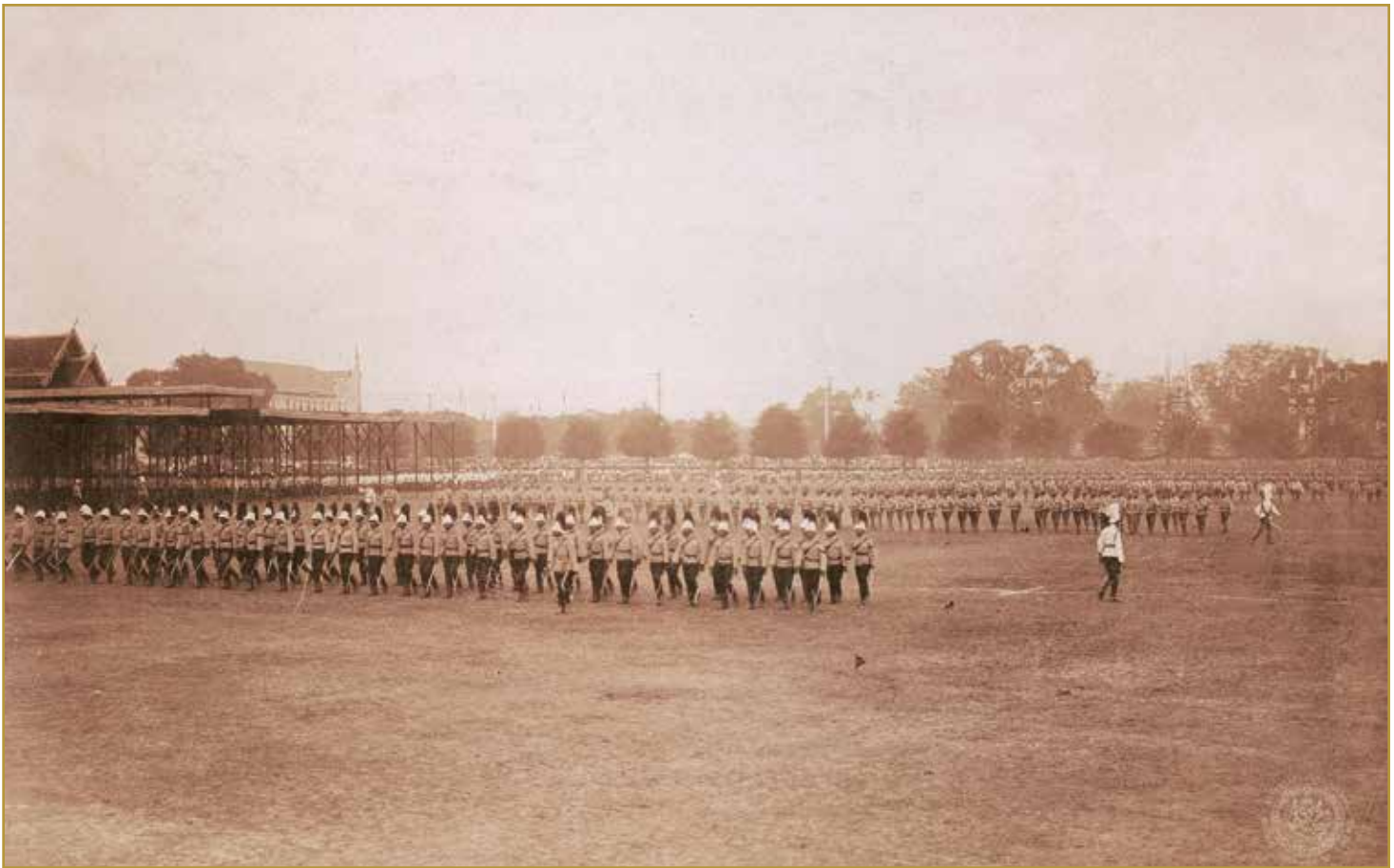
วันพุธ ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพิธีพระราชทานธงชัยเฉลิมพล ณ พลับพลาท้องสนามหลวงแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬารเนื่องในการพระราชทานเลี้ยง นายทหาร ตลอดจนเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ เอกอัครราชทูต อัครราชทูตพิเศษ และทูตานุทูต พร้อมทั้งจัดงาน เต้นรำเฉลิมพระเกียรติ ณ กระทรวงนครบาลภายหลังงานพระราชทานเลี้ยงด้วย

ทหารบกกองต่าง ๆ ที่มารับพระราชทานธงชัยเฉลิมพลตั้งแถวหน้าพลับพลาท้องสนามหลวง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกประทับมุขเด็จพระพลับพลาจักรมุข ท้องสนามหลวง

นายทหารผู้ได้รับพระราชทานธงชัยเฉลิมพล เมื่อเชิญธงไปมอบแก่ทหารผู้เชิญธงแล้วตั้งแถวเดินสวนสนามถวายตัว

พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (องค์เดิม) ใช้เป็นสถานที่พระราชทานเลี้ยงนายทหาร ตลอดจนเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ เอกอัครราชทูต อัครราชทูตพิเศษ และทูตานุทูต

วันพฤหัสบดี ที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินตรวจพลสวนสนาม ท้องสนามหลวง หลังจากนั้นในช่วงกลางวันเสด็จพระราชดำเนินในการราตรัสโมสรที่กระทรวงกลาโหมจัดขึ้นเฉลิมพระเกียรติ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ณ ศาลว่าการกระทรวงกลาโหม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงม้าพระที่นั่ง “สยามพันธุ์” นายทหารม้าเชิญธงชัยราชกระบี่เพชรพระครุฑพ่าห์ นำเสด็จออกประตูวิเศษไชยศรีไปยังท้องสนามหลวง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับม้าพระที่นั่งทอดพระเนตรทหารบกสวนสนาม พร้อมด้วยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระราชวงศ์ต่างประเทศ และพระบรมวงศ์บางพระองค์

วันศุกร์ ที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนรถม้า พระที่นั่ง ในการนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พ่อค้าจีนและแขกกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล ครั้นค่ำลงวันนั้น เสด็จพระราชดำเนินไปในงานเลี้ยงเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ เอกอัครราชทูต อัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูต และ ข้าราชการ ณ ศาลว่าการต่างประเทศ จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปในการราตรีสโมสร ณ กระทรวงทหารเรือ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ มินายทหารเชิญธงชัยราชกระบี่รัฐพระครูทพำหน้าเสด็จพระราชดำเนิน ไปตามถนนเจริญกรุง ถนนพหลโยธิน ถนนยาวราช ถนนลำพูนไชย และถนนหัวลำโพงใน

บ้านเรือนราษฎรที่ถนนเจริญกรุงบริเวณใกล้ประตูสามยอดและบ้านเรือนที่อยู่ในบริเวณที่เสด็จพระราชดำเนินผ่านตกแต่งประดับธงกับบุปผามาลา และตั้งเครื่องสักการบูชารับเสด็จตลอดทาง

ขบวนเสด็จพระราชดำเนินกลับหยุดประทับรถม้าพระที่นั่งที่พลับพลาสามแยกถนนเจริญกรุง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ประทับพระราชบัลลังก์ที่มุขพลับพลาพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้
พ่อค้าชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวอินเดียเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล

พ่อค้าชาวจีนที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ณ พลับพลาสามแยกถนนเจริญกรุง

พ่อค้าชาวอินเดียคนสำคัญที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ณ พลับพลาสามแยกถนนเจริญกรุง

วันเสาร์ ที่ ๙ ถึงวันอาทิตย์ ที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ สมาชิกกองเสือป่าได้ประชุมเสือป่าในกรุงเทพฯ และหัวเมืองฝ่ายทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ณ สโมสรเสือป่า พระราชวังดุสิต โดยวันแรกเป็นการเสด็จพระราชดำเนินออกตรวจพลสวนสนาม ส่วนวันต่อมาเป็นงานเลี้ยงถวายเฉลิมพระเกียรติยศนายกองเสือป่า และการราตรีสโมสรสมาชิกเสือป่าทั่วไป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องยศเสือป่า ทรงม้าพระที่นั่ง “สยามพันธุ์”
เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยเสือปากองม้าหลวงรักษาพระองค์ จากโรงทหารราบที่ ๑ เข้าสู่บริเวณสโมสรเสือป่า

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันทเดชนดิกรมมาธิบดี เทพยปรียมหาราชรวังศ
 อัสมณิงพงศพิระกษัตริ บรูษรัตนราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ
 อุภโตสุชาติสาคุทธเคราหณี จักรีบรมนาถ จุฬาลงกรณราชวรารังกูร มหามกุฏวงศวีรสูริชเชสุ
 ราชธรรมทศพิธอุตักฤษฏินิบุณ อุดุลยฤษฏาภินิรรหาร บรูพาธิการสุสาธิต ธันยลักษณวิจิตรเสาวภาคยสรพวงค์
 มหาชนโตมางคมาณฑ สนิมิตสมันตสมาคม บรมราชสมภาร ทิพยเทพาวดาร ไพศาลเกียรติคุณ
 อุดุลยศักดิ์เดช สรรพเทพเวศปริยานุรักษ มงคลลัคณเนมาหวัย สุโขทัยธรรมราชา
 อภินาวศิลปศึกษาเดชนาวุธิชัยยุทธศาสตร์โกศล วิมลนรรยพินิต สุจริตสมาจาร ภัทรภิษฎาณ ประดิमानสุนทร
 ประวรศาสนโปสดมภก มูลมุขมาตยวรรณายกมหาเสนานี สราชนาวีพยุหโยธโทยมजर บรมเชษฐโสทรสมมต
 เอกราชยศสถิตคม บรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตราดิฉัตร ศรีรัตนปลักษณมหาบรมราชากิษะภิษิกัด
 สรรพทศทิสริชิตเดโชไชย สกลมไหศวрымมหาสวามินทร มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชัณยาครัย
 พุทธาทีไธรัตนศรณารักษ์ วิศิษฎักตอัศวรณเรศวราธิบดี เมตตากกรุณาศีตลหฤทัย อนินปไมยบุญการ
 สกลไพศาลมหารัษฎารธิบดินทร์ ปรมินทรรวมิกมหาราชาริราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ และได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๗ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘^๓

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชหัตถเลขาพระราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และได้ประทับ ณ สหราชอาณาจักร ตราบจนกระทั่งเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ สิริพระชนมพรรษา ๔๘ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๙ ปี

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กำหนดจัดขึ้นวันพฤหัสบดี ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยก่อนถึงการพระราชพิธีได้กำหนดพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ระหว่างวันพุธ ที่ ๓ ถึงวันพฤหัสบดี ที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

หนึ่ง วันพฤหัสบดี ที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้ตั้งพิธีเสกน้ำมูรธาภิเษก ณ ปูชนียสถานสำคัญ ๑๘ แห่ง ใน ๑๗ มณฑลทั่วพระราชอาณาจักร รุ่งขึ้นจึงแต่งตั้งให้ข้าราชการเชิญน้ำอภิเษกที่เจือด้วยน้ำพระพุทธรูปมงคลต่างกล่าวเข้ามายังกรุงเทพมหานคร โดยรักษาไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อจะได้ร่วมตั้งในมณฑลพระราชพิธีต่อไป

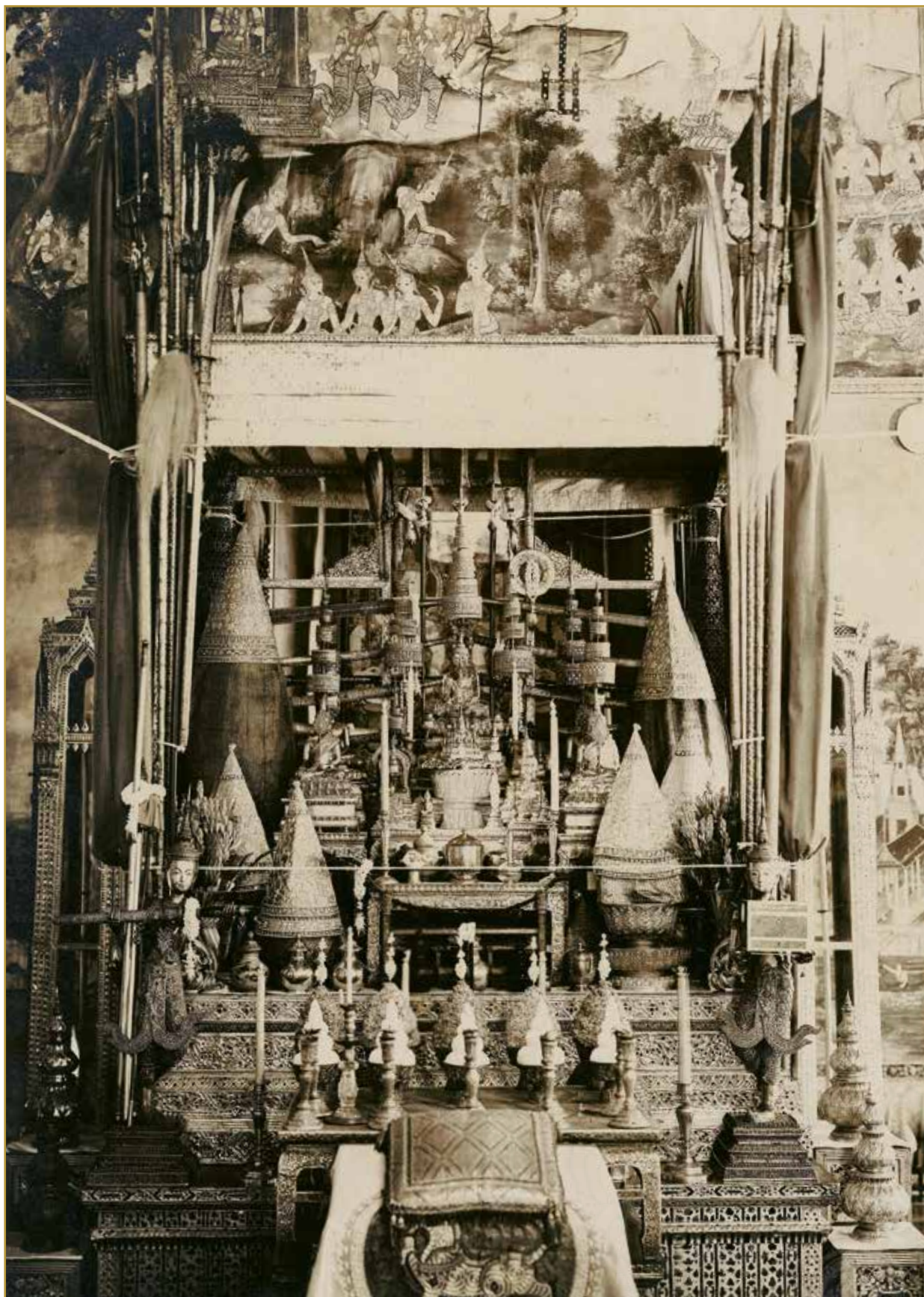
ก่อนถึงวันเริ่มการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี ณ หอพระธาตุมณเฑียร และหอพระบรมอัฐิ ณ พระวิมาน พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เพื่อเป็นพระราชสิริสวัสดิ์ในการทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พร้อมกันนั้นเจ้าพนักงานได้ตั้งแต่งมณฑลพระราชพิธีในหมู่พระมหามณเฑียรและวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้พร้อมสรรพตามโบราณราชประเพณี

^๓ ดูรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน “ราชกิจจานุเบกษาพิเศษ กรุงเทพมหานครในพระบรมมหาราชวัง ณ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ฉบับตรวจสอบชำระและเพิ่มเติมเชิงอรรถ พุทธศักราช ๒๔๖๑,” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๓๒๓ - ๔๐๒.; **รายการละเอียด พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) และเสด็จเลียบพระนคร พระพุทธศักราช ๒๔๖๘** (กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๕๘); **จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ภาคต้น วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ - วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๗๑** (กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘ - ๗๒.; พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, **โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหাজักรวงศ์ เมื่อพุทธศก ๒๔๖๘** (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๕๗๒).; H.G. Quaritch Wales, **Siamese State Ceremonies : Their History and Function** (London: Bernard Quaritch, 1931), pp. 67 - 120

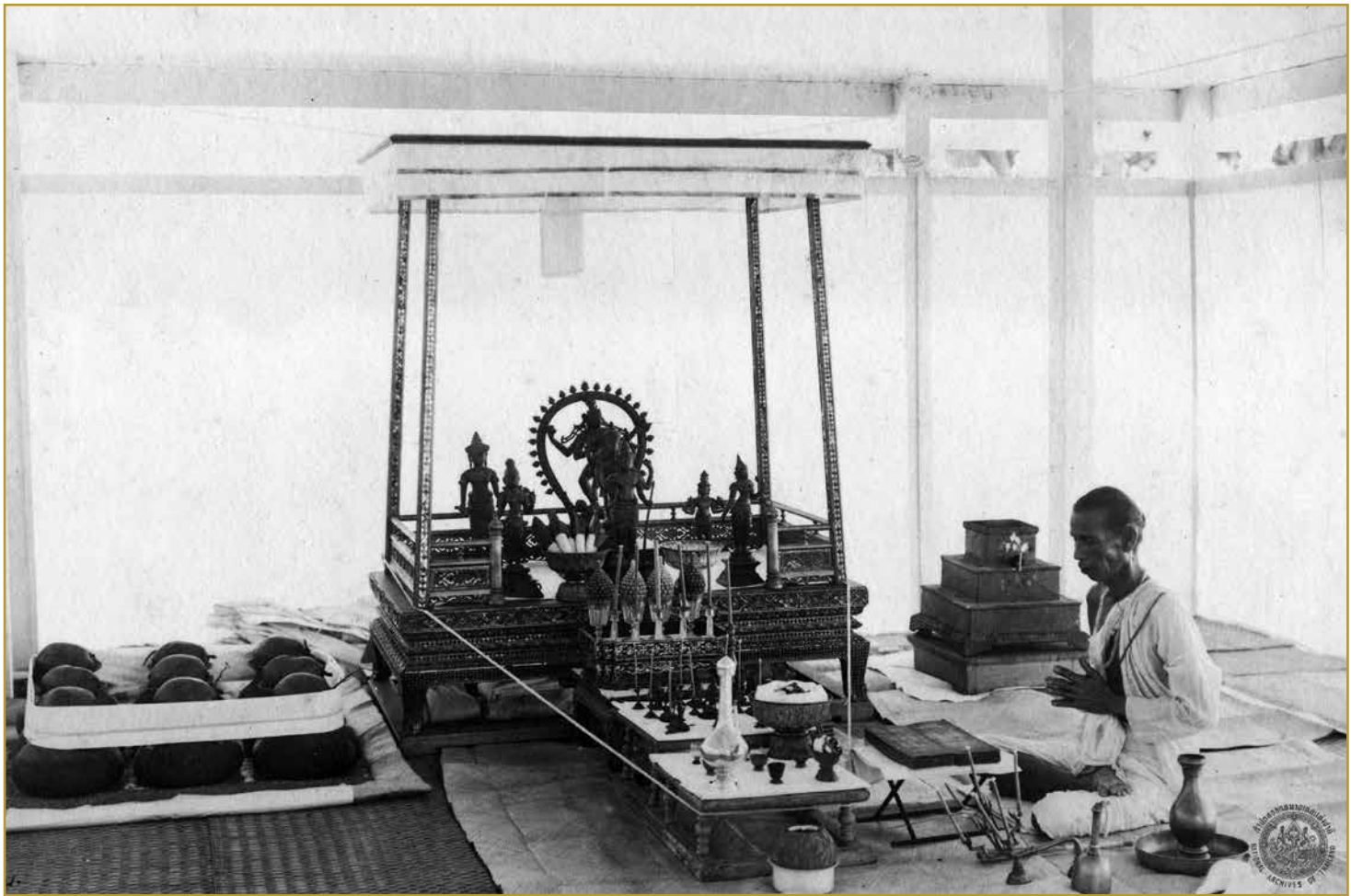
วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เสด็จพระสุพรรณบัฏและพระราชลัญจกรประจำรัชกาลมาประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ครั้นถึงช่วงเย็นกำหนดพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวักด้วยเริ่มการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พร้อมทั้งเริ่มต้นตั้งการพิธีพราหมณ์เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามราชประเพณี

ขบวนแห่เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาลจากพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ออกมาทางประตูเกย ไปประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระแท่นมณฑลประดิษฐานพระพุทธปฏิมาสำคัญ เครื่องพระมรุธาภิเษก ตลอดจนเครื่องประกอบพระบรมราชาอิสริยยศ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

โรงพระราชพิธีพราหมณ์ปลูกอยู่ริมกำแพงนอกถนนข้างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยด้านตะวันออก

วันจันทร์ ที่ ๒๒ ถึงวันพุธ ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ กำหนดเป็นวันเจริญพระพุทธรูปเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยในวันจันทร์ ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นวันเจริญพระพุทธรูปวันแรก ในการนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนทองเป็นเทียนชนวนด้วยไฟฟ้า ทรงตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน แล้วถวายเทียนทองแด่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเพื่อทรงจุดเทียนชัย ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พร้อมกันนี้ได้ทรงอุทิศเครื่องบวงสรวงเทวดา ๑๗ สำหรับแก่เจ้าพนักงานไปบวงสรวง ณ สถานที่เควพต่าง ๆ รวมทั้งทรงจุดธูปเทียนบูชาที่พระแท่นสวดภาณวาร ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

ครั้นถึงช่วงเย็นพระศาสนโสภณอ่านประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชาคณะเจริญพระพุทธรูป พระราชครูความเทพมนัถถวายน้ำพระมหาสังข์และใบสมิต แล้วเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงพระมหามงคลสดับพระราชาคณะเจริญพระพุทธรูป ระหว่างนั้นราชบัณฑิตบูชาทิศที่พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ และโหรบูชาเทวดาอิทธิไภธิดาและเทพยดานพเคราะห์ด้วย

อนึ่ง วันอังคารที่ ๒๓ และวันพุธ ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ มีรายละเอียดการพระราชพิธีต่าง ๆ เช่นเดียวกับวันแรก คือ การเจริญพระพุทธรูป การสวดภาณวาร การประกาศการพระราชพิธี การถวายน้ำพระมหาสังข์และใบสมิต การบูชาอัฐทิศ การบูชาอิทธิไภธิดา และเทพยดานพเคราะห์ การทรงพระมหามงคลสดับพระพุทธรูป ยกเว้นแต่เพียงการจุดเทียนชัยเท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระราชยานกง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบแต่เกยหน้าพระที่นั่งบรมพิมานไปยังเกยหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา เพื่อทรงประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวงด้าย ณ หมู่พระมหามณเฑียร

เจ้าพนักงานตั้งแต่งพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตรสำหรับราชบัณฑิตบูชาอัฐทิศ
โหรบูชาเทวดาอิทธิไภยธาตและเทวดานพเคราะห์ในการเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงผลัดพระภูษาทรงเศวตพัสดร์และทรงสะพัก ขาวขลิบทอง เสด็จพระราชดำเนินยังมณฑลพระกระยาसनประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ ผันพระพักตร์สู่มณฑลทิศอีสาน ทรงสหัสธาราอันเจือด้วยน้ำปัญจมหานทีในมณฑลประเทศ ตลอดจนน้ำ ๔ สระในจังหวัดสุพรรณบุรี และน้ำศักดิ์สิทธิ์จากสถานที่ ต่าง ๆ ที่ได้ตั้งพิธีเสกมาแล้วทั้ง ๑๘ แห่ง จากนั้นทรงรับน้ำด้วยพระครอบ พระเต้า และพระมหาสังข์ ตามลำดับ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมราชภูษิตาภรณ์ตามสัพพัญญูสังคราม ประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ ภายใต้พระบวรเศวตฉัตรผืนพระพักตร์สู่บูรพทิศเป็นปฐม ทรงรับน้ำอภิเษกที่ราชบัณฑิตและพราหมณ์ทูลเกล้าฯ ถวายไปโดย ทักษิณาวรรตจนครบทั้ง ๘ ทิศ แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้พระบวรเศวตฉัตรผืนพระพักตร์สู่ บูรพทิศ เพื่อทรงรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ และนพปฎลมหาเศวตฉัตร จากนั้น พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวมีพระปฐมบรมราชโองการพระราชทานอารักขาแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงในราชอาณาจักร เป็นคำไทย ตามความภาษามคธว่า

“ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์
เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโภคสมบัติเป็นที่พึงจัดการ
ปกครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเทอญ”

ครั้นแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เครื่องบรมราชภูษิตาภรณ์ ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานทอง ภายใต้ นพปฎลมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้ากราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลและ ถวายความสวามิภักดิ์ในนามพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่ง ไภศาลทักษิณประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐในการสถาปนาพระเกียรติยศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ลำดับ นั้นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลแทนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูล ละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน

เวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในการประกาศพระองค์เป็น พุทธศาสนูปถัมภก แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี และถวายบังคม พระบรมศพสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ครั้นคาลงวันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี มีพระราชวงศ์ ฝ่ายในเชิญพระแสง เครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียร และเครื่องราชูปโภคตามเสด็จไปยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงรับ พระแสงข้างเผือก จันทมหากทองคำ และกุญแจทอง ทรงเอนพระองค์เหนือพระแท่นราชบรรจถรณ์เป็นพระฤกษ์ แล้วพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในถวายพระพรชัยมงคล

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบจากพระที่นั่งบรมพิมานไปทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ หมู่พระมหามณเฑียร

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสวยภัตตรัสปะกัชาวลีบทองแผ่นวด ทรงจุตฐูปเทียนสังเวยเทวดากกลางหว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับตั้งไม้อุทุมพรฉ้นพระพักตร์สู่มณฑลทิศอีสานทรงพระมุรธาภิเษกสนาน

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ถวายน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระครอบพระกริ่ง ที่พระอังสาและพระหัตถ์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมราชาภิเษกตามธรรมเนียมพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร
ราชบัณฑิตและพราหมณ์ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้พระบวรเศวตฉัตร

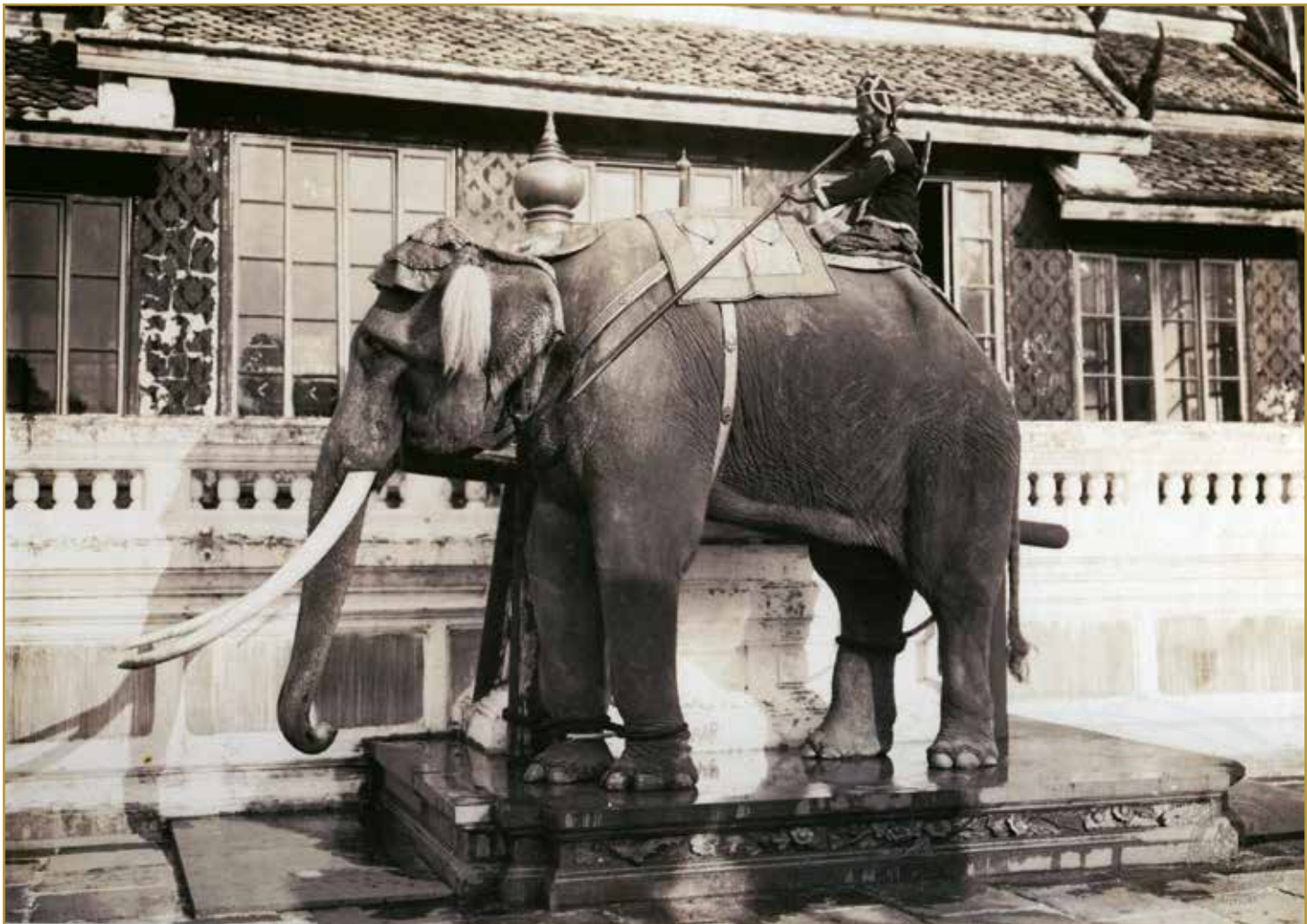
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้พระบวรเศวตฉัตร
แวดล้อมด้วยเครื่องประกอบพระบรมราชาอิสริยยศที่พระราชครูวามเทพมุนีทูลเกล้าฯ ถวาย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำรัตนสิงหาสน์ แวดล้อมด้วยข้าราชการฝ่ายหน้า
เชิญเครื่องประกอบพระบรมราชาอิสริยยศ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมหาพิชัยมงกุฏ ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานทองคำรัตนสิงหาสน์
ภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตร เสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

พระยาช้างต้นผูกเครื่องคชาภรณ์ยืนแท่นเทียบเกยพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ด้านตะวันตก
ในการเสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

พระยาม้าต้นผูกเครื่องยืน ณ สนามหน้าหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ ทรงเจิมสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี
เนื่องในการสถาปนาพระราชอิสริยยศนันทรัตนกิติ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่งราชนทรยานเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระบรมราชอิสริยยศ ไปถวายต้นไม้ทอง เงิน พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อประทับพระที่นั่งราชนทรยานเสด็จพระราชดำเนิน
ไปถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี และถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี พร้อมด้วยพระอนุวงศ์ฝ่ายใน เชิญเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียร และเครื่องราชูปโภค ในการเฉลิมพระราชมณเฑียร ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

วันศุกร์ ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัครราชทูตและอุปทูตกงสุลผู้แทนรัฐบาลนานาประเทศถวายพระพรชัยมงคล จากนั้น พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายใน และภรรยาข้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรตามขัตติยราชประเพณี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในการตั้งสมณศักดิ์พระราชกณะเพื่อสวัสดิมงคลในสิริราชสมบัติ จากนั้น พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้พระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนามงคลสูตร รัตนสูตร กรณียเมตตสูตร

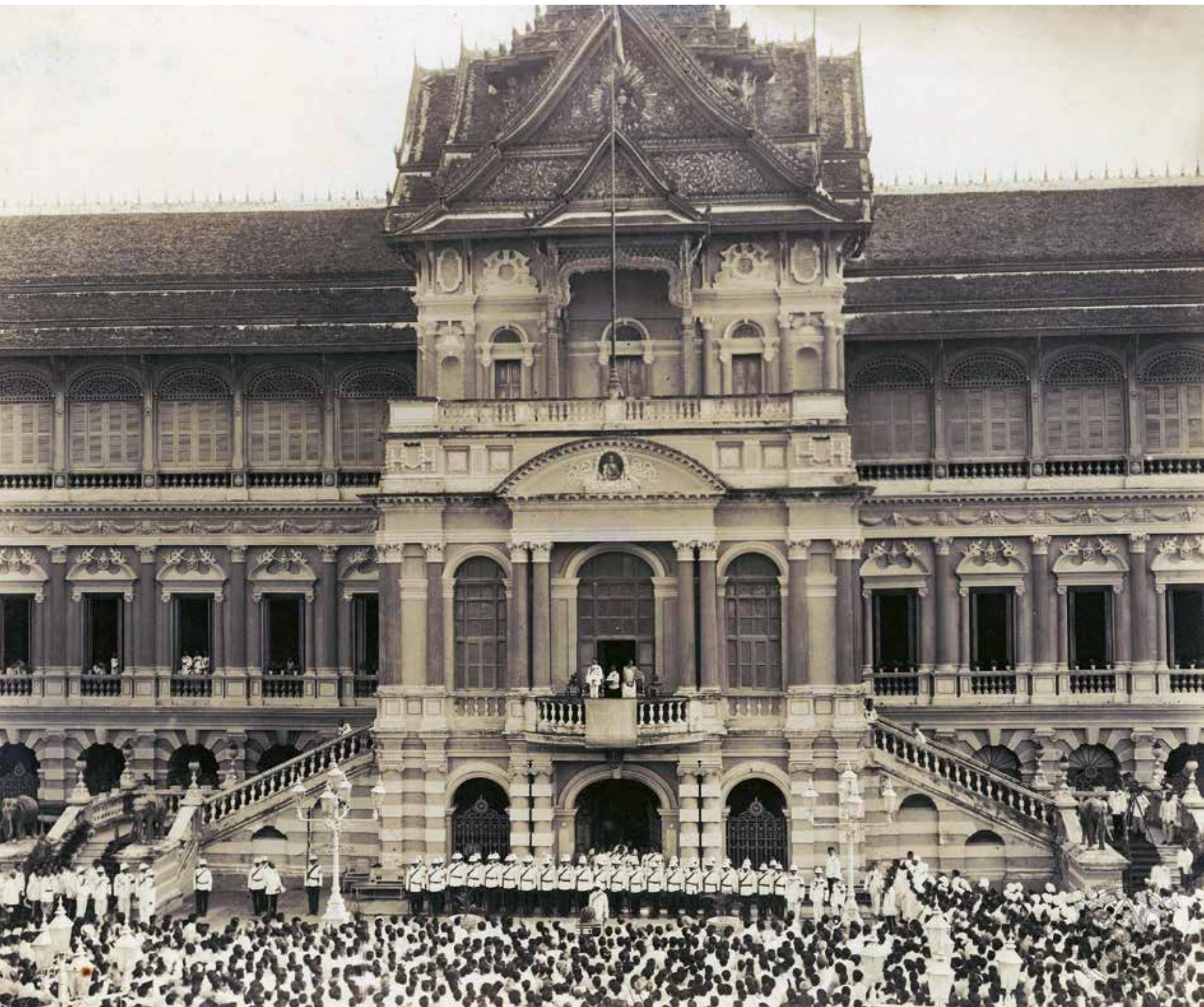
วันเสาร์ ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท หัวหน้าคณะพ่อค้าประชาชนถวายพระพรชัยมงคล จากนั้นเสด็จออกมุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมุหพระนครบาลกราบบังคมพระกรุณาทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนแทนอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง ครั้นถึงช่วงเย็นหลังจากข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในและสตรีบรรดาศักดิ์ทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ รวมทั้งข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายราชเสวก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้ว สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายพระธรรมเทศนาเทวตาทีสนกถาทศพิทธาธรรม และจักรวรรดิวัตร

ประชาชนชุมนุมกันหน้าประตูไชยศรี เพื่อเข้าไปเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

ประชาชนเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี
ณ สนามหญ้าและศาลาหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จออก ณ มุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระชฎามหากจัน เสด็จออก ณ ภายนอกเหนือพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ เพื่อประทับพระราชยานพุดตานทองเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค

ขบวนแถวทหารนำหน้าขบวนพระบรมราชอิสริยยศมาทางถนนหน้าพระธาตุ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค

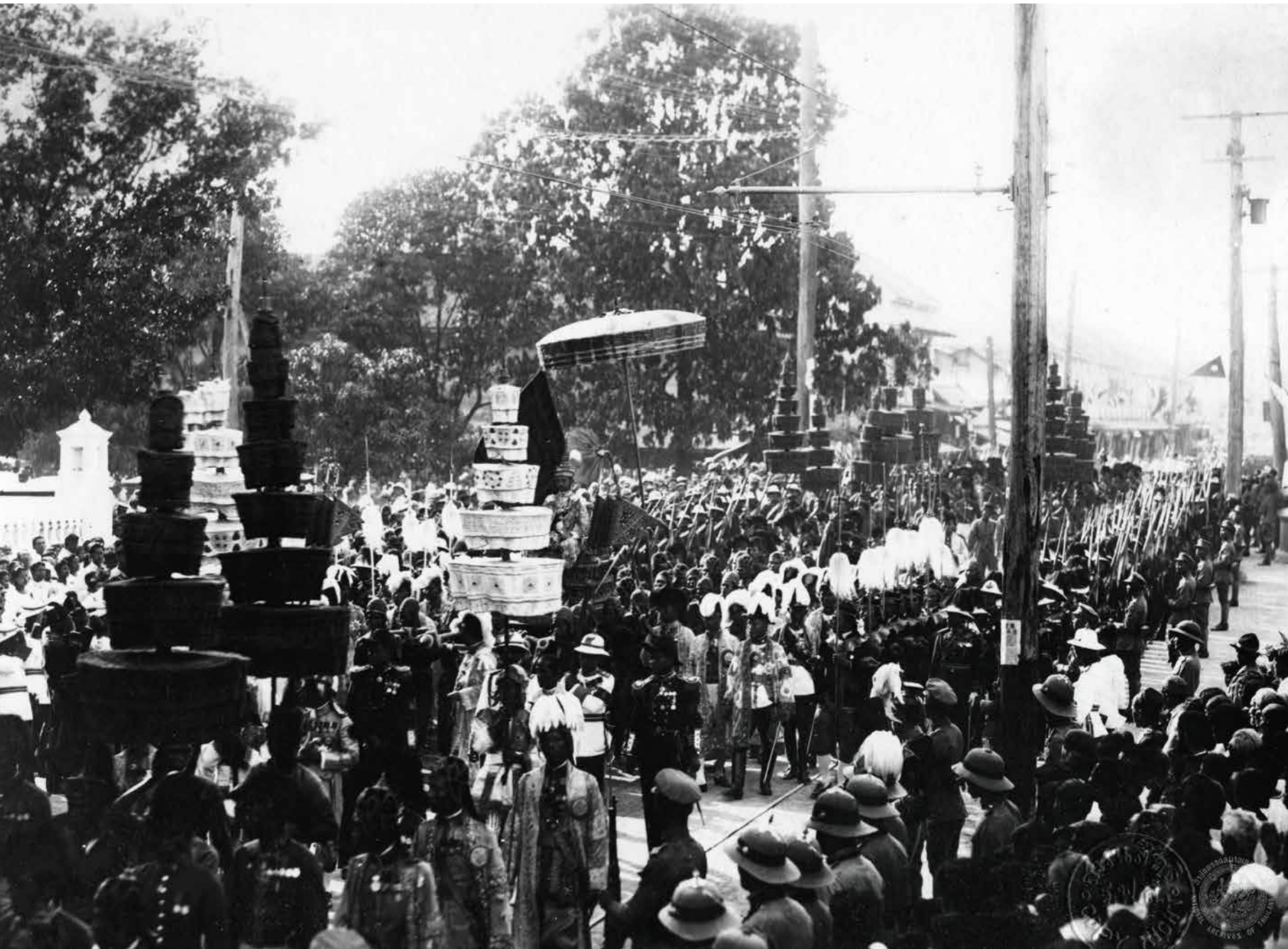
ขบวนนำเสด็จพระราชดำเนินในขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคมาทางถนนหน้าพระธาตุ

ขบวนพระบรมราชอิสริยยศยาตราข้ามสะพานผ่านพิภพลีลาเลี้ยวมาตามถนนจักรพงษ์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระราชยานพุดตานทองเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรา
เลียบมาทางถนนพระสุเมรุตามกำแพงพระนคร

ขบวนเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครทางสถลมารคยาตรามาถึงมุ่มวัดบวรนิเวศวิหารข้างเหนือ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่งพุดตานเทียบเกยพลับพลาเปลื้องเครื่องวัดบวรนิเวศวิหาร แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถ
ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ถวายต้นไม้ทองเงินบูชาพระพุทธชินสีห์ และถวายผ้าทิพย์ตัดพื้นทองมีลูกกรวยทอง
พร้อมกันนั้นทรงจุดเครื่องนมัสการทอน้อยถวายสักการะพระอัฐิสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ขบวนพระบรมราชอิสริยยศยาตรามาทางถนนราชดำเนินในผ่านอาคารศาลสถิตยุติธรรม

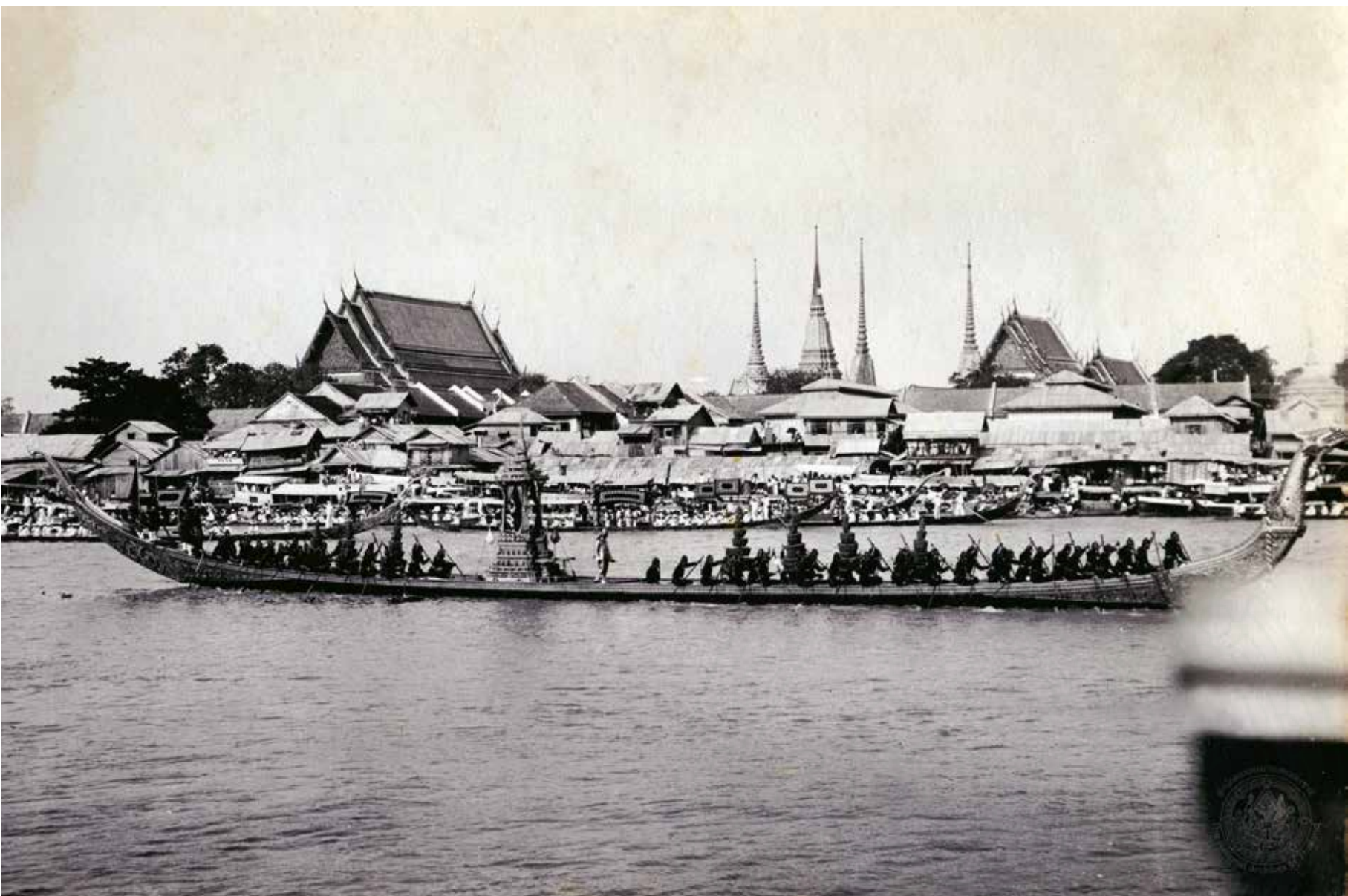

ขบวนพระบรมราชอิสริยยศยาดรามาทางถนนสนามไชยผ่านพระบรมมหาราชวังไปยังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่งพุดตานเทียบเกยหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถ
ทรงจุดธูปเทียนเครื่องมัสการบูชาพระพุทธรูปปฏิมากร และทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยถวายราชสักการะพระบรมอัฐิ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และถวายสักการะพระอัฐิ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

วันพุธ ที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคจากท่าราชวรดิฐไปยังวัดอรุณราชวราราม โดยเสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะพระพุทธรูปปฏิมาและปูชียวัตถุสำคัญในพระอาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับด้วยขบวนพยุหยาตราโดยชลวิธียังท่าราชวรดิฐ เสด็จขึ้นสู่พระราชนิเวศน์มณเฑียรสถาน เป็นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๖๘

เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงษ์ทอดบุษบกเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคจากท่าราชวรดิฐไปยังวัดอรุณราชวราราม แลเห็นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและตลาดท่าเตียนเป็นฉากหลัง

เรือหลวงในขบวนพยุหยาตราทางชลมารคเลียบพระนครขณะล่องลำบริเวณหน้าวัดอรุณราชวราราม

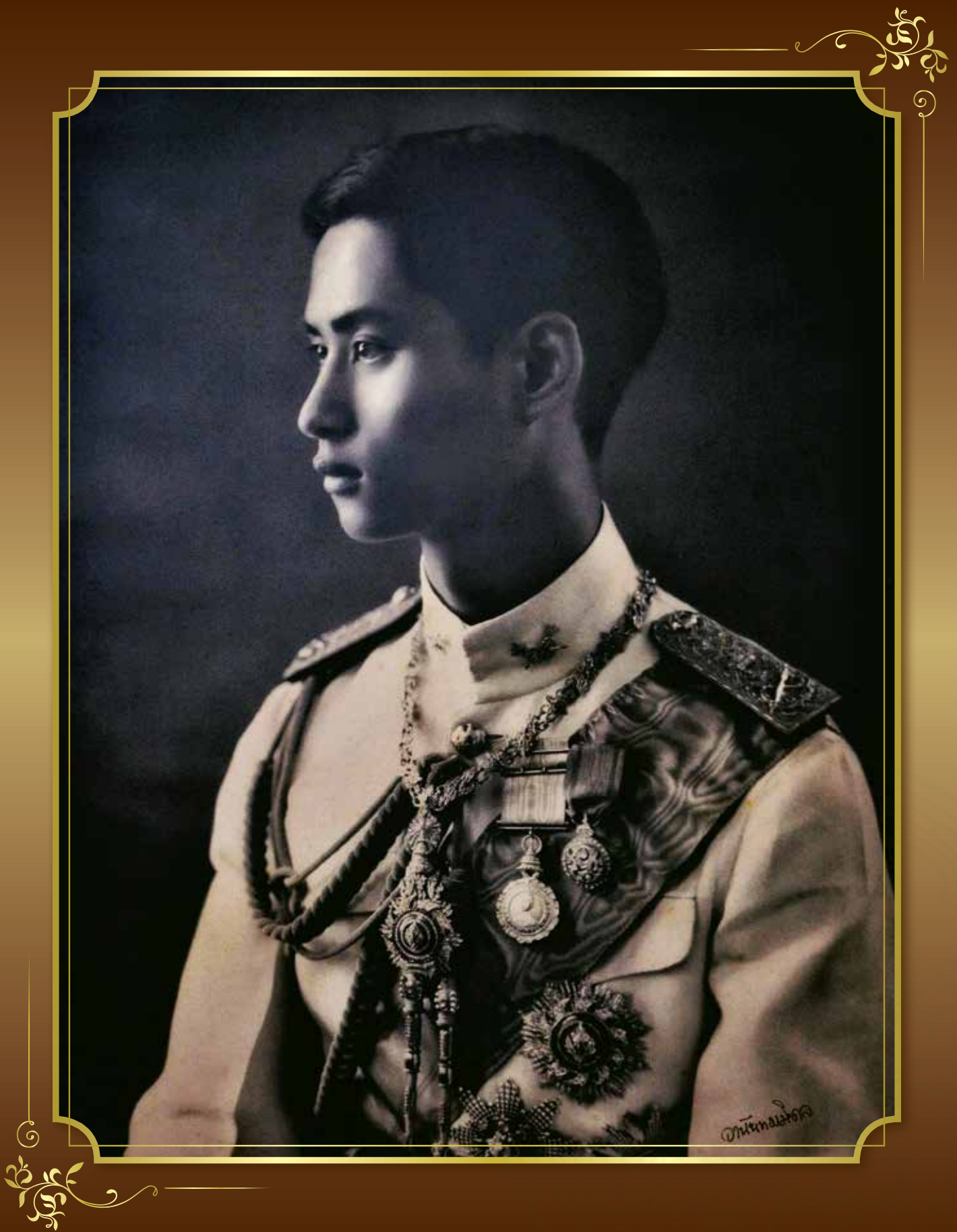
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นทำพระณนวนประทับพระราชยานถมตะทอง
 เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบไปเทียบพระราชยานที่เกยหน้าประตูพระอาราม เสด็จไปยังพระอุโบสถ
 ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธธรรมมิศรราชโลกธาตุดิลก ถวายผ้าทิพย์ตาดทองมีพู่ลูกกรวยทอง และทรงจุดธูปเทียนถวายราชสักการะ
 พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเครื่องทองน้อยบูชาพระพุทธนฤมิตร

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากเกยขึ้นประทับพระราชยานกลับจากพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม

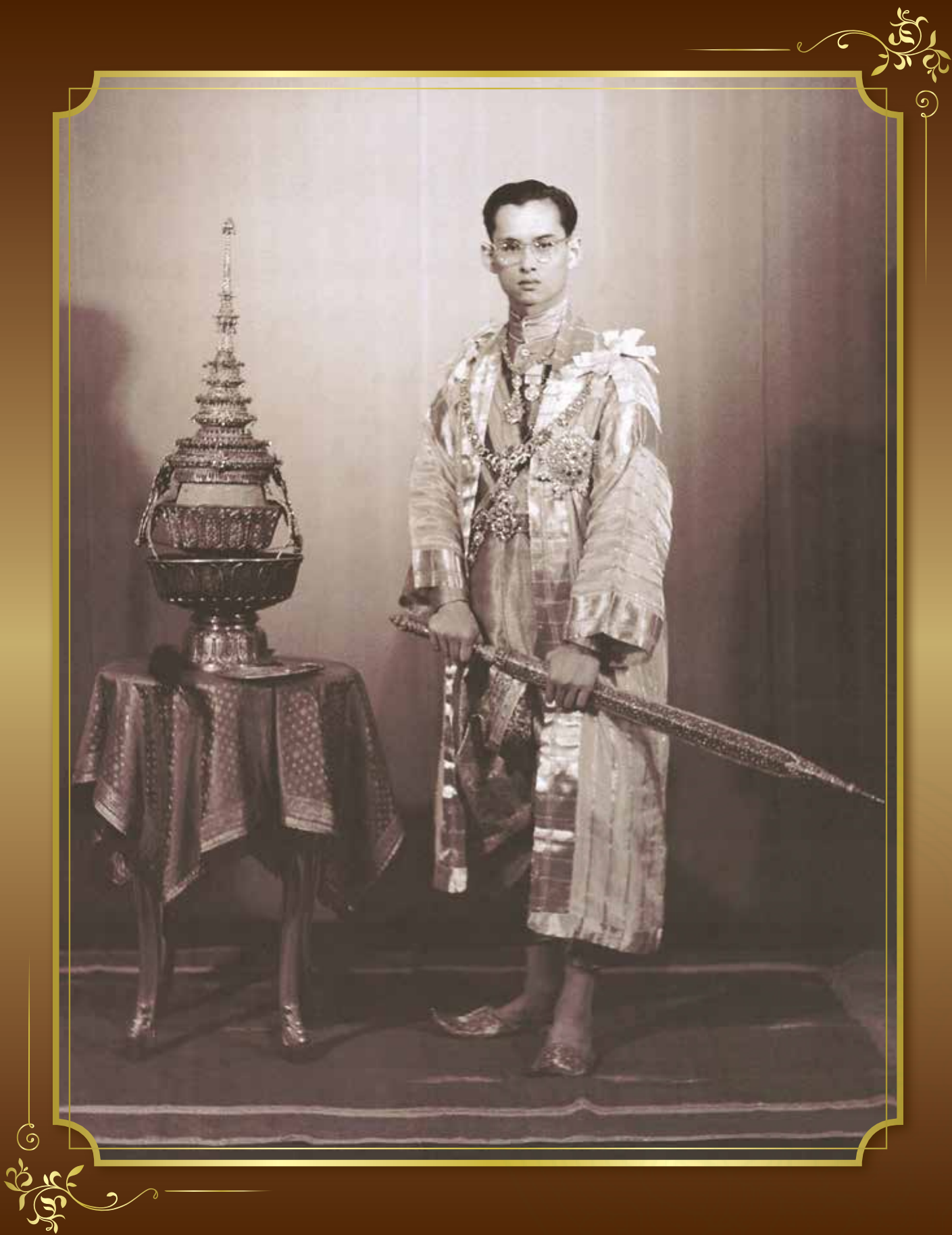

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับจากพระอุโบสถไปยังท่าพระฉนวนหน้าวัดอรุณราชวราราม
เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคกลับคืนพระราชनिเวศน์มณเฑียรสถาน

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร
เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์
เมื่อวันเสาร์ ที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗
เสด็จสวรรคต เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๙
ก่อนทรงรับพระบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
มหิตลาลิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

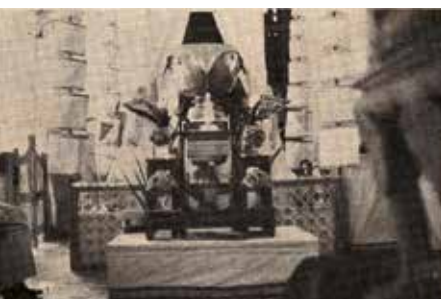
พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงพระนามเดิมว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จสวรรคต จึงได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันศุกร์ ที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓^๔

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จสวรรคต เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ สิริพระชนมพรรษา ๘๙ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติ ๗๐ ปี

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กำหนดจัดขึ้นในวันศุกร์ ที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยในเบื้องต้นได้มีการพลีกรรมตักน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อนำมาเข้าพิธีทำน้ำอภิเษก ณ พุทธเจดีย์สถานสำคัญตามภูมิภาค ๑๔ แห่งในราชอาณาจักรไทย ในวันเสาร์ ที่ ๑๔ ถึงวันอาทิตย์ ที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ จากนั้นจึงเชิญน้ำอภิเษกดังกล่าวมายังกระทรวงมหาดไทยเพื่อนำส่งสำนักพระราชวังก่อนถึงพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ พระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ซึ่งกำหนดระหว่างวันพฤหัสบดี ที่ ๒๐ ถึงวันศุกร์ ที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓

พระแท่นมณฑล จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประกาศเทวดา จังหวัดสระบุรี

น้ำอภิเษก จังหวัดอุบลราชธานี

จุดเทียนพิธี จังหวัดนครราชสีมา

^๔ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน “ราชกิจจานุเบกษา ฉบับจดหมายเหตุ พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช พ.ศ. ๒๔๙๓ ฉบับตรวจสอบชำระและเพิ่มเติมเชิงอรรถ พุทธศักราช ๒๕๖๑,” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒), หน้า ๔๐๓ - ๖๑๐.

ครั้นถึงกำหนดตั้งการพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล เจ้าพนักงานได้ตั้งแต่งมณฑลพิธี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยวันแรกเป็นการเจริญพระพุทธมนต์เย็น รุ่งขึ้นเป็นวันจารึกพระสุพรรณบัฏและแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ตลอดจนพระสุพรรณบัฏพระนามสมเด็จพระสังฆราช และพระบรมวงศ์ที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

อนึ่ง ในวันศุกร์ ที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส กับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิตติยากร ณ วังสระปทุม พร้อมกันนี้ได้สถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ พระอัคมเหสีขึ้นเป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓

ก่อนวันเริ่มพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีเสด็จพระราชดำเนินมายังหมู่พระมหามณเฑียร ภายในพระบรมมหาราชวัง เพื่อถวายราชสักการะพระบรมอัฐิและพระอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบุพการี ณ หอพระธาตุมณเฑียร เพื่อเป็นสวัสดิมงคลในการที่จะเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

วันพฤหัสบดี ที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นวันเริ่มการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียร เจ้าพนักงานอาลักษณ์เชิญพระสุพรรณบัฏและพระราชลัญจกรประจำรัชกาลมาประดิษฐาน ณ พระแท่นมณฑล ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกมุขมณฑลด้านเหนือพระที่นั่งไพศาลทักษิณ จากนั้นช่วงเย็น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระราชินีเสด็จพระราชดำเนินมายังหมู่พระมหามณเฑียร โดยก่อนเสด็จเข้ายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยได้มีพระราชปฏิสันถารด้วยผู้ที่จัดหาช้างมาน้อมเกล้าฯ ถวาย จากนั้นเสด็จเข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทรงจุดธูปเทียนถวายนมัสการพระสัมพุทธพรต และพระพุทธรูปรัตนปฏิมากรซึ่งประดิษฐานในพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน ทรงจุดเทียนชนวนพระราชทานพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต เพื่อทรงนำไปจุดเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปรัตนปฏิมากร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จากนั้นทรงจุดเทียนพระมหามงคล และเทียนเท่าพระองค์หน้าพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมานแล้วเสด็จฯ ไปยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

โอกาสนี้ ทายาทผู้สืบสกุลเจ้าผู้ครองนคร ทายาทผู้สืบสกุลพระยาเมือง ข้าหลวงตรวจการกระทรวงมหาดไทย ข้าหลวงประจำจังหวัด และข้าหลวงยุติธรรมประจำภาค เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย

ครั้นถึงเวลาอันเป็นอุดมมหามงคลฤกษ์ ทรงจุดเทียนทองชนวนตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน แล้วถวายเทียนทองชนวนนั้นแด่สมเด็จพระสังฆราช เพื่อทรงจุดเทียนชัยในกระโจมหน้าพระแท่นพระสวดภาณวาร ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มหาดเล็กเชิญเทียนชนวนตลอดจนธูปเงินเทียนทองดอกไม้ที่ทรงพระราชอุทิศไปบูชาพระมหาเศวตฉัตร ๕ แห่งและปูชนียสถานสำคัญ ๑๓ แห่งตามธรรมเนียม จากนั้นพระสาสนโสภณ (จวน อุฏฐายี) อ่านประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ พระราชครูความเทพมุนีถวายใบสมิต พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์แก่พระบรมวงศ์ ทรงจุดเทียนพระมหามงคลและเทียนเท่าพระองค์หน้าพระแท่นมณฑล ตลอดจนธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราช พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ และพระที่นั่งภัทรบิฐ พร้อมกันนี้สมาชิกรัฐสภาจุดเทียนบูชาพระที่นั่งอัฐทิศพร้อมกับที่โหรบูชาเทพดานพเคราะห์ประจำทิศ แล้วเสด็จยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานทรงพระมหามงคลสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ก่อนเสด็จพระราชดำเนินกลับทรงจุดธูปเทียนบูชาธรรมที่พระแท่นสวดภาณวารในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

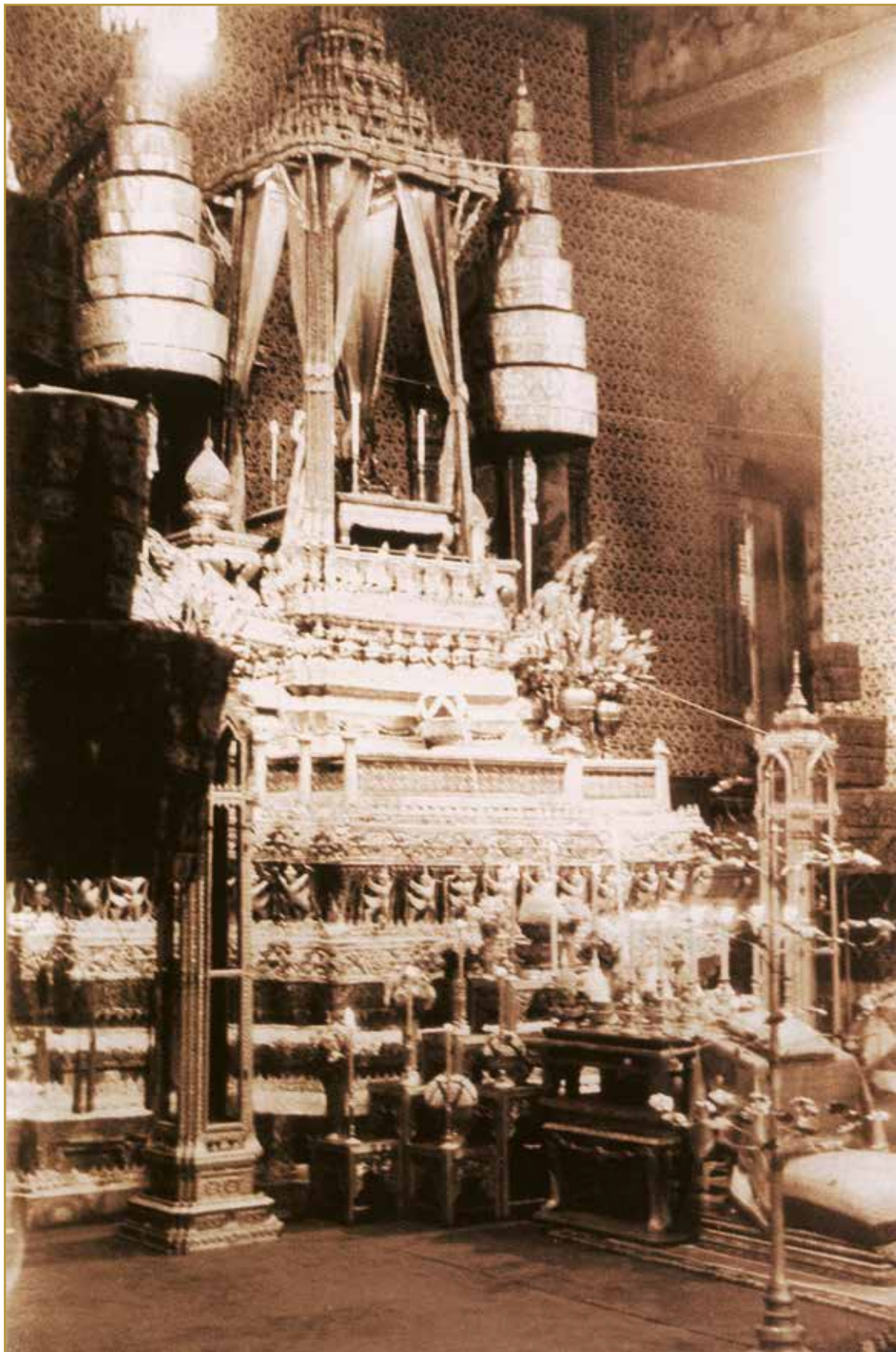
ขบวนแห่เชิญพระสุพรรณบัฏ
ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกร
ประจำรัชกาลไปประดิษฐาน
ณ พระแท่นมณฑลในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีจุดเทียนชัยและเจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ หมู่พระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง

พระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรีพรดิพิมานตั้งแต่งเป็นที่ประดิษฐานพระสัมพุทธพรณีและพระพุทธรณีรัตนปฏิมากร
เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๔๙๓

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทรงจุดเทียนพระมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ และธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฺฐายี) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ครั่งทรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ
อ่านประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

วันศุกร์ ที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ อันเป็นวันบรมราชาภิเษก เมื่อสมเด็จพระสังฆราชถวายศีลแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพัสดร์ ทรงสะพักชาวขลิบทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยริ้วขบวนยังมณฑลพระกระยาสนาน ณ ชาลา
ด้านตะวันออกท้องพระโรงหน้าพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ แปรพระพักตร์สู่มณฑลทิศบูรพา
ทรงสทธานอันเจือด้วยน้ำปัญจมหานที น้ำเบญจสุทธคงคา และน้ำ ๔ สระจากจังหวัดสุพรรณบุรี หลังจากนั้นสมเด็จพระสังฆราช
พระบรมวงศ์กับทั้งเจ้าพนักงานต่าง ๆ ถวายน้ำสรงด้วยพระครอบ พระदै พระมหาสังข์ตามลำดับ

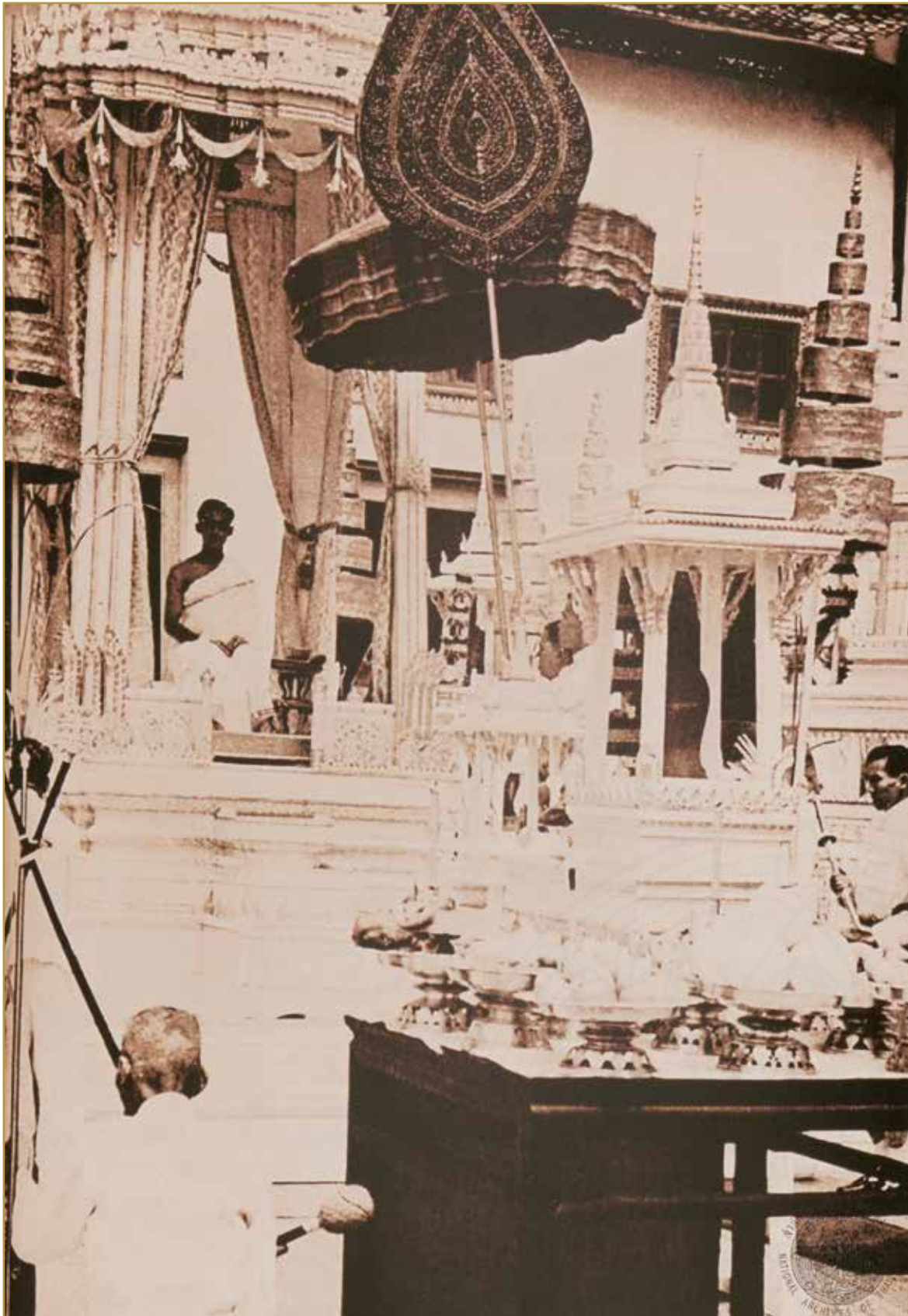
ครั้นแล้วทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์เสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณประทับเหนือพระที่นั่ง
อัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร ทรงรับน้ำอภิเษกจากสมาชิกรัฐสภาทั้ง ๔ ทิศ ตลอดจนทรงรับน้ำเทพมนตร์
จากพระมหาราชครูความเทพมณีและพราหมณ์พิธี ทรงรับคำถวายพระพรจากประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร และ
พระราชครูความเทพมณี แล้วทรงรับนพปฎลมหาเศวตฉัตร

จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตร ทรงรับพระสุพรรณบัฏจารึกพระปรมาภิไธย เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ตลอดจนเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ แล้วจึงมีพระปฐมบรมราชโองการพระราชทานอารักขาแก่ประชาชนชาวไทยว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ทรงหลังทักษิณาทันตั้งพระราชสัตยาธิษฐานจะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจโดยทศพิธราชธรรมจรรยา แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประเคนจุฬามณีไทยธรรมแด่พระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระสังฆราชถวายอดิเรกเป็นปฐม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) ถวายพระพรลา จากนั้นสมเด็จพระสังฆราชดับเทียนชัย

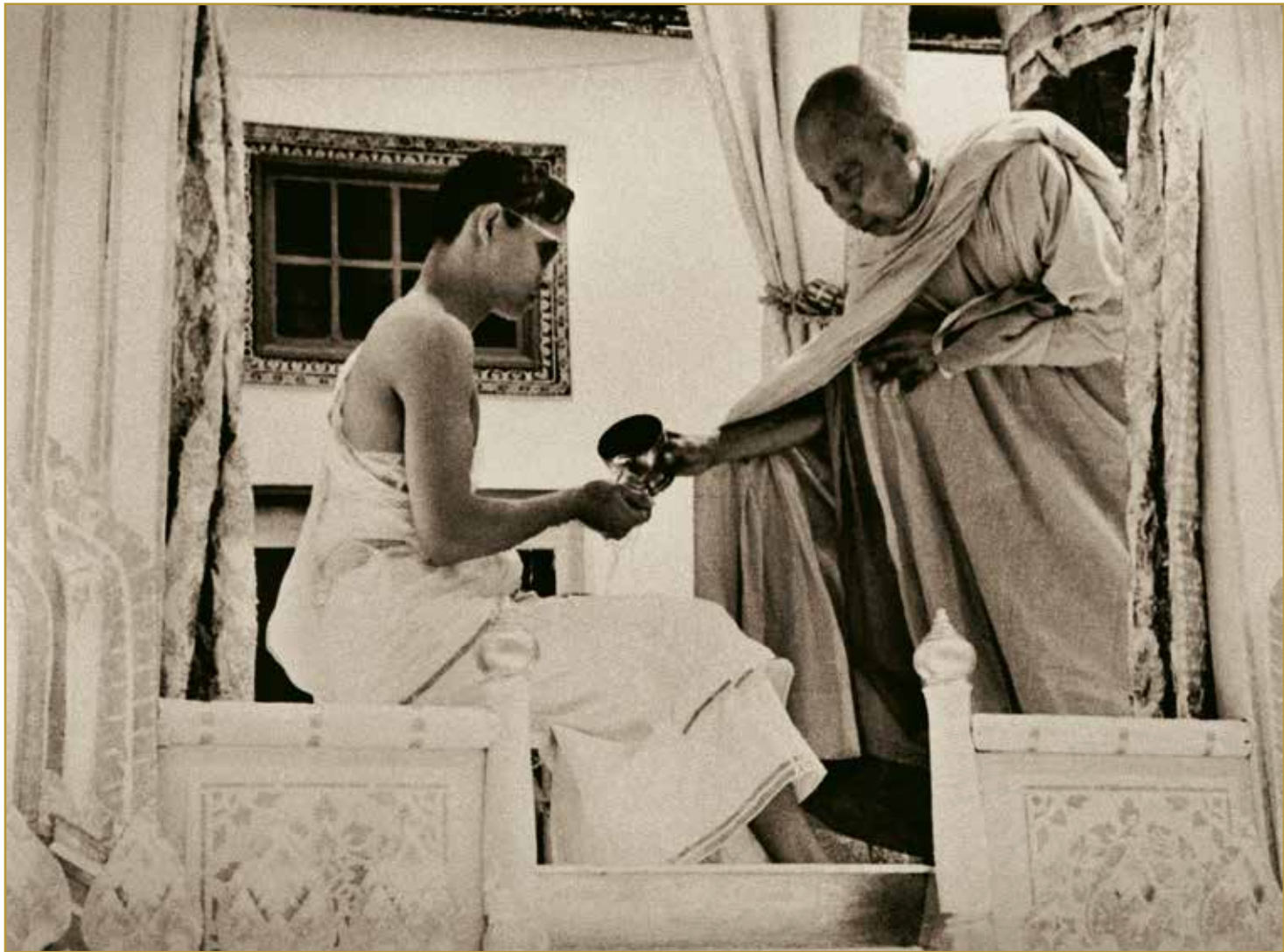
ครั้นถึงช่วงบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินหาสน์ภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายกรัฐมนตรีและประธานรัฐสภากราบบังคมทูลแสดงความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคล จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระราชินีให้ทรงดำรงราชฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชฐานถวายพระพร แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบบใหญ่ไปทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เพื่อถวายราชสักการะพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี

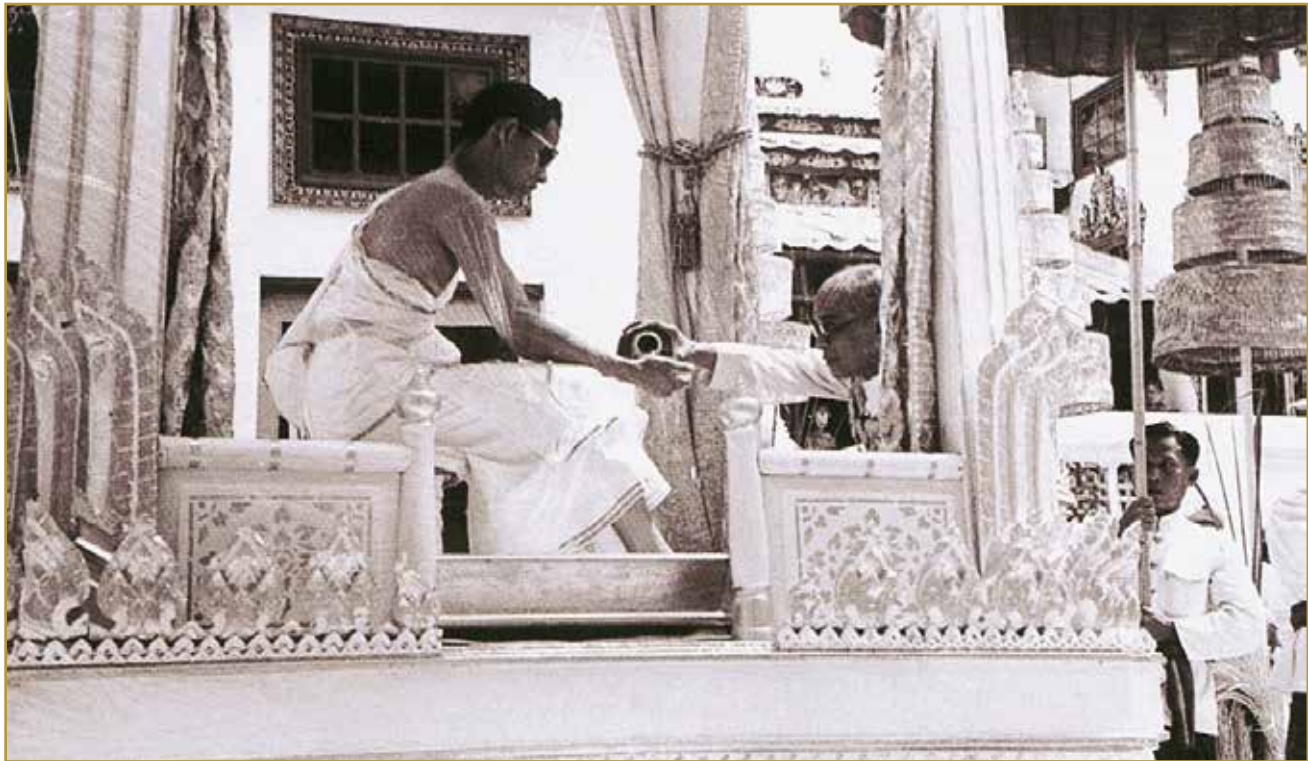
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงจุฬามณีเทียนทองสังเวทเทวดากลางหาว

พระยาโหราธิบดี (แหยม วัชรโชติ) ถิ่นมโหรีชัย พระยาอนุรักษ์ราชมณฑลเชียร (กาด วัชรโรทัย) ไชยเสนาบดีไปรยน้ำพระมูรธาภิเษกอันเจ็ดด้วยน้ำปัญจมหานที
ในมัธยมประเทศ น้ำเบญจสุทธคงคาจากแม่น้ำสำคัญ ๕ สาย และน้ำ ๔ สระในเมืองสุพรรณบุรี

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ครั้นทรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระสังฆราช
ขึ้นถวายน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระครอบพระกริ่งที่พระปฤษฎางค์ และพระครอบยันตรนพคุณที่พระหัตถ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ครั้นดำรงพระยศเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ถวายน้ำด้วยพระเต้าเบญจคัพย์ รัชกาลที่ ๕

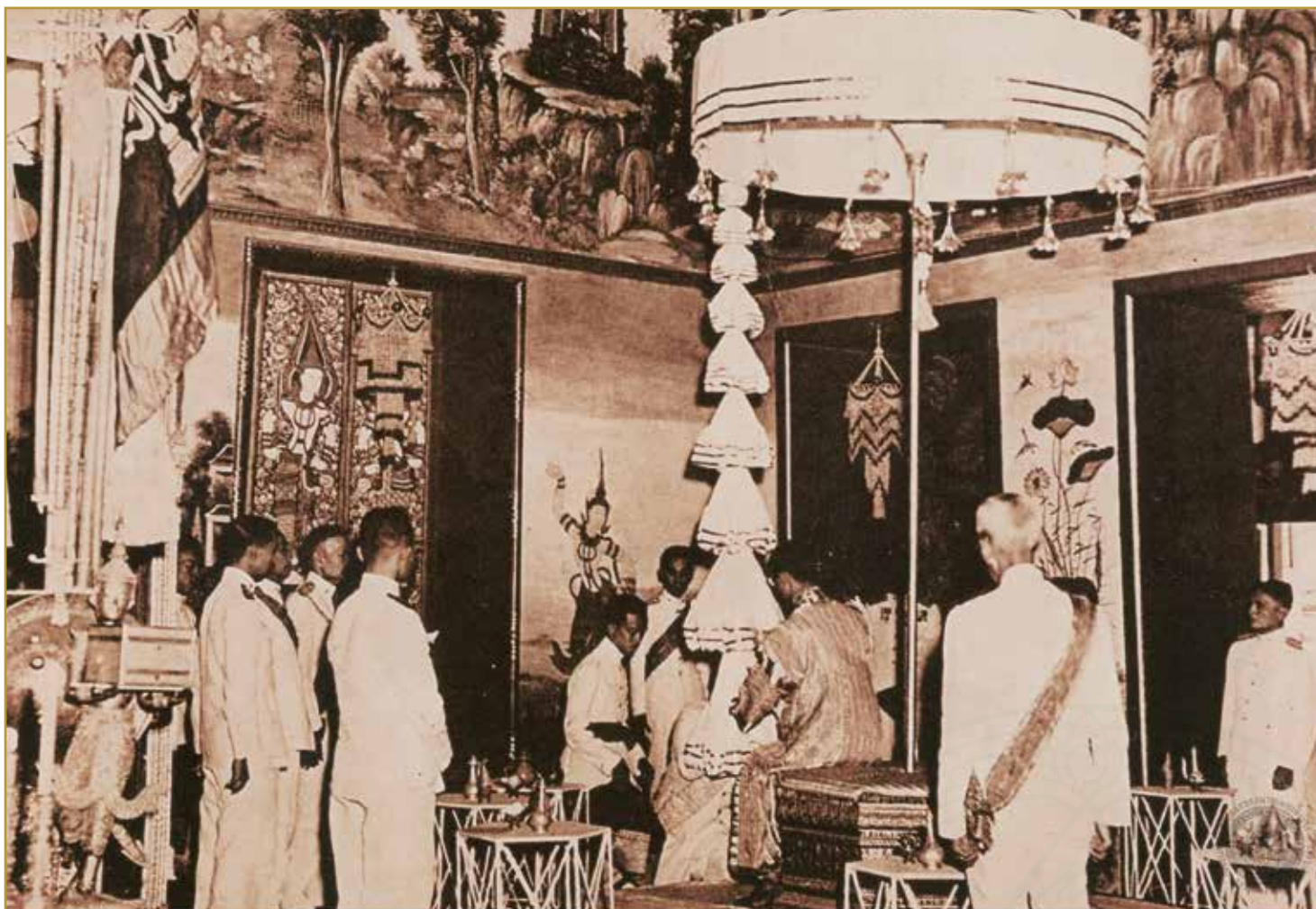
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ เสด็จออกจากหอพระสุราลัยพิมานสู่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร

นายควง อภัยวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษกประจำทิศบูรพา

พระราชครูวามเทพมูณี (สวาสดี รังสิพราหมณกุล) ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำเทพมนตร์ด้วยพระมหาสังข์

พระราชครูวามเทพมุนี (สวาสดี รังสิพราหมณกุล) น้อมเกล้าฯ ถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์

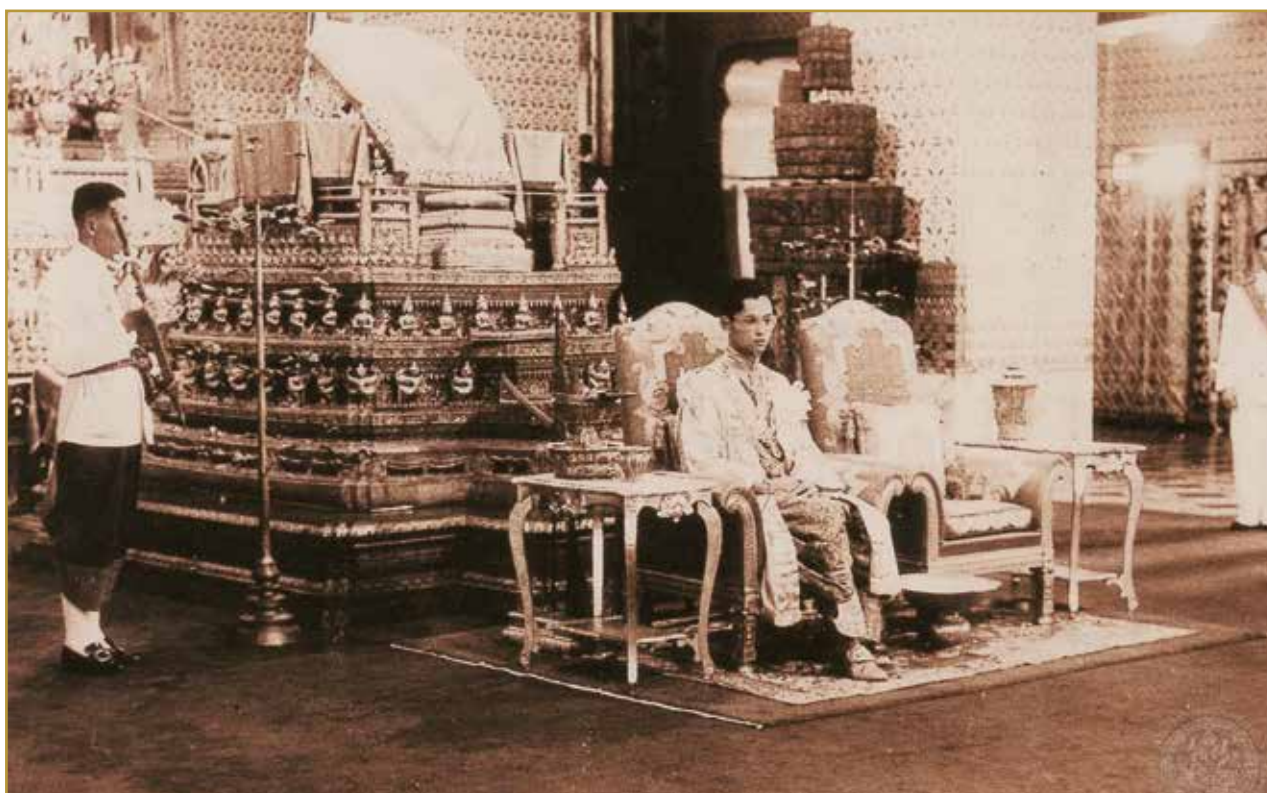
พระราชครูวามเทพมุนี (สวาสดี รังสิพราหมณกุล) ทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงขรรค์ชัยศรี ณ พระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร

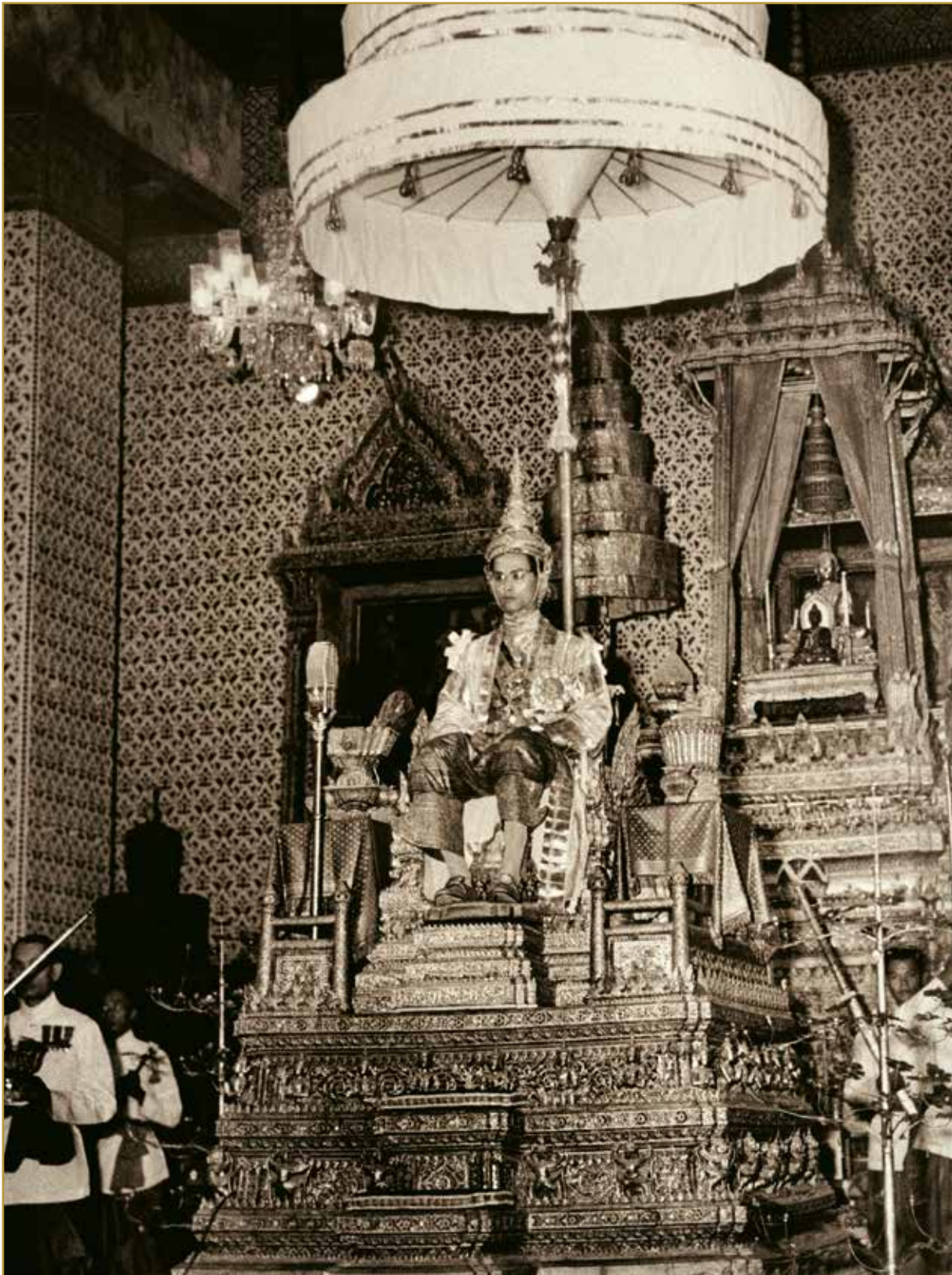
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทรงรับเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศแล้ว
พระราชครูวามเทพมุนี (สวาสดี รั้งสีพรหมณกุล) กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลด้วยภาษามครและภาษาไทย

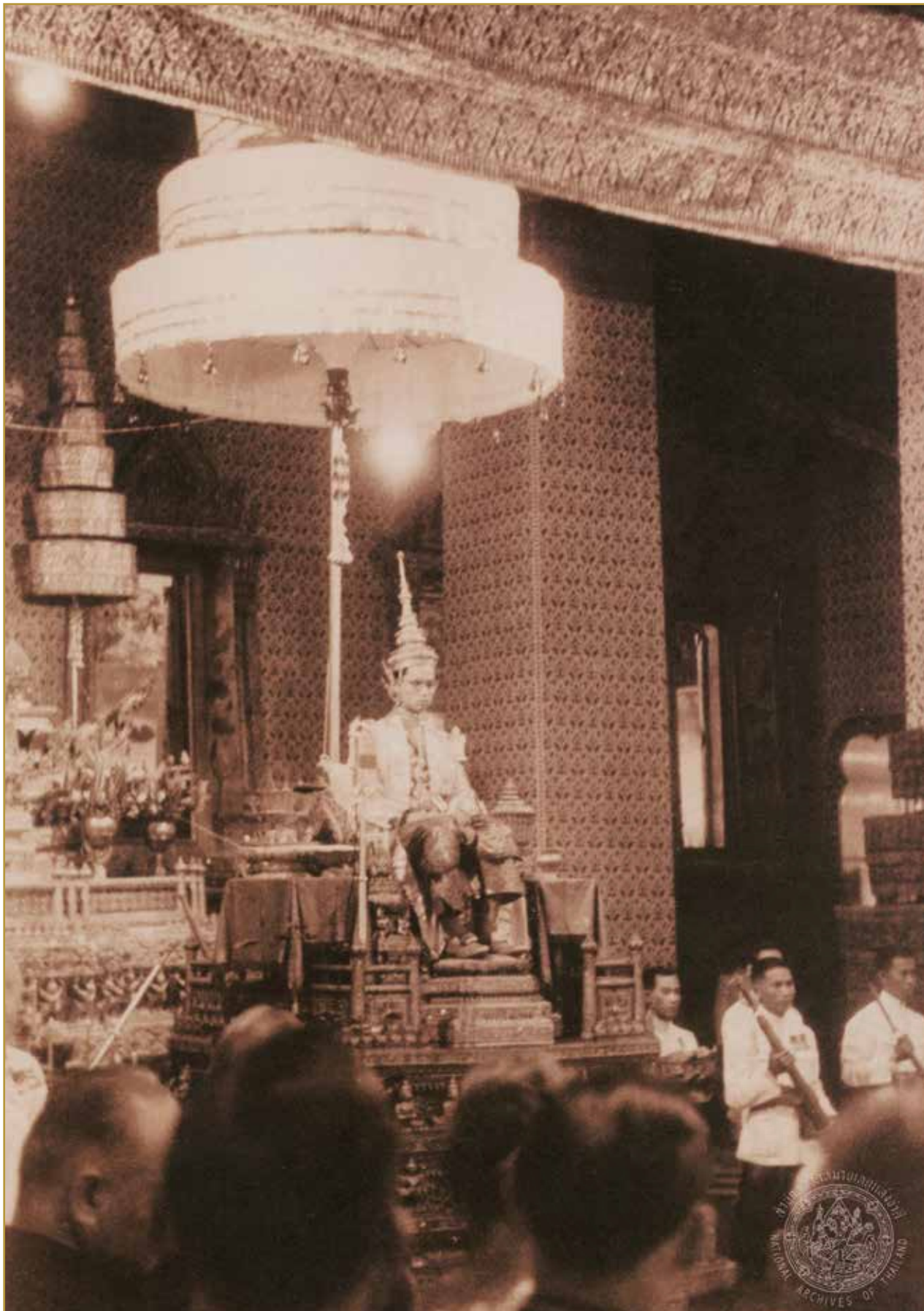
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงหลังทักษิณทก ตั้งพระราชสตัยธิษฐานจะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจครองราชอาณาจักไรไทย โดยทศพิธราชธรรมจรียา

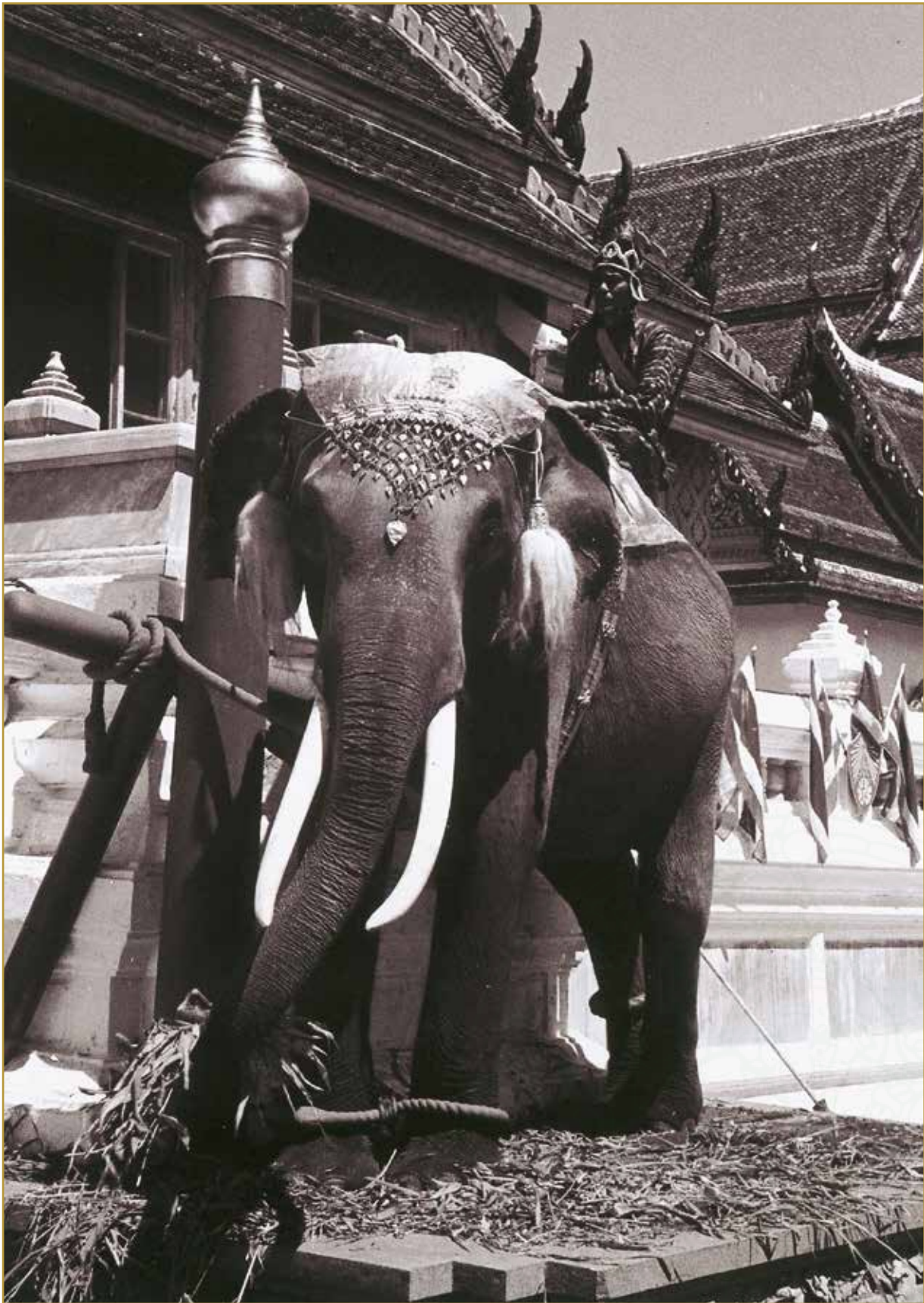

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทางพระทวารเทวราชมเหศวร มีนายขีด หุ้มแพรเชิญพระแสงขรรค์ชัยศรีตามเสด็จ ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ ๔๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก และถวายพระพรลา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมหาพิชัยมงกุฏ ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินสหาสน์บนพระราชบัลลังก์ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะรัฐมนตรี ทูตานุทูต สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบถวายบังคมพระกรุณาแสดงความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคล

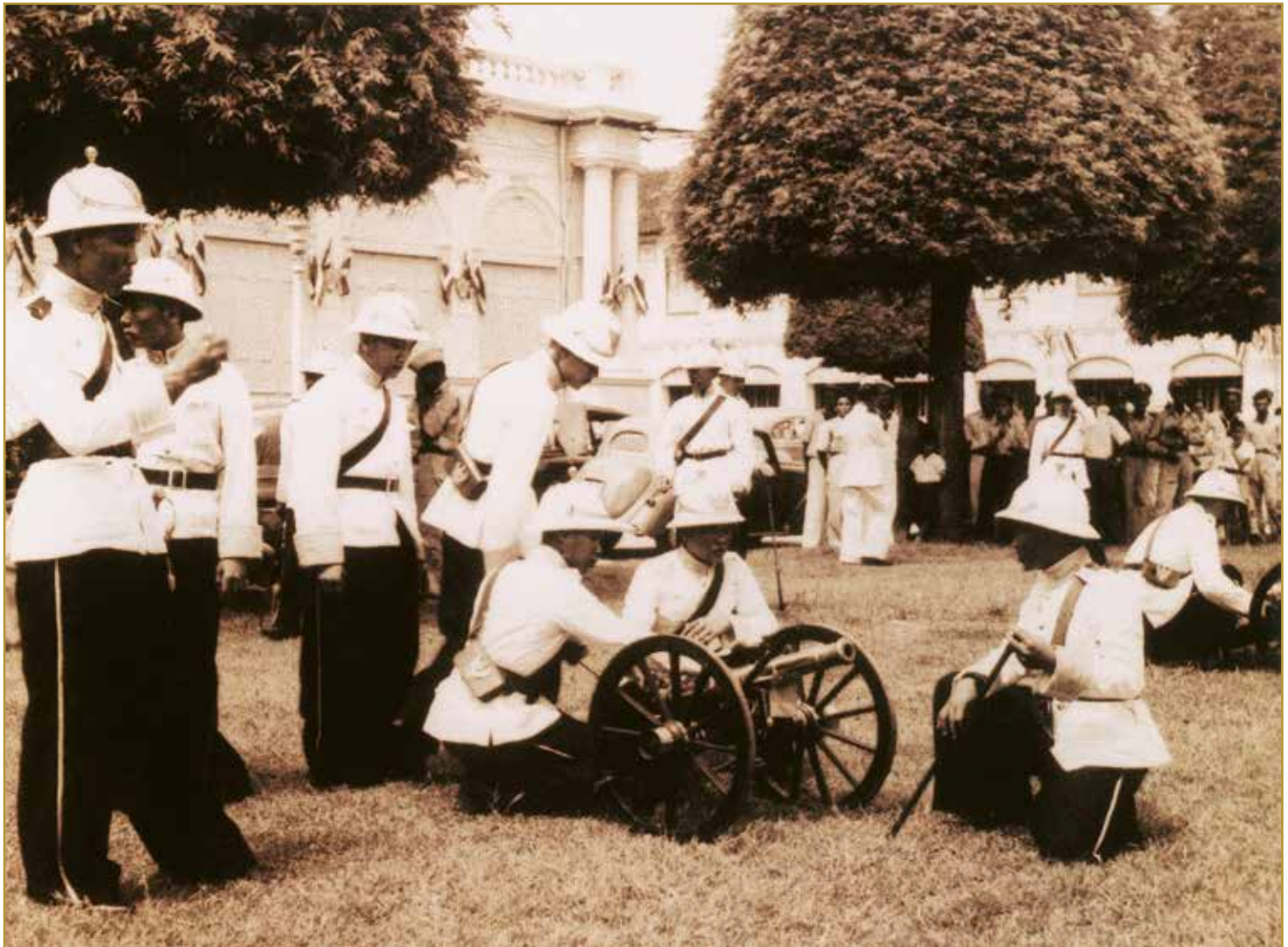
เจ้าพนักงานเทียบพระยาช้างต้นที่เกยด้านทิศตะวันตกพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์

เจ้าพนักงานเทียบพระยาม้าต้นที่สนาม
หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

เจ้าพนักงานเทียบพระที่นั่งราชนทรยาน
ที่เกยด้านทิศเหนือพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์

ทหารยิงปืนกองแก้วจินดา ๒๑ นัด ตามกำลังวัน (วันศุกร์) ขณะที่พระราชครูวามเทพมูณี
ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เมื่อครั้งดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ พระอัครมเหสีขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ในการนี้ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ ทรงเจิม แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์ และเครื่องอิสริยาภรณ์ปโม

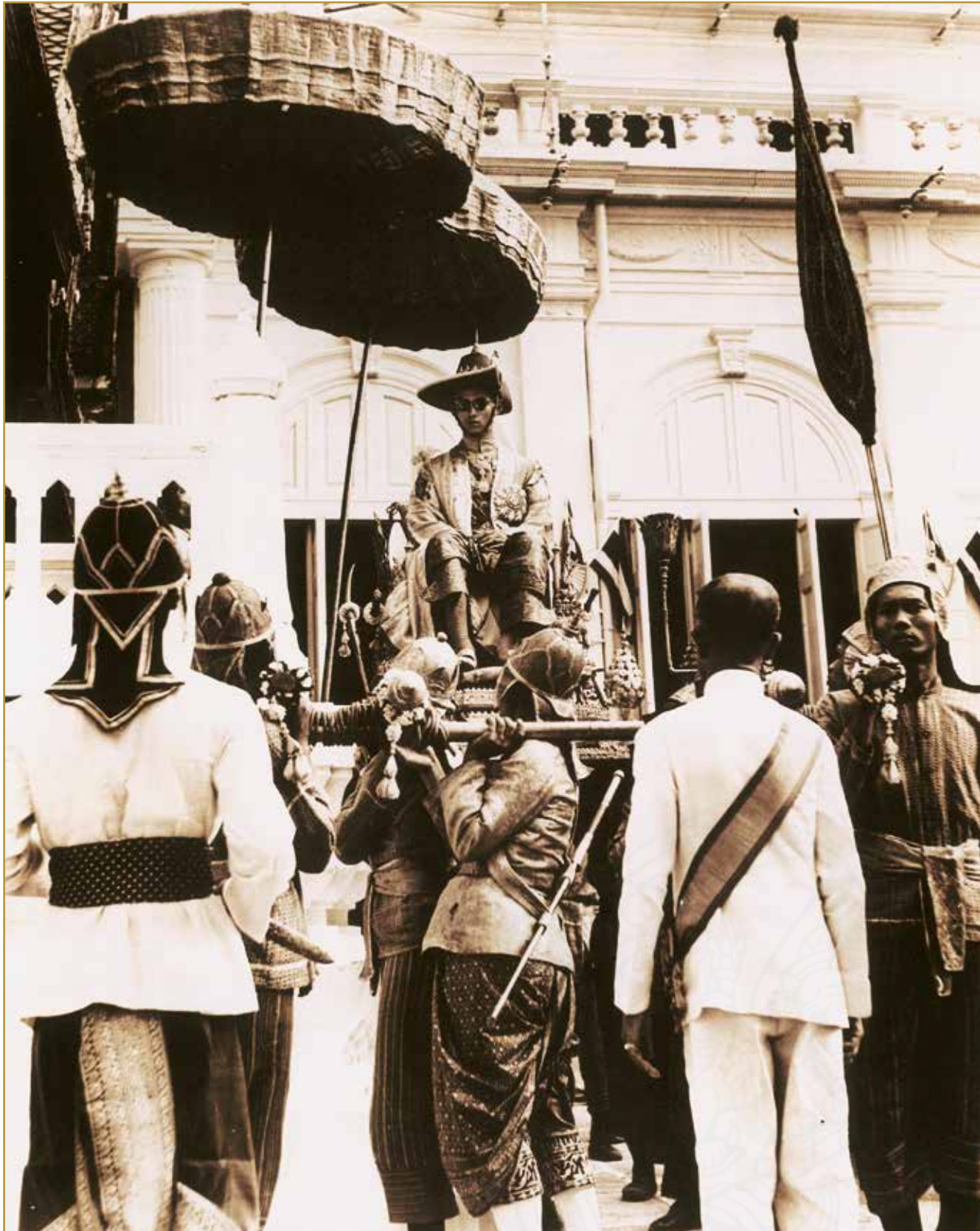
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมาลาเส้าสูง เสด็จออกเยี่ยมหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา ประทับพระที่นั่งราชยานพุดตานทองเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบใหญ่ไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ขณะประทับพระราชยานพุดตานทอง
ยাত্রาขบวนผ่านตึกสำนักพระราชวังก่อนเสด็จออกประพาสอุทยานไชยศรี

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ประทับเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ณ ตึกสำนักพระราชวัง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ประทับพระที่นั่งราชยานพุดตานทองเทียบเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงจุดธูปเทียนถวายราชสักการะและถวายต้นไม้ทองเงิน
บูชาพระพุทธรูปมณฑปรัตนปฏิมากร พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ และพระพุทธเลิศหล้านภาไลย แล้วทรงสมทานศีล
จากนั้น มีพระราชดำรัสประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกต่อที่ชุมนุมสงฆ์ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบใหญ่
จากเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามไปยังเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท เสด็จขึ้นสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี

วันเสาร์ ที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นวันเฉลิมพระราชมณเฑียร เวลาค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีเสด็จพระราชดำเนินจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณไปยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานโดยประทับณ ครอบพระมหลมณเฑียร ประกอบริ้วขบวนพระอนวงค์และผู้เฝ้าในราชสกุลที่เป็นสตรีเชิญเครื่องราชูปโภคและเครื่องเฉลิม พระราชมณเฑียร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงหข้างเผือก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี ทูลเกล้าฯ ถวายจันหมาก และท้าววรคณนันท์ (ม.ร.ว.แป้ม มาลากุล) ทูลเกล้าฯ ถวายกุญแจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเอนพระองค์บรรทมบนพระแท่นเป็นพระฤกษ์ จากนั้นทรงรับพระพรจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินประทับณ ครอบพระมหลมณเฑียร

ริ้วขบวนเชิญเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียรและเครื่องราชูปโภค

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงฉลองพระองค์สีมงคลประจำวันตามโบราณราชประเพณี ซึ่งตรงกับวันเสาร์ คือฉลองพระองค์ไหมดินทองสีน้ำเงินเข้ม พระภูษาไหมดินทองสีกรมท่า ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และฉลองพระบาทไหมทองสีน้ำเงินแก่ ในโอกาสนี้ เจ้าพนักงานทูลเกล้าฯ ถวายขันดอกพิกุลเงิน พิกุลทอง และเหรียญสลึง แด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง สำหรับถวายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงไปรบ

วันอาทิตย์ ที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เอกอัครราชทูตอังกฤษในฐานะผู้แทน คณะทูตถวายพระพรชัยมงคล ครั้นถึงเวลาเย็นเสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะบุคคลต่าง ๆ ถวายพระพรชัยมงคล แล้วเสด็จออกสทัญชิตยารททรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปลัดกระทรวงมหาดไทย ถวายพระพรชัยมงคลในนามแห่งอาณาประชาราษฎร์ชาวไทยทั้งปวง จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงรับดอกไม้ธูปเทียนจากท้าววรคณานันท์ในนามข้าราชการหญิงในราชสำนัก แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเฉลิมพระนามสมเด็จพระสังฆราช ตั้งสมณศักดิ์พระราชาคณะเพื่อพระราชสิริสวัสดิ์และ ราชธรรมานุสรณ์ ทรงรับดอกไม้ธูปเทียนในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ แล้วทรงสดับ พระธรรมเทศนามงคลสูตร รัตนสูตร และเมตตสูตร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เอกอัครราชทูตอังกฤษในฐานะผู้แทนคณะทูตกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคล

คณะบุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล ณ ท้องพระโรงพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จออก ณ สหบัญชรพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาณาประชาราษฎร์เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร)
ถวายพระธรรมเทศนามงคลสูตร รัตนสูตร และเมตตสูตร

วันจันทร์ ที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ทรงรับดอกไม้ธูปเทียนของสตรีบรรดาศักดิ์ที่ทูลเกล้าฯ ถวายเนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ จากนั้นเสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในการสถาปนาพระฐานันดรศักดิ์พระบรมราชวงศ์ตามราชประเพณีที่สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชทรงปฏิบัติเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัยนาทนเรนทร พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล แล้วทรงสดับพระธรรมเทศนาเทวดาทิสนกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต เป็นพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรมสดับพระธรรมเทศนา

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ครั่งทรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช
ถวายพระธรรมเทศนาเทวดาทีสนกถา ทศพิราขธรรม และจักรวรรดิวัตร

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ
มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร
พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ ที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ทรงพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ บรมจักรยาดิศรสันตติวงศ เทเวศรธำรงสุบริบาล อภิคุณูปการมหิตลาดุลเดช ภูมิพลนเรศวรางกูร กิตติสิริสมบูรณสวางควัฒน์ บรมขัตติยราชกุมาร ต่อมา ทรงได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร สิริกิตยสมบูรณสวางควัฒน์ วรขัตติยราชสันตติวงศ์ มหิตลพงศอดุลยเดช จักรีนเรศยุพราชวิสุทธิ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๕ เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคตจึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒^๙

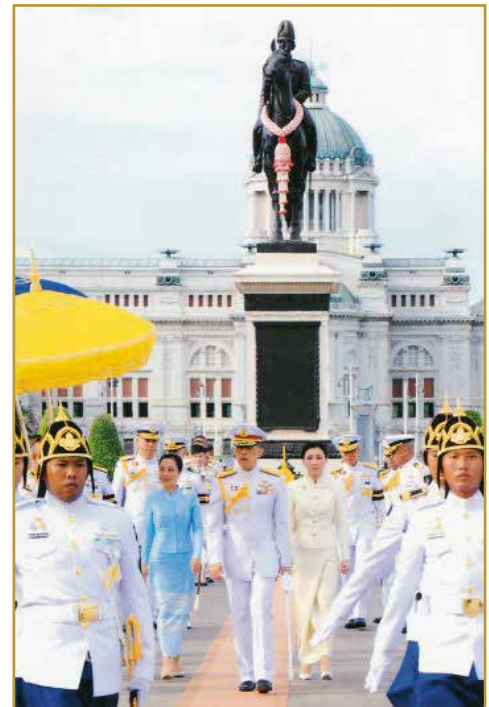
ในเบื้องต้นได้มีการพลีกรรมตักน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั่วราชอาณาจักรไทย จำนวน ๑๐๘ แห่ง เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒ เพื่อนำมาเข้าพิธีทำน้ำอภิเษก ณ พระอารามสำคัญตามภูมิภาค ในวันจันทร์ ที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒ จากนั้นจึงเชิญน้ำอภิเษกดังกล่าวมาประกอบพิธีเสกน้ำอภิเษกรวม ณ วัดสุทัศนเทพวราราม ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒ ก่อนแห่เชิญไปเก็บรักษาไว้ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันศุกร์ ที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒

ครั้นถึงกำหนดตั้งการพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล เจ้าพนักงานได้ตั้งมณฑลพระราชพิธี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยวันจันทร์ ที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พลเรือเอก หม่อมเจ้าปุสาณ สวัสดิวัตน์ ทรงเป็นประธานในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็น รุ่งขึ้น วันอังคาร ที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นวันจารึกพระสุพรรณบัฏและแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ตลอดจน พระสุพรรณบัฏพระนามาภิไธยและพระนามพระบรมวงศ์ที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

อนึ่ง ในวันพุธ ที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส กับพลเอกหญิง สุทิดา วชิราลงกรณ์ ณ อยุธยา ณ ห้อง ว.ป.ร. พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต พร้อมกันนี้ได้สถาปนา พลเอกหญิง สุทิดา วชิราลงกรณ์ ณ อยุธยา พระอัครมเหสีเป็นสมเด็จพระราชินีสุทิดา

^๙ ดูรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน “ที่ ๘/๒๕๖๒ หมายกำหนดการพระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาลในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๒ ข (๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑๗ - ๑๘.; “ที่ ๑๐/๒๕๖๒ หมายกำหนดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๓ ข (๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑ - ๖๙.; “ที่ ๓๓/๒๕๖๒ หมายกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๗ ตอนที่ ๓ ข (๑๖ มกราคม ๒๕๖๓): ๗ - ๓๓.

วันพฤหัสบดีที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ อันเป็นวันก่อนเริ่มพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินี เสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระลานพระราชวังดุสิต และปฐมบรมราชานุสรณ์ สะพานพระพุทธยอดฟ้า กับทรงสักการะศาลหลักเมืองตลอดจนศาลเทพารักษ์ จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณและพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ภายในพระบรมมหาราชวัง

เสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมราชานุสรณ์
ณ พระลานพระราชวังดุสิต

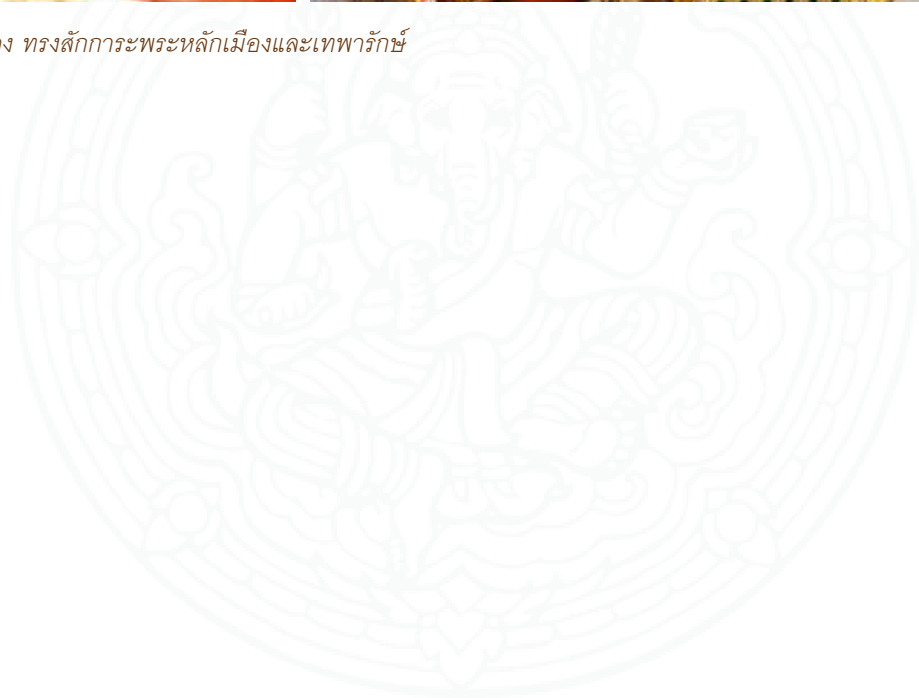
ทรงวางพุ่มดอกไม้ ทรงจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมปฐมบรมราชานุสรณ์ สะพานพระพุทธรยอดฟ้า

เสด็จพระราชดำเนินไปยังศาลหลักเมือง ทรงสักการะพระหลักเมืองและเทพารักษ์

ทรงสักการะเทวदारक्षाพระบวรเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์

ทรงสักการะพระสยามเทวาริราช ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

ทรงจุดธูปเทียนสักการะเทวดารักษาพระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ

ทรงจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมอัฐิ พระอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบุพการี ณ หอพระธาตุมณเฑียร

ทรงจุดธูปทางที่เครื่องบวงสรวงสังเวศ ณ ท้องพระโรงหน้า พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

วันศุกร์ ที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เมื่อเจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งที่หมู่พระมหามณเฑียร กับทั้งที่พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และที่โรงพิธีพราหมณ์ ณ ศาลาสหทัยสมาคม พร้อมทั้งได้เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาลจากพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาประดิษฐาน ณ พระแท่นมณฑล ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ตามราชประเพณี จากนั้น เวลา ๑๖.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินี เสด็จพระราชดำเนินมายังหมู่พระมหามณเฑียรในพิธีจุดเทียนชัย ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การทูลเกล้าฯ ถวายใบสมิต และการสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

อนึ่ง ณ โรงพิธีพราหมณ์ ศาลาสหทัยสมาคม พราหมณ์พิธีจะได้เริ่มทำพิธีเตรียมน้ำเทพมนตร์ และพระสังวาลพราหมณ์คู่รำ สำหรับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พลอากาศเอก สถิตย์พงษ์ สุขวิมล เลขาธิการพระราชวัง เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาลขึ้นพระราชยานงที่เกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ขบวนเครื่องสูง กลองชนะ คู่แห่ เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ยাত্রาไปตามถนนหน้าศาลาสหทัยสมาคม

ขบวนเครื่องสูง กลองชนะ คู่แห่ เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาล
ยาตราไปตามถนนอมรวิถีไปยังเกยหน้าพระทวารเทเวศร์รักษาเพื่อเชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาล
ไปประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พลอากาศเอก สถิตย์พงษ์ สุขวิมล เลขาธิการพระราชวัง เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาลขึ้นประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล

พระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาลประดิษฐานบนพานแว่นฟ้ามีคลุมปักบนพระแท่นมณฑล

ทรงจุดเทียนพระมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ และธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ประดิษฐานบนพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน

ทรงประเคนพัดรองที่ระลึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และพระสงฆ์ ๙๕ รูป ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัยที่พระแท่นมณฑล

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงจุดเทียนชัยในตู้เทียนชัย ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

พระมหाराชครูพิทักษ์วิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำเทพมนตร์ที่พระหัตถ์ด้วยพระมหาสังข์พิธี ถวายใบสมิตทรงปิดพระองค์ แล้วพระราชทานคืนพระมหाराชครูพิทักษ์วิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ รับไปทำพิธีต่อไป

ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาริราช ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระสยามเทวาริราชและพระสุรัสวดีประดิษฐานในพระวิมาน

เทวดานพเคราะห์และเทวรูปอิทธิไภตตั้งล้อมรอบพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์

ผู้จะถวายน้ำอภิเษกและโหรหลวงนั่งบูชาเทวดาประจำทิศรอบพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์

วันเสาร์ ที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เมื่อได้มหาพิชัยมงคลฤกษ์บรมราชภิเษกแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เสด็จพัสดร์ขลิบทองเสด็จพระราชดำเนินยังมณฑลพระกระยาसनประทับเหนือตั้งอุทุมพรราชอาสน์แปรพระพักตร์สู่ทิศบูรพา ทรงชักน้ำจากพระครอบพระมูรธาภิเษก รัชกาลที่ ๑ ทรงพระนลาฏ แล้วทรงสหัสธาราอันเจือด้วยน้ำเบญจสุทธคงคา ในแม่น้ำลำคัญทั้ง ๕ ของราชอาณาจักรไทย รวมทั้งน้ำ ๔ สระ ในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเคยเป็นน้ำสงพระมูรธาภิเษก สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชตามราชประเพณีมาแต่โบราณกาล ครั้นแล้วสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระอนุวงศ์ และพราหมณ์ถวายน้ำพระพุทธมนต์และน้ำเทพมนตร์ ตามลำดับ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงฉลองพระองค์ครุย สายสะพายนพรัตน์ราชวรภรณ์ สายสร้อยจุลจอมเกล้า ประทับเหนือพระที่นั่งอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร แปรพระพักตร์สู่บูรพาทิศเป็นปฐมผู้แทนทิศทั้ง ๘ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายน้ำอภิเษกและน้ำเทพมนตร์โดยทักษิณาวรรต จากนั้นพระมหाराชครูพิศิษฐ์วิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ น้อมเกล้าฯ ถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยริ้วขบวนไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตรทรงรับเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระปฐมบรมราชโองการพระราชทานอารักขาแก่ประชาชนชาวไทยว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” และทรงหลังทักษิณาทรงตั้งพระราชสัตยาธิษฐานจะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจครองราชอาณาจักรไทยโดยทศพิธราชธรรมจริยา

จากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์อ่านประกาศพระบรมราชโองการสถาปนาสมเด็จพระราชินีให้ทรงดำรงราชฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี พร้อมทั้งพระราชทานเครื่องประกอบพระอิสริยยศ ครั้นเวลา ๑๔.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สายสะพายนพรัตน์ราชวรภรณ์ สายสร้อยจุลจอมเกล้า เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินหาสน์บนพระราชบัลลังก์ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ เหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ คณะรัฐมนตรี ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน ประชาชนทุกหมู่เหล่า สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และข้าราชการตุลาการกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคล

ในการเสด็จออกมหาสมาคมวันนี้ เจ้าหน้าที่ได้เทียบพระที่นั่งราชนทรยานที่เกยพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ เทียบรถยนต์พระที่นั่งที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง และเทียบเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ที่ท่าราชวรดิฐ

ครั้นถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงฉลองพระองค์ครุย สายสะพายนพรัตน์ราชวรภรณ์ สายสร้อยจุลจอมเกล้า ทรงพระมาลาเส้าสูง ประทับพระราชยานพุดตานทองเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระบรมราชอิสริยยศจากเกยหน้าพระทวารเทเวศร์รักษาไปเทียบเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จขึ้นพระอุโบสถในการประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ณ ปราสาทพระเทพบิดร จากนั้นประทับพระที่นั่งพุดตานทองเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระบรมราชอิสริยยศจากเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามไปเทียบเกยพระที่นั่งอามรินทร์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และเสด็จเข้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเพื่อกราบถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบุพการี

อนึ่ง ก่อนการพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร เจ้าพนักงานตั้งบายศรีแก้ว ทอง เงิน พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนข้าราชการบริพารในพระองค์รับแว่นเวียนเทียนสมโภชหมู่พระมหามณเฑียรตามโบราณราชประเพณี

ครั้นได้พระฤกษ์เฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงฉลองพระองค์เฉลิมพระราชมณเฑียร ทรงพระสังวาลนพรัตน์ราชวรภรณ์ พระสังวาลพระนพ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จเข้าริ้วขบวนเชิญเครื่องพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรเวียนประทับณรอบพระราชมณเฑียร จากนั้นเสด็จขึ้นพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แล้วเสด็จพระราชดำเนินยังพระแท่นลดหน้าพระแท่นราชบรรจถรณ์ ทรงรับพระแสงขางช้างเผือก จันทมาททองคำ และกุญแจทองคำ แล้วทรงเอนพระองค์บรรทมบนพระแท่นราชบรรจถรณ์เป็นพระฤกษ์

ทรงจุดธูปเทียนเครื่องมัสการบูชาพระรัตนตรัย ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

ทรงจุดธูปเทียนเครื่องมัสการบูชาพระรัตนตรัยที่พระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประทานสงฆ์ถวายศีล

ริ้วขบวนนำเสด็จจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณไปยังมณฑลพระกระยาसन ณ ชาลาพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

ทรงเศวตพัลลตร์ ทรงสะพักขาวขลิบทอง ทรงจุดธูปเงิน เทียนทอง สักวैयाวดากลางหา
ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ สรงพระมูรธาภิเษกตามราชประเพณี

เสด็จขึ้นมณฑปพระกระยาसनาน ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์
แปรพระพักตร์สู่ทิศบูรพา พลอากาศเอก สถิตย์พงษ์ สุขวิมล
เลขาธิการพระราชวัง ไชยสิทธิ์ราอันเจือด้วยน้ำเบญจสุทธคงคา
และน้ำศักดิ์สิทธิ์จาก ๔ สระในจังหวัดสุพรรณบุรี

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายน้ำพระพุทธมนต์
ด้วยพระครอบพระกริ่งรัชกาลที่ ๔ ที่พระปฤษฎางค์

พระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำเทพมนตร์ด้วยพระเต้าเบญจคัพย์รัชกาลที่ ๑
พระมหาสังข์เพชรใหญ่ พระมหาสังข์เพชรน้อย พระมหาสังข์พิธีพราหมณ์ ทรงรับใบมะตูมทรงทัด แล้วทูลเกล้าฯ
ถวายน้ำเทพมนตร์ด้วยพระมหาสังข์ทอง พระมหาสังข์นาก พระมหาสังข์เงิน พระมหาสังข์งา พระมหาสังข์ส้มฤทธิ์ พระครอบเพ็ญ
แล้วทูลเกล้าฯ ถวายแหวนใบกระถินทรงสวมที่พระอนามิกา (นิ้วนาง)

หม่อมเจ้าทิฆัมพร ยุคล ทูลเกล้าฯ ถวายพระเต้าทองเกลี้ยง ทรงรับพระเต้ารดพระองค์ที่พระอัสสาช้าย - ขวา

พลเรือเอก หม่อมเจ้าปสุภณ สวัสดิวัตน์ ฑูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษก ณ ทิศบูรพา (ตะวันออก) เป็นปฐม

พระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ ฑูลเกล้าฯ ถวายน้ำเทพมนตร์ด้วยพระครอบเพ็อง (สัมฤทธิ์) และพระมหาสังข์ประจำทิศที่พระหัตถ์ขวา แล้วทรงรับใบมะตูมทรงทัด (ทิศปฐมทิศเดียว)

พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรี ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษก ณ ทิศหรีด (ตะวันตกเฉียงใต้)

พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษก ณ ทิศประจิม (ตะวันตก)

พระมหाराชครูพิธิศรีวิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ กล่าวเวทสรรเสริญเปิดศิวาลัยไกรลาส

พระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ ทูลเกล้าฯ ถวายพระมหาพิชัยมงกุฏ ทรงรับ แล้วทรงสวม

พระมหाराชครูพิทักษ์วิสุทธิคุณ ประธานพระครูพราหมณ์ ทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงขรรค์ชัยศรี ทรงรับ
แล้วเจ้าพนักงานเชิญไว้บนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมหาพิชัยมงกุฏ ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้ฉัตรพญาลมมหาเศวตฉัตร
แวดล้อมด้วยข้าราชการบริพารฝ่ายหน้าเชิญเครื่องประกอบพระบรมราชาอิสริยยศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์แก่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เนื่องในการสถาปนาสมเด็จพระราชินีให้ทรงดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตน์ราชวราภรณ์
แก่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สายสะพายนพรัตน์ราชวรารมณ์ สายสร้อยจุลจอมเกล้า
ทรงพระมหาพิชัยมงกุฏ ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินาสินบนพระราชบัลลังก์ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร
เนื่องในการเสด็จออกมหาสมาคมทรงรับการถวายพระพรชัยมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 ครั้งทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลในพระนามพระบรมวงศานุวงศ์

พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะบดีทูต คณะทูตานุทูตต่างประเทศประจำประเทศไทย นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี
 ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และคณะประธานศาลฎีกาและคณะ ประธานองค์กรอิสระและคณะ ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน
 และสมาชิกจุลจอมเกล้า เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล

พระที่นั่งราชนทรยานเทียบที่เกยพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ในการเสด็จออกมหาสมาคมรับการถวายพระพรชัยมงคล

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์เทียบที่ท่าราชวรดิฐในการเสด็จออกมหาสมาคมรับการถวายพระพรชัยมงคล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สายสะพายนพรัตน์ราชวรภรณ์ สายสร้อยจุลจอมเกล้า ทรงพระมาลาเส้าสูง ประทับพระราชยานพุดตานทอง เข้าขบวนพระบรมราชอิสริยยศ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมกับถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ณ ปราสาทพระเทพบิดร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกในที่ชุมนุมสงฆ์ พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสักการะพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ณ ปราสาทพระเทพบิดร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระบรมราชอิสริยยศจากเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไปยังเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท

ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบรมอัฐิ พระอัฐิ ที่ประดิษฐานบนพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุก และเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิสมเด็จพระบรมราชาบุพการี ที่ประดิษฐานบนพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร

พระสงฆ์ ๒๒ รูป สดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก และถวายพระพรลา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงฉลองพระองค์เฉลิมพระราชมณเฑียร ทรงพระสังวาลนพรัตน์ราชวรารมณ พระสังวาลพระนพ
พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ณ ห้องพระโรงหน้า พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรยเหรียญกษาปณ์หมุนเวียน รัชกาลที่ ๑๐ ชนิดราคา ๒ บาท (สีทอง) พระราชทานแก่ข้าราชการบริพาร
ตลอดเส้นทางขบวนเสด็จพระราชดำเนิน เวียนประทักษิณโดยรอบพระราชมณเฑียร

วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลาเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย และสถาปนาพระฐานันดรศักดิ์พระบรมวงศ์ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในโอกาสนี้ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงแสดงพระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรมจริยาภา

ครั้นถึงกำหนดเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สายสะพายจักรี สายสร้อยจุลจอมเกล้า ทรงพระมาลาเฝ้าสูง และทรงพระแสงขรรค์ชัยศรี ประทับเหนือพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ตามโบราณราชประเพณีจากพระบรมมหาราชวังไปนมัสการพระพุทธปฏิมาตลอดจนปูชนียวัตถุสำคัญ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ตามลำดับ

ถวายพานพระสุพรรณบัฏ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยถวายราชสักการะหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ถวายพานพระสุพรรณบัฏและเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐
ชั้นที่ ๑ หน้าพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
แล้วทรงเปิดกรวยกระทงดอกไม้รูปเทียนแพ

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ใบมะตูม ทรงเจิม และพระราชทานพระสุพรรณบัฏพระนามาภิไธย
พร้อมกับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณนพราชกิติ์ สิริภิกขาริณีพิริยพัฒน์ รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ไบมะตูม ทรงเจิม และพระราชทานพระสุพรรณบัฏพร้อมกับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ไบมะตูม ทรงเจิม พระราชทานพระสุพรรณบัฏและเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์ กับเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ใบมะตูม ทรงเจิม พระราชทานพระสุพรรณบัฏและเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหากักริบรมราชวงศ์
พร้อมกับเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี
(ต่อมาทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา
เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒)

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ใบมะตูม ทรงเจิม พระราชทานพระสุพรรณบัฏและเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหากักริบรมราชวงศ์
พร้อมกับเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ไบมะตูม ทรงเจิม พระราชทานพระสุพรรณบัฏและเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ พร้อมกับเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ไบมะตูม ทรงเจิม พระราชทานพระสุพรรณบัฏและเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ฝ่ายใน ชั้นปฐมจุลจอมเกล้า พร้อมกับเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์

พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ใบมะตูม ทรงเจิม พระราชทานพระสุพรรณบัฏและเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ฝ่ายใน ชั้นปฐมจุลจอมเกล้า พร้อมกับเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๑๐ ชั้นที่ ๑ แก่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ

ทรงรับดอกไม้ ธูปเทียนแพที่พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรี ทูลเกล้าฯ ถวาย

ทรงรับดอกไม้ ธูปเทียนแพที่พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ทูลเกล้าฯ ถวาย

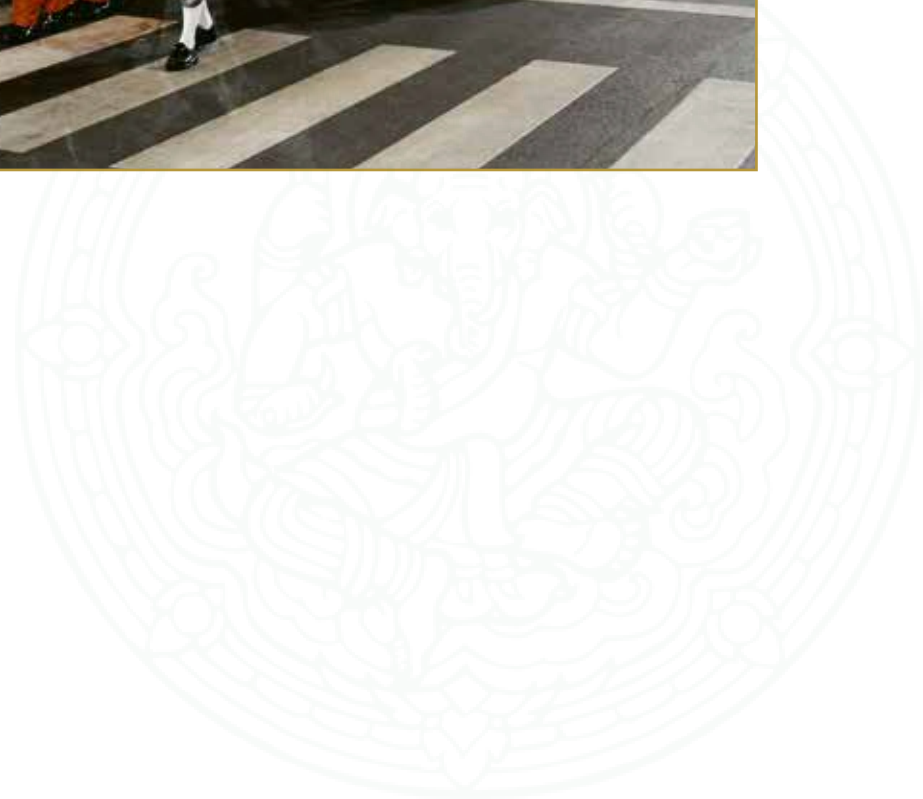

ทรงรับดอกไม้ ธูปเทียนแพที่พลอากาศเอก สถิตย์พงษ์ สุขวิมล ประธานข้าราชการบริพารในพระองค์ ทูลเกล้าฯ ถวาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สายสะพายจักรี สายสร้อยจุลจอมเกล้า ทรงพระมาลาเส้าสูง และทรงพระแสงขรรค์ชัยศรี ประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคตามโบราณราชประเพณี

วันจันทร์ ที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะกรรมการกลางอิสลามและผู้แทนคณะพาณิชย์ ๔ คณะ พร้อมทั้งผู้แทนคณะบุคคลทางศาสนา ๔ คณะ กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล ณ ท้องพระโรง พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท จากนั้นเสด็จออกสีหบัญชร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายกรัฐมนตรีในฐานะประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกราบบังคมทูล พระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลแทนราษฎรทุกหมู่เหล่า พร้อมทั้งกล่าวนำถวายพระพร “ทรงพระเจริญ” สามคำรบ

จากนั้นเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะบดีคณะทูต กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคล ในนามคณะทูตานุทูต กงสุลต่างประเทศประจำประเทศไทย และผู้แทน องค์การระหว่างประเทศในประเทศไทย ในโอกาสนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงรับรอง ณ พระที่นั่ง บรมราชสถิตยมโหฬาร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จออกสีหบัญชรพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท พร้อมด้วยพระราชธิดา พระราชโอรส ทรงโบกพระหัตถ์แก่ประชาชนผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

อาณาประชาราษฎร์ทุกหมู่เหล่ามารอเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลเบื้องหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

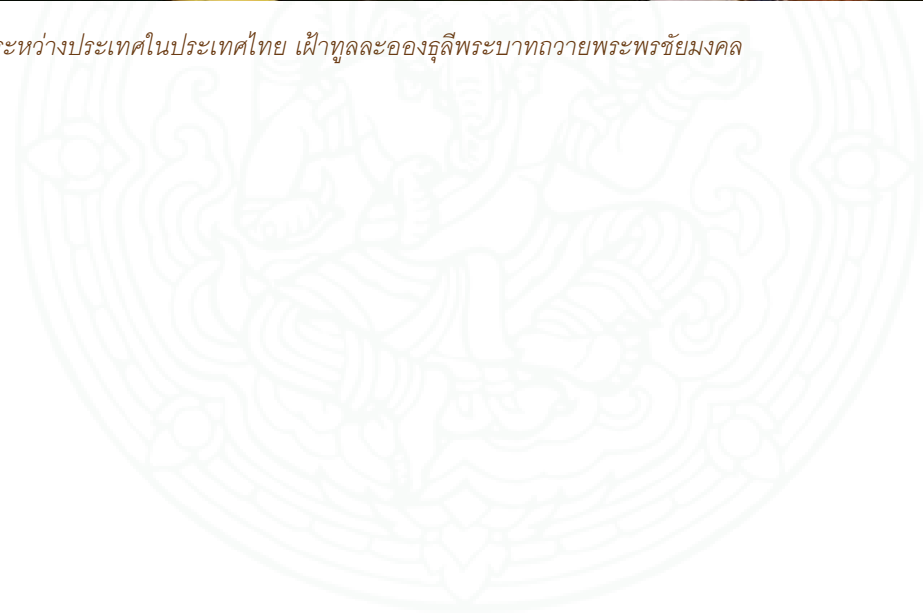
นางฉั่ว ชั่ว ซาน เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐสิงคโปร์ ในฐานะคนบัตติคณะทูตกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคล
ในนามของผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบ

คณะทูตานุทูต กงสุลต่างประเทศประจำประเทศไทย และผู้แทนองค์การระหว่างประเทศในประเทศไทย เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ สายสะพายนพรัตน์ราชวราภรณ์ สวมสายสร้อยจุลจอมเกล้า และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร ประทับเรือพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยริ้วขบวนพยุหยาตราทางชลมารคจากท่าวาสุกรี ไปตามชลวิถีท้องน้ำเจ้าพระยาไปยังท่าราชวรดิฐ จากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยริ้วขบวนราบจากท่าราชวรดิฐไปยังพระบรมมหาราชวัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ประทับพระราชอาสน์ในบัลลังก์กัญญา เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา
และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา ประทับพระเก้าอี้ในบัลลังก์กัญญาเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช
ตามเสด็จในขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชเชิญบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปมาชัยวัฒน์รัชกาลที่ ๙ ขณะเคลื่อนผ่านพระที่นั่งสันติชัยปราการ

ขบวนเรือพระราชพิธีขณะยাত্রามุ่งหน้าสู่ท่าราชวรดิฐ แลเห็นพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเป็นฉากหลัง

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งลำทรงในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์
พลเรือเอก ลือชัย รุดดิษฐ์ ผู้บัญชาการทหารเรือ ในฐานะผู้บัญชาการขบวนเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค
เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒ ฝ่าฯ กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายรายงาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยริ้วขบวนราบ ยাত্রาขบวนจากท่าราชวรดิฐไปยังพระบรมมหาราชวัง

พระ ไตรรัตน์ะแก้ว
บรม ทิพย์โสฬสสถาน
ราชา ธิราชบุราณ
ภิเษก เสกสรรพรพรล้น

เผด็จมาร
เทพถ้วน
บุรพกษัตริย์
หลังฟ้ามาถวาย

ภาพเหเรือเฉลิมพระเกียรติ
เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค
เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒

พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง
ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมัยรัตนโกสินทร์

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณขัตติยราชประเพณี โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้รู้สอบค้นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นแบบ รวมทั้งได้ปรับปรุงเพิ่มเติมรายละเอียดการพระราชพิธีให้ครบถ้วนสมบูรณ์และได้ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องมาตลอดทุกรัชกาล อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ในแต่ละรัชสมัย จะพบว่ารายละเอียดขั้นตอนบางประการปรากฏทั้งความสืบเนื่องและคลี่คลายแตกต่างกันไปตามพระราชนิยม รวมทั้งปัจจัยทางสภาพสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา

การทําน้ำอภิเษก

การทรงพระมุรธาภิเษกและทรงรับน้ำอภิเษกนับเป็นขั้นตอนสำคัญในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยความเข้าใจทั่วไป เชื่อว่าน้ำทรงพระมุรธาภิเษกและน้ำอภิเษกตามคติพราหมณ์จะต้องใช้น้ำจากแม่น้ำสำคัญ ๕ สายในชมพูทวีป คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมนา แม่น้ำมहि แม่น้ำอจิรวดี และแม่น้ำสรวุ เรียกว่า ปัญจมหานที ด้วยเชื่อว่าแม่น้ำเหล่านี้มีต้นกำเนิดมาจากเขาไกรลาส อันเป็นที่สถิตของพระอิศวร^๑ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยได้ใช้น้ำปัญจมหานทีหรือไม่ พบแต่เพียงการใช้น้ำจากสระแก้ว สระคา สระยมนา สระเกษ ในแขวงเมืองสุพรรณบุรีเป็นสำคัญ ดังพระบรมราชาธิบายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“...น้ำซึ่งใช้ในสหสธารานัน้ใช้น้ำสี่สระคือ น้ำสระแก้ว สระเกษ สระคา สระยมนา รวมกัน น้ำสี่สระนี้เป็นน้ำสำหรับบรมราชาภิเษกมาแต่ครั้งพระร่วงกรุงสุโขทัย มีลัทธิถือกันว่าน้ำสี่สระนี้ ถ้าผู้ใดเอาไปกินอาบเป็นเสนียดจัญไรมักให้เปื่อยพัง และมีอันตรายต่าง ๆ ที่ว่านี้ตามคำกล่าวไว้แต่โบราณผู้ที่มีความยำเกรงต่อพระเจ้าแผ่นดินอยู่ ก็ไม่มีผู้ใดที่จะคิดอ่านทดลอง ได้ทราบค่าเล่าบอกว่ามีผู้ที่ฟัง ๆ วุ่นวายได้ทดลองก็บังเกิดอันตรายต่าง ๆ เพราะผู้นั้นมีจิตใจไม่สุจริตอยู่แล้ว...”^๒

^๑ จากการศึกษาเปรียบเทียบการราชาภิเษกระหว่างคติอินเดียและคติไทยในวิทยานิพนธ์ของศรีนวล ภิญโญสุนันท์ ไม่พบการใช้น้ำจากแม่น้ำทั้งห้าสายนี้ อย่างไรก็ตาม คติดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชนชั้นนำในสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับแหล่งน้ำในชมพูทวีปซึ่งถือเป็นต้นธารของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

^๒ เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๓, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นของพระราชทานในงานพระศพ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ ปวอก พ.ศ. ๒๔๖๓), หน้า ๓๖๕.

ภาพมุมสูงสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ สระแก้ว สระคา สระยมนา สระเกษ
ตำบลสระแก้ว อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช นอกจากการใช้น้ำที่ตักจากสระทั้งสี่ในเมืองสุพรรณบุรีดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏการใช้น้ำจากแม่น้ำสำคัญในราชอาณาจักร ๕ สาย เรียกว่า เบญจสุทธคงคา ได้แก่ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำราชบุรี และแม่น้ำเพชรบุรี นับว่าใช้แทนน้ำปัญจมหานทีในชมพูทวีป อนึ่ง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งหลัง พ.ศ. ๒๔๑๖ สันนิษฐานว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสอินเดียทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตักน้ำจากปัญจมหานทีของอินเดียมาเจือลงในน้ำเบญจสุทธคงคาให้ต้องตามคตินิยมด้วย^๓

^๓ ในพระบรมมหาราชวังมีขวดแก้วเจียรไนจำนวนหนึ่งเก็บไว้ที่หอศาสตราคม สันนิษฐานว่าอาจใช้บรรจุน้ำปัญจมหานทีที่ตักมาจากอินเดียในสมัยรัชกาลที่ ๕ และน้ำจาก ๔ สระศักดิ์สิทธิ์ในเมืองสุพรรณบุรี นอกจากนี้ ขวดเจียรไนดังกล่าวยังอาจเป็นขวดบรรจุน้ำมันสำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งอาจเกี่ยวเนื่องกับธรรมเนียมการใช้ “น้ำมัน” (anointing oil) ในพระราชพิธีราชาภิเษกของอังกฤษ ดูรายละเอียดใน บุหลง ศรีกนก, “สืบค้นร่องรอยเปิดข้อสันนิษฐานใหม่ในประวัติศาสตร์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก,” ใน ธงทอง จันทรางศุ (บรรณาธิการ), *ดวงใจในทรงจำ* (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๒), หน้า ๗๓ - ๗๔.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ใช้น้ำอภิเษกเช่นเดียวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีการตักน้ำจากแม่น้ำและแหล่งน้ำอื่น ๆ ตามมณฑลต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นแหล่งสำคัญ และเป็นสิริมงคลมาตั้งทำพิธีเสกน้ำ ณ มหาเจดีย์สถานที่เป็นหลักพระมหานครโบราณ ๗ แห่ง รวมทั้งวัดสำคัญ ๑๐ มณฑล^๔

ตารางแสดงแหล่งน้ำและสถานที่ตั้งพิธีเสกน้ำเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔

ที่	แหล่งน้ำ	สถานที่ตั้งพิธีเสกน้ำ	ความสำคัญ
๑.	ในจดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามธิบดี	พระพุทธรบาท	มหาเจดีย์สถานอยู่ในมณฑลประเทศที่ตั้งกรุงละโว้และกรุงศรีอยุธยา
๒.	ศรีสินทรมหาวิชราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระวิหารพระพุทธรชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ	มหาเจดีย์สถานอยู่ในโบราณราชธานีฝ่ายเหนือ
๓.	ไม่ปรากฏว่าทำพิธีกรรมตักน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งใด กล่าวแต่เพียงว่า	วัดพระมหาธาตุ เมืองสวรรคโลก	มหาเจดีย์สถานโบราณราชธานี ครั้งสมเด็จพระร่วงเจ้า
๔.	เป็นน้ำในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ได้ใช้เป็นน้ำอภิเษกของอดีตมหाराช	พระปฐมเจดีย์ เมืองนครชัยศรี	โบราณมหาเจดีย์ประเทศที่ตั้งนครศรีวิชัย ราชธานี
๕.	มาแต่โบราณกาล อนึ่ง ในงานนิพนธ์เรื่อง “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งกรุงรัตนโกสินทร์” ของ ม.ร.ว.แสงสุริย์ อดาวลัย	วัดพระบรมธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช	มหาเจดีย์สถานอยู่ในโบราณราชธานี ศรีธรรมราช
๖.	ได้ระบุถึงสถานที่พลีกรรมตักน้ำอภิเษก ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔ อย่างชัดเจน	วัดพระธาตุหริภุญชัย	มหาเจดีย์สถานในแคว้นไทรบุรีโบราณราชธานี ทั้งหลายในฝ่ายเหนือ คือ นครหริภุญไชย นครเขลางค์ นครเชียงใหม่ นครเชียงใหม่ นครพยาวัว และนครเชียงใหม่
๗.		พระธาตุพนม เมืองนครพนม	มหาเจดีย์สถานอยู่ในประเทศ ที่ตั้งโบราณราชธานีโคตรบูรพ์หลวง
๘.		วัดบรมธาตุ เมืองชัยนาท	วัดสำคัญในมณฑลนครสวรรค์
๙.		วัดมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์	วัดสำคัญในมณฑลเพชรบูรณ์
๑๐.		วัดกลาง เมืองนครราชสีมา	วัดสำคัญในมณฑลนครราชสีมา
๑๑.		วัดสีทอง เมืองอุบลราชธานี	วัดสำคัญในมณฑลอีสาน
๑๒.		วัดยโสธร เมืองยะเขิงเทรา	วัดสำคัญในมณฑลปราจีนบุรี
๑๓.		วัดพลับ เมืองจันทบุรี	วัดสำคัญในมณฑลจันทบุรี
๑๔.		วัดตานีนรสโมสร เมืองตานี	วัดสำคัญในมณฑลปัตตานี
๑๕.		วัดพระทอง เมืองกลาง	วัดสำคัญในมณฑลภูเก็ต
๑๖.		วัดพระธาตุ เมืองไชยา	วัดสำคัญในมณฑลชุมพร
๑๗.		วัดมหาธาตุ เมืองเพชรบุรี	วัดสำคัญในมณฑลราชบุรี

^๔ “พิธีทำนํ้ามนต์อภิเษก,” ใน จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามธิบดี ศรีสินทรมหาวิชราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๖, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หอพระสมุดสำหรับพระนครรวบรวมพิมพ์พระราชทานในารเฉลิมพระชนมพรรษา ปีฉุ พ.ศ. ๒๔๖๖), หน้า ๗๖ - ๗๙.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตั้งพิธีทำน้ำอภิเษกที่หัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ๑๘ แห่ง โดยสถานที่ตั้งพิธีทำน้ำอภิเษกเป็นสถานที่เดียวกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพียงแต่เปลี่ยนจาก วัดมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์ มาตั้งที่วัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ มณฑลมหาสารคาม และเพิ่มอีกแห่งหนึ่งที่บึงพระลานชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มณฑลร้อยเอ็ด^๕ ส่วนแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนั้น ปรากฏความโดยละเอียด ในโคลงลิลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชมหจักรีวงศ์ ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่ระบุสถานที่ตักน้ำ อภิเษกเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยที่สมบูรณ์ที่สุดเป็นครั้งแรก^๖

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พลีกรรมตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ คล้ายกับเมื่อครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว^๗ รวมทั้งตั้งพิธีทำน้ำอภิเษก ณ สถานที่เดียวกับเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพียงแต่เปลี่ยนจากวัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ เป็นวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เนื่องจากการประชุมพิจารณาดำเนินการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียร เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๓ มีมติว่า

“...การทำน้ำอภิเษกซึ่งแต่เดิมในรัชกาลก่อน ๆ กำหนดไว้ที่วัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ เนื่องด้วย เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญเมื่อครั้งที่ยังมีการบริหารราชการแบบมณฑล ต่อมาเมื่อยกเลิกระบบมณฑล แล้ว ได้พิจารณาจังหวัดที่มีความเหมาะสมและเกี่ยวข้องกับเจ้านายฝ่ายเหนือ จึงมีมติเปลี่ยนเป็นจังหวัดน่าน แทน...”^๘

เห็นได้ว่านอกจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ตามจารีตโบราณ คือ ปัญจมหานที เบญจสุทธคงคา และสระในเมืองสุพรรณบุรี แล้ว เมื่อสยามแบ่งการปกครองท้องถิ่นออกเป็นมณฑลต่าง ๆ จึงพบธรรมเนียมการนำน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในหัวเมืองของแต่ละมณฑลมาใช้เป็นน้ำอภิเษก ดังที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔ และพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๖๘ อาจเพื่อสะท้อนให้เห็นว่าทรงแผ่พระบรมเดชานุภาพไปทั่วพระราชอาณาจักร อย่างไรก็ตาม ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แม้จะได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลไปแล้ว แต่ยังคงยึดถือธรรมเนียมการตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นสำคัญ

^๕ “พิธีเสกน้ำมูรธาภิเษก,” ในรายการละเอียดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียรและเสด็จเลียบพระนครในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๘ (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งธรรม, ๒๔๙๖, สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ โปรดให้พิมพ์ในงานพระศพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัสสวาสดี วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖), หน้า ๓ - ๖.

^๖ ดูรายละเอียดแหล่งตักน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน “แหล่งเชิญน้ำอภิเษก,” ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชมหจักรีวงศ์ เมื่อพุทธศก ๒๔๖๘ (เล่มต้น) (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๒), หน้า ๓๐ - ๓๕.

^๗ ดังเช่นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่นำมาตั้งพิธีเสก ณ วัดพระพุทธรูป สระบุรี ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๗ ประกอบด้วย น้ำสรงพระพุทธรูป วัดศรีอโยธยา วัดพนัญเชิง วัดโปรดสัตว์ หนองโสน ทะเลชุบศร ท่าราบ วัดจักรศรี ครั้นถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๙ เหลือเพียงน้ำจากท่าราบและน้ำสรง รอยพระพุทธรูปเท่านั้น

^๘ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงมหาดไทย. มท.๐๒๐๑.๒.๑.๓๑.๑/๕ [๒๑]. เรื่อง การประชุมพิจารณาดำเนินการพระราชพิธีราชาภิเษก สมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียร (๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๓).

วัดพระพุทธบาท
จังหวัดสระบุรี

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
จังหวัดพิษณุโลก

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
จังหวัดสุโขทัย

วัดพระปฐมเจดีย์
จังหวัดนครปฐม

วัดพระมหาธาตุ
จังหวัดนครศรีธรรมราช

วัดพระธาตุหริภุญชัย
จังหวัดลำพูน

วัดพระธาตุพนม
จังหวัดนครพนม

วัดพระบรมธาตุ
จังหวัดชัยนาท

วัดพระธาตุแช่แห้ง
จังหวัดน่าน

วัดพระนารายณ์มหาราช
จังหวัดนครราชสีมา

วัดบึงพระลานชัย
จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดอุบลรัตนาราม
จังหวัดอุบลราชธานี

วัดตานีนรสโมสร
จังหวัดปัตตานี

วัดโสธรวราราม
จังหวัดฉะเชิงเทรา

วัดพลับ
จังหวัดจันทบุรี

วัดพระทอง
จังหวัดภูเก็ต

วัดพระบรมธาตุไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วัดมหาธาตุ
จังหวัดเพชรบุรี

วัดมหาธาตุ
จังหวัดเพชรบูรณ์

วัดพระธาตุข่อยแอ
จังหวัดแพร่

ครั้นถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้กำหนดให้มีพิธีพลีกรรมตักน้ำอภิเษกจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ๑๐๘ แห่งทั่วประเทศ^๙ และตั้งพิธีเสกน้ำในพระอารามจังหวัดนั้น ๆ ก่อนเชิญมาทำพิธีเสกรวมอีกครั้งหนึ่ง ณ วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมการเตรียมน้ำอภิเษกให้สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองในปัจจุบันที่แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดต่าง ๆ และที่สำคัญการกำหนดพื้นที่จังหวัดสำหรับพลีกรรมตักน้ำและเสกน้ำครั้งนี้ไม่ได้แบ่งจังหวัดตามหลักเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ หากแต่ได้ใช้แนวความคิดเรื่อง “อัฐทิศ” หรือทิศทั้งแปด ซึ่งอาจเกี่ยวเนื่องกับคติการถวายน้ำอภิเษกจากผู้แทนทิศทั้ง ๘ ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์

ตารางแสดงแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์และสถานที่ตั้งพิธีเสกน้ำในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๕๖๒
ที่กำหนดโดยใช้แนวความคิดเรื่อง “อัฐทิศ”

ทิศ	จังหวัด	แหล่งน้ำ	สถานที่เสกน้ำ
กลาง	กรุงเทพฯ	หอศาสตราคม พระบรมมหาราชวัง	พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม
เหนือ	กำแพงเพชร	บ่อสามแสน	พระอุโบสถ วัดคูยาง พระอารามหลวง
	แพร่	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ลำน้ำแม่คำมี บ่อน้ำวัดบ้านนันทาราม บ่อน้ำพระฤาษี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดพระหลวง	พระอุโบสถวัดพระบาทมิ่งเมือง วรวิหาร
	ลพบุรี	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดกวีศราราม ราชวรวิหาร	พระอุโบสถวัดกวีศราราม ราชวรวิหาร
	ลำปาง	บ่อน้ำเลี้ยงพระนางจามเทวี	พระอุโบสถวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระอารามหลวง
	ลำพูน	บ่อน้ำทิพย์ ดอยชะม้อ	พระวิหารวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร
	เลย	ถ้ำเพิงดิน	พระอุโบสถวัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง
	สิงห์บุรี	สระน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์เก้าต้น	พระอุโบสถวัดพระนอนจักรสีห์ วรวิหาร
	สุโขทัย	บ่อแก้ว บ่อทอง ตระพังทอง	พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชวรวิหาร
	อ่างทอง	แม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณหน้าพระอุโบสถวัดไชโย วรวิหาร	พระอุโบสถวัดไชโย วรวิหาร
	เพชรบูรณ์	สระแก้ว สระขวัญ	พระอุโบสถวัดมหาธาตุ พระอารามหลวง
	พิษณุโลก	สระสองห้อง	พระวิหารพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร
	ชัยนาท	แม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณหน้าวัดธรรมามูล วรวิหาร	พระอุโบสถวัดพระบรมธาตุ วรวิหาร
	เขียงราย	บ่อน้ำทิพย์ วัดพระธาตุคุดอยตุง	พระอุโบสถวัดพระแก้ว พระอารามหลวง
	เชียงใหม่	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดบุพพาราม อ่างกาหลวง	พระวิหารวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร

^๙ การกำหนดจำนวนแหล่งน้ำ ๑๐๘ แห่ง สำหรับพลีกรรมมาใช้เป็นน้ำอภิเษกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๑๐ สันนิษฐานว่าอาจเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องเลข ๑๐๘ ที่นิยมว่าเป็นเลขมงคล ซึ่งมักปรากฏการใช้เลขจำนวนนี้ในหลายกรณี เช่น ถายมงคล ๑๐๘ ที่ประทับรอยพระพุทธบาท การเชิญพราหมณ์เจนจบไตรเพท ๑๐๘ คน มาบริโภคข้าวมธุปายาสเมื่อพระมหาสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน จำนวนรวมแห่งคุณพระรัตนตรัย จำนวนรวมแห่งกำลังของเทวดาอัฐเคราะห์

ทิศ	จังหวัด	แหล่งน้ำ	สถานที่เสกน้ำ
	นครสวรรค์	บึงบอระเพ็ด	พระอุโบสถวัดนครสวรรค์ พระอารามหลวง
	น่าน	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดสวนตาล	พระวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง
	พระนครศรีอยุธยา	น้ำภายในพระเศียรหลวงพ่อดองสุโขทัย และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดตูม	วิหารพระมงคลบพิตร
	พะเยา	ขุนน้ำแม่ปืม น้ำตกคะ (น้ำคะ)	วิหารวัดศรีโคมคำ หรือวัดพระเจ้าตนหลวง พระอารามหลวง
	พิจิตร	แม่น้ำน่าน บริเวณหน้าพระอุโบสถวัดท่าหลวง	พระอุโบสถวัดท่าหลวง
	อุตรดิตถ์	บ่อน้ำทิพย์	พระวิหารวัดพระแท่นศิลาอาสน์ พระอารามหลวง
ใต้	กระบี่	วังเทวดา	พระอุโบสถวัดแก้วโกรวาราม
	สตูล	บ่อน้ำพุร้อนทุ่งนุ้ย	พระอุโบสถวัดชนาธิปเฉลิม พระอารามหลวง
	สงขลา	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ	พระอุโบสถวัดชัยมงคล พระอารามหลวง
	ยะลา	สระแก้ว	พระอุโบสถวัดพุทธภูมิ พระอารามหลวง
	ภูเก็ต	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดไชยธาราราม	วิหารวัดพระทอง
	พัทลุง	สระน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดดอนศาลา บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์พระบรมธาตุเขินบางแก้ว ถ้ำน้ำบนหุบเขาชัยบุรี	พระอุโบสถวัดคูหาสวรรค์
	ปัตตานี	บ่อทอง (บ่อช่างชุด) บ่อไชย บ่อฤาษี สระวังพลายบัว	พระอุโบสถวัดตานีนรสโมสร
	นราธิวาส	น้ำแบ่ง น้ำตกลิรินธร	พระอุโบสถวัดประชุมชลธารา
	นครศรีธรรมราช	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดหน้าพระลาน บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาเมือง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาชัย บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดประดู่ขาว ห้วยเขามหาชัย ห้วยปากนาคราช	พระวิหารหลวงวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร
	ตรัง	แม่น้ำตรัง บริเวณทำนบน้ำวัดประสิทธิชัย	พระอุโบสถวัดกะพังสุรินทร์ พระอารามหลวง
ตะวันออก	สุราษฎร์ธานี	แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดพระบรมธาตุไชยา ราชวรวิหาร	พระวิหารหลวงวัดพระบรมธาตุไชยา ราชวรวิหาร
	ฉะเชิงเทรา	ปากน้ำโจ้โล้	พระอุโบสถวัดโสธรวราราม วรวิหาร
	บุรีรัมย์	แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดกลาง	พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง
	ปราจีนบุรี	บ่อน้ำหน้าโบราณสถานรอยพระพุทธบาทคู่ โบราณสถานสระแก้ว	พระอุโบสถวัดบางกะเบา
	ศรีสะเกษ	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ปราสาทสระกำแพงน้อย	พระวิหารวัดมหาพุทธาราม
	สระแก้ว	สระแก้ว - สระขวัญ	พระอุโบสถวัดสระแก้ว พระอารามหลวง
	สุรินทร์	สระโบราณ บริเวณโรงพยาบาลสุรินทร์	พระอุโบสถวัดบูรพาราม พระอารามหลวงเฉลิมพระเกียรติ

ทิศ	จังหวัด	แหล่งน้ำ	สถานที่เสกน้ำ
ตะวันตก	อุบลราชธานี	บ่อน้ำโจ๊ก	พระอุโบสถวัดสุปฏิญาราม วรวิหาร
	นครปฐม	สระน้ำจันทร์ หรือสระบัว	พระวิหารหลวงวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร
	ราชบุรี	สระโกสินารายณ์	พระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ วรวิหาร
ตะวันออก เฉียงเหนือ	กาฬสินธุ์	กุดน้ำกิน	พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง
	อุดรธานี	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์คำชะโนด	พระอุโบสถวัดมัสฌิมาวาส พระอารามหลวง
	อำนาจเจริญ	อ่างเก็บน้ำพุทธอุทยาน หรืออ่างเก็บน้ำห้วยปลาแดก	พระอุโบสถวัดสำราญนิเวศ พระอารามหลวง
	หนองบัวลำภู	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดศรีคุณเมือง	พระอุโบสถวัดศรีคุณเมือง
	หนองคาย	สระมุขลินีห์ หรือสระพญานาค	พระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง
	สระบุรี	แม่น้ำป่าสัก บริเวณบ้านท่าราบ	พระมณฑปรอยพระพุทบาท วัดพระพุทบาท ราชวรมหาวิหาร
	สกลนคร	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ภูน้ำลอด	พระอุโบสถวัดพระธาตุเชิงชุม วรวิหาร
	ร้อยเอ็ด	สระชัยมงคล	พระอุโบสถวัดบึงพระลานชัย พระอารามหลวง
	ยโสธร	ท่าคำทอง	พระอุโบสถวัดศรีธรรมาราม
	มุกดาหาร	น้ำตกศักดิ์สิทธิ์ เขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์น้ำ น้ำตกแก่งช้างเนียม	พระอุโบสถวัดศรีมงคลใต้
	มหาสารคาม	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือหนองคู	พระอุโบสถวัดมหาชัย พระอารามหลวง
	ปทุมธานี	แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าวัดศาลเจ้า	พระอุโบสถวัดชินวราราม วรวิหาร
	นครราชสีมา	ต้นน้ำลำตะคอง	พระวิหารวัดพระนารายณ์มหาราช วรวิหาร
	นครพนม	สระน้ำมูรธาภิเษก หรือบ่อน้ำพระอินทร์	พระอุโบสถวัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร
	นครนายก	เขื่อนขุนด่านปราการชล บ่อน้ำทิพย์ บึงพระอาจารย์	พระอุโบสถวัดอุดมธานี
	ชัยภูมิ	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดไพรพินาศ ชีผุดแม่น้ำชี	พระอุโบสถวัดไพรพินาศ (วัดกลางเมืองเก่า)
	ขอนแก่น	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (บาราย) วัดภูประภาชัย	พระอุโบสถวัดหนองแวง พระอารามหลวง
	บึงกาฬ	พื้นที่ชุ่มน้ำบึงโขงหลง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ถ้ำพระ	พระอุโบสถวัดเซกาเจติยาราม พระอารามหลวง
ตะวันออก เฉียงใต้	จันทบุรี	สระแก้ว ธารนารายณ์ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดพลับ	อุโบสถวัดพลับ
	ชลบุรี	สระเจ้าคุณเฒ่า	พระอุโบสถวัดเขาบางทราย
	ตราด	น้ำตกธารมะยม	พระอุโบสถวัดโยธานิมิต
	ระยอง	วังสามพญา	พระอุโบสถวัดป่าประดู่ พระอารามหลวง
	สมุทรปราการ	แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าองค์พระสมุทรเจดีย์	พระอุโบสถ (หลังเก่า) วัดพิชัยสงคราม

ทิศ	จังหวัด	แหล่งน้ำ	สถานที่เสกน้ำ
ตะวันตก เฉียงเหนือ	กาญจนบุรี	สามประสบ	พระอุโบสถวัดไชยชุมพลชนะสงคราม (วัดใต้)
	ตาก	อ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล	พระอุโบสถวัดมณีบรรพต วรวิหาร
	นนทบุรี	กลางแม่น้ำเจ้าพระยาเบื้องหน้า พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร	พระอุโบสถวัดเฉลิมพระเกียรติ วรวิหาร
	แม่ฮ่องสอน	ถ้ำปลา	พระอุโบสถวัดพระธาตุดอยกองมู
	สุพรรณบุรี	สระแก้ว สระคา สระยมนา สระเกษ	พระวิหารหลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์ วรวิหาร
	อุทัยธานี	แม่น้ำสะแกกรัง (บริเวณปากคลองวัดชุมทรัพย์) สระน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ วัดมณีสถิตกปิฏฐาราม	พระอุโบสถวัดมณีสถิตกปิฏฐาราม พระอารามหลวง
ตะวันตก เฉียงใต้	ชุมพร	บ่อน้ำทิพย์ถ้ำเขาพลู	พระอุโบสถวัดชุมพรรังสรรค์ พระอารามหลวง
	ประจวบคีรีขันธ์	บ่อน้ำทิพย์ (ถ้ำเขาม้าร้อง)	พระอุโบสถวัดคลองวาฬ
	พังงา	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ถ้ำน้ำผุด	พระอุโบสถวัดประชุมโยธี พระอารามหลวง
	เพชรบุรี	ทำน้ำวัดท่าไชยศิริ	พระวิหารวัดมหาธาตุ วรวิหาร
	ระนอง	บ่อน้ำพุร้อนรักษะวาริน	พระอุโบสถวัดสุวรรณคีรีวิหาร
	สมุทรสงคราม	คลองดาวดึงษ์ (บริเวณสามแยกหน้าวัดดาวดึงษ์)	พระอุโบสถวัดเพชรสมุท วรวิหาร
	สมุทรสาคร	คลองดำเนินสะดวก (บริเวณหน้าวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร)	พระอุโบสถวัดเจษฎาราม

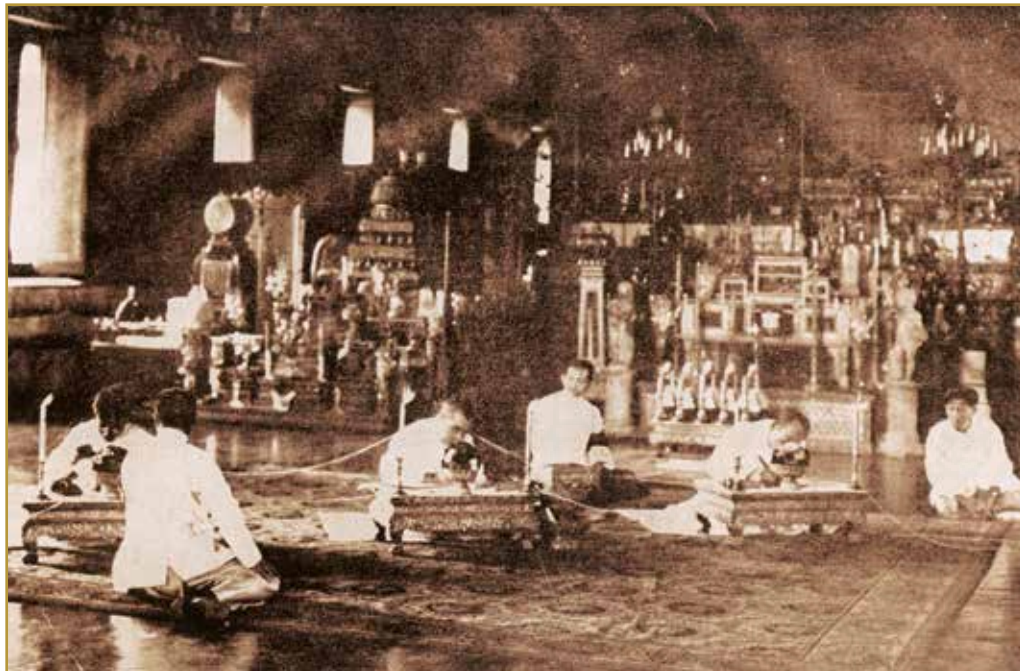
การจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล

ก่อนเริ่มการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะมีพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีรายละเอียดการปฏิบัติคล้ายกันในทุกรัชกาล โดยก่อนถึงวันพระฤกษ์ได้ตั้งพิธีเจริญพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้นเมื่อประกอบพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏตลอดจนแกะพระราชลัญจกรแล้ว พราหมณ์จะได้เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชและประดิษฐานพระสุพรรณบัฏและพระราชลัญจกรไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก่อนเชิญไปประดิษฐานบนพระแท่นมณฑลในวันเริ่มพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พืธดังกล่าวในแต่ละรัชกาลอาจมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดบางประการให้สอดคล้องกับพระราชนิยม ตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรม ดังเช่นในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พ.ศ. ๒๕๕๓ เปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งสำหรับเจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่จารึกจากเดิมที่เป็นการนั่งบนพื้นและจารึกบนตั่งเปลี่ยนเป็นการนั่งโต๊ะเก้าอี้แบบสากล รวมทั้งในบางรัชกาลยังปรากฏธรรมเนียมจารึกพระสุพรรณบัฏพระนามาภิไธย และพระนามพระบรมวงศ์ที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในวาระเดียวกันนี้ด้วย เช่น ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๙ และรัชกาลปัจจุบัน

ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเบื้องหน้าพระพุทธรูปมณฑปนิรันตปฏิมากรใช้เป็นมณฑลพระราชพิธีในการจารึกพระสุพรรณบัฏ
ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล

พิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล
เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๘

พิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล
เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พุทธศักราช ๒๔๙๓

กล่าวถึงพระปรมาภิไธยที่จารึกลงในพระสุพรรณบัฏ นับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า เป็นพระปรมาภิไธยอย่างเดียวกันหมด อาจแตกต่างกันบ้างที่การสะกดและถ้อยคำเล็กน้อยเท่านั้น อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชและสมเด็จพระบรมชนกนาถ ถวายพระนามว่า พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ และพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ภายหลังรัชกาลที่ ๔ เปลี่ยนเป็น พระพุทธเลิศหล้านภาไลย) ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ได้ทรงเปลี่ยนพระปรมาภิไธยที่เคยซ้ำกันทั้ง ๓ รัชกาล ให้มีความวิจิตรทั้งถ้อยคำและความหมาย แสดงพระคุณพิเศษแห่งพระมหากษัตริย์รัชกาลนั้น ๆ ที่สำคัญคือการเปลี่ยนคำขึ้นต้นพระปรมาภิไธยที่จารึกลงในพระสุพรรณบัฏของพระองค์เป็น “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา” รวมทั้งเพิ่มพระนามแผ่นดินหรือพระนามรัชกาลซึ่งแปลงมาจากพระนามเดิมท้าวพระปรมาภิไธยว่า “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ๑๐

ครั้นพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ทรงพระประชวรหนักใกล้สวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๑๑ จึงได้มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งแก่พระยาศรีสุนทรโวหาร (พิง) พระอาลักษณ์ เพื่อทรงวางระเบียบแบบแผนพระปรมาภิไธยสำหรับพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมา ดังนี้

๑๐ “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช พุทธศักราช ๒๓๙๔ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ชำ บุนนาค),” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๒๓.

พระพุทธรูปพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

พระพุทธรูปพระพุทธเลิศหล้านภาไลย

“...พระนามพระเจ้าแผ่นดินต่อไปนั้น รวัญอย่าให้ปนปรเมศได้ ให้จดหมายลงไว้ว่า ปรมินทร กับคำ
ที่ว่า อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี นั้นใช้ได้เหมือนกับพระองค์ท่าน ให้คงอยู่ตามเดิม แต่ถ้าพระมารดาไม่ได้
เป็นเจ้าย่าให้ใช้ กับคำที่ว่า สยามมาทิลอกยดิลก นั้นดูเพื่อเจ้อมากไป ให้แก้แต่เพียงว่า สยามาทินครวุด
เมกราชดิลก นอกนั้นก็ให้คงอยู่ตามเดิม เปลี่ยนแต่คุณวิเศษของพระเจ้าแผ่นดินตามควร...”^{๑๑}

^{๑๑} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชกรณียาสนุสรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๑),
หน้า ๓๕.

ด้วยเหตุนี้ นับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามงกุฎวิทยมหาราช เป็นต้นมา แบบแผนการถวายพระพรมาภิไธยแต่พระมหากษัตริย์จึงขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทร” และ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทร” สลับรัชกาลกันลงมาโดยลำดับ รวมทั้งพระนามแผ่นดินหรือพระนามรัชกาลท้ายพระพรมาภิไธยที่แปลงมาจากพระนามเดิม คือ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๑๒}

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระพรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ โดยเปลี่ยนวรรคต้นของพระพรมาภิไธยเป็น “สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร” ทุกรัชกาล ด้วยมีพระราชดำริว่า

“...เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาโบราณสมัยสมเด็จพระเจ้ารามเมืองอู่ทองผ่านพิภพสยามประเทศมณฑล เปนประณมบรมกษัตริย์ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แล้ว ก็นำที่สมเด็จพระราชาธิบดีซึ่งสืบราชสมบัติต่อลงมาจะทรงพระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ที่ ๓ ตามลำดับ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุที่สมเด็จพระราชาธิราชซึ่งสืบราชสมบัติต่อแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ลงมานั้น หาได้สืบสันตติวงศ์โดยตรงเป็นลำดับกันมาไม่ ส่วนในพระบรมราชวงศ์มหากษัตริย์ ...สืบสันตติวงศ์โดยตรงลงมาจนปัจจุบันนี้... ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๒ แลที่ ๓ ก็ได้ทรงพระนามสมเด็จพระรามาธิบดีต่อเนื่องกันมา ฟังมาเปลี่ยนพระราชประเพณีใช้คำอื่นนำพระนามเมื่อในรัชกาลที่ ๔ อาไศรยเหตุนี้ จึงควรเฉลิมพระพรมาภิไธย ให้ทรงพระนามสมเด็จพระรามาธิบดีทุกรัชกาลด้วย...อนึ่ง สมเด็จพระราชาธิราชซึ่งจะสืบสันตติบรมราชมหากษัตริย์ต่อไปนั้น ก็ให้ทรงพระพรมาภิไธย สมเด็จพระรามาธิบดีเป็นอาทิโดยนัยะพระราชประเพณีนี้เป็นลำดับไปตราบเท่ากัลปาวสาน” ^{๑๓}

อย่างไรก็ตาม พระราชนิยมในการขึ้นวรรคต้นพระพรมาภิไธยด้วยคำว่า “สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร” ไม่ปรากฏว่าได้จารึกลงพระสุพรรณบัฏในรัชกาลต่อ ๆ มา ครั้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ พบว่าพระพรมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังเช่นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แม้จะมีเนื้อความสั้นลงโดยไม่ปรากฏถ้อยคำแสดงพระคุณพิเศษในพระองค์เช่นที่เคยถวายตามแบบโบราณราชประเพณี อีกทั้งไม่ปรากฏพระนามแผ่นดินหรือพระนามรัชกาลท้ายพระพรมาภิไธยที่แปลงมาจากพระนามเดิม ถึงกระนั้นยังควรวรรคต้นพระพรมาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทร” ตามแบบแผนที่ปฏิบัติสืบมา

^{๑๒} พระนามแผ่นดินในรัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๗ เข้าใจว่าแปลงมาจากพระนามเดิมคือ พระองค์เจ้าทับ เจ้าฟ้ามงกุฎ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เจ้าฟ้าประชาธิปก ตามลำดับ ส่วนพระนามแผ่นดินในรัชกาลที่ ๖ คือ พระมงกุฎเกล้าฯ เข้าใจว่าแปลงมาจากพระนามเดิม “มหาวชิราวุธ” อันมีความหมายว่าผู้มีสายฟ้าเป็นอาวุธ ซึ่งสื่อความถึงพระอินทร์ผู้เป็นประมุขของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยนัยนี้จึงอาจอนุมานได้ว่าทรงเป็นประมุขของปวงชนดั่งมงกุฎที่อยู่สูงสุดเหนือเศียรเกล้าคนทั้งปวง ดูเพิ่มเติมใน ถาวร ลิกขโกศล, **ชื่อแซ่และระบบตระกูลแซ่ : อัตลักษณ์สำคัญเบื้องต้นของคนจีน** (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๙)

^{๑๓} “ประกาศเฉลิมพระพรมาภิไธย,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๓๓ (๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๙): ๒๑๕ - ๒๑๖.

พระสุพรรณบัฏจารึกพระปรมาภิไธย
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ครั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พุทธศักราช ๒๕๑๓

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร แม้จะเสด็จสวรรคตก่อนรับพระบรมราชาภิเษก แต่ได้มีการถวายพระปรมาภิไธยเฉลิมพระบรมราชอิสริยยศขึ้น ๒ วาระ คือ วาระแรก เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชถวาย นพปฎลมหาเศวตฉัตรกางกั้นพระบรมโกศ^{๑๔} อีกวาระหนึ่ง เมื่อศุภวารมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี โดยเฉลิมพระปรมาภิไธยอย่างเต็มตามโบราณราชประเพณีว่า^{๑๕}

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตรกางกั้นเหนือพระโกศพระบรมศพ
สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พร้อมกับประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย

๑๔ “ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล,” *ราชกิจจานุเบกษา* ตอนที่ ๕๔ เล่ม ๖๓ (๑๓ สิงหาคม ๒๔๘๙): ๔๓๙ - ๔๔๓.

๑๕ “ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม ๑๑๓ ตอนที่ ๑๑ ข (๘ มิถุนายน ๒๕๓๙): ๑ - ๓.

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล อดุลยเดชวิกรมมหาราธิบดียุพาลงกรณราชปริยวรรนัตดา มหิตลानเรศวรางกูร ไศศุรยสันตติวงศวิสุทฺธ วรุตมชัตติยศักดิ์อรรคอุดม จักรีบรมราชวงศนิวิฐุ ทศพิธราช ธรรมอุกฤษฏนิพนธ อดุลยภักษภาณินิหารวังสฤษฏ์ สุสาธิตบุรพาธิการ ไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ ธัญอรรคลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชนิตมางคประณตบาทบงกชยุคล อเนกนิกรชนสโมสรสมมต ประสิทธิวิรยคมโหดมบรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตรราชดิฉัตร สรรพรัฐทศทิศ วิชิตไชย สกลมไหศุรวิมมหาสวามินทร มเหศวรมหินทรมหารามาราชวโรดม บรมนาถาติอาชาวไศรย พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์ วิศิษฎศักดิ์อัครนเรศรามาริบดี เมตตากรุงณาสีตลหฤทัย อโนปมัยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิบดียุ พระอัฐมรามาธิบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

ครั้นถึงในรัชกาลปัจจุบันได้ปรากฏธรรมเนียมในการขานพระปรมาภิไธย โดยผนวกพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาราธิบดียุศรีสินทรมหาเมงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ที่ขึ้นวรรคต้นพระปรมาภิไธยด้วยคำว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาร” และลงวรรคท้ายพระปรมาภิไธยด้วยพระนามแผ่นดินที่แปลงจากพระนามเดิม รวมทั้งพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ขึ้นวรรคต้นพระปรมาภิไธยว่า “สมเด็จพระรามาธิบดียุศรีสินทร” ดังปรากฏพระปรมาภิไธยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า **พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาราธิบดียุศรีสินทรมหาเมงกุฎ** มหิศุรยภักษภาณินิหารวังสฤษฏ์ กิตติสิริสมบุรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร **พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว**

ในส่วนของพระราชลัญจกรประจำรัชกาลนับตั้งแต่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการแกะพระราชลัญจกรดังกล่าวพร้อมกันกับพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธยและดวงพระบรมราชสมภพ พบแต่เพียงข้อความกล่าวถึงการเชิญ “พระอนุโลมทำแท่ง” มาประดิษฐานพร้อมกับพระสุพรรณบัฏบนพระแท่นมณฑล^{๑๖} และมีคำอธิบายเพิ่มเติมว่าในสมัยรัชกาลที่ ๔ เปลี่ยนเป็นเชิญพระราชลัญจกรมาตั้งแทน^{๑๗} อย่างไรก็ตาม การแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาลพร้อมกับการจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธยและดวงพระบรมราชสมภพ ปรากฏหลักฐานเด่นชัดครั้งแรกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓^{๑๘}

การตั้งแท่งสถานที่ประกอบพระราชพิธี

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยรัตนโกสินทร์จัดขึ้นที่หมู่พระมหามณเฑียรเป็นสำคัญ โดยก่อนถึงการพระราชพิธีเจ้าพนักงานจะได้ตั้งแท่งมณฑลพระราชพิธีให้ครบถ้วนตามราชประเพณี นับตั้งแต่การสร้างมณฑลพระกระยาสนานที่ชาลาด้านตะวันออกพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน การตั้งแท่งเตียงแว่นฟ้าเป็นพระแท่นมณฑลประดิษฐานปูชนียวัตถุตลอดจนเครื่องบรมราชาภิเษกต่าง ๆ การตั้งแท่งพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ และพระที่นั่งภัทรบิฐ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ การตั้งแท่งพระแท่นราชบรรจถรณ์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน การตั้งแท่งเตียงพระสวดภาณวารและตู้เทียนชัย ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และการตั้งโรงพระราชพิธีพราหมณ์ เฉพาะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

^{๑๖} “พระราชพิธีมหาปราบดาภิเษกและพระราชพิธีเฉลิมพระราชมนเทียร รัชกาลที่ ๒ ปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ. ๑๑๗๑,” ใน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓), หน้า ๖๓.

^{๑๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๗.

^{๑๘} “จารึกพระสุพรรณบัฏ,” ใน **จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดียุศรีสินทรมหาเมงกุฎ** พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๔ - ๖.

หมู่พระมหามณเฑียรภายในพระบรมมหาราชวัง

พระที่นั่งไพศาลทักษิณเบื้องบูรพทิศประดิษฐานพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร

พระที่นั่งไพศาลทักษิณเบื้องประจิมทิศประดิษฐานพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้ันพญาลมहाเศวตฉัตร

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ตั้งแต่งเป็นมณฑลพระราชพิธี
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔

อนึ่ง มีผู้ตั้งข้อสังเกตถึงสถานที่ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๔ เนื่องจากได้พบหลักฐานต้นฉบับหนังสือสมุดไทยอันเป็นที่มาของพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) มีรายละเอียดกล่าวถึงสถานที่ตั้งการพระราชพิธีแตกต่างกับเนื้อความในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๑ ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์คำอธิบาย กล่าวคือ เนื้อความในต้นฉบับหนังสือสมุดไทยและต้นฉบับตัวเขียนซึ่งเป็นต้นฉบับก่อนที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงตรวจสอบชำระ ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธี ณ หมู่พระมหามณเฑียรภายในพระบรมมหาราชวัง ส่วนพระราชพงศาวดารฉบับที่ได้รับการชำระกล่าวว่าตั้งการพระราชพิธี ณ พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท

อย่างไรก็ดี ผู้ตั้งข้อสังเกตชี้ชวนให้สืบค้นต่อไปว่าเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ใช้ข้อมูลขั้นต้นจากแหล่งใดในการเรียบเรียงพระราชพงศาวดาร และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้รับข้อมูลหรือเป็นเพราะเหตุใดที่ทรงแก้ไขเนื้อความจากพระราชพงศาวดารฉบับตัวเขียน โดยได้ตั้งข้อสังเกตว่าการแก้ไขเนื้อความเกี่ยวกับสถานที่ตั้งการพระราชพิธี อาจมีนัยสัมพันธ์กับคดีว่าด้วยการนับถือพระอินทร์^{๑๙}

ภาพวาดพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทครั้งไฟไหม้ พ.ศ. ๒๓๓๒ ประกอบโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

^{๑๙} บ. บุหงามาต (นามแฝง), “ข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ. ๒๓๒๔,” ศิลปวัฒนธรรม ๔๐, ๗ (พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑๗๔ - ๑๘๑.

ฉากลายรดน้ำเล่าเรื่องพิธีอินทราชาภิเษกเคยใช้กันมุขด้านใต้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
สันนิษฐานว่าอาจเคยใช้ประดับพระที่นั่งอมรินทราชาภิเษกมหาปราสาทมาแต่เดิม

ครั้นถึงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลง
ธรรมเนียมการตั้งแต่งพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์และพระที่นั่งภัทรบิฐ ดังปรากฏรายละเอียดในพระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ ความเป็นมาว่า

“...พระที่นั่งอัฐทิศอันทำด้วยไม้มะเดื่อนั้น แต่ก่อนมาต่อเมื่อจะมีงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
จึงสร้างขึ้นสำหรับใช้ชั่วคราว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างจำหลักปิดทอง
เป็นของถาวร (สันนิษฐานว่าเมื่องานเฉลิมพระราชมณเฑียรพระอภิเนาวนิเวศ) แล้วตั้งประจำที่ไว้ในพระที่นั่ง
อนันตสมาคม พระที่นั่งอัฐทิศองค์นี้ จึงพึงใช้งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา

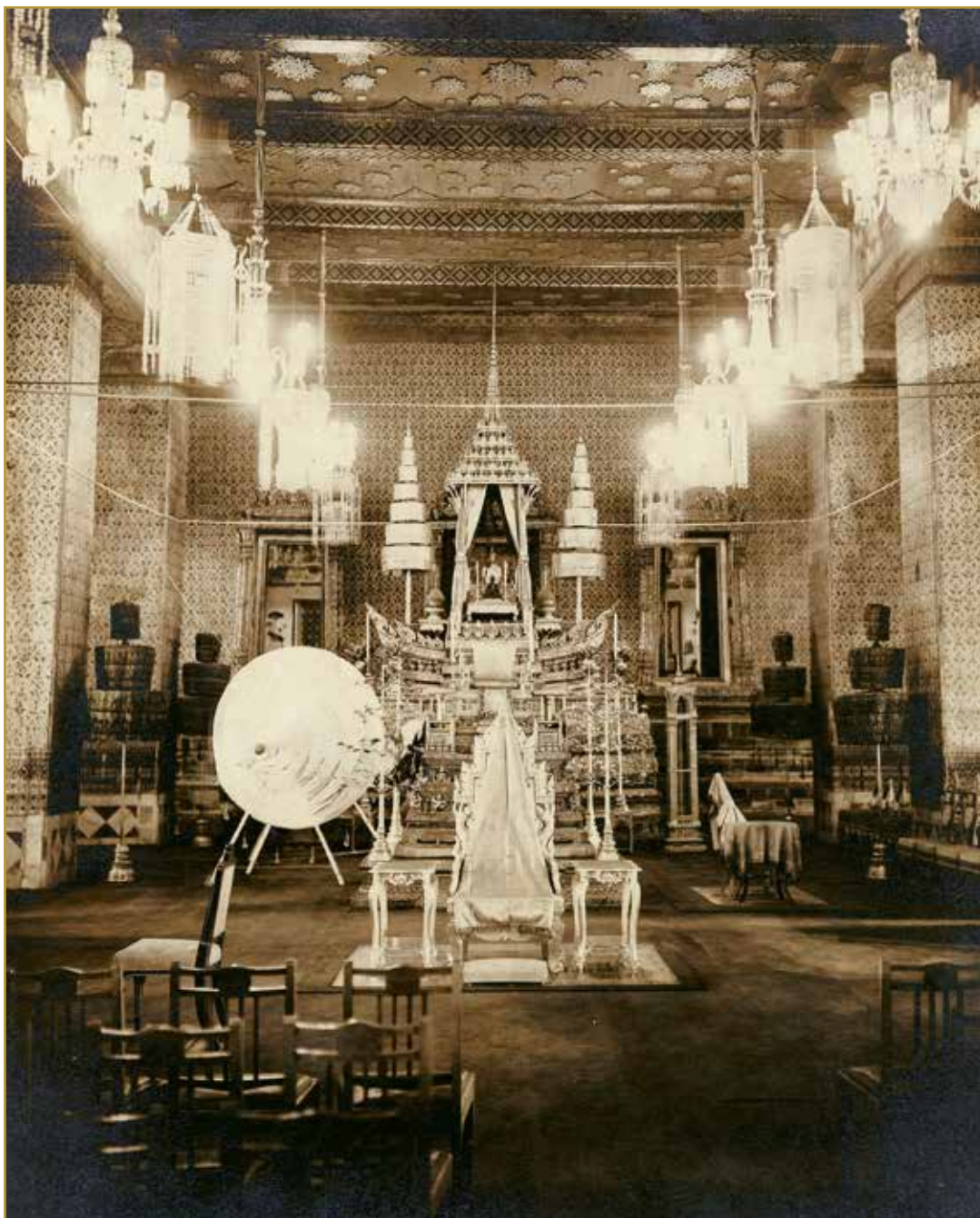
สันนิษฐานต่อเนื่องไปอีกข้อหนึ่งถึงเรื่องพระที่นั่งภัทรบิฐ เดิมก็เห็นจะสร้างขึ้นใช้เฉพาะงานเหมือน
อย่างพระที่นั่งอัฐทิศ พระที่นั่งภัทรบิฐองค์ที่ใช้ในปัจจุบันนี้ ทำด้วยถมเป็นรูปพระเก้าอี้ และมีคำกล่าวกัน
มาว่า เจ้าพระยาบวรศรีธรรมราชท้าวเวียง ก็การทำพระที่นั่งภัทรบิฐสำหรับราชาภิเษกถวายพระเจ้าแผ่นดิน
ซึ่งทรงราชาภิเษกเสร็จแล้ว ย่อมใช้วิสัยที่จะเป็นได้ พระราชอาสน์ทำด้วยถม ซึ่งเจ้าพระยาบวรได้ท้าวเวียง
มีปรากฏอีก ๒ องค์ คือพระแท่นเสด็จออกขุนนางองค์ ๑ พระราชยานองค์ ๑ จึงสันนิษฐานว่า พระที่นั่ง
ภัทรบิฐถมนี้ เดิมเจ้าพระยาบวรฯ เห็นจะสร้างเป็นพระเก้าอี้สำหรับเสด็จประทับรับแขกเมืองถวาย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระราชอาสน์ ๒ องค์ซึ่งกล่าวมาก่อน โปรดให้บูรณะ
เป็นพระที่นั่งภัทรบิฐในคราวเดียวกับทรงสร้างพระที่นั่งอัฐทิศ จึงได้เป็นคู่กันมาจนทุกวันนี้...”^{๒๐}

^{๒๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๑๕.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ และพระที่นั่งภัทรบิฐประจำไว้เป็นการถาวร ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

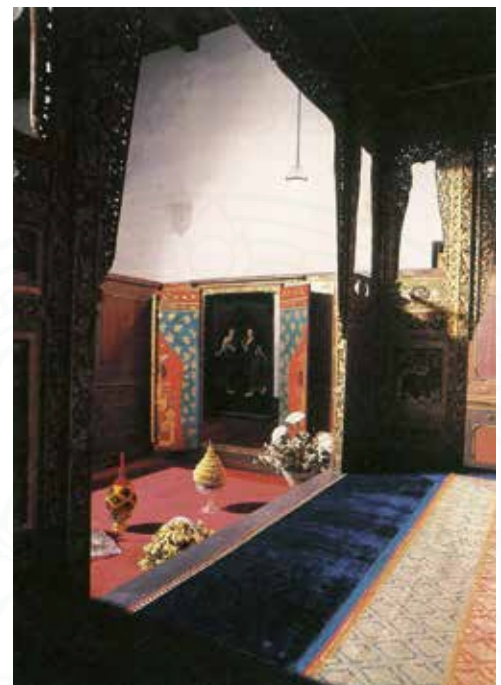
นอกจากนี้ ยังปรากฏธรรมเนียมสำคัญในการตั้งแตงนพปฎลมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยและพระแท่นราชบรรจถรณ์สำหรับการเฉลิมพระราชมณเฑียร กล่าวคือ เมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่เจ้าพนักงานจะได้เชิญพระมหาเศวตฉัตรลงซ่อมแซมและเปลี่ยนผ้าหุ้มใหม่ แล้วยกกลับขึ้นตั้งในวันแรกแห่งการบรมราชาภิเษก ดังเช่นในสมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ เจ้าพนักงานทอดพระมหาเศวตฉัตรที่แตงใหม่นั้นไว้บนขาทRAY และได้เชิญขึ้นประดิษฐานเหนือพระแท่นราชบัลลังก์พร้อมกับพระฤกษ์สงพระมูรธาภิเษก อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัชกาลที่ ๙ และรัชกาลปัจจุบัน เมื่อเจ้าพนักงานแตงพระมหาเศวตฉัตรแล้วได้เชิญพระมหาเศวตฉัตรขึ้นปักเหนือพระแท่นราชบัลลังก์ไว้พร้อม

ตามธรรมเนียมเดิมเจ้าพนักงานทอดนพปฎลมหาเศวตฉัตรไว้บนขาทRAYก่อนเชิญขึ้นปักเหนือพระแท่นราชบัลลังก์ภายในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยพร้อมกับพระฤกษ์สงพระมูรธาภิเษก

ส่วนการตั้งแต่งพระแท่นราชบรรจถรณ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานจะได้เปลี่ยนระหว่างตอนข้างเหนือกับตอนข้างใต้ตามลำดับรัชกาล ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ ตั้งพระแท่นราชบรรจถรณ์ในพระฉากข้างใต้ ครั้นในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗ ตั้งพระแท่นราชบรรจถรณ์ในพระฉากข้างเหนือ เป็นราชประเพณีที่ยึดถือสืบมา ดังปรากฏในโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชมหากักรังค์ เมื่อพุทธศก ๒๔๖๘ ความว่า

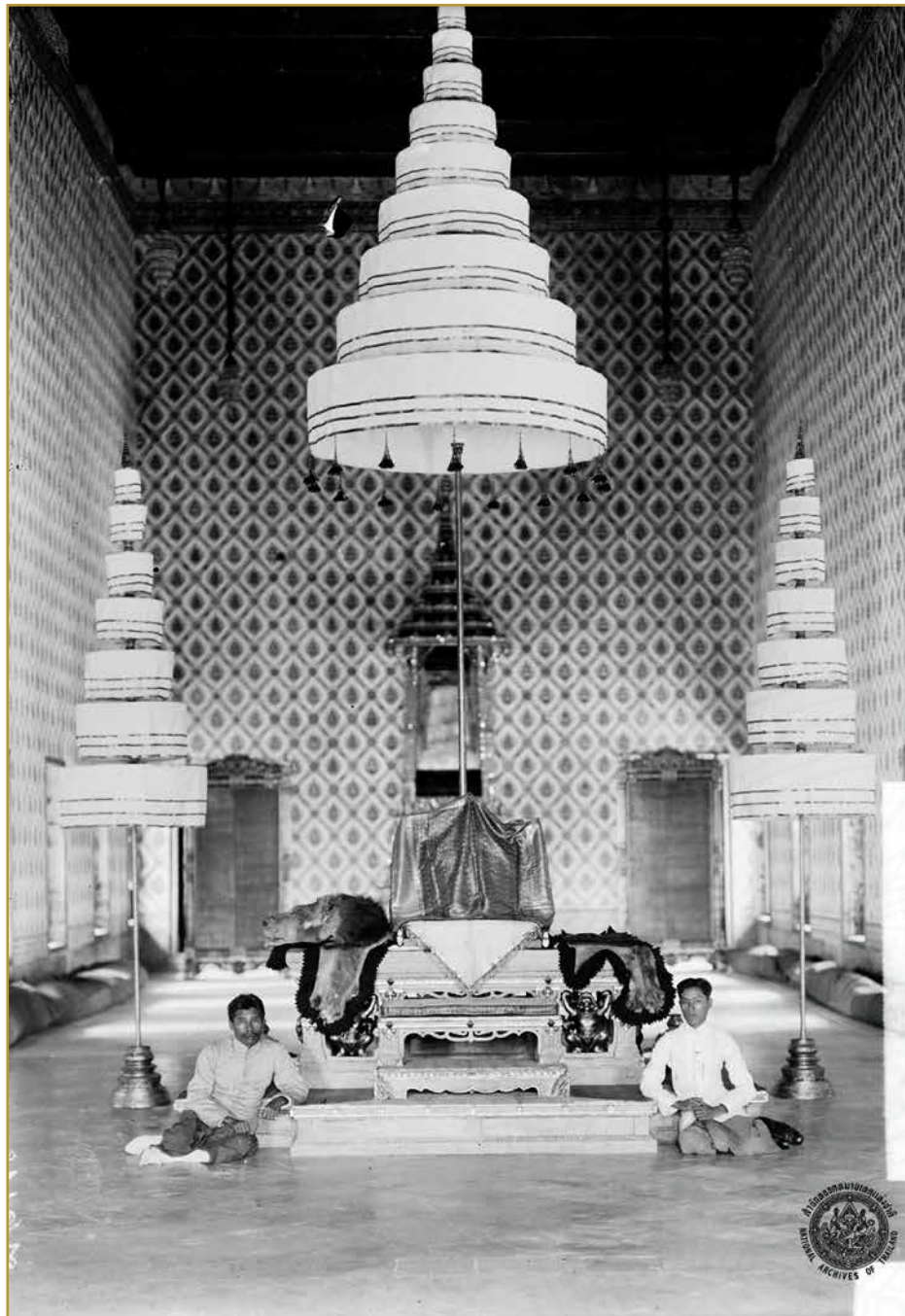
“...รัชชกาลก่อนสถิตเบื้อง	ทักษิณ
เปลี่ยนทิศเปลี่ยนแผ่นดิน	เปลี่ยนตั้ง
ตามชนบผ่านพิภพภิญ	ญาวะภาพ ณะเดียงเอย
ราชประเพณีครั้ง	กว่าร้อยพรรษา...” ^{๒๑}

นพปฎลมหาเศวตฉัตรทางกันเหนือพระแท่นราชบรรจถรณ์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

^{๒๑} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชมหากักรังค์ เมื่อพุทธศก ๒๔๖๘ (เล่มต้น) (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๒), หน้า ๔๗.

ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ปรากฏการตั้งมณฑปพระกระยาसनที่สนามสวนขวา ข้างพระที่นั่งพิมานรัตยาหน้าเขาไกรลาส ประดิษฐานพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ที่ซาลารักแร้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประดิษฐานพระที่นั่งภัทรบิฐมนังคศิลาารมราชอาสน์กลางพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตรงศูนย์ยอดพระมหาปราสาท รวมทั้งตั้งแต่งพระแท่นมณฑลและจัดสถานที่เจริญพระพุทธมนต์ก่อนการพระราชพิธี ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระที่นั่งภัทรบิฐมนังคศิลาารมราชอาสน์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระที่นั่งภัทรบิฐ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

ทั้งนี้ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์และพระที่นั่งภัทรบิฐดังกล่าวเป็นคนละองค์กับที่ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ ลักษณะเป็นรูป ๘ เหลี่ยม มีเสา ๘ เสา ดาดเพดานผ้าขาว ๘ เหลี่ยม ระบาย ๓ ชั้น ครีบทองห้อยพวงอุบะจำปาทองยอดเป็นนพปฎลเศวตฉัตร มีพระสูตรชาวcribครุยทองผูกทุกเสา ทอดราชอาสน์ผ้าขาว ส่วนพระที่นั่งภัทรบิฐนั้นได้เชิญพระแท่นมั่งคสิลาบาตรที่เชื่อว่าเป็นพระแท่นของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชครั้งกรุงสุโขทัยนำมาประกอบฐานแล้วออกนามว่า “พระที่นั่งภัทรบิฐมั่งคสิลารามราชอาสน์” ซึ่งอาจมีนัยสะท้อนถึงคติพระราชบัลลังก์ที่ใช้ในพระราชพิธีราชาภิเษกของอังกฤษ (The Coronation Chair) ทั้งยังอาจสะท้อนแนวความคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีสิทธิธรรมที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัย^{๒๒}

^{๒๒} ดูรายละเอียดการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์สุโขทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน วัชรดา ตั้งค้วานิช, “รุ่งอรุณแห่งความสุข” : การสร้างประวัติศาสตร์ ‘สุโขทัย’ พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๓๔,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

การถวายสักการะเพื่อเป็นสวัสดิมงคลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ก่อนถึงวันเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก ปราภฏกรรมเนียมที่สมเด็จพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อเป็นสวัสดิมงคลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยพบว่าหากรัชกาลก่อนเป็นสมเด็จพระบรมชนกนาถ ซึ่งพระบรมศพยังคงประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงรับบรมราชาภิเษกจะเสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะพระบรมศพเป็นปฐม ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แต่หากรัชกาลก่อนเป็นสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงรับบรมราชาภิเษกจะเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชูปถัมภ์แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพรัชกาลก่อน ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมอัฐิรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ พระบรมราชินี และสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ณ หอพระธาตุมณเฑียร จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมอัฐิรัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ และพระบรมราชินีทั้งสองรัชกาล ณ พระวิมานพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพรัชกาลที่ ๖ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท^{๒๓}

พระวิมานทอง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

^{๒๓} ไคลยลิลิตสุภาพดำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหাজักรวงศ์ เล่มต้น กล่าวถึงธรรมเนียมประการหนึ่งเมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงรับราชสมบัติแล้วจะเสด็จไปทรงเคารพพระประยูรญาติผู้ใหญ่และทรงรับพระพร โดยรัชกาลที่ ๗ เสด็จไปทรงเคารพและรับพระพร ณ ที่ประทับของพระบรมวงศ์พระองค์นั้น ๆ เช่น สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ณ วังบูรพาภิรมย์ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ วังสระปทุม เป็นต้น

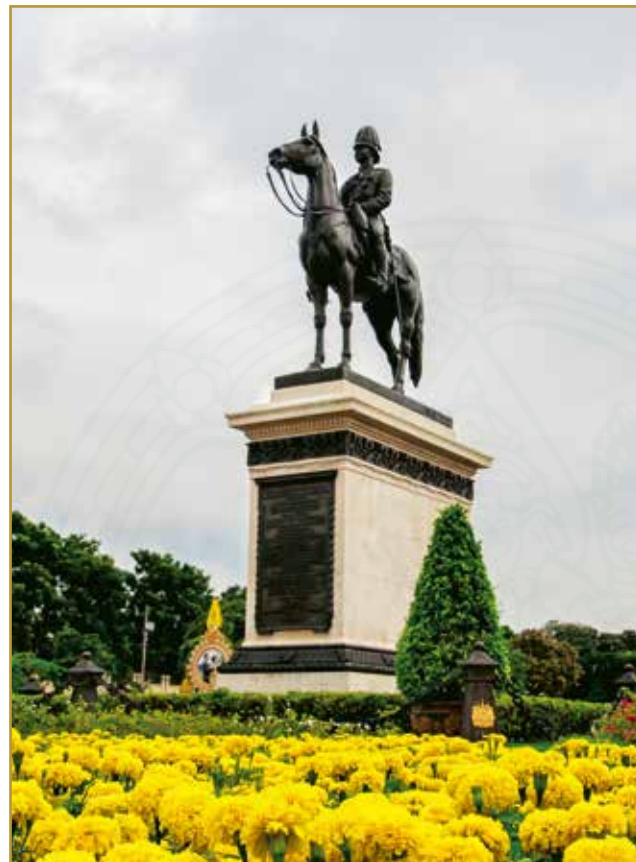
หอพระธาตุมณเฑียร

ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่จัดขึ้นภายหลังพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลก่อน จึงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี ณ หอพระธาตุมณเฑียร ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบันได้เสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะปูชนียสถานและปูชนียวัตถุสำคัญต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้

๑. พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระลานพระราชวังดุสิต
๒. พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ณ ปฐมบรมราชานุสรณ์ สะพานพระพุทธยอดฟ้า
๓. พระหลักเมืองและเทพารักษ์ ณ ศาลหลักเมือง
๔. พระพุทธปฏิมาชัยวัฒน์ รัชกาลที่ ๑ ณ หอพระสุราลย์พิมาน
๕. เทวदारักษาพระบรมเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์
๖. พระสยามเทวาธิราช
๗. เทวदारักษาพระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ
๘. พระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี ณ หอพระธาตุมณเฑียร
๙. เทวदारักษาเครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระที่นั่งพุดตานกาญจจินสิงหาสน์ พระมหาเศวตฉัตร พระแท่นราชบรรจถรณ์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ณ ปฐมบรมราชานุสรณ์ สะพานพระพุทธยอดฟ้า

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ พระลานพระราชวังดุสิต

พระพุทธรูปวิมาชัยวัฒน์ รัชกาลที่ ๑

พระวิมานประดิษฐานพระสยามเทวาริราช

พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันตกเป็นที่ประดิษฐานเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค และพระแสงราชศัสตราวุธสำคัญ

การเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก – ตั้งพิธีพราหมณ์

พิธีเจริญพระพุทธมนต์ก่อนถึงวันพระฤกษ์ทรงพระมุรธาภิเษกประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ คือ การเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้าวงด้าย จุดเทียนชัย ประกาศการพระราชพิธี เจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก พราหมณ์ถวายใบสมิต ราชบัณฑิตและโหรบูชาทิศทั้งแปด ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ ซึ่งนับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช กระทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในตอนเย็นและเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้น เป็นเวลา ๓ วัน

ครั้นตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เพิ่มพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้าวงด้ายขึ้นอีก ๑ วัน ก่อนที่จะถึงวันพิธีเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก ต้องด้วยพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราชว่า การสวดภาณวารอย่างแต่ก่อนไม่ครบ ๓ วันบริบูรณ์ เพราะจุดเทียนชัยและตั้งต้นสวดภาณวารต่อในวันที่ ๒ จึงทรงแก้ไขให้เพิ่มพิธีตั้งน้าวงด้ายมีสวดมนต์เลี้ยงพระก่อนวันงานอีกวันหนึ่ง เพื่อให้ได้จุดเทียนชัยและเริ่มสวดภาณวารในเวลาเช้า วันที่ ๑ แห่งการพระราชพิธี^{๒๔}

การตั้งแต่งตู้เทียนชัยและเตียงพระสวดภาณวารในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

^{๒๔} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๑๓ - ๑๑๔.

อนึ่ง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพิธีเจริญพระพุทธมนต์เพียงวันเดียวก่อนพระฤกษ์บรมราชาภิเษก ส่วนพิธีพราหมณ์ตั้งการพิธี ๓ วันเช่นเดียวกับครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร

ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ตัดทอนการเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวงด้ายลง ส่วนการจุดเทียนชัย การเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก และพิธีพราหมณ์กระทำเพียงวันเดียว ซึ่งได้เป็นแบบแผนในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบันด้วย

นอกจากการเพิ่มพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวงด้ายแล้ว ยังปรากฏรายละเอียดในพิธีเบื้องต้นหลายประการที่สืบเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ดังรายละเอียดในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ ความเป็นว่า

“...โปรดฯ ให้ย้ายที่พระสงฆ์ราชาคณะหมู่ใหญ่สวดมนต์จากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันตกมาสวดมนต์ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณด้วยเป็นที่ตั้งพระแท่นมณฑล แลเป็นที่ทำพระราชพิธีราชาภิเษก และเมื่อก่อนจะสวดมนต์ให้พระราชอาคันตุกะผู้จะขัตตานานประกาศเทวดาโดยพิสดารด้วย แต่คงสวดสวดปริตร และมีเลี้ยงพระทุกวันเหมือนแต่ก่อน การที่พระสงฆ์วัดราชสิทธิ์เคยสวดภาณวารในที่พระบรมมหาราชวังเปลี่ยนเป็นพระสงฆ์ธรรมยุติก ๕ รูปสวดสวดปริตรในที่พระบรมมหาราชวัง^{๒๕} แต่คงเสด็จประทับสดับพระปริตรในห้องที่พระบรมมหาราชวังอย่างเดิม ส่วนการสวดภาณวารนั้นโปรดให้ตั้งระเบียบขึ้นใหม่คล้ายกับพิธีตรุษ คือจัดที่พระสงฆ์สวดมนต์ ตั้งเตียงสวดและตู้เทียนชัยในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยอีกแห่งหนึ่ง นิมนต์พระราชอาคันตุกะสามัญเพิ่มอีกจำนวนหนึ่งมาสวดมนต์ ๓ วัน แล้วผลัดกันสวดภาณวารคราวละ ๔ รูป มีพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ นั่งปรกสวดตลอด ๓ วัน ๓ คืน...”^{๒๖}

ธรรมเนียมปฏิบัติอีกประการหนึ่งในวันเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก คือ การที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงอุทิศเครื่องพลีกรรมให้เจ้าพนักงานเชิญไปบวงสรวงเทวดา ณ สถานที่ต่าง ๆ ดังปรากฏหลักฐานชัดเจนในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๑๑ ครั้นรัชกาลต่อ ๆ มา จึงได้มีการเพิ่มเติมสถานที่บวงสรวงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบันปรากฏว่าได้เพิ่มเติมการบูชาพระเศวตฉัตรในที่ต่าง ๆ ได้แก่ พระที่นั่งวโรภาสพิมาน พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ปราสาทพระเทพบิดร ห้อง ว.ป.ร. พระที่นั่งอัมพรสถาน และพิพิธภัณฑสถานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่กางกั้นเหนือพระแท่นมณฑลศิลาบาตร

^{๒๕} ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากการเจริญพระพุทธมนต์ ณ พระแท่นราชบรรจรณ์ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานแล้ว ยังได้นิมนต์พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์บนพระแท่นที่บรรทม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเพิ่มเติมด้วย ตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสว่าพระที่นั่งองค์นี้จะได้ใช้เป็นที่พักประทับจริงต่อไป

^{๒๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๑๓.

การสร่งพระมูรธาภิเษก

ขั้นตอนปฏิบัติในการสร่งพระมูรธาภิเษกมีแบบแผนคล้ายกันในทุกรัชกาลนับตั้งแต่ทรงผลัดฉลองพระองค์เศวตพัสดร์เสด็จโดยริ้วขบวนจากหอพระสุราลัยพิมานมายังมณฑปพระกระยาसनาน ทรงจุดธูปเทียนบูชาเทวดากลางหาว แล้วเสด็จขึ้นประทับเหนือตั้งไม้อุทุมพรหุ้มผ้าขาวผืนพระพักตร์ส่องกลทิดในแต่ละรัชกาล ดังกรณีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปรพระพักตร์ทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปรพระพักตร์ทิศอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงแปรพระพักตร์ทิศบูรพา (ตะวันออก) ทั้งนี้ ปรากฏคำอธิบายถึงสาเหตุในการผินพระพักตร์ไปยังมณฑลทิศต่าง ๆ ว่า

“..ราชประเพณีสร่งพระมูรธาภิเษกมี ๒ อย่าง อย่าง ๑ ถ้าวันไหนทิศไหนเป็นสิริมงคลแล้ว เวลาสร่งสมเด็จพระมหากษัตริย์ก็ทรงแปรพระพักตร์สู่ทิศนั้นเพื่อสิริมงคลแด่พระองค์ อีกอย่าง ๑ วันสร่งจะเป็นวันใดก็ตาม เวลาสร่งทรงแปรพระพักตร์สู่ทิศบูรพา คือ ทิศตะวันออก พระราชปฏิบัติเช่นนี้เป็นพระราชปฏิบัติเพื่อสวัสดิสุขแด่ปวงชน...”^{๒๗}

นอกจากการแปรพระพักตร์ไปในมณฑลทิศต่าง ๆ แล้ว ยังปรากฏธรรมเนียมการทอดไปไม้กาลกิณีให้ทรงเหยียบซึ่งแตกต่างกันในแต่ละรัชกาลด้วย เช่น รัชกาลที่ ๖ ทอดไปกระถิน รัชกาลที่ ๗ ทอดไปตะขบ รัชกาลที่ ๘ ทอดไปอ้อ

ในส่วนของการถวายน้ำพระพุทธมนต์และน้ำเทพมนตร์ด้วยพระเต้า พระครอบ และพระมหาสังข์ต่าง ๆ นั้น โดยปกติบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้า พระราชครูพรหมณ์เจ้าพนักงานแต่ในบางรัชกาลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีบุคคลปฏิบัติหน้าที่ถวายน้ำเพิ่มเติม ดังเช่นในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้อาราธนาสมเด็จพระราชาคณะ ๓ รูปถวายน้ำพระพุทธมนต์หลังจากที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถวายน้ำพระพุทธมนต์ที่พระชนองและพระหัตถ์แล้ว รวมทั้งได้ทูลเชิญสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ถวายน้ำด้วยพระเต้าศิลาหยอดเกี้ยวที่พระชนองและพระหัตถ์ด้วย^{๒๘}

^{๒๗} “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดย หม่อมราชวงศ์ เทวธิดา ป. มาลากุล สมุหพระราชพิธี,” ใน บุญชู เจนพนัส (รวบรวมและเรียบเรียง), **ราชกิจจานุเบกษา ฉบับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช** (พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, ๒๔๙๓), หน้า ๑๓.

^{๒๘} ดูรายละเอียดเรื่องการเตรียมบุคคลในการถวายน้ำสร่งมูรธาภิเษก ใน “ปัญหาเรื่องถวายน้ำสร่ง,” ใน ราม.วชิราวุธ, **ประวัติต้นรัชกาลที่ ๖**, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๙), หน้า ๙๔ - ๑๐๒.

พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ

พระมหาสังข์เพชรน้อย

พระมหาสังข์ทอง

พระมหาสังข์เงิน

พระมหาสังข์ช้างเผือก

พระมหาสังข์สัมฤทธิ์

พระเต้าเบญจคัพย์ รัชกาลที่ ๑

พระเต้าเบญจคัพย์รอง

พระเต้าเบญจคัพย์ห้าห้อง

พระเต้าเบญจคัพย์ รัชกาลที่ ๕

พระเต้าปทุมนิมิต

ทองคำ

นาก

เงิน

สัมฤทธิ์

ทองคำ

หินอ่อน

นาก

สัมฤทธิ์

เงิน

พระเต้าห้ำกษัตริย์

พระเต้ากลีบบัวแดง

พระเต้าไกรลาส

พระเต้ากลีบบัวใหญ่

พระเต้าบัวหยกเขียว

พระเต้าศิลาจารึกอักษร

พระเต้ากลีบบัวขาวยอดเกี้ยว

พระเต้านวเคราะห์

พระเต้าเทวปฏิฐ

การถวายน้ำอภิเษก

เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงผลัดฉลองพระองค์เป็นเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์^{๒๙} แล้ว เสด็จออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร เพื่อทรงรับน้ำอภิเษกจากผู้แทนทิศทั้งแปด โดยทรงผันพระพักตร์สู่ทิศตะวันออกเป็นปฐม แต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงผันพระพักตร์สู่ทิศเหนือ และรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผันพระพักตร์สู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรก ราชบัณฑิตประจำทิศเข้าไปคุกเข่าถวายบังคมกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคล ถวายแว่นแคว้น ถวายดินแดน ถวายพุทธศาสนา และถวายประชาชนซึ่งอยู่ในทิศนั้น ๆ ให้ทรงปกป้องคุ้มครองและทำนุบำรุงแล้วจึงถวายน้ำอภิเษก ทรงรับน้ำอภิเษกด้วยพระหัตถ์แล้วทรงจิบและทรงลูบพระพักตร์ กับทรงรับด้วยพระเต้าเบญจคัพย์แล้ว จึงมีกระแสพระราชดำรัสตอบเมื่อสิ้นกระแสพระราชดำรัส พราหมณ์เป่าสังข์ พราหมณ์พิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ พราหมณ์พฤติบาตถวายน้ำเทพมนตร์ด้วยพระครอบสัมฤทธิ์ ต่อจากนั้นจึงทรงผันพระองค์ไปโดยทักษิณาวรรต ทรงปฏิบัติโดยนัยเดียวกับทิศบูรพาจนรอบพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์โดยลำดับ

แต่เดิมนับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า พราหมณ์เป็นผู้ถวายน้ำอภิเษก น้ำพระมหาสังข์ และน้ำเทพมนตร์ และนับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชบัณฑิตเป็นผู้ถวายน้ำอภิเษก พราหมณ์พิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ และพราหมณ์พฤติบาตถวายน้ำเทพมนตร์

ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นกาลสมัยที่ได้มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแล้ว จึงได้มีการเปลี่ยนผู้ถวายน้ำอภิเษกมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครอง ส่วนการถวายน้ำพระมหาสังข์ และน้ำเทพมนตร์คงเป็นพราหมณ์เช่นเดิม ส่วนผู้ถวายน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบัน ประกอบด้วยพระอนุวงศ์ ประธานองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ประธานศาลฎีกา และราชบัณฑิต

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๙๓ คือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชครูพราหมณ์น้อมเกล้าฯ ถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร ภายหลังจากที่ถวายน้ำอภิเษก ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์เป็นปฐม ก่อนเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐเพื่อทรงรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศต่อไป ธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวได้ยึดถือเป็นแบบแผนมาถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบัน อันส่งผลให้พระเศวตฉัตรที่กางกั้นเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐในรัชกาลที่ ๙ และรัชกาลที่ ๑๐ เปลี่ยนจากพระบวรเศวตฉัตรเป็นนพปฎลมหาเศวตฉัตร

^{๒๙} เฉพาะในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๔ เมื่อเสด็จมาประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์พระที่นั่งอัฐทิศ ทรงเครื่องพระภูษาฉลองพระองค์ครุยสะพักเวียงพระอังสาภายนอกล้วนด้วยเศวตพัสดุขอบขลิบทองและทรงฉลองพระบาทขาว

ตามธรรมเนียมเดิมพระที่นั่งภัทรบิฐจะกางกันด้วยพระบวรเศวตฉัตร หากแต่ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๙๓
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชครูพราหมณ์นำม่านเกล้าฯ ถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร
ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์เป็นปฐม เป็นเหตุให้ธรรมเนียมการกางกันพระเศวตฉัตรเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ
เปลี่ยนจากพระบวรเศวตฉัตรเป็นนพปฎลมหาเศวตฉัตรนับแต่นั้น

การถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ

เมื่อทรงรับน้ำอภิเษกแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระดำเนินไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ ซึ่งตามธรรมเนียมเก่านั้นพระมหाराชครูจะต้องประคองพระองค์พระมหากษัตริย์ขึ้นประทับ จากนั้น พระมหाराชครูพราหมณ์ร้ายเวทย์ สรรเสริญเปิดศิวาลัยไกรลาส กราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธย กราบบังคมทูลถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศทั้งปวง ตลอดจนเป็นผู้รับพระบรมราชโองการเป็นปฐม ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นบทบาทของพราหมณ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างเด่นชัด ดังพระบรมราชาธิบายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

“...การบรมราชาภิเษกนั้นทำได้แต่พราหมณ์พวกเดียว ถ้าผู้อื่นทำการจัญไรทั้งผู้ทำและผู้รับพราหมณ์ต้องเป็นผู้อุ้มพระเจ้าแผ่นดินขึ้นบนพระภัทรบิฐ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จขึ้นเองไม่ได้ เมื่อนั้นพราหมณ์ต้องถวายพระสุพรรณบัฏ จารึกพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ถวายพระมหามงกุฎ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระแสงอัฐมาวุธ พระเจ้าแผ่นดินจึงรับมาสดทรงแล้วพราหมณ์ต้องกราบทูลถวายแผ่นดินเชิญขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นผู้ประกาศเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินด้วยรับพระบรมราชโองการเป็นปฐม ถ้าพราหมณ์ยังไม่ได้รับพระราชโองการก่อน คนอื่นด่วนรับก็ถือว่าเป็นจัญไร...”^{๓๐}

เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

^{๓๐} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่องราชประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๖, พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพนายพงษ์เจริญ ส่งศิริ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖), หน้า ๒๐ - ๒๑.

เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๔๖๘

พระมณฑปรัตนกรัณฑ์

พานพระขันหมากสำหรับใหญ่

พานพระชั้นหมากใหญ่

พระมังสี (พานทรงรี) และซองพลู

พระแสงมีดเจียนหมาก

ขั้วพระโขนง และตลับพุทไธสิ์ผึ้ง

พระผอบทรงมณฑปสำหรับยาเส้น

พระสุพรรณศรีบัวแฉก

พระสุพรรณราช

พระสังวาลพระนพ

พระธำมรงค์มรกต

พระธำมรงค์รัตนาวุธ

พระธำมรงค์วิเชียรจินดา

พระสังวาลไพฑูรย์

พระสังวาลนพรัตน์ราชวราภรณ์

การพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการนับเป็นขั้นตอนสำคัญภายหลังจากการถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศที่มีพัฒนาการของถ้อยพระวาจาสัมพันธ์อยู่กับสภาพการเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม^{๓๑} กล่าวคือ นับแต่ปลายอยุธยาถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปฐมบรมราชโองการมีเนื้อความเดียวกัน คือ “พรรณพฤษชัยลธิ แลสิ่งของในแผ่นดินทั่วเขตพระนคร ซึ่งหาผู้หวงแหนไม่ได้ นั้น ตามแต่สมณสีพรหมณาจารย์ราชูปถัมภ์ปรารภนาเถิด” ความเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดปรากฏขึ้นในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งที่ทรงได้รับพระราชอำนาจบริหารราชการแผ่นดินโดยสมบูรณ์จากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์มีพระปฐมบรมราชโองการ ความว่า

“...ครั้งนี้ท่านทั้งปวงพร้อมใจกันยอมให้เราเป็นเจ้าครองราชสมบัติได้รับมรดกภิเษกเป็นใหญ่ในสยาม ราชูปถัมภ์ราชธานีแล้ว เราอนุญาตยอมให้โดยธรรมิกราชประเพณี พรรณพฤษชัยลธิในสยามราชูปถัมภ์ราชธานี ซึ่งไม่มีเจ้าของหวงแหนนั้น ตามแต่สมณพราหมณาจารย์ ประชาราชูปถัมภ์ทั้งปวง จะปรารภนาใช้สอย เทอญ...”^{๓๒}

ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนถ้อยคำในพระปฐมบรมราชโองการของพระองค์เป็น

“ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโมคสมบดี เป็นที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกัน อันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเทอญ”^{๓๓}

เนื้อความในพระปฐมบรมราชโองการดังกล่าวยังคงสืบเนื่องมาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”^{๓๔} ส่วนในรัชกาลปัจจุบันมีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”^{๓๕}

^{๓๑} ดูงานศึกษาวิเคราะห์พระปฐมบรมราชโองการในฐานะตัวบทที่แสดงให้เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของทฤษฎีความเป็นกษัตริย์ อำนาจอธิปไตย และทฤษฎีทางกฎหมายของสังคมไทย ใน คงศักดิ์ สุวรรณเพชร, “อ่านประวัติศาสตร์พระปฐมบรมราชโองการ (ใหม่) ค้นร่องรอยสะท้อนนัยยะทางกฎหมายและการเมืองของกษัตริย์และสยามสมัยใหม่,” *ฟ้าเดียวกัน* ๑๘, ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๓ - ๔๔.

^{๓๒} “จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกครั้งหลัง รัชกาลที่ ๕ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕ พ.ศ. ๒๔๑๖,” ใน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, *พระราชพิธีบรมราชาภิเษก* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓), หน้า ๑๓๔.

^{๓๓} *จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า ๓๖.

^{๓๔} บุญชู เจนพนัส (รวบรวมและเรียบเรียง), *ราชกิจจานุเบกษาฉบับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช พ.ศ. ๒๔๙๓* (พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๙๓), หน้า ๘๔.

^{๓๕} “ประกาศพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๔ ข (๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑.

การเสด็จออกท้องพระโรง

นับตั้งแต่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ภายหลังจากที่สมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว วันเดียวกันนั้นทรงเครื่องบรมราชาภิเษกตามธรรมเนียมเสด็จออกท้องพระโรงพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับเหนือพระที่นั่ง พุดตานกาญจจินสหาสน์ภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มุขมนตรีและเสนาบดีจตุสดมภ์ กล่าวคำกราบบังคมทูลถวายนมเกี้ยว ถวายสรรพสิ่งในราชอาณาจักรทั้งปวงตามอำนาจหน้าที่บังคับบัญชา ดังนี้

สมุหนายก กราบบังคมทูลถวายพระยาช้างต้น พระยาม้าต้น หัวเมืองเอก โท ตริ จัตวา และไพร่พลฝ่ายพลเรือน **สมุหพระกลาโหม** กราบบังคมทูลถวายพระมหาพิชัยราชรถ เรือพระที่นั่ง เรือกระบวนพร้อมเครื่องสรรพยุทกับถวายนมเกี้ยว หัวเมืองเอก โท ตริ จัตวา และไพร่พลฝ่ายทหาร **เสนาบดีจตุสดมภ์ฝ่ายวัง** กราบบังคมทูลถวายพระมหาปราสาท พระราชวัง พระราชนิเวศน์ และเครื่องสูงเฉลิมพระเกียรติยศ **เสนาบดีจตุสดมภ์ฝ่ายเวียง** กราบบังคมทูลถวายกรุงเทพพระมหานคร **เสนาบดีจตุสดมภ์ฝ่ายคลัง** กราบบังคมทูลถวายเครื่องราชพัทยาการราชสมบัติทั้งสิบสองท้องพระคลัง **เสนาบดีจตุสดมภ์ฝ่ายนา** กราบบังคมทูลถวายธัญญาหารแดนสถานลานนาทั่วพระราชอาณาจักร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมี “พระราชโองการปฏิสันถาร” ให้เจ้าพระยาเสนาบดีทั้งหลายทำนุบำรุงสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนไว้ให้ดี เพื่อประโยชน์ที่จะป้องกันรักษาแผ่นดินทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและประชาชนสืบไป^{๓๖}

ครั้นถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าทั้งปวงกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล และสำแดงความจงรักภักดี แทนการกราบบังคมทูลถวายสรรพสมบัติตามจารีตโบราณ ส่วนกระแสพระราชดำรัสตอบมีข้อความโดยสรุปทรงขอบพระทัยและขอบใจและทรงขอให้ทุกคนพร้อมกันปฏิบัติราชการแผ่นดินเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระบวรพุทธศาสนาและราชอาณาจักรกับเพื่อความสมบูรณ์พูนสุขของอาณาประชาราษฎร์ ธรรมเนียมการถวายพระพรชัยมงคลในลักษณะดังกล่าวปฏิบัติสืบเนื่องมาถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๓๖} ดูประเด็นเรื่องความหมายของ “พระปฐมบรมราชโองการ” และ “พระราชโองการปฏิสันถาร” ใน บันทึก ลือชัยชาญ, “ ‘พระปฐมบรมราชโองการ’ กับ ‘พระราชโองการปฏิสันถาร’ แตกต่างกันอย่างไร,” ศิลปากร ๖๐, ๓ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑๐๔ - ๑๑๕.

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกมหาสมาคม เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

ภายในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารสุริยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียร รว พ.ศ. ๒๔๑๒
ทอดพระแท่นออกขุนนางเบื้องหน้าพระแท่นราชบัลลังก์ตามธรรมเนียมโบราณ

อนึ่ง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ เสนาบดี และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้ากราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลและสำแดงความจงรักภักดีเฉพาะพระพักตร์หน้าพระที่นั่งภัทรบิฐมนัคนคริลารัตนสิงหาสน์ แล้วจึงเสด็จออกมหาสมาคม ณ มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแทนการเสด็จออกท้องพระโรงพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับเหนือพระราชอาสน์ภายในบุษบกข้าราชการบริพารกราบบังคมทูล ๓ ลา เจ้ากรมพระอาลักษณ์กราบบังคมทูลแสดงความสวามิภักดิ์แทนทั้งฝ่ายพลเรือนและฝ่ายราชสำนัก มีกระแสพระราชดำรัสตอบแล้วจึงเสด็จขึ้น

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลในนามคณะรัฐมนตรีและข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ส่วนประธานรัฐสภาเป็นผู้กล่าวคำถวายพระพรในนามประชาชน โดยในส่วนของพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะบุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคลพร้อมกัน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตามลำดับดังนี้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กราบบังคมทูลพระกรุณา ถวายพระพรชัยมงคลในพระนามพระบรมวงศานุวงศ์

พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลในนามคณะรัฐมนตรี ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน และราษฎรทุกหมู่เหล่า

นายพรเพชร วิชิตชลชัย ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลในนามสมาชิก สภานิติบัญญัติแห่งชาติ

นายซีพี จุลมนต์ ประธานศาลฎีกา กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลในนามของข้าราชการตุลาการ

อนึ่งในการเสด็จออกมหาสมาคมนี้ปรากฏธรรมเนียมการเทียบพระราชพาหนะต่าง ๆ ซึ่งสันนิษฐานว่าสืบเนื่องมาจากการถวายสรรพสิ่งของทั้งปวงในราชอาณาจักรตามจารีตโบราณ กล่าวคือ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๕๓ เทียบพระราชเชนทรยานและพระยาช้างต้นที่เกย พระยาม้าต้นยืนที่สนามหญ้าหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๖๘ เทียบพระยาช้างต้นผูกเครื่องพร้อมอย่างคชพาหนะละคอกที่เกยหน้าพระที่นั่งดุสิตดาภิรมย์ด้านตะวันตก พระยาม้าต้นอยู่ที่สนามหญ้าหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก พระที่นั่งราเชนทรยานเทียบอยู่ที่เกยพระที่นั่งดุสิตดาภิรมย์ด้านเหนือ

ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๙๓ นอกจากการเทียบพระยาช้างต้น พระยาม้าต้น และพระที่นั่งราเชนทรยานแล้ว ปรากฏการเทียบเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ณ ท่าราชวรดิฐ และเทียบรถยนต์พระที่นั่ง ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ครั้นถึงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๕๖๒ เจ้าหน้าที่เทียบเฉพาะพระที่นั่งราเชนทรยานที่เกยพระที่นั่งดุสิตดาภิรมย์ เทียบรถยนต์พระที่นั่งที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และเทียบเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ที่ท่าราชวรดิฐ

ธรรมเนียมการเสด็จออกท้องพระโรงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่จำแนกได้เป็น ๓ ช่วงดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นความคลี่คลายของจารีตประเพณีที่อาจมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางการเมืองการปกครอง กล่าวคือ การที่เสนาบดีเป็นผู้กราบบังคมทูลน้อมเกล้าฯ ถวายสรรพสิ่งทั้งปวงที่เนื่องกับอำนาจหน้าที่ของตน แสดงให้เห็นบทบาทที่สำคัญของกลุ่มขุนนางในการบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงต้นรัชกาลที่ ๕ อย่างไรก็ตาม เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ส่งผลให้บทบาทของขุนนางแบบจารีตลดน้อยลง และอาจเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมที่เสนาบดีกราบบังคมทูลถวายสรรพสิ่งต่าง ๆ เนื่องจากสรรพสิ่งทั้งปวงที่เคยเป็นสัญลักษณ์ของการกระจายอำนาจในหมู่เสนาบดีทั้ง ๖ ตำแหน่ง ได้ถูกผนวกรวมไว้กับองค์พระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์แล้ว การเปลี่ยนแปลงรูปแบบธรรมเนียมดังกล่าวปรากฏอีกครั้งหนึ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่งผลให้ผู้แทนอำนาจทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการเป็นผู้มีบทบาทในการถวายพระพรชัยมงคล

ข้าราชการฝ่ายในถวายตัว – สถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี

ภายหลังการเสด็จออกท้องพระโรงซึ่งแต่เดิมเป็นการเฉพาะของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายหน้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระที่นั่งไพศาลทักษิณและประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐอีกครั้งหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ท้าวนาง ข้าราชการสำนักฝ่ายใน ฝ่ายทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกับทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนถวายตัว ในการนี้ ท้าวนางผู้ใหญ่ในพระราชสำนักกราบบังคมทูลถวายสืบทอดพระก่านัลตามราชประเพณี

การถวายสืบทอดพระก่านัลนี้เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบเนื่องมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กระทั่งถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนธรรมเนียมการถวายสืบทอดพระก่านัลเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลแทน

การยกเลิกพิธีถวายสืบทอดพระก้านี้มีผู้สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะทรงได้รับแนวความคิดแบบตะวันตกที่ต่อต้านการมีภรรยาหลายคน ด้วยวัฒนธรรมตะวันตกประการหนึ่งคือ การยกย่องให้เกียรติสตรีและการนิยมมีภรรยาเพียงคนเดียว ดังที่ปรากฏว่าทรงตั้งพระราชหฤทัยตั้งแต่แรกที่จะมีพระมเหสีเพียงองค์เดียว^{๓๗} แนวความคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลต่อ ๆ มาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีเพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากการกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ต่อจากนั้นพระราชวงศ์ฝ่ายในจึงกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลแด่ทั้งสองพระองค์ ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงปฏิบัติเช่นเดียวกับครั้งรัชกาลที่ ๗ เฉพาะการถวายพระพรชัยมงคลเท่านั้นที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ฝ่ายหน้ากราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลในนามพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ประทับพระเก้าอี้แวดล้อมด้วยเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ในการสถาปนาพระอิสริยยฐานันดรศักดิ์เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๔๖๘

^{๓๗} ศราวุฒิ วัชรปะปัติ, “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๗.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาชัยนาทนเรนทร
กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลในนาม
พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน

อย่างไรก็ตาม ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ต่อจากที่ทรงรับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการ และทรงหลังทักษิณทกตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ ก่อนเสด็จออกมหาสมาคมรับการถวายพระพรชัยมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกและถวายบังคมสมเด็จพระบรมราชบุพการี

ตามธรรมเนียมเดิมนั้น เมื่อเสร็จการถวายสืบทองพระกำนัลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเฉลิมพระราชมณเฑียรก่อน แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อนที่ยังคงประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท บางรัชกาลเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธรูปมณฑลรัตนปฐมากร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามก่อน แล้วจึงเสด็จมาถวายบังคมพระบรมศพ

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระโกศพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาประดิษฐาน ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อที่จะได้ถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการีในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปถวายเครื่องนมัสการพระพุทธรูปมณฑลรัตนปฐมากร แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

อย่างไรก็ตาม การประดิษฐานพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชาบุพการี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปรากฏเฉพาะในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๓๙๔ ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลต่อๆ มา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพรัชกาลก่อน ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๑๖ พ.ศ. ๒๔๙๓ และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งประกอบพระราชพิธีภายหลังการถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลก่อน จึงปรากฏเฉพาะการประดิษฐานพระโกศพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชาบุพการีเท่านั้น

นอกจากการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรและถวายบังคมพระบรมศพพระบรมอัฐิ พระอัฐิ แล้ว ครั้นถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มพิธีประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งอาจเกี่ยวเนื่องกับแนวความคิดเรื่องบทบาทของพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมความมั่นคงของชาติที่ได้รับการขบเน้นอย่างเด่นชัดในสมัยรัชกาลที่ ๖^{๓๔} ด้วยเหตุนี้จึงเป็นธรรมเนียมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่จะต้องประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกเป็นปฐม ก่อนเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระบรมราชอิสริยยศไปถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิ และพระบรมศพ^{๓๕}

อนึ่ง ในบางรัชกาลนอกจากเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพ พระบรมอัฐิ พระอัฐิแล้ว ยังได้เสด็จไปถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่พระบรมราชาบุพการีที่ทรงเคารพด้วย ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นหลัง ได้เสด็จไปเฝ้าและถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่สมเด็จพระบรมราชาตามหัตถิกาเธอ กรมพระยาสุดาร์ตน์ราชประยูร ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไปเฝ้าและถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

การเฉลิมพระราชมณเฑียร

การเฉลิมพระราชมณเฑียรนับตั้งแต่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทำเป็นลำดับต่อการถวายสิบบองพระก้านลหรือหลังจากที่เสด็จออกให้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในถวายพระพรชัยมงคลก่อนเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรและถวายบังคมสมเด็จพระบรมราชาบุพการี

ครั้นถึงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา พบว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบการเฉลิมพระราชมณเฑียรหลังจากที่ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกและถวายบังคมสมเด็จพระบรมราชาบุพการีแล้ว โดยในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประกอบพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรในช่วงค่ำวันเดียวกับการบรมราชาภิเษก ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบการเฉลิมพระราชมณเฑียรในช่วงค่ำของวันรุ่งขึ้น

^{๓๔} Walter F. Vella, *Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism* (Honolulu HI: The University Press of Hawaii, 1978), p. 216.

^{๓๕} ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบัน หลังจากทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปยังปราสาทเทพบิดร เพื่อถวายราชสักการะพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระบรมราชอิสริยยศไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ขั้นตอนการเฉลิมพระราชมณเฑียรบริเวณส่วนที่ประทับจะเป็นหน้าที่รับผิดชอบของข้าราชการสำนักฝ่ายในเป็นสำคัญ โดยพระมหากษัตริย์เสด็จเข้าริ้วกระบวนนางเชื้อพระวงศ์เชิญเครื่องราชูปโภคและเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียร ประทับขึ้นรอบพระมหามณเฑียรและเสด็จไปยังห้องพระบรรทม ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน จากนั้น พระบรมวงศ์และท้าวนางฝ่ายในทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงหขางข้างเผือก จันทมาททองคำ และกัญแจทองคำ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเอนพระองค์ลงบรรทมบนพระแท่นราชบรรจถรณ์เป็นพระฤกษ์ก่อนที่พระบรมวงศ์อาวุโสฝ่ายในจะถวายพระพร

อนึ่ง การเฉลิมพระราชมณเฑียรในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏธรรมเนียมปฏิบัติบางประการที่แตกต่างไปจากรัชกาลก่อน ๆ คือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการบริพารฝ่ายหน้าปฏิบัติหน้าที่ผู้เชิญเครื่องราชูปโภค เครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียร ปลอดพระแท่นบรรทมตลอดจนเป็นผู้ทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงหขางข้างเผือก จันทมาททองคำ และกัญแจทองคำ^{๔๐} นอกจากนั้น ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างไก่แจ้ขาวและวิฬาร์ อันเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียรจำลองขึ้นใช้แทนด้วย^{๔๑}

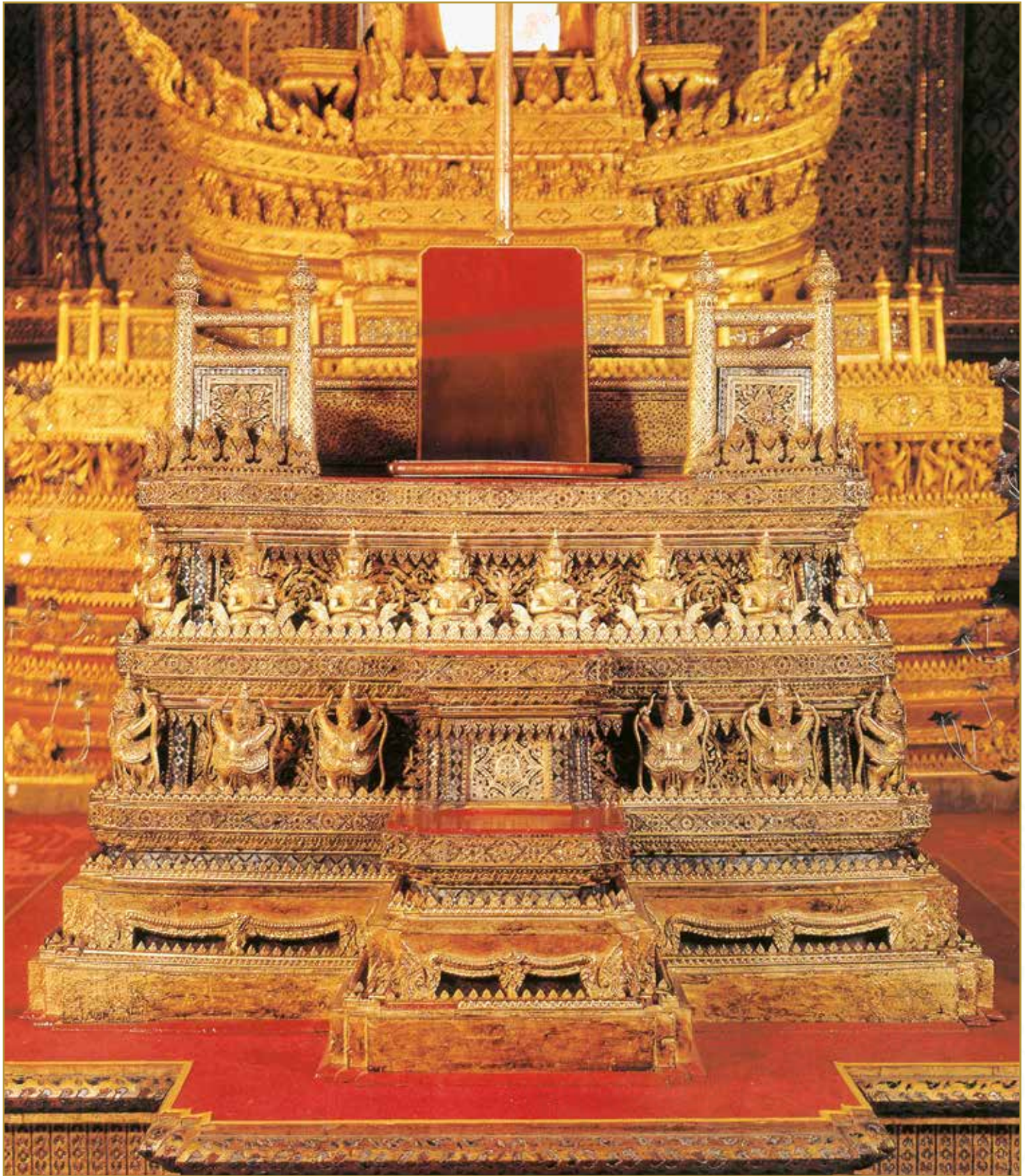
การถวายดอกไม้ธูปเทียนและทรงสดับพระธรรมเทศนาบรมราชาภิเษก

ภายหลังจากวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายดอกไม้ธูปเทียนเพื่อแสดงความจงรักภักดี อีกทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพิธีสถาปนาสมณศักดิ์เป็นปฐมฤกษ์ในรัชกาล เรียกพระสงฆ์ที่ได้รับการสถาปนาในการพระราชพิธีนี้ว่า “พระราชาคณะฤกษ์” ตลอดจนถึงพิธีสถาปนาฐานันดรศักดิ์พระราชวงศ์และพระราชทานบรรดาศักดิ์เสนาบดีผู้ใหญ่ ซึ่งพบทั้งที่ปฏิบัติต่อเนื่องกับการพระราชพิธีหรือโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนไปทำในปีถัด ๆ ไป ดังเช่น การสถาปนาพระเกียรติยศพระบรมวงศานุวงศ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพบหลักฐานจดหมายเหตุอาลักษณ์กล่าวว่าต้องรอให้เสร็จศึกพม่าจึงได้เริ่มการสถาปนา^{๔๒} ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการสถาปนาพระบรมวงศ์เป็นพิธีต่อเนื่องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

^{๔๐} “ที่ ๑๐/๒๕๖๒ หมายถึงกำหนดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๓ ข (๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๕๑ - ๕๒.

^{๔๑} ชาลี นวธราดล, “นี่คือการทำงานครั้งประวัติศาสตร์ สาธิต ไชยพงษ์ นายช่างผู้ทำไก่แจ้ขาว,” ใน ธงทอง จันทรางศุ (บรรณาธิการ), **ดวงใจในทรงจำ** (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๒), หน้า ๓๐๒ - ๓๐๗.

^{๔๒} “การอันเนื่องต่อพระราชพิธีบรมราชาภิเษก,” ใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **พระราชพงษาวดาร กรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๒** (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๒.

ตามธรรมเนียมเดิมทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานตั้งแต่งพระแท่นมหาเศวตฉัตรในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
เป็นอาสน์สำหรับพระสงฆ์ขึ้นแสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

นอกจากนี้ ยังปรากฏธรรมเนียมการแสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งปรากฏหลักฐานว่า ธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวจัดขึ้นครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำริว่าจัดขึ้นตามพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช^{๔๓} และยึดถือเป็นแบบแผนสืบเนื่องมาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทุกรัชกาล^{๔๔}

**ตารางแสดงรายละเอียดหัวข้อพระธรรมเทศนาและพระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนา
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๕ - รัชกาลที่ ๗ และรัชกาลที่ ๙ - รัชกาลที่ ๑๐**

รัชกาล	หัวข้อพระธรรมเทศนา	พระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนา
รัชกาลที่ ๕	ทศพิธราชธรรม + จักรวรรดิวัตร เทศนาว่าด้วยพระราชพงศาวดาร เทศนามงคลสูตร เทศนารัตนสูตร	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) กรมหมื่นบวรวัชรีย์สุริยพันธ์ พระสาสนโสภณ วัดราชประดิษฐ สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ วัดประยุรวงศาวาส
รัชกาลที่ ๖	มงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร เทวตาทิสนกถา ทศพิธราชธรรม + สังคหวัตถุ + จักรวรรดิวัตร	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ พระพิมลธรรม พระธรรมวโรดม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวรโธ
รัชกาลที่ ๗	มงคลสูตร + รัตนสูตร + กรณียเมตตสูตร เทวตาทิสนกถา + จักรวรรดิวัตร + ทศพิธราชธรรม	พระสาสนโสภณ วัดเทพศิรินทราวาส พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
รัชกาลที่ ๙	มงคลสูตร + รัตนสูตร + เมตตสูตร เทวตาทิสนกถา + ทศพิธราชธรรม + จักรวรรดิวัตร	สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช
รัชกาลที่ ๑๐	ทศพิธราชธรรมจริยาทิกถา	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

^{๔๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ (พระนคร: โรงพิมพ์ปรีชาธรรมกิจ จำกัด, ๒๔๙๓), พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอดิสรย์สุริยาภางทรงพิมพ์ในงานฉลองพระชันษาครบ ๕ รอบ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓), หน้า ๑๐๑.

^{๔๔} ดูรายละเอียดการวิเคราะห์ความสำคัญของการแสดงพระธรรมเทศนาบรมราชาภิเษกในฐานะตัวบ่งชี้ด้วยพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ ภายใต้บริบทการก่อรูปของรัฐสยามใหม่ ใน ทัดพล พูลสุวรรณ, “อ่าน ‘พระธรรมเทศนาบรมราชาภิเษก’ ในฐานะตัวบ่งชี้ด้วยพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์,” ศิลปวัฒนธรรม ๔๐, ๗ (พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑๑๔ - ๑๓๘.

การเสด็จออกรับการถวายพระพรชัยมงคลจากคณะทูตานูทูต ผู้แทนคณะบุคคลทางศาสนา ผู้แทนคณะพาณิชย์ และอาณาประชาราษฎร

นับตั้งแต่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะทูตานูทูต ผู้แทนคณะพาณิชย์ และผู้แทนคณะบุคคลทางศาสนา เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ณ ท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท จากนั้นเสด็จออกมุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาณาประชาราษฎรเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ครั้นถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนคณะพาณิชย์และผู้แทนคณะบุคคลทางศาสนาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ณ ท้องพระโรง พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ก่อนเสด็จออกสัหบัญชรพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท เพื่อทรงรับการถวายพระพรชัยมงคลจากอาณาประชาราษฎรทุกหมู่เหล่า^{๔๕} ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะผู้แทนพาณิชย์และศาสนาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รวมทั้งเสด็จออกสัหบัญชร ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท แล้วจึงเสด็จออกให้คณะทูตานูทูตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ณ ท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท^{๔๖}

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ด้านในกำแพงพระบรมมหาราชวัง

^{๔๕} แต่เดิมจะจัดที่มุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเช่นเดียวกับครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่พิจารณาแล้วสถานที่ดังกล่าวคับแคบจึงเปลี่ยนเป็นเสด็จออกสัหบัญชรพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ดูใน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มท. ๐๒๐๑.๒.๑.๓๑.๑/๕ [๒๔] เรื่อง รายงานการประชุมกำหนดการพระราชพิธีราชาภิเษก ณ ห้องประชุมสำนักพระราชวัง ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๓.

^{๔๖} “ที่ ๑๐/๒๕๖๒ หมายกำหนดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๓ ข (๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๒๕ - ๒๖.

ห้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประดิษฐานพระที่นั่งพุดตานถม ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร

ธรรมเนียมปฏิบัติเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครอันเป็นธรรมเนียมมีมาแต่อินเดียโบราณ โดยมีลักษณะเป็น “การประทักษิณ” ตามคติศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูโบราณ ความสำคัญของการเลียบพระนครอาจสังเกตได้จากคัมภีร์อัคณิปุราณะและคัมภีร์มานสาร์ที่กล่าวว่า พระราชพิธีราชาภิเษกจะสำเร็จบริบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงประทักษิณรอบเมือง ^{๔๗}

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้อาณาประชาราษฎร์ที่ไม่มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในพระบรมมหาราชวัง ได้มีโอกาสเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทชมพระบารมี และมีโอกาสแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ ทั้งยังมุ่งหมายที่จะให้พสกนิกรทั่วปวงได้เห็นเดชานุภาพอันเกรียงไกรที่ส่งเสริมพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์ ^{๔๘}

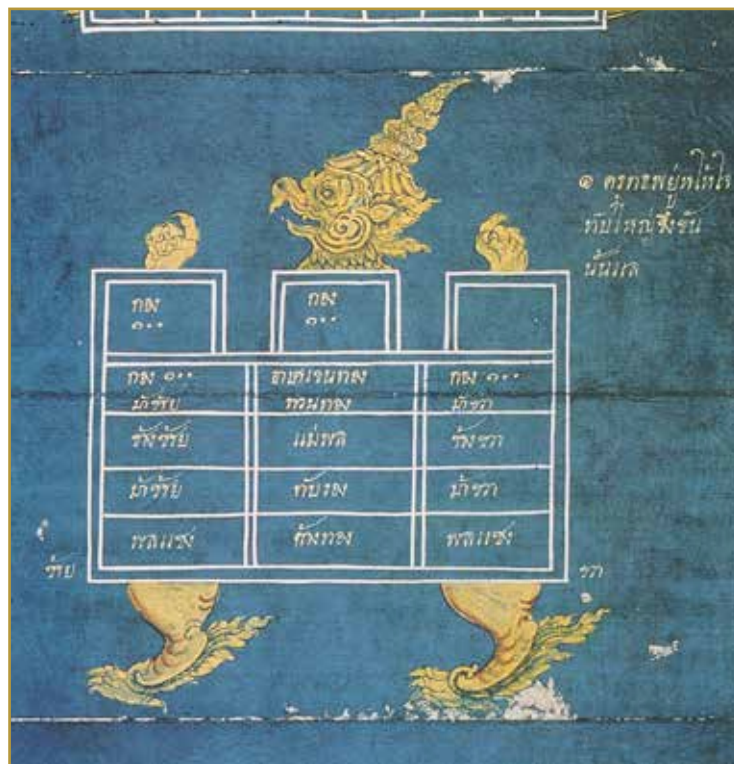
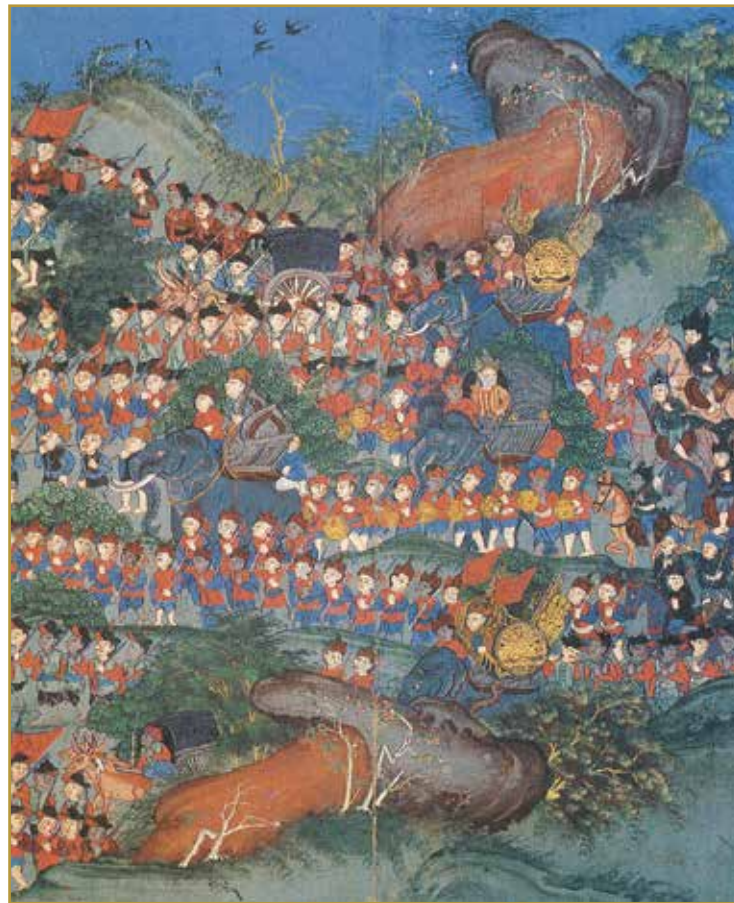
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระวินิจฉัยสันนิษฐานเกี่ยวกับธรรมเนียมการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร ไว้ว่า

“...ประเพณีการเลียบพระนครแห่งเสด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่คล้ายกับยกกองทัพ ผิดกับกระบวนแห่งเสด็จในการพิธีอื่นทั้งนั้น ชวนให้สันนิษฐานว่าประเพณีเดิมเห็นจะเสด็จเลียบถึงเมืองที่รายรอบมณฑลราชธานี ต้องเสด็จโดยทางบกบ้าง ทางเรือบ้าง และประทับรอนแรมเป็นระยะไปหลายวันจนกว่าจะรอบมณฑลราชธานี เพื่อบำรุงความสามัคคีและให้ประจักษ์พระเดชานุภาพแก่ประชาชนทั้งหลาย ครั้นนานมาเห็นเป็นการลำบากโดยมิจำเป็น จึงย่นระยะทางลงเป็นเพียงเลียบพระนครราชธานี แล้วย่อลงมาอีกชั้นหนึ่ง คงแห่งเสด็จเลียบรอบกำแพงพระนครแต่ทางเรือ ส่วนทางบกเป็นแต่แห่งเสด็จเลียบรอบบริเวณพระราชวัง เห็นจะเป็นอย่างนี้มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถึงกระนั้นกระบวนแห่งเสด็จเลียบพระนครยังกำหนดจำนวนพลถึง ๑๐๐๐๐ เป็นอย่างต่ำ และพึงสังเกตเห็นเค้าเงื่อนกองทัพได้ในรั้วกระบวนแห่งที่กรมทหารทุกหมู่เหล่าตลอดจนข้าราชการที่เป็นตำแหน่งแม่ทัพนายกองเข้าเป็นตราไว้ในกระบวนทั้งสิ้น ไม่ใช่แต่ข้าราชการในราชสำนักเท่านั้น...” ^{๔๙}

^{๔๗} เจมส์ แฮสติงส์, อภิเษก (Abhiseka), สารานุกรมศาสนาและชาติพันธุ์ เล่ม ๑ (Encyclopedia of Religion and Ethics Vol. 1) อ้างถึงใน ควอริช เวลส์, สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์ (แปล), พระราชพิธีแห่งกรุงสยาม ตั้งแต่โบราณกาล ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ (กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์, ๒๕๖๒), หน้า ๑๐๙.

^{๔๘} ม.ร.ว. แสงสุริย์ ลดาวัลย์, กระบวนพยุหยาตรา (กรุงเทพฯ: พุทธบูชาการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑ - ๒.

^{๔๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๔๙ - ๑๕๐.

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค
เชื่อว่าคลี่คลายรูปแบบมาจากการจัดกระบวนทัพในการพระราชสงครามตามตำราพิชัยสงคราม

ขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์อย่างน้อยนับตั้งแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏเฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคเท่านั้น^{๕๐} ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายว่า เส้นทางขบวนแห่เริ่มออกจากพระบรมมหาราชวังทางประตูวิเศษไชยศรี เวียนประทักษิณพระบรมมหาราชวังเลี้ยวตรงป้อมเผด็จดัสกร แล้วตรงไปยังสะพานข้ามคลองตลาด แล้วเลี้ยวกลับมาทางริมกำแพงพระนครมาทางท้ายสนามเข้าถนนหน้าวังที่ท่าพระแล้วเลี้ยวกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังทางประตูวิเศษไชยศรี^{๕๑}

หนึ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มเติมการเทียบพระราชยาน ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการปูชนียวัตถุสำคัญในพระอาราม ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๕๒}

พระพุทธเทวปฏิมากร
พระประธานพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระราชสัญลักษณ์พุ่มอุณาโลมประดับผ้าทิพย์
พุทธบัลลังก์พระพุทธเทวปฏิมากร
เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิ รัชกาลที่ ๑

^{๕๐} ดูรายละเอียดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคสมัยรัชกาลที่ ๒ และบทวิเคราะห์ ใน นุชนารถ กิจงาม, พระราชพิธีบรมราชาภิเษก : ประวัติศาสตร์จารีตประเพณีจากพระราชนิพนธ์ “ขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒” (กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑ - ๔๐, ๙๐ - ๙๒.

^{๕๑} พระราชพงษาวดาร กรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพฯ ทรงนิพนธ์ (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๙), หน้า ๓๒.

^{๕๒} ในจดหมายเหตุมบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๕ ระบุถึงการเสด็จเลียบพระนครเฉพาะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งหลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงระบุว่า มีการเลียบพระนครทางสถลมารคทั้งสองคราว สอดคล้องกับบัญชีเอกสารต้นฉบับตัวเขียนที่เก็บรักษาไว้ ณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีการเสด็จเลียบพระนครทั้งสองคราว คือ “ริ้วแห่เลียบพระนคร ว่าด้วยริ้วแห่เลียบพระนคร ร.๕ จ.ศ. ๑๒๓๐ (พ.ศ. ๒๔๑๑)” เลขที่ ๔๔. และ “เสด็จเลียบพระนครทางสถลมารค จ.ศ. ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖)” เลขที่ ๓๒๘.

ครั้นถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปรับเปลี่ยนเส้นทางยাত্রาขบวนเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคจากการยাত্রาประทับที่ถนนรอบพระบรมมหาราชวัง เป็นการยাত্রาขบวนโดยประทับที่ถนนในระหว่างที่ใกล้ขึ้น ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธปฏิมาสำคัญ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เพิ่มเติมจากการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธปฏิมา ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม^{๕๓}

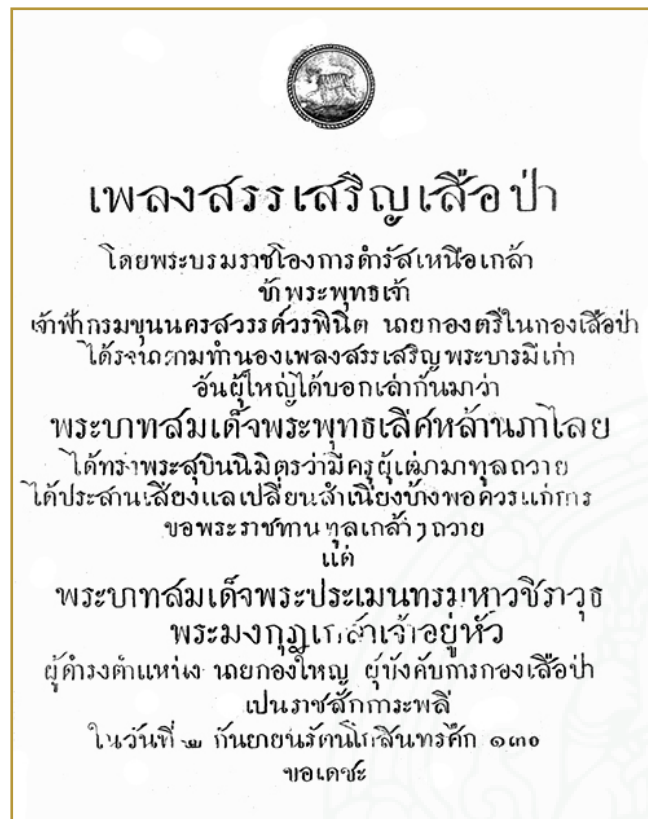
พระพุทธชินสีห์ พระประธานพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

นอกจากนี้ ในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยทางสถลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชครั้งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ “ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ชาติไทย” และ “กรรมการชาวยุโรปประเทศ” เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคลในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ณ พลับพลาท้องสนามหลวงและพลับพลาถนนราชดำเนิน ตามลำดับ ในขณะที่ “พ่อค้าจีนแลแขก” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนรถม้าพระที่นั่งเป็นการเฉพาะ

^{๕๓} “จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ,” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, หน้า ๒๓๗ - ๒๔๗.

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติรับพระบรมราชากิเชก ได้เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคไปยังวัดบวรนิเวศวิหาร และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยสถลวิถี เช่นเดียวกับเมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนในพระราชพิธีบรมราชากิเชก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร งดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร อันเนื่องด้วยพระบรมราชสรีระสุข^{๕๔}

พระราชพิธีบรมราชากิเชกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดิสริสินทรมหาวิชราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคตามโบราณราชประเพณี โดยยังคงรักษารูปแบบการประทักษิณรอบพระนคร เพียงแต่เปลี่ยนแปลงเส้นทางยาตราขบวนและธรรมเนียมบางประการ เช่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มพระอารามที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการปูชียวัตถุสำคัญ ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม นอกจากนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญเพลงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ มาร์ชราชวัลลภ ยามเย็น ไกลรุ่ง มาร์ชธงชัยเฉลิมพล รวมทั้งเพลงที่มีความเกี่ยวเนื่องกับองค์พระมหากษัตริย์มาแต่โบราณ ได้แก่ เพลงสรรเสริญพระนารายณ์ และเพลงสรรเสริญเสือป่า มาบรรเลงโดยวงดุริยางค์ประกอบริ้วขบวนพระบรมราชอิสริยยศด้วย

ปกพระนิพนธ์ในดเพลงสรรเสริญเสือป่า

^{๕๔} ในรายงานการประชุมพิจารณาดำเนินการพระราชพิธีราชากิเชกสมรส พระราชพิธีบรมราชากิเชก และเฉลิมพระราชมณเฑียร วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๓ ที่ประชุมมีความเห็นว่า การพระราชพิธีครั้งนี้ (๒๔๙๓) จะกระทำการเป็นการย่อ ครั้นเสด็จนิวัตพระนครอีกครั้งหนึ่งพร้อมทั้งทรงผนวชแล้ว จึงจะประกอบพระราชพิธีอย่างเต็มรวมถึงมีการเลียบพระนครด้วย ดุโน สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. มท.๐๒๐๑.๒.๑.๓๑.๑/๕ [๒๐]. เรื่อง การประชุมพิจารณาดำเนินการพระราชพิธีราชากิเชกสมรส พระราชพิธีบรมราชากิเชก และเฉลิมพระราชมณเฑียร (๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๓).

ขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

หากพิจารณาตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับที่มาของธรรมเนียมการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร ที่น่าจะย่นย่อมาจากการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครไปยังเมืองต่าง ๆ รอบราชธานี จึงอาจมองได้ว่าการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นการจำลองมาจากการเสด็จพระราชดำเนินโดยทางบก ส่วนการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคเป็นการจำลองมาจากการเสด็จพระราชดำเนินโดยทางเรือ

อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยแต่โบราณมีการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค พบแต่เพียงการเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคไปทรงประกอบพระราชกรณียกิจในโอกาสต่าง ๆ เช่น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระพุทธบาท เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ดังที่ปรากฏในตำราวิวัชรขบวนพยุหยาตราทางชลมารคแต่ครั้งกรุงเก่า

ตำราวิวัชรขบวนพยุหยาตราเพ็ชรพวงทางชลมารคครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พระพุทธรูปมิตราภโลกธาตุติลก พระประธานพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคปรากฏหลักฐานในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช โดยมีพระราชดำริถึงการจัดขบวนพยุหยาตราทางชลมารคครั้งนั้นว่า

“...พระมหากษัตริย์แต่ก่อนเลียบพระนครก็แต่ทางสถลมารควันเดียวเท่านั้น ครั้นนี้เห็นว่าราษฎรนิยมชื่นชมทั่วกัน เรือพระที่นั่งแลเรือต่าง ๆ มีอยู่เป็นอันมาก ไม่มีการสิ่งใดเก็บไว้ ก็ไม่มีผู้ใดเห็น ครั้นนี้จะแห่พยุหยาตราเรือให้ราษฎรเชยชมพระบรมโพธิสมภารทั่วกันอีกคราวหนึ่ง จะได้เป็นเกียรติยศปรากฏไปภายหน้า...”^{๕๕}

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราครั้งนั้นประกอบด้วยพลพายหมื่นเศษ เป็นเรือขบวน ๒๖๙ ลำ เรือนอกขบวน ๕๐ ลำเศษ ยাত্রาขบวนจากท่าราชวรดิฐประตักษิณรอบพระนคร เสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะพระพุทธรูปสำคัญในพระอารามที่เสด็จพระราชดำเนินผ่าน ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหารและวัดอรุณราชวราราม นอกจากนี้ ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานกลึงไม้เป็นรูปผลกัลปพฤกษ์ทาสีแดงสีเขียวมีเงินอยู่ภายในโปรยตามกระแสดลพระราชทานราษฎรด้วย^{๕๖}

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคประตักษิณรอบพระนครในลักษณะนี้ปรากฏสืบเนื่องมาถึงเพียงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งหลัง พ.ศ. ๒๔๑๖ เท่านั้น เนื่องจากในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๔ และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยাত্রาขบวนจากท่าราชวรดิฐไปยังวัดอรุณราชวราราม เพื่อถวายราชสักการะปูชนียวัตถุสำคัญในพระอารามแล้วยাত্রากลับมายังท่าราชวรดิฐ ส่วนในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยাত্রาขบวนจากท่าราชวรดิฐมายังท่าราชวรดิฐ

^{๕๕} “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช พุทธศักราช ๒๓๙๔ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค),” ใน กรมศิลปากร, **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๒๘.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

การสังเวชอดีตพระมหากษัตริย์ ณ พระราชวังโบราณ พระนครศรีอยุธยา

แม้ว่าในพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ หมายกำหนดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะสิ้นสุดที่การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร อย่างไรก็ตาม ปรากฏธรรมเนียมประการหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงรับบรมราชาภิเษก จะทรงปฏิบัติภายหลังการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือ การเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสังเวชอดีตพระมหากษัตริย์ ณ พลับพลาตรีมุข พระราชวังโบราณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการเฉลิมพระราชมณเฑียร ณ พระราชวังบางปะอินด้วย ดังปรากฏธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๕๗} ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ปรากฏเฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสังเวชอดีตพระมหากษัตริย์ ณ พลับพลาตรีมุข พระราชวังโบราณ^{๕๘}

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบและพระราชทานพรแก่ข้าราชการและราษฎร ณ บัลลังก์มุขหน้า พลับพลาตรีมุข เนื่องในการสังเวชอดีตมหาราชชาธิราช กรุงเก่า

^{๕๗} “การเฉลิมพระราชมณเฑียรพระราชวังบางปะอิน แลการสังเวชอดีตมหาราชชาธิราช กรุงเก่า,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๒๗ (๑๑ ธันวาคม ๑๒๙) : ๒๐๘๐ - ๒๐๘๙; “หมายกำหนดการเฉลิมพระราชมณเฑียรพระราชวังบางปะอิน สังเวชอดีตมหาราชที่พระนครศรีอยุธยา แลพระราชทานพระกฐิน พุทธศักราช ๒๔๖๙,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๔๓ (๗ พฤศจิกายน ๒๔๖๙) : ๒๘๓๗ - ๒๘๔๖.

^{๕๘} “หมายกำหนดการสังเวชอดีตมหาราชที่พระนครศรีอยุธยาและพระราชทานผ้าพระกฐินวัดสุวรรณดารามและวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ พุทธศักราช ๒๔๙๖,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๗๐ (๒๓ ตุลาคม ๒๔๙๖) : ๔๓๖๖ - ๔๓๖๘.

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเสด็จพระราชดำเนินผ่านซากฐานพระที่นั่งสรรเพชญปราสาทไปทรงบวงสรวงอดีตพระมหากษัตริย์
ณ พลับพลาตรีมุข พระราชวังโบราณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบวงสรวงอดีตพระมหากษัตริย์
ณ พลับพลาตรีมุข พระราชวังโบราณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) สมุหเทศาภิบาลกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลแทนประชาชนมณฑลอยุธยา
ณ มุขด้านเหนือ พลับพลาตรีมุข

บทสรุป

การติดต่อระหว่างอินเดียและดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยปัจจัยหลายประการ ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งของอินเดียกับท้องถิ่น จนกระทั่งเกิดเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบ้านเมืองต่าง ๆ ในบริเวณนี้ ดังในกรณีของพิธีราชาภิเษกอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญที่เชื่อว่ามีต้นธารจากอินเดียนั้น ได้ปรากฏหลักฐานสะท้อนถึงความเกี่ยวเนื่องกับการประกอบพิธีราชาภิเษกของรัฐต่าง ๆ ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันมาช้านาน ครอบคลุมถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย จึงได้ปรากฏเอกสารที่กล่าวถึงรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เด่นชัดขึ้น และนับเป็นต้นแบบสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า อันเป็นช่วงเวลาแห่งการรื้อฟื้นบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ดังเช่นครั้งกรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ตาม พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์แม้จะเป็นโบราณราชประเพณีที่สืบเนื่องมาจากการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยาเป็นสำคัญ แต่ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ของกรุงรัตนโกสินทร์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในระยะเวลา ๒๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้รูปแบบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยรัตนโกสินทร์แตกต่างไปจากสมัยก่อนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช เป็นต้นมา ที่ได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมรายละเอียดหลายประการในพระราชพิธีให้มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอาจสรุปความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้เป็น ๔ ช่วงสำคัญ ดังนี้

ช่วงที่ ๑ การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช นับเป็นช่วงเวลาที่มีการปรับปรุงเพิ่มเติมรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่ค่อนข้างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มเติมรายละเอียดขั้นตอนอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาให้ต้องด้วยจารีตประเพณีพิธีกรรม ดังกรณีการเพิ่มเติมบทประกาศเทวดาหรือที่ต่อมาเรียกว่า “ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” การเพิ่มเติมพิธีตั้งน้ำว้างด้วยก่อนพิธีเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก การย้ายพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณอันเป็นที่ตั้งพระแท่นมณฑล รวมทั้งการแขวนยันต์พระลัคนาสัมพุทธเจ้าและยันต์พระอรหันต์ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงปรับปรุงรายละเอียดบางประการในพระราชพิธีด้วยการสวดมนต์จากตำราและคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนผ้าห่มพระมหาเศวตฉัตรจากตาดเป็นผ้าขาวให้ต้องตามตำรา สะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ในการสร้างแบบแผนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้ถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด

ช่วงที่ ๒ นับตั้งแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นหลัง พ.ศ. ๒๔๑๖ ปรากฏความเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดการพระราชพิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับการแสดงให้เห็นถึงพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เริ่มก่อรูปหลังการบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๑๖ และเด่นชัดยิ่งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นับตั้งแต่ถ้อยพระวาจาใน “พระปฐมบรมราชโองการ” ที่สะท้อนถึงพระราชสถานะในแต่ละช่วงเวลา การกำหนด “แหล่งน้ำอภิเษก” ที่สัมพันธ์กับพื้นที่การปกครองของสยาม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลง “การเสด็จออกท้องพระโรง” จากที่ทรงรับการน้อมเกล้าฯ ถวายสรรพสิ่งในราชอาณาจักรเป็นการเสด็จออกมหาสมาคมเพื่อทรงรับการกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล นอกจากนี้ ยังปรากฏการแสดงออกถึงการให้ความสำคัญต่อสถานภาพสตรีในสังคมที่เชื่อว่าจะได้รับอิทธิพลแนวคิดจากวัฒนธรรมตะวันตกด้วย คือ การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนการถวายสิบสองพระกำนัลเป็นการสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ซึ่งปรากฏเด่นชัดนับตั้งแต่งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีเมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชขึ้นเพิ่มเติมจากการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนต์เทียร ซึ่งได้ปรากฏการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของการพระราชพิธีหลายประการ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองและให้นานาอารยประเทศที่มีสัมพันธ์ทางพระราชไมตรีมาร่วมในพระราชพิธีทั้งเผยแพร่เกียรติภูมิของสยามให้ปรากฏแก่สายตาชาวโลก

ช่วงที่ ๓ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และการสิ้นสุดลงของเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๒ นับเป็นเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ เช่น การลดทอนขั้นตอนการพระราชพิธีบางประการให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของคณะบุคคลผู้บริหารประเทศในระบอบการปกครองแบบใหม่ ดังที่ปรากฏในขั้นตอนการถวายน้ำอภิเษก ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ รวมทั้งการถวายพระพรชัยมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และสืบทอดพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

ช่วงที่ ๔ การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๒ ยังคงรักษาขั้นตอนการพระราชพิธีเช่นเดียวกับการพระราชพิธีรัชกาลก่อน ๆ อย่างไรก็ตาม ด้วยระยะเวลากว่า ๗๐ ปี ภายหลังการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลก่อนยังผลให้รายละเอียดในแต่ละขั้นตอนการพระราชพิธีมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป นับเป็นรูปแบบเฉพาะที่พึงปรากฏในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบัน เช่น การกำหนดแหล่งทำพิธีพลีกรรมตักน้ำอภิเษก การกำหนดบุคคลผู้ทำหน้าที่ถวายน้ำอภิเษก การกำหนดบุคคลผู้ทำหน้าที่เชิญเครื่องเฉลิมพระราชมนต์เทียร เป็นต้น กล่าวได้ว่าภาพลักษณ์การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒ สะท้อนให้เห็นถึงแนวพระราชดำริในรัชกาลปัจจุบันในการที่จะทรง “สืบสาน รักษา และต่อยอด” อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กรมศิลปากร. **จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ เล่ม ๓ จุลศักราช ๑๑๗๑ - ๑๑๗๔**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘. (มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์และหอสมุดพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘).
- **ประมวลบทความเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ธนอรุณการพิมพ์, ๒๕๖๒. (รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒).
- **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๒. (รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒).
- **วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๒.
- กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ นายมีมหาดเล็กแต่งถวาย เมื่อในรัชกาลที่ ๓**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๒. (พิมพ์แจกในงานศพ นายพันตรี หลวงวโรสธประสิทธิ์ (ถิ่น นครานนท์) บ.ม. ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๖๒). “การเฉลิมพระราชสมณเฑียรพระราชวังบางปิ่น และการสังเวชยอติสมหาราชาริราช กรุงเทพฯ.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๒๗ (๑๑ ธันวาคม ๑๒๙): ๒๐๘๐ - ๒๐๘๙.
- คงสัจจา สุวรรณเพชร. “อ่านประวัติศาสตร์พระปฐมบรมราชโองการ (ใหม่) คั่นช่องสะท้อนนัยยะทางกฎหมายและการเมืองของ กษัตริย์และสยามสมัยใหม่.” **ฟ้าเดียวกัน** ๑๘, ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๓ - ๔๔.
- ควอริช เวลส์. สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์ (แปล). **พระราชพิธีแห่งกรุงสยาม ตั้งแต่โบราณกาล ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕**. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุ๊คส์, ๒๕๖๒.
- คำกลอนสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ ๑**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗. (มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในการบำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนกดารา สิ้นพระชนม์มาถึงสัตมวาร ณ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗).
- โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลโปรดให้พิมพ์ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๗๐).
- จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ภาคต้น วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ - วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๗๑**. กรุงเทพฯ: วชิรรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๗. (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระบรมราชสมภพครบรอบ ๑๐๐ ปี).

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๖. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หอพระสมุดสำหรับพระนครรวบรวมพิมพ์พระราชทานในารเฉลิมพระชนมพรรษา ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๖).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชกรณียาสนุสรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

_____. **พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัววิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่องพระราชประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๖. (พิมพ์ในงานฉาปนกิจศพนายพงษ์เจริญ สังศิริ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖).

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอรรถศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บรรณาธิการ). **มุมมองใหม่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตากสินมหาราช**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๖๐.

ชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวง. **พระคัมภีร์อภิธานปิฎกหรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ชุมนุมพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๗. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ ที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๖.

_____. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕**. พระนคร: โรงพิมพ์บริษัทรัฐภักดี จำกัด, ๒๔๙๓. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอดิสรย์สุริยาภาทรงพิมพ์ในงานฉลองพระชันษาครบ ๕ รอบ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓).

_____. **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๕.

_____. **พระราชพงษาวดาร กรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๒**. พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๙. (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โปรดให้พิมพ์เป็นของแจกในการพระราชกุศล ทรงพระราชอุทิศเป็นทักษิณานุทาน พระราชทานในงานศพหม่อมราชวงศ์หญิงเป๋อ มาลากุล ณ กรุงเทพ ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์).

ถาวร ลิกขโกศล. **ชื่อแซ่และระบบตระกูลแซ่ : อุดลัษณ์สำคัญเบื้องต้นของคนจีน**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๙.

ทัตพล พูลสุวรรณ. “อ่าน ‘พระธรรมเทศนาบรมราชาภิเษก’ ในฐานะตัวบทว่าด้วยพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์.” **ศิลปวัฒนธรรม** ๔๐, ๗ (พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑๑๔ - ๑๓๘.

“ที่ ๘/๒๕๖๒ หมายกำหนดการพระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๒ ข (๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑๗ - ๑๘.

“ที่ ๑๐/๒๕๖๒ หมายกำหนดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๓ ข (๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑ - ๖๙.

“ที่ ๓๓/๒๕๖๒ หมายกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๗ ตอนที่ ๓ ข (๑๖ มกราคม ๒๕๖๓): ๗ - ๓๓.

ธงทอง จันทรางศุ (บรรณาธิการ). **ดวงใจในทรงจำ**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๒.

ธนาคารกรุงเทพ. **ลักษณะไทย เล่ม ๑ : ภูมิหลัง**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

นนทพร อยู่มั่งมี และพัศวีสิริ เปรมกุลนันท์. **เสวยราชสมบัติกษัตริย์**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๖๒.

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. **โคลงลิลิตสุภาพ ดำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชมหัจฉริวงศ์ เมื่อพุทธศก ๒๔๖๘**. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๒. (ทูลเกล้าฯ ถวายเปรมาเศียรราชเป็นมงคลสิริราชบรรณาการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในมหุริตมมงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษาคำรบตรีจุลจักรแห่งทวารสนักษัตริ์ระชนนำ ณ ปีมเสงพุทธศก ๒๔๗๒).

_____. **มหามกุฏราชคุณานุสรณ์**. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๙๕. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕).

นฤมล ธีรวัฒน์ (ผู้ชำระต้นฉบับ). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙.

_____. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๘.

นุชนารถ กิจงาม. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก : ประวัติศาสตร์จารีตประเพณี จากพระราชนิพนธ์ “ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒”**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๖.

บ. บุญมาศ (นามแฝง). “ข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ. ๒๓๒๘.” **ศิลปวัฒนธรรม** ๔๐, ๗ (พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑๗๔ - ๑๘๑.

บัณฑิต ลีวัชยชาญ. “‘พระปฐมบรมราชโองการ’ กับ ‘พระราชโองการปฏิสันถาร’ แตกต่างกันอย่างไร.” **ศิลปากร** ๖๐, ๓ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๖๐): ๑๐๔ - ๑๑๕.

บันทึกความทรงจำของหม่อมเจ้าจางจิตรถนอม ดิศกุล. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๒. (ที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าจางจิตรถนอม ดิศกุล ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๑).

บุญชู เจนพนัส (รวบรวมและเรียบเรียง). **ราชกิจจานุเบกษาฉบับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช พ.ศ. ๒๔๙๓**. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๙๓.

บุรยา ศรีภักย์วานิช. “เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.” การค้นคว้าอิสระตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

“ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๓๓ (๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๙): ๒๑๒ - ๒๑๗.

“ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๑๓ ตอนที่ ๑๑ ข (๘ มิถุนายน ๒๕๓๙): ๑ - ๓.

“ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.” **ราชกิจจานุเบกษา** ตอนที่ ๕๔ เล่ม ๖๓ (๑๓ สิงหาคม ๒๔๘๙): ๔๓๙ - ๔๔๓.

“ประกาศพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๖๒.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๑๔ ข (๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๑.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๙ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๑๒.
พระมหานามเกระ. **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ (หมวดศาสนจักร) คัมภีร์มหาวงศ์.** แปลโดย พระยาธรรมปวิหิต และพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์). กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๔.
มังกูเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **เรื่องพระศุนหเศป.** พระนคร: โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงประเสริฐมนูกิจ (ประเสริฐ ศิริสัมพันธ์) ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓).

มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์และมหาวิทยาลัย. **พระบรมราชาภิเษก จักรราชมหากัฏฐกัมมัฏฐาน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๖๑. (พิมพ์เผยแพร่ในวาระ ๙ รอบนักษัตรพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๑).

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๔. (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา (ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี) จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔).

_____. **ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ๒๖ ภาค เล่ม ๒ ภาคที่ ๑๔ - ๒๖.** นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๘.

ราม วชิราวุธ. **ประวัติศาสตร์รัชกาลที่ ๖.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๙.

รายการละเอียด พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) และเสด็จเลียบพระนคร พระพุทธศักราช ๒๔๖๘. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๕๘.

รายการละเอียดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรและเสด็จเลียบพระนครในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๘. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งธรรม, ๒๔๙๖. (สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ โปรดให้พิมพ์ในงานพระศพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัสสวาสดี วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖).

เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๓. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นของพระราชทานในงานพระศพ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ ปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓).

ลิลิตยวนพ่าย. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.

วรพร ภู่งศ์พันธุ์. **สถาบันกษัตริย์ในกฎมณเฑียรบาล.** นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๕๕. (จัดพิมพ์ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔).

วิศรา ตั้งคำวานิช. “รุ่งอรุณแห่งความสุข: การสร้างประวัติศาสตร์ ‘สุโขทัย’ พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๓๔.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,** ๒๕๕๕.

วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ). **อโยธยาศรีรามเทพนครบวรทวารวดี มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ เล่ม ๒.**

กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยอิสระประวัติศาสตร์ไทย, ๒๕๕๙.

ศราวดี วัชรบัณฑิต. “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

ศรีนวล ภิญโญสุนันท์. “พิธีราชาภิเษกในคติอินเดียและไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สมเกียรติ วันทะนะ. “โลกการเมืองในยุวนพ่ายโคลงต้น.” **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** ๔๐, ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๑๘๐ - ๒๑๐.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๓. (สำนักงานราชบัณฑิตยสภาจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๕๖๓ พุทธศักราช ๒๕๖๒).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงมหาดไทย. มท.๐๒๐๑.๒.๑.๓๑.๑/๕ [๒๐]. เรื่อง การประชุมพิจารณาดำเนินการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชสมณเฑียร (๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๓).

_____. มท.๐๒๐๑.๒.๑.๓๑.๑/๕ [๒๑]. เรื่อง การประชุมพิจารณาดำเนินการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชสมณเฑียร (๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๓).

_____. มท. ๐๒๐๑.๒.๑.๓๑.๑/๕ [๒๔]. เรื่อง รายงานการประชุมกำหนดการพระราชพิธีราชาภิเษก ณ ห้องประชุมสำนักพระราชวัง ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๓.

สุนทร ชุตินทรานนท์ (บรรณาธิการ). **ในยุคอวสาน กรุงศรีฯ ไม่เคยเสื่อม.** กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๘.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง และคณะ. **ศิลปทวารวดี : ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๕๒.

แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, ม.ร.ว. **กระบวนพยุหยาตรา.** กรุงเทพฯ: พุทธบูชาการพิมพ์, ๒๕๒๕.

_____. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๗.

“หมายกำหนดการเฉลิมพระราชมนเฑียรพระราชวังบางปะอิน สืบเวยอดีตมหาราชที่พระนครศรีอยุธยา แลพระราชทานพระกุสิน พฤตจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๙.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๔๓ (๗ พฤตจิกายน ๒๔๖๙): ๒๘๓๗ - ๒๘๔๖.

“หมายกำหนดการสืบเวยอดีตมหาราชที่พระนครศรีอยุธยาและพระราชทานผ้าพระกุสินวัดสุวรรณดารารามและวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ พฤตจิกายน ๒๔๙๖.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๗๐ (๒๓ ตุลาคม ๒๔๙๖): ๔๓๖๖ - ๔๓๖๘.

อมรรตุนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), จมีน. **พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๑๐ เรื่องพระราชประเพณี ตอน ๒.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔.

ออสบอร์น, มิลตัน. มัทนา เกษกมล, พรณงาม เก้าธรรมสาร และธนาลัย (สุขพัฒน์) ลิมปรัตน์ศิริ (แปล). **เอเซียตะวันออกเฉียงใต้ สังคมประวัติศาสตร์.** เชียงใหม่: ตรัสวิน (ซิลค์เวอร์มบุคส์), ๒๕๔๔.

Vella, Walter F. **Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism**. Honolulu HI: The University Press of Hawaii, 1978.

Wales, H.G. Quaritch. **Siamese State Ceremonies: Their History and Function**. London: Bernard Quaritch, 1931.

ยอร์ช เซเดส์ (ผู้อ่านและผู้ปริวรรต). “จารึกนครชุม.” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/184

_____. “จารึกวัดศรีชุม.” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/178

ยอร์ช เซเดส์ (ผู้อ่านและผู้แปล). “จารึกวัดปามะม่วง (ภาษาเขมร).” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/1330

_____. “จารึกวัดปามะม่วง (ภาษาไทย).” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/131

ยอร์ช เซเดส์ และชะเอม แก้วคล้าย (ผู้อ่านและผู้แปล). “จารึกปากน้ำมูล ๒.” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/682

“อรรถกถา มหาวีกังค์ ปฐมภาค เวรัญชกถณห์.” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก <https://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=1&i=1&p=5>

อำไพ คำโท (ผู้อ่านและผู้แปล). “จารึกเมืองเสมา.” สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/354

คำสั่งกระทรวงวัฒนธรรม

ที่ ๒๕๐ / ๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

เนื่องในโอกาสวันฉัตรมงคล พุทธศักราช ๒๕๖๔ นับเป็นมหามงคลพิเศษยิ่ง สมควรที่จะได้จัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันงดงามของชาติ และเป็นการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ทรงพระเกียรติยศสูงสุดสมกับที่ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของปวงชนชาวไทยมาโดยตลอด

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติเป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลู่วัตถุประสงค์ จึงเห็นสมควร แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ ขึ้น โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

องค์ประกอบ

๑. ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	ประธานกรรมการ
๒. อธิบดีกรมศิลปากร	รองประธานกรรมการ
๓. ผู้แทนปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๔. ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ	กรรมการ
๕. นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ	กรรมการ
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (ภาษา เอกสาร และหนังสือ)
(นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ)	
๖. นางบุศยรัตน์ คู่เทียม	กรรมการ
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจดหมายเหตุ	
๗. นางสาวพรทิพย์ อุดมเวทยานันท์	กรรมการ
๘. นางสาวฉวีงาม มาเจริญ	กรรมการ
๙. ผู้อำนวยการกลุ่มจารีตประเพณี
สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร	กรรมการ
๑๐. ผู้อำนวยการกลุ่มเอกสารจดหมายเหตุและบริการ
สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร	กรรมการ
๑๑. รองอธิบดีกรมศิลปากร (ที่ได้รับมอบหมาย)	กรรมการและเลขานุการ

๑๒. ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓. ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. กำหนดแผนการปฏิบัติงานและแนวทางการดำเนินงานจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ
 ๒. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อบรรวบรวมเอกสารทุกประเภทเพื่อใช้ในการเรียบเรียง
ต้นฉบับหนังสือเฉลิมพระเกียรติ
 ๓. ศึกษา ค้นคว้า เรียบเรียง ตรวจสอบ แก้ไขต้นฉบับหนังสือเฉลิมพระเกียรติ
 ๔. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานตามที่เห็นสมควร
 ๕. ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๓

(นายอิทธิพล คุณปลื้ม)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

คำสั่งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

ที่ ๑ / ๒๕๖๔

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ๑๐ รัชกาล

ตามคำสั่งกระทรวงวัฒนธรรม ที่ ๒๕๐/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔ กำหนดให้คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานฝ่ายต่างๆ เพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน นั้น

ดังนั้น เพื่อให้การจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสมพระเกียรติทุกประการ จึงอาศัยอำนาจตามความในข้อ ๔ ของคำสั่งกระทรวงวัฒนธรรมดังกล่าวแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ๑๐ รัชกาล โดยมีองค์ประกอบ หน้าที่และอำนาจ ดังนี้

๑. ที่ปรึกษา

องค์ประกอบ

๑. อธิบดีกรมศิลปากร
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร (ที่ได้รับมอบหมาย)
๓. นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวั่งเจริญ
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (ภาษา เอกสาร และหนังสือ)
นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ
๔. นางสาวฉวีงาม มาเจริญ
๕. นางเบญจมาศ แพทอง

๒. คณะอนุกรรมการ

องค์ประกอบ

๑. ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายบัณฑิต ลีวัชชาญ
นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ
ผู้อำนวยการกลุ่มประวัติศาสตร์	อนุกรรมการ
๓. นางสาวฉัตรภรณ์ จินดาเดช
นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ	อนุกรรมการ
๔. นายชญาสิน นัยสินธุ์
นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ	อนุกรรมการ

๕. นายภูวนารถ สังข์เงิน
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ	อนุกรรมการ
๖. นางสาวรุ่งนภา สงวนศักดิ์ศรี
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ	อนุกรรมการ
๗. นางสาวพลอยชมพู ยามะเพวัน
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ	อนุกรรมการ
๘. นางสาวกมลพรรณ บุญสุทธิ
นักอักษรศาสตร์	อนุกรรมการ
๙. นางสาวนันทมน จิตเจตน์
นักจดหมายเหตุชำนาญการ	อนุกรรมการ
๑๐. นางสาวเชิญขวัญ นิวัฒน์วรภาพร
นักจดหมายเหตุปฏิบัติการ	อนุกรรมการ
๑๑. นายอมรเทพ โพธิ์ทอง
เจ้าพนักงานโสตทัศนศึกษาชำนาญงาน	อนุกรรมการ
๑๒. นางสาวนิลรดา ชื่นด้วง
เจ้าพนักงานจดหมายเหตุชำนาญงาน	อนุกรรมการ
๑๓. นางสาวนิศารัตน์ พัดทอง
นักวิชาการคอมพิวเตอร์	อนุกรรมการ
๑๔. ผู้อำนวยการกลุ่มจารีตประเพณี
สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	อนุกรรมการ
และเลขานุการ
๑๕. นายทัตพล พูลสุวรรณ
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ	อนุกรรมการ
และผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่และอำนาจ

๑. พิจารณาวางแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดโครงร่างหนังสือ เนื้อหา และแนวทางการจัดทำต้นฉบับหนังสือ
 ๒. ดำเนินการค้นคว้าเรียบเรียงจัดทำต้นฉบับหนังสือ
 ๓. ดำเนินการจัดหา คัดเลือกภาพ แผนที่ แผนผัง ประกอบหนังสือ
 ๔. ดำเนินการจัดทำหนังสือให้แล้วเสร็จตามวัตถุประสงค์
 ๕. ดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔

(นางยุพา ทวีวัฒนกิจบวร)

ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม

ประธานคณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันฉัตรมงคล วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

มหาจักรีวงศ์บรมราชาภิเษก

รัฐบาล โดยกระทรวงวัฒนธรรม คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
จัดพิมพ์ชุดเกตุลัทธิพระมหามงกุฎเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันฉัตรมงคล ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔
จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

มหาจักรีวงศ์บรมราชาภิเษก.-- กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๔

๓๖๐ หน้า

๑. ราชาภิเษก. ๒. ราชนครจักรี. I. ชื่อเรื่อง

๓๙๐.๒๒

ISBN 978-616-543-713-4

ที่ปรึกษา

นายอิทธิพล คุณปลื้ม
นางยุพา ทวีวัฒนะกิจบวร
ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ
นายประทีป เพ็งตะโก
นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี
นายพนมบุตร จันทรโชติ
นายจารึก วิไลแก้ว
นางสาวฉวีงาม มาเจริญ
นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์และโบราณราชประเพณี
อธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
รองอธิบดีกรมศิลปากร
อดีตนักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร
นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (ภาษา เอกสาร และหนังสือ)

คณะกรรมการและบรรณาธิการ

นางสาวศุภรัตน์ ธาตุศักดิ์
นางสาวอิสริยา ธีรเดช
นายบัณฑิต ลีวชัยชาญ
นางสาวฉัตรภากร จินดาเดช
นายชญาณีน นัยสินธุ์
นายภูวนารถ สังข์เงิน
นางสาวรุ่งนภา สงวนศักดิ์ศรี
นายทัตพล พูลสุวรรณ
นางสาวพลอยชมพู ยามะเพวัน
นางสาวกมลพรรณ บุญสุทธิ

ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
อดีตผู้อำนวยการกลุ่มจารีตประเพณี
ผู้อำนวยการกลุ่มประวัติศาสตร์
ผู้อำนวยการกลุ่มจารีตประเพณี
นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ กลุ่มจารีตประเพณี
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจารีตประเพณี
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจารีตประเพณี
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจารีตประเพณี
นักอักษรศาสตร์ กลุ่มจารีตประเพณี

ค้นคว้าเรียบเรียง

นายทัตพล พูลสุวรรณ

ภาพประกอบ

สำนักพระราชวัง
สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

วชิราวุธวิทยาลัย
สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

ศิลปกรรม / พิมพ์ที่

บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด

